

ШАРЛЬ ДЕ КОСТЕР

Миль Шленшигелъ

ВА

Патте Тудзак

Ҳақида, чларнинг

Фландрия

ВА ўзга юртлардаги

тардонавор, антиқа

ҳақида доврқли

саргузаштлари

Ҳақида қисса

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети

«ЁШ ГВАРДИЯ» нашриёти

Т о ш к е н т — 1980

К 73

Шарль де Костёр.

Тиль Уленшпигель ва Ламме Гудзак
ҳақида, уларнинг Фландрия ва ўзга
юртлардаги мардонавор, антиқа ҳамда
довруқли саргузаштлари ҳақида қисса:
Катта ёшдаги болалар учун. Т. Ёш
гвардия, 1980. 344 б.

Шарль де Костёр. Легенда об Улен-
шпигеле.

ББК 84. 4Б

И(Бельг)

Ўлмас Тиль

Кўҳна Фландрия. Тиль Уленшпигелнинг Ватани — қувноқ ва бой мамлакат. Икки юзи ширмондай қип-қизил, ҳазилкаш кишилар юрти. Бу ўлканинг яйловлари серўт, ширадор; талайгина кичик-кичик шаҳарчалари қўнғироқларнинг босиқ даранглаши остида мудраб ётганга ўхшайди. Айни вақтда бу ўлканинг гавжум, улкан шаҳарлари ҳам кўп.

Бу шаҳарларда юзлаб йиллар давомида бойликлар жамланган. Бу шаҳарлар Европанинг туганмас хазинаси эди. «Қара, бу бутун жаҳон ўз хазинасини тўнлаган улкан шаҳар,— деди Уленшпигель Ламмега улар Антверпенга етганда.— Бу ерда олтин, кумуш, зиравору ярқироқ кўн, деворга қоқиладиган гиламлар, дарпардалар, бахмал, жун ва ипак, газламалар; ловия, нўхат, буғдой, гўшт, ун, терилар; ҳаммаёқдан келтирилган винолар бор...»

Фландрия ўрта асрлардаёқ барқ уриб ривожлана бошлаган эди. Барча мамлакатлардан келган бесўнақай кемаларнинг ранг-баранг елканлари Фландрия сувларида жилоланиб, киши кўзини қамаштирарди. Омборхоналардан ёқимли ҳидлар анқирди. Омборларга олислардан келтирилган моллар билан биргаликда узоқ ва сеҳрли Ява ороллариининг тропик хушҳавоси ҳам беркитиб қўйилганга ўхшарди. Камин-

даги ўт шуъла сочиб турган пастак ҳона деворларидаги бўтлар атрофига қуритилган учар балиқлар осиглиқ. Фландрия аҳолиси асаларидек тинмай заҳмат чекар, бол йиғиб, ҳосил кўтарар, қемалар қураар, каналлар қазир, ер ҳайдар, дарё ва денгиз сувларига тўр ташлар, чархда ип йигирарди. Кўҳна Фландрияни биз ана шундай тасаввур қилардик.

Фақат сиртдан қарагандагина шундай кўринар эди у. Бу мамлакат тарихига чуқурроқ назар ташларканмиз, халқнинг эрк учун қўзғалишлари, мустақиллик йўлида Испания билан бўлган даҳшатли жанглар, қатл этиш, ўтда куйдириш, қамал, яшил водийлар узра бостириб келаётган қора ёнгин булутлари, яъни хавф-хатардан хабар берувчи «Боркстром» қўнғиронининг бонги — хуллас Шарль де Костер бу ажойиб китобида ҳикоя қилган барча воқеалардан хабардор бўламиз.

Ўтган асрнинг камтарин олими ҳамда адабиётчиси бўлмиш малла сочли, баланд бўйли фламанд Шарль де Костер Фландрия халқ қаҳрамони Тиль Уленшпигель ҳақидаги турли афсоналарни тўплаб, уларни якқалам қилиб ўлмас китоб яратди.

Мулоим, камсухан кимса Шарль де Костернинг ҳаёти муҳтожлик, алам ва оғир меҳнатда ўтган.

Костер Бельгия давлат архивининг хизматчиси эди. Унинг қўлидан жуда кўп қадимий қўлёзмалар ўтган. Ярим ўчган қадимий қўлёзма сатрларини, аксарияти мазмун жиҳатидан қоронғи, чалкаш, баландпарвоз иборалар билан тўла ўрта аср ҳужжатларини ўқиб, қадимги Фландрияда испанларга қарши кўтарилган халқ қўзғолони — «гёз» (жулдур)лар исёнининг кўлами ва қудратини кўра билиш, хушчақчақ қасоскор Тиль Уленшпигелнинг сўнмас образини ҳамда ўз мамлақати тарихидаги бу қаҳрамонона даврининг ўзига хос бўёғи ва аниқ тасвирини яратиш учун ажойиб истеъдодга, ёрқин ёшлик жўшқига эга бўлиш керак эди.

Шарль де Костер ҳаётлигида унинг «Тиль Уленшпигель» китоби муваффақият қозонмади. Китобнинг ижтимоий мазмуни, унда барқ уриб турган мавжуд дунё ҳукмдор-зўравонларига қарши ғазаб, нафрат — ҳаммаси Костернинг замондошлари бўлган қўрқоқ танқидчиларни чўчитиб турарди. Уша вақтларда Бельгияда символистларнинг қарашлари ва ўй-фикри мавҳум мистик шоир Морис Метерлинк раҳнамолигидаги «ижтимоий ҳаётдан холи» ва бетайин адабиёт оқими пайдо бўлган эди.

Костер эса аччиқ сўз, тап тортмас ва бетиним одам эди. У Фландриянинг ўтмишини ҳикоя қиларкан, унинг овозида ўз замонасидаги адолатсизликларга қарши ғазаб жарангларди.

XIX аср охирларидаги «боодоб» Бельгия учун Костер номувофиқ бир шахс эди. Мана шу сабабдан Шарль де Костер ўлимидан кейингина шуҳрат қозонди.

Дарбадар ва халқ қаҳрамони Тиль Уленшпигель образи Фландрия заминининг қаерида ва қачон бунёдга келганини айтиш қийин. Бу роман халқларга яқин, асрлардан асрларга ўтиб келган қадимий образдир. Бу довюрак ва ўз халқига содиқ, хушчақчақ, жасур дарбадарлар ҳақидаги афсоналар ўрта аср оғзаки нақллари — фаблиодан бизгача етиб келган.

Тиль Уленшпигелга қадар унга ўхшашлар кўп бўлган, лекин уни яратган ижодкори биргина, у ҳам бўлса Фландрия халқидир. Шарль де Костер фақат шу халқнинг вакили, бу афсонани қоғозда шархлаган, бир умрга муҳрлаган истеъдодли, саботли ва камтар ёзувчисидир.

Уленшпигель ҳақидаги афсоналарда ҳамма қаҳрамонлар одатда халққа хос у ёки бу хусусиятни ўзида мужассам этади.

Тиль — Фландриянинг эркесвар, енгилмас ва уддабуро руҳидир. Унинг содиқ йўлдоши Неле — муҳаббат тимсолидир. Ламме Гудзак эса Фландрия «қорни», унинг жисми — танаси, ажойиб фламанд тўлақонлилиги ва хушчақчақлигининг тугал ифодасидир.

Афсона давомида бу соддадил зотнинг бутун фикри ёди шишалар жаранги, сихдаги жазларнинг жизиллаши, қўлда майдаланаётган қолбасаларнинг кирсиллаши билан банд. Вақтихуш, парвойи фалак бу йигит лаган-лаган парранда қовурдоқларини пок-покиза тушириб маишатини суради, ҳузур қилади. Костер ўз асарида карвонсарой ва қовоқхоналарни, у ерда уюлиб ётган варақи сомсалар, ёғ ва оқ нонлар, Лувен пишлоғию Гент сосискалари, қовурилган балиғу ғарча мой дудлама гўштларни, ўтқир пиволарни тоғ чўққисидан отилиб тушаётган шалодадек сипқорадиган жанжалкаш, сафсатавоз йўловчиларни нозик маҳорат билан тасвирлаган.

Бироқ бундай емакхоналар атрофида, мовий осмон қўйнида қалдирғочлар чарх уради, гулга бурканган шох-шаббалар илиқ, майин шабадада тебранади, буғдойлар бош чиқаради, демакки бошқача бир Фландрия — Нелега ўхшаш гўзал, сулув, нафис ўлка табассум таратиб барқ уради.

XVI асрдаги фожиали воқеалар ва қаҳрамонликларга тўла нидерланд революцияси, мамлакатнинг испанларга қарши қилган исёни, «буюк жулдурлар» — гёзлар номى билан машҳур бўлган халқ ҳаракати Шарль де Костерни ўзига жалб қилди.

Нидерланд кўчаларида бепарво сандирақлаб, қўшиқлар куйлаб, шўхлик-шумликлар қилиб дарбадар кезиб юрган хушчақчақ Тиль ўз халқининг эзгу қисмати йўлида толмас курашчи, унинг таққирланган озодлиги йўлида шафқатсиз қасоскор бўлиб етишади.

Уленшпигелнинг дарбадарлиги бошқача мазмун касб этади: «Эл-юрти озодлиги кўйига тушган дарбадарга оқ йўл», — дейдилар. Энди Тиль синчков, халқ куч-қудратини қовуштирадиган разведкачи сифатида мамлакат кезади. Хўрланганлар истиқомат қиладиган қайси ерга бормасин, ҳаммавақт унинг шартли тўрғай овозига қўзғолишга шай бўлиб турган одамлар хўроз бўлиб жавоб берадилар.

Шу алфозда у бутун мамлакат бўйлаб ўтади, унинг ортидан ҳамма бош кўтаради.

Шарль де Костер ўз китоби саҳифаларида Фландрия золимлари бўлмиш испан қироллари Карл Бешинчи ва Филипп Иккинчиларнинг мудҳиш башарасини маҳорат билан тасвирлаган. Жаҳон адабиётида нафрат ўти бу қадар шиддаткор, ёрқин ифодаланган китоб оз топилади. Костер айниқса волим қирол Филипп Иккинчининг разилликларини бешафқат қаламга олади.

Тож-тахтдан воз кечган Карл Бешинчи ўғли Филиппни халқни идора этиш макрларига ўргатади. «Тишлаб олиш вақти етиб келмагунча, — дейди у, — ялаб-юлқаб туриш керак бўлади».

Тиль Уленшпигелнинг отаси Клаас инквизиция гулханида ҳалоқ бўлади. Тиль унинг юрак кулини халтачага солиб, умр бўйи кўкрагида олиб юради. Клааснинг юрак кули халқнинг ташна интиқоми ифодасига айланади. Тилнинг «Клааснинг кули кўксимда депсиб турибди» деган сўзлари бутун афсона давомида даҳшат ҳайқириги сифатида такрорланади.

Уленшпигель қиссасида халқ даҳоси, ҳаётда бўлганидек, кулги ва аламни, ҳазил ва таҳдидни, севги ва нафратни бир-бирига пайванд қилиб юборган. Шарль де Костер китоби саҳифаларидан халқ овози баралла янграйди, ҳашамлардан холи, оддий, жўн халқ сўзлари мўлжалга бехато тегади. Фақат ўткир ва аниқ халқ тилининг буюк қудрати туфайлигина бир афсонанинг ўзида одамзодни ўтда куйдириш ва қийноқларнинг аламли манзарасини, айни вақтда хушбўй ўтлоқлар, сайроқи қушлар, ёзги шаррос ёмғирлар, севги, ўйин-кулги, лиммо-лим шодиёна тасвирларни бериш мумкин, холос.

Уленшпигель қиссасида халқнинг ўзи айнан намоён бўлади. Халқ ўлмасдир. Шунинг учун Уленшпигель ҳам ўлмасдир. У уйқуга кетиши мумкин, бироқ у ҳеч қачон ўлмайди.

Уленшпигель қиссасини башорат, ҳикмат китоби дейиш мумкин. Бу китоб инсон ақл-заковати ва адолатнинг тантана қилишидан, ер юзидаги борки ёмонлик, жаҳолат ва зулмнинг муқаррар ҳалокатидан дарак беради. Бу китоб мазмунли ва қувончли меҳнат самараси, умумхалқ шодиёнаси, ғалабаси кунидан хабар беради.

К. Паустовский

Нидерланд революцияси

Тарихий справка

Ривоят этишларича Фландрия халқ қахрамони Тиль Уленшпигель Филипп Иккинчи билан бир йилда туғилган.

Филиппнинг отаси, Муқаддас Рим империясининг императори, Испания ва Нидерландия қироли, яқиндагина Колумб томонидан очилган, испан дворянлари босиб олган, лекин ҳали ўрганилмаган Янги Олам ерларининг ҳукмдори Карл Бешинчи ўғли туғилган йили (1527) Римга ҳужум қилди. Уша пайтларда «мамлакатда ҳеч вақт қуёш ботмайдиган» дея улуғланган, ўзидек буюк бир императорга итоат этишни истамаган Рим папасидан ўч олмоқчи бўлади у. Испан ва немис солдатлари қадимий шаҳарни хароб қилишди, минглаб бегуноҳ кишиларни ўлдиришди; кексалар ва болаларни таҳқирлшди, санъат ёдгорликларини яксон қилишди.

Испания ва Нидерландиянинг бўлажак қироли Филипп Иккинчининг дунёга келиши ана шу тарзда нишонланган эди.

Карл Бешинчи бутун Европани ўзига бўйсундиришни истарди, у жаҳонга ҳоким бўлишни орзу қиларди. Унинг ҳукмронлиги остида ягона қонун, Лютер, Цвингли, Кальвин

каби «шаккок» реформачилар зимдан ислоҳ этишни кўзлаган эски, ягона католик динигина ҳукм суриши керак эди.

Император муваффақиятсизликларга учрай бошлади. Унга тобе давлатларнинг энг каттаси — Германияда «шаккоклик», айниқса кенг томир ёйди. Германия князлари, унинг эркин шаҳарлари императорнинг эски католик мазҳабига қайтиш ҳақидаги талабига эътибор қилишмади. Улар Карл ерларига жануби-шарқ томондан турклар босиб келаётганини, императорнинг энг кучли рақиби — француз қиролининг эса турклар билан иттифоқ тузишини билишарди.

Император қўл остидаги энг бой нидерландлар ерида ҳам унинг ишлари юришмаётганди. Бадавлат шаҳарликлар ва ҳунармандлар — Фландрия ва Брабантнинг эркин шаҳар тўқувчилари — савдо-сотиқда оламга машҳур Антверпен шаҳрининг атоқли савдогарлари, Амстердам ва Голландия ҳамда Зеландиянинг бошқа денгиз шаҳарлари кемасозлари доимо бўш испан хазинасини вақти-вақти билан тўлдириб туришга тайёр эдилар. Лекин улар айни вақтда ўзларининг эски одатлари бўйича эркин яшаш, ўз-ўзларини бошқариш истагида эканликларини ҳам айтиб қўярдилар.

«Шаккоклик» Нидерландияда ҳам тез ёйилди. Карл «шаккоклар»ни қаттиқ таъқиб қила бошлади. Уларга қарши қатор фармойишлар чиқарди. 1550 йилдагиси айниқса машҳум фармойиш эди. Мингларча кишилар гулханларда кўйдирилди, каллалари олинди, тириклайин кўмилди. «Шаккоклар» мулки хазина фойдасига ўтказилар, бир қисми эса айғоқчи-чақимчиларга бериларди.

Бироқ, император қутурган сари, «шаккоклик» ҳам тобора кучаярди. Янги эътиқод испан асоратидан қутулиш байроғи бўлиб қолди.

1556 йилда испан тахтига Карл Бешинчи ўрнига Филипп ўтирди. Отаси каби чексиз ҳокимиятни кўзлаган бу мутаассиб-жоҳил нидерландлар мамлакатини гуллаган ҳолда эмас, балки соврилган ҳолда, худога муте, эътиқодли ҳолда кўриш истагида эканини айтди. У «шаккоклик»ни шафқатсизлик билан таъқиб эта бошлади. Бутун мамлакат бўйлаб гулханлар алангаланди.

Қисқа вақт ичида Филипп ҳаммани ўзига қарши қилиб қўйди. Энг яхши амалларни испанларга берди, нидерланд дворянларини ҳатто армияга ҳам яқинлаштирмади.

«Шаккоклик»ни таг-томири билан тугатиш мақсадида у Нидерландияда черковни янгича бошқаришга қарор қилди, епископ ва инквизиторлар сонини оширди.

У халқнинг розилиги билан ҳисоблашмай солиқ белгилаш ҳуқуқига эга бўлишни истарди. Бу эса Нидерландиядаги қадимги имтиёзларга зид, ўсиб келаётган нидерланд буржуазияси манфаатларига қарама-қарши келарди.

Дворянлар ҳам, Нидерландиянинг генерал штатлари ҳам мамлакатдаги одат ва эркини авайлаш, ҳурматлашни илтимос қилиб неча бор қиролга мурожаат қилишди, бироқ Филипп бу талабларга қулоқ солмади. Филиппнинг ноиб, синглиси Маргарита Пармская қиролга Нидерландия нотинч экани ҳақида хабар юбориб турди. Филипп бу огоҳлантиришларга эътибор бермас эди.

Мамлакатда халқ қўзғала бошлади. 1565 йилнинг кузида ҳатто нидерланд дворянлари ҳам ташвишга туша бошладилар. Улар испан асорати, шафқатсизлигидан норозилиги ортиб бораётган халқнинг ғазабига биз ҳам учраб қолмасак деб хавфсирардилар. Дворянлар испан инквизициясига қарши «иттифоқ» ёки ўзлари айтганидек «компромисс» тузишди. «Компромисс» тарафдорлари бор кучлари билан инквизицияга қарши курашишга қасамёд қилдилар. Улар қиролдан испан қўшинларини нидерландлар еридан олиб кетишни, «шаккоқлар» таъқибини тўхтатишни ва генерал штатларнинг розилигисиз мамлакатда солиқлар жорий қилмасликни талаб этишга қарор қилдилар. 1566 йилнинг апрелида дворянлар намойиш қилдилар. Намойишчи дворянларнинг катта тўдаси ноиб саройи томон келиб, ўз талабларини қўйди. Саросимага тушган Маргарита яқин кишиларидан, бу исён бўлмасин яна, деб сўраганида, улардан бири уни тинчлантириш учун бепарволик билан, булар шунчаки бир гезлар тўдаси, яъни гадой, жулдур, дарбадарлар, холос, деди.

Мана шу вақтдан бошлаб испан ҳукмронлигидан норози бўлган ҳар қандай одам ўзини гез деб юрита бошлади.

Халқ бошлаган ва ҳатто дворянлар қўллаган ҳаракат тез орада бутун мамлакатга тарқалди. Нидерландияда феодал Испаниясига қарши буржуа революцияси кўтарилди. 1566 йилнинг кузида йирик саноат шаҳарларида қўзғолонлар бўлди. Протестант руҳонийлари рағбатлантирган халқ оломонлари католик черковларига бостириб киришди, санам ва ҳайкалларни парчалашди, испан чиновникларини ҳайдаб чиқаришди.

Филипп «исённи» бир зарб билан даф қилмоқчи бўлди. У 1567 йили герцог Альбани испан қўшинлари билан Нидерландияга юборди. Бефаҳм ва бераҳм солдат бўлмиш Альба «қонхўр кенгаш» деб ном чиқарган «исён ишлари бўйича

кенгаш»ни, яъни «шаққоклик» ҳамда давлатга хиёнат ишлари бўйича фавқулодда судни таъсис этди.

Нидерландияда беш йил ҳукм сурган Альба шу вақт ичида саккиз мингдан ортиқ кишини ўтга ташлади, дорга осди. Солиқлар жорий қилиб, мамлакатни талон-торож этди.

Испан асорати, қаҳатчилик ва очликдан жон сақлаш учун кўп одамлар ватанини ташлаб кетишга мажбур бўлишди. Давлатманд савдогар ва ҳунармандлар Англияга, Германияга қочишди. Нидерланд дворянлари ва уларнинг раҳнамоси, катта амалдор Вильгельм Оранский ҳам испанларга қарши курашга тайёр эдилар. Лекин улар халқ қўзғолонидан ҳадиксираб, ёлланган қўшинларга, чет давлатлар ёрдамига кўз тикдилар. Ёлланган қўшинлар бўлса мамлакатни таларди, бошқа давлатлардан эса мадад келмасди. Фақат халқнинг фидокорона жасорати оқибатидагина мамлакат испан асоратидан халос қилинди. Оғир, аянчли ҳолга тушган эркесвар нидерланд халқи ўрмонларда партизан отрядлари тузиб, испан қўшинларига қақшатғич зарбалар бера бошлади.

Ўзларини «ўрмон гёзлари» деб атаган бу партизанлар испанларга катта талафот етказдилар, бироқ Нидерландияда ўрмон кам бўлганлиги учун дастлабки пайтларда Альба партизанларни бартараф қилишга эриша олди. Бироқ денгиз партизанларига қарши унинг қўлидан бирор иш келмади. Моҳир нидерланд денгизчилари соҳил бўйлаб ўзларининг тезюрар қайиқларида елдек учишар, испан кемаларини сувга фарқ қилардилар. Денгиз гёзлари мамлакатни испан зулмидан озод этган биринчи халоскорлар бўлди. 1572 йилда улар Зеландия оролларида биридаги унча катта бўлмаган Бриль шаҳрини эгалладилар. Бу ерга Англия, Германия ва Франциядан муҳожирлар — ватан озодлиги учун ўз жонини бағишлаган кишилар кела бошлади. Голландия, Зеландия ва Нидерландиянинг бошқа вилоятларидаги ҳунармандлар, матрослар денгиз гёзларига қўшилишиб, манфур испанларга қарши зарба кетидан зарба бера бошлашди.

Альба оғир аҳволга тушиб қолди. Қўшин боқиш қимматга тушарди, нидерландлардан тортиб олган бойлиги тез орада тугади, мамлакатдаги қаршилиқ ҳаракати эса кун сайин кучая борди. Альба кичиккина Гарлем шаҳрини саккиз ой қамал қилиб турди, шу орада у ўн икки минг солдатидан ажралди. Ҳатто Филипп Иккинчи ҳам Альбанинг бу шафқатсизлиги нидерланд халоскорларини янада жипслаштириши мумкинлигини тушунди ва Альбани чақириб олди. Бироқ испанларнинг халқ қаршилигига бардош беролмаслиги аниқ бўлиб қолган эди.

Буни ниҳоят Филипп ҳам тушунди, лекин вақт ўтган эди. Кураш ҳали давом этарди. Бироқ, Филипп ён бериш сиёсати билан Нидерландиянинг жанубий қисминигина қўлида сақлаб қолишга муваффақ бўлди. 1579 йилда Шимолий вилоятлар ўзини мустақил деб эълон қилди, 1581 йили эса қирол Филипп ағдарилган деб эълон қилиниб, уни ҳукмдор сифатида тан олмай қўйишди.

Гёзларнинг мардонавор кураши, халқнинг эрка бўлган муҳаббати, унинг жасорати, буюк маънавий кучи ўлмас гёз Тиль Уленшпигелнинг афсонавий образида мужассамланган.

С. Сказкин.

Биринчи китоб

I

Май, дўлана гуллаган паллада Фландриянинг¹ Дамме шаҳрида Клааснинг ўгли Уленшпигель дунёга келди.

Доя Катлина чақалоқни иссиқ йўргакка ўраркан, боланинг бошини қоплаб турган пардага кўзи тушиб:

— Пардада туғилди, пешанаси ярқироқ бўлади,— деди хурсанд бўлиб.

Лекин тўсатдан нола қилиб, боланинг елкасидаги қора нишонани кўрсатди.

— Вой!— деди у хўрсиниб.— Бу қора нишона шайтон тирноғининг ўрни.

— Бундан чиқдики,— деди Клаас,— агар ўғлимнинг елкасига тамға босишга улгурган бўлса, шайтон жаноблари анча эрта турибдилар-да.

— У ҳали ётганича ҳам йўқ,— деди Катлина,— ахир, хўрозлар энди чақиряпти-ю.

Доя чақалоқни Клааснинг қўлига тутқизиб, ташқарига чиқиб кетди.

Шу пайт тонг тун пардасини йиртиб, қалдирғочлар майсазорлар устида чарх ура бошлади, қуёш оламга зар кокиллари ййиб чиқди.

Клаас деразани ланг очиб, Уленшпигелга шундай деди:

— Пардада туғилган ўғлим! Ана, ҳазрати қуёш салом бериб Фландрия ери узра кўтарилмоқда. Қўлинг текканда унга

---

¹ XVI асрдаги Нидерландиянинг ўн етти вилоятдан бири.

тез-тез нигоҳ ташлаб тур; борди-ю пайти келиб, шубҳалар гирдобида қолиб, нима қиларингни билмасанг, қуёшдан мас-лаҳат сўра; унда нур, ҳарорат бор; қалбинг қуёш нуридай пок, меҳринг қуёш ҳароратидай қайноқ бўлсин.

— Ҳой эр, ҳеч нарса уқмайдиган гўдакка нималарни вал-дираяпсан асти?!— деди Сооткин.— Кел, ўғлим, озгина эмиб олгин.

Она чақалоғини эмиза бошлади.

II

Уленшпигель онасининг кўкрагига тармашиб эмаётганда даладаги бутун паррандалар уйғониб бўлди.

Клаас сотиб келгани ўтин боғларкан, хотинининг Уленшпигелни қандай эмизаётганига қаради.

— Хотин,— деди у,— сутинг болага яраша мўл-кўлгинами?

— Сутим кўпликка кўп-у,— деди хотини,— лекин дилим-да қувонч кам.

— Шундай қувончли дамда беҳуда ташвиш қиляпсан.

— Мен деворда илиғлўк турган анави катмон анчадан бери пул юзини кўрмагани ҳақида ўйлаяпман.

Клаас катмонни қўлига олди, бироқ уни беҳуда силкитди: унда сариқ чақа ҳам йўқ эди. Бу ҳол Клаасги хижолат қилиб қўйди. Шундай бўлса-да, у хотинига далда берди:

— Нега ташвиш қиласан?— деди у.— Нон сандигимизда кеча Катлина келтирган нонлар йўқми? Ўша ердаги каттакон мол гўшти бўлаги уч-тўрт кунга бола учун сут бўла олмайди-ми? Бурчакдаги бир қоп ловия очарчиликдан далолат беряптими? Манави кўза тўла ёғ-чи, бу шайтон васвасасими? Чордоқда аскарлардай қатор саф тортиб турган олмалар кўзимга кўринган шунчаки рўёми? Ҳов анави ердаги — Брюггедан олиб келинган бир бочка пиво эмасми? Бочка ўзининг катта қорнида ором берадиган ажойиб ичимликни сақлаб турибди-я.

— Болани чўқинтириш учун,— деди Сооткин,— руҳоний-га икки патар¹, зиёфат учун бир флорин² керак.

Шу пайт қўлида бир тутам кўкат билан Катлина кирди ва шундай деди:

— Пардада туғилгани учун гуноҳдан сақласин деб ойбол-тирғон ўти, шайтон яқинлашмасин деб укроп келтирдим...

¹ Патар — қадимий майда танга.

² Флорин — қадимий тилла танга.

— Флоринни чақирадиган кўкатлардан келтирмадингми? — деб унинг гапини бўлди Клаас.

— Йўқ, — деди у.

— Хўп, мен бориб қарай-чи, балки каналдан топарман.

У қармоқ ва тўрини олиб, бундай саҳар пайтида ҳеч кимни учратмаслигига қаттиқ ишониб, ташқарига чиқди.

III

Клаас денгиз яқинидаги Брюгге канали ёқасига етиб келди-да, қармоғига ем илиб, сувга ирғитди, кейин тўрини ҳам ташлади. Каналнинг нариги қирғоғида чиганоқтош устида башанг кийинган бир бола ухлаб ётарди.

Бола Клааснинг шарпасидан уйғониб кетди ва уни ётган жойидан тургизиб, саёқ одам сифатида оқсоқол ҳузурига ҳайдаб кетгани келаётган жамоат қоровули, деб ўйлаб, ўта-каси ёрилиб, ўрнидан сапчиб турди.

Бироқ Клаасни танигач, қўрқувдан асар ҳам қолмади.

— Етти лиар¹ ишлашни хоҳлайсанми? Унда балиқларни мен томонга ҳайда, — деди Клаас.

Бола каттагина қорнини дўмпайтириб сувга тушди ва қамишпоя билан балиқларни Клаас томонга ҳайдай бошлади.

Балиқ тутиб бўлгач, Клаас қармоқ ва тўрини йиғиштириб, шлюз орқали бола томонга ўтди ва ундан сўради:

— Менга қара, чўқинтирганда исмингни Ламме² қўйишган, беозорлигинг учун Гудзак³ деб аташади, Биби Марям ибодатхонасининг орқасидаги Қарқара кўчасида яшайсан. Бу қанақаси бўлди, шундай яхши кийинган бола кўчада ухласа-я?

— Эҳ, кўмирчи жаноблари, — деб жавоб берди бола, — уйда мендан бир яшар кичик синглим бор... агар жиндек жанжаллашиб қолсак мени савалашга тушади, мен унга қўл кўтаришга журъат қилолмайман: унинг жони оғримасин деб қўрқаман, кўмирчи жаноблари. Кеча кечки овқат пайтида қорним жуда оч эди, ловияли овқатдаги лаҳм гўштни энди ейман деб турсам, синглим ярмини бўлиб берасан деб қолди, лекин бу овқат ўзимнинг чап ичагимга ҳам юқ бўлмасди. Лабимни ялаганимни кўриб (чунки овқатнинг қуйқаси оғзимга жуда ширин уннаганди-да), жон-пони чиқиб кетди: шартта

¹ Ли ар — қадимий майда чақа.

² Ла м ме — фламандчасига қўзичоқ демақдир.

³ Гу д з а к — сахийлик қопи.

устимга ташланиб, дўппослай бошлади, уйдан аранг қочиб қутулдим.

Клаас бу муштлаш пайтида ота-онаси нима қилиб турганини сўради қизиқсиниб.

— Дадам билан ойим елкамга қоқишиб, иккови ҳам: «Ҳой қўрқоқ, сен ҳам ҳақингни ол», дейишди. Бироқ мен қиз болани уришни истамадим, қочиб кета қолдим.

Тўсатдан Ламменинг ранги оқариб, аъзойи бадани титраб кетди.

Клаас новча бир хотин билан ориқ, юзидан заҳар томиб турган қизча ўзлари томон келаётганини кўрди.

— Вой!— Ламме додлаб, Клааснинг чолворига тармашди.— Ойим билан синглим мени қидириб юришибди. Мени қутқаринг, кўмирчи жаноблари!

— Сабр қил,— деди Клаас,— аввало, етти лиар иш ҳақингни ол, кейин қўрқмасдан уларнинг олдига бораверамиз.

Ойиси билан синглиси Ламмени кўрибоқ унга ташланиб, ура бошлашди: ойиси ундан хавотир олгани, синглиси эса уришга одатланиб қолгани учун саваларди.

Ламме Клааснинг орқасига бекиниб, қичқирарди:

— Мен етти лиар ишлаб топдим, етти лиар ишлаб топдим, урманлар мени!

Буни эшитган ойиси уни қучоқлади, синглиси бўлса акасининг муштидаги пулни йириб олишга уринарди. Ламме: «Меники, ўзимники бу, бермайман!» — деб додлаб, муштини маҳкам қисиб олганди.

Клаас эса қизчани қулоғидан чўзиб акасидан ажратди-да, шундай деди:

— Аканг шундай яхши, қўйдаи ювош болаки, асти қўявер, агар яна бирор марта у билан уришадиган бўлсанг, нақ қоп-қора кўмир ўрага ташлайман-а. Ана унда мен қулоғингдан чўзиб ўтирмайман, дўзахдан қип-қизил шайтон чиқиб келади-да, паншаҳага ўхшаган узун, ўткир тиш ва тирноқлари билан тилка-порангни чиқариб ташлайди.

Қизча шу қадар қўрқиб кетдики, Клаасга қарашга ҳам, Ламмега яқинлашишга ҳам юраги дов бермай, ойисининг юбкаси ортига яширинди. Лекин шаҳарга кириб боришаркан, у ҳаммаёқни бошига кўтариб:

— Кўмирчи мени урди! Унинг ўрасида шайтон бор экан!— деб қичқираверди.

Бироқ ўшандан бери қиз Ламмени урмай қўйди; бунинг ўрнига акасини ўзи учун ишлашга мажбур қила бошлади. Соддадил ака эса ҳар қандай ишни бажонидил бажарарди.

Клаас йўл-йўлакай тутган балиқларини мижози турадиган ҳовлига элтиб берди. Уйига келгач хотинига:

— Қара, тўртта чўртон, тўққизта зоғорабалиқ, бир корзинка илонбалиқнинг қорнидан қанча нарса топибман,— деди ва стол устига икки флорину бир патар тангани ташлади.

— Нега ҳар куни балиқ овига бормайсан?— деб сўради Сооткин.

— Жамоат қоровулининг тўрига ўзим тушиб қолмай дейман-да,— жавоб берди Клаас.

IV

Уленшпигелнинг отаси Клаас кўмирфурушлик қиларди. Унинг чақнаган кўзи, сочлари ўзи сотаётган кўмир сингари тимқора эди, фақат байрам ёки ҳордиқ кунларигина уларнинг уйида совун мўл-кўл ишлатилар, шу баҳонада оқариб ҳам оларди. Клаас калтабақай, бақувват одам бўлиб, юзидан кулги аримасди.

Кеч кирганда кўмир чанги билан тўлган томоғини пиво билан ҳўллаш учун Брюгге йўли ёқасидаги майхоналардан бирортасига кирарди. Соф ҳаводан баҳраманд бўлиш учун эшикларининг олдига чиқиб ўтирган барча хотинлар унга бараварига салом беришарди:

— Салом, кўмирчи тоға, тиниқ пиво насиб этсин!

— Салом, илоё эрларингиз ҳушёр қайтсин!— деб алик оларди Клаас.

Даладан қайтиб келаётган қизлар қатор туриб унинг йўлини тўсишар ва тўлов сўрашарди:

— Қўйиб юборсак нима берасан: қизил лентами ё тилла сирғами, бархит этикми ё флорин тўла катмонми?

Клаас бўлса улардан бирортасини қучоқлаб, бетидан ўпиб оларди.

Кейин қизлар қаҳ-қаҳ уриб қочишарди.

Болалар уни жарангдор овози, этигининг дўпиридан та-ниб олишарди. Улар кўмирчига томон пешвоз чопиб бориб:

— Салом, кўмирчи тоға!— деб чувиллашишарди.

— Сизларни худо ўз паноҳида сақласин, фаришталарим,— дерди у.— Фақат менга яқинлашманглар, бўлмаса хабаш бўлиб қоласизлар.

Бироқ сувдан тоймас болалар тап тортмай унга яқинлашишар, шунда Клаас улардан ботирроғининг камзулидан ушлаб олиб, қоп-қора кўмирга беланган кафтини унинг бетига суртиб, қўйиб юборарди. Лекин у ҳам, бошқа болалар ҳам роса кулишарди.

Клааснинг хотини Сооткин жуда рўзгорбоп аёл эди, у эрта тонгдан туриб олиб, то қора кечгача чумолидай тиним билмасди.

У Клаас билан бирга ер ҳайдар, ҳўкизнинг ўрнига эр-хотини қўш тортишарди. Омоч тортиш оғир, қаттиқ ерни ёғоч тишли мола билан юмшатиш эса ундан ҳам оғир эди. Лекин улар ўйнаб-кулиб ишлашар ва иш пайтида бирор қадимий қўшиқни айтишарди.

Ер қанча қаттиқ бўлмасин, қуёш қанчалик беомон олов пуркамасин, улар тиззаларини букиб, чираниб қанчалар мола тортишмасин, бир нафас дам олгани тўхташганда Сооткин мулойим юзларини тутаркан, Клаас меҳри дарё хотинининг кулчадек юзидан бўса олди дегунча ҳар икковининг чарчоғи тарқаб кетарди.

V

Шаҳар маҳкамаси олдида император Карл Бешинчининг хотини бугун-эрта кўзи ёриш кераклигини, шу сабабли унинг эсон-омон қутулиб олиши учун ҳамма дуо қилиши зарурлигини жар солиб эълон қилишди.

Катлина титраб-қақшаб Клааснинг уйига кириб келди.

— Ҳой овсин, сенга нима бўлди?

— Оҳ,— деди Катлина.— Икки бола, Испанияда шаҳзода Филипп, Фландрияда эса Клааснинг ўғли дунёга келди. Кейинроқ Клааснинг ўғлини Уленшпигель деб аташади. Филипп жаллод бўлади, чунки у юртимизнинг жаллоди Карл Бешинчининг пушти камаридан бино бўлган. Уленшпигель эса ҳазил-мутойибага, болаларча шумликларга устаси фаранг бўлади, сахий қалби билан ажралиб туради, чунки унинг отаси Клаас ўз нонини ҳалол, пешона тери тўкиб топадиган ажойиб меҳнаткаш. Император Карл билан қирол Филипп ўз умрларини адоват, жангу жадал, дўқ-пўписа, турли хил жиноятлар ва ёвузликлар уруғини сепиш билан ўтказади. Клаас бир умр ҳормай-толмай ишлайди, қонунга амал қилган ҳолда яшайди, ўзининг оғир меҳнатидан нолимайди, лекин ҳаминша юзидан кулги аримайди, ҳалол заҳматкаш фламанд фарзанди бўлиб қолади. Уленшпигель абадулабадга навқирон бўлиб юради, умрбўйи тиним билмайди, ҳеч қачон ўлмайди. У деҳқон, дворян, рассом ҳайкалтарош бўлади, ҳа, ҳамма-ҳаммасига эришади. У ҳақиқат ҳамда гўзалликни улуғлаб, нодонлик устидан кулиб, ҳамма мамлакатларни кезади. Эй олижаноб Фландрия халқи, Клаас — жасуратинг, Сооткин — жасур онанг, Уленшпигель — сенинг руҳинг; назокатли, дилрабо,

ёқимтой бир фаришта, Уленшпигелнинг ўзига ўхшаган абдий барҳаёт умр йўлдоши — сенинг қалбинг; меш қорин, соддадил Ламме Гудзак эса — сенинг қорнинг. Юқорида халқ қонини сўрувчилар, пастда унинг қурбонлари; юқорида талончилар, қовоғарилар, пастда эса заҳматкаш асаларилар; арши аълода эса Исонинг жароҳатларидан қон томиб туради.

Ана шу гапларни айтиб бўлгач, сахий афсунгар Катлина уйқуга кетди.

VI

Уленшпигелни чўқинтиргани олиб кетишди; йўлда тўсатдан шундай ёмғир қўйиб бердики, уни бутунлай ивитиб юборди. Биринчи марта у ана шундай чўқинтирилди.

Черковга етиб боришганида черков хизматчиси (у қишлоқ ўқитувчиси ҳам) тутинган ота билан тутинган она ва ота-онандан жом атрофини қуршаб туришларини сўради.

Лекин уста жом турган жойнинг тепасидаги гумбаздан олтин суви юритилган ёғоч исчиروққа мой қўйиш учун тўйнуқ очиб қўйган эди. Жом атрофида болани чўқинтириш учун савлат тўкиб турган кишиларга кўзи тушган бир шум одам гумбаз тепасидаги ўша тўйнуқдан бир пақир сувни қўйиб юборди, сув ҳаммага сачраб кетди, ҳаммадан кўра Уленшпигель шалаббо бўлди. Ана шундай қилиб у иккинчи марта чўқинтирилди.

Руҳоний кириб келди, ҳамма унга шикоят қила бошлади, лекин у уларга ишни пайсалга солмасликни буюриб, бу ҳодиса тасодиф эканини айтди. Уленшпигель тўлғана бошлади, чунки ҳаммаёғи жиққа ҳўл эди. Руҳоний уни сув ва туз билан чўқинтириб, унга «Тильберт», яъни «сергайрат» деган от қўйиб берди. Шундай қилиб у учинчи марта чўқинтирилди.

Черковдан чиқишгач, улар узоқ кўча бўйлаб майхона томон йўл олишди. У ерда ўн етти пинт пиво ичишди, чунки Фландрияда ёмғирда ҳўл бўлган кишиларнинг қорнида пиводан гулхан ёқиш одат тусига кириб қолган. Шундай қилиб, Уленшпигель тўртинчи марта чўқинтирилди.

Улар гандираклаб, уйга қайтиб келаётганда каллалари таналаридан ҳам оғирлашиб қолгандай эди. Шу алфозда ҳалқоб кечиб, кўприккача етишди. Тутинган она сифатида чақалоқни кўтариб кетаётган Катлина қоқилиб кетиб, бола билан бирга ҳалқобга йиқилди. Бола бешинчи марта ана шундай чўқинтирилди.

Болани дарҳол ҳалқобдан кўтариб олишди ва уйга кел-
гач, иссиқ сувда чўмилтиришди. Бу унинг олтинчи марта чў-
қинтирилиши эди.

VII

Худди ўша куни император Карл Бешинчи ҳазрати олий-
лари ўғил кўргани шарафига байрам қилишга аҳд қилди.
Император ҳам Клаасга ўхшаб пул «овлаш»га қарор берди,
лекин у каналдан балиқ тутиб эмас, балки ўз фуқаролари-
нинг ҳаменидан тўплашга жазм этди. Одатда ҳукмдорлар
фуқаро чўнтагидан «червон», «дукат», «талер»¹ исмли балиқ-
ларни тутадилар; бу ажойиб балиқлар балиқчининг хоҳи-
шига қараб бахмал кийимларга, қимматбаҳо безакларга,
биллурий виноларга, лаззатли таомларга айланади...

Ўз маслаҳатчилари билан кенгашиб олган император
балиқ овини қуйидагича уюштирмоқчи бўлди.

Соат тўққиз билан ўн ўртасида шаҳзода ҳазрати олий-
ларини чўқинтириш маросимига олиб борилади, Вальядо-
лид² аҳолиси ўз шаджуррамлигини изҳор қилиш учун туни
билан хурсандчилик қилади, ўз ҳисобига зиёфат ўткази-
ди, байрам қилади, Катта майдонда камбағалларга ўз пулларини
сочади.

Шаҳарнинг бешта чорраҳасида шаҳар аҳолиси ҳисобидан
бешта катта вино фонтани тонггача отилиб туради. Бошқа
бешта чорраҳадаги тахта супаларда бузоқ ва қўй, қон ва
гўштдан қилинган турли хил қолбасалар осиглиқ туради,
икралар, новвос тиллари ва бошқа неъматлар бўлади, булар
ҳам шаҳар аҳолиси ҳисобидан.

Вальядолид аҳолиси ўз пулларига сайр бўладиган йўл
бўйларида Тинчлик, Фароғат, Фаровонлик, Гуллаб-яшнаш ва
бошқа фалак ҳада этган инъомлар тимсолни акс этдирувчи
сон-саноқсиз равоқлар қуради.

Ниҳоят, ана шу тинчлик-осойишталик равоқларидан таш-
қари, турли хил ранглар, бўёқлар билан ҳокимият белгиси
бўлган лочин, шер, найза, найзали болта, пилта милтиқ, зам-
барак ва олий ҳазратларининг ҳарбий қудрати ҳамда енгил-
маслигини яққол акс этдириб турувчи бошқа қуроллар су-
рати солинган равоқлар ҳам қурилади.

Ибодатхонани ёритиш учун шам гильдиясига йигирма

¹ Д у к а т — қадимий тилла танга; талер — йирик кумуш танга.

² В а л ь я д о л и д — Испаниянинг Шимолидаги шаҳар, Испаниянинг
ўрта асрлардаги пойтахти.

мингдан ортиқ мум шам эҳсон этишга рухсат қилинди, шам қолдиқлари эса жомега берилади.

Қолган харажатларни император бажонидил ўз зиммасига олади, бу билан ўз фуқароларини ортиқча солиқлардан озод қилади.

Жамоа ана шу фармонни бажо келтираман деб турганда Римдан қайгули хабарлар келиб қолди. Императорнинг саркардалари муқаддас шаҳарга бостириб кириб, черков ва ибодатхоналарни, уйларни вайрон қилишибди, талашибди — на руҳонийларни, на монахларни, на хотинлар ва на болаларни аяшибди. Авлиё ота зиндонда эмиш. Бир ҳафтадан бери талон-торож давом этяпганмиш, Римда рейтарлар¹, ландскнехтлар² қутуриб кетишганмиш, улар бетиним айшишрат қилиб, қурол ўйнатиб кардиналларни³ излаб, улардан ўч олиш ниятида кўчаларда изғиб юришганмиш. Баъзи кўчалардан қон дарё бўлиб оқаётганмиш, таланган жасадлар уюлиб ётганмиш.

Айтишларича, император пулга зориқиб руҳонийлар қонини тўкиш билан бойимоқчи бўлганмиш. Император асирга олинган папанинг саркардалар зуғуми билан имзо чеккан сулҳ шартномасини инобатга олиш билан бирга, боз устига пападан ўз қўл остидаги барча қалъаларни беришни, тўрт юз минг дукат тўлашни талаб этганмиш, агар бу шартлар бажарилмаса унинг қамоқдан чиқарилмаслигини писанда қилганмиш.

Бироқ император ҳазратларининг қайғуси чексиз эди. У барча тантана, байрам ва кўнгил очишларни қолдирди, саройидаги барча кавалер ва хонимларга мотам либоси кийишни амр қилди.

Шаҳзода император мотамининг нишонаси бўлган оқ йўрғада чўқинтирилди. Сарой кавалерлари ва хонимлари бу ҳодисани хосиятсиз аломат деб билишди.

Чўқинтириш маросимида муҳтарама энага шаҳзодани сарой кавалерлари ва хонимлар ҳузурига олиб чиқди, улар янги туғилган чақалоққа азалий одатларга кўра ўз истакларини билдириб, туҳфалар бериши лозим эди.

Де ла Сена хоним боланинг бўйнига уни заҳардан асрайдиган олтин қобиққа ўралган ёнғоқдай қора тошни осиб қўйди. Хоним де Шоффада чақалоқнинг қорнига шойи белбоғ

¹ Рейтар — ўрта асрлардаги немис ёлланма суворийси.

² Ландскнехт — немис ёлланма пиёда аскари.

³ Кардинал — Рим католик черковида олий диний мансаб; папа ана шу кардиналлардан сайланган.

боглаб, унга оватни ҳазм қилишга ёрдам берадиган ўрмон ёнгоқларини тугиб қўйди. Фландриядан келган жаноб ван дер Стин узунлиги икки ярим ва йўғонлиги чорак метрча келадиган гент колбасасини шаҳзода ҳазратларига садоқат тимсоли сифатида ҳада этди, бу колбасанинг ҳиди энг яхши гент пивосини ичиш истагини туғдирсин деди у, зероки кимки бирор шаҳарнинг пивосини ёқтурса, ўша ерлик пиво пиширувчиларни ҳеч қачон ёмон кўролмайдди. Жаноб отбоқар Хаиме-Христофор Кастильский чаққон ва тез югурадиган бўлсинлар деб, шаҳзода жанобларининг бежирим оёқларига боглаб юришлари учун зангори яшма тошини туҳфа қилди. Лекин шу ерда ҳозир бўлган масхарабоз Ян де Папе шундай деди:

— Тақсирим! Яхшиоси унга бутун шаҳарлар ўзларининг бойлиги ҳамда бутун аҳли — эркак, хотин, болалари билан овозини эшитганда тирақайлаб қочиб қоладиган Исо Навин¹ карнайини беринг. Чунки шаҳзода ҳазратлари югуришни ўрганмасин, балки бошқалар ундан қочиши лозим.

Чақалоқ эса шу топда новвос сингари бўкириб йиғларди...

Шу аснода Клаас ўғлига новдадан қўнғироқлар қадалган шилдироқ ясаб берарди, кейин у Уленшпигелни қўлларида иргитиб ўйнаркан, эркалатарди:

— Жиринг, жиринг, жиринг! Доим қўнғироқдай шўх бўл, доим хушчақчақ бўл! Қизиқчилар қадимий дориламон замонларда зодагонлар билан яшашган.

Уленшпигель эса қиқирлаб куларди.

VIII

Уленшпигель кўкракдан ажратилгач, ниҳолдай тез ўса бошлади.

Клаас уни камдан-кам ўпиб-эркаларди, уни жуда яхши кўрса-да, болани талтайтириб юбормаслик учун қовоғини солиб оларди.

Уленшпигель кўчада ўртоқларидан калтак еганини айтиб шикоят қилса, Клаас уни ўртоқларини бошлаб ура олмагани учун саваларди, ана шундай тарбияда Уленшпигель шерюрак бўлиб ўса бошлади.

Агар отаси уйда бўлмаса, Уленшпигель онасидан ўйин учун ялиниб пул сўрарди.

— Ўйинга бало бор эканми! Уйда тинчгина ўтириб, сават

---

¹ Исо Навин — афсонавий инжил қаҳрамони; инжил ривоятлари-га кўра, Исо Навиннинг карнайи садоларидан қадимий шаҳар Паластиннинг Иерихон қалъаси деворлари қулаб кетган экан.

туқисанг бўлмайдами! — деб Сооткин жеркиб берарди жаҳли чиқиб.

Уленшпигель ҳеч нарса ундира олмаслигини кўриб уйни бошига кўтариб йиғларди, лекин Сооткин ўглининг йиғисини өшитмаётгандай идиш-товоқларни тарақлатиб юваверарди. Уленшпигель бўлса додлашга ўтар, шундан сўнг онасининг гўё кўнгли юмшагандай бўлиб, унинг бошини силар ва: «Бир денъе берсам бўладими?» — дерди. Бу эса олти лиар унди деган гап эди.

Она ўглига ана шундай меҳр-оқибат изҳор қиларди, агар Клаас бирор ёққа кетса, Уленшпигель уйда ўзи хону ўзи бек бўлиб қоларди.

• IX

Бир куни эрталаб Сооткин Клааснинг ошхонада аллақандай ўйларга берилиб, бошини қуйи солганча уёқдан-буёққа юриб турганини кўриб қолди.

— Жонгинам, нимадан хафасан? — деб сўради у. — Рангинг бир аҳволда, кайфинг бузуқ, хаёлинг паришон.

Клаас секин жавоб қайтарди:

— Императорнинг ваҳшиёна фармонларини яна тиклашмоқчи. Фландрия бўйлаб яна ажал кезади. Айғоқчиларнинг иши яна юриб қолади, агар қурбонларининг мол-мулки юз флориндан ошмаса, улар бу мол-мулкнинг ярмига эга бўладилар.

— Ахир, биз қашшоқмиз-ку, — деди хотини.

— Жудаям қашшоқ эмасмиз. Шундай аблаҳлар, ўлаксахўр қарға-қузғунлар борки, император ҳазратлари билан бир-галикда бир қоп кўмиримизни худди бир қоп червондай бўлашиб олиш учун бизнинг устимиздан чақимчилик қилишга тайёр улар. Гейстлик тикувчи Сейснинг тул қолган хотини бечора Таннекеннинг нимаси бор эди, ахир! Уни тириклайин кўмишмадими? Қўшни хотиннинг унинг уйдаги лотинча инжил, уч тилла танга, инглиз қалайдан ясалган идишларига кўзи тушиб қолган экан. Иоанна Мартенсни олдин сувга ташлаб, сўнг жодугар деб оловда куйдиришди, унинг гуноҳи — сувга ташлашганда чўкмай қолгани, холос. Унинг икки-учта оёғи қинғир-қийшиқ курсиси, чайпоғининг ичиде еттита тилла тангаси бор экан, айғоқчи ана шу нарсаларнинг ярмига эга бўлмоқчи бўлибди. Э, гапираверсам эрталабгача ҳам гап адоғ бўлмайди! Ул-булимизни йиғиштирайлик, жонгинам: бу фармонлардан кейин Фландрияда қолиш мумкин эмас. Ҳа-

демай кечалари шаҳар бўйлаб ўлим араваси кезади, ундан суяклар шиқири ҳам эшитилиб қолади.

— Мени қўрқитма, жонгинам!— деди Сооткин.— Император — Фландрия билан Брабантнинг отахони, ота сифатида эса унинг қалби сабр-қаноат, раҳм-шафқатга тўла.

— Ундай бўлса зиён кўради,— деди Клаас,— чунки у му-
содара қилинган мол-мулкнинг меросхўри.

Тўсатдан шаҳар жарчиларининг карнай ва ноғоралари овози ҳаммаёқни ларзага келтирди. Клаас билан Сооткин Уленшпигелни навбатма-навбат кўтаришиб, оломон орқасидан югуришди.

Улар шаҳар маҳкамаси олдида карнай ва ноғораларини чалиб турган отлиқ жарчиларни, қозилик асосини ушлаб от устида турган полиция бошлигини, жамоа прокурорини кўришди, у император фармонини икки қўллаб ушлаганича халойиққа ўқиб беришга тайёр турарди.

Клаас бу ерда, Мартин Лютер¹, Иоани Виклеф, Иоани Гус², Ульрих Цвингли ва бошқа бидъатчиларнинг қўлёмаларини, китобларини, таълимотини чоп этиш, ўқиш, сақлаш ва тарқатиш умуман ҳамма ва ҳар бир киши учун алоҳида ман этилажагини эшитди.

«Шунингдек, номақбул нарсаларнинг суратини чизиш, тасвирлаш, худойи таолонинг, Биби Марям ва азиз-авлиёларнинг келишмаган суратини буюртиш, шунингдек худойи таолони, Биби Марямни, азиз-авлиёларни шарафлаш, эслаш, эъзозлаш учун хизмат қиладиган сурат ва ҳайкалларни синдириш, йиртиш ҳамда ювиш ман қилинади.

Мартабаси ва бадавлатлигидан қатъи назар, ҳеч кимнинг муқаддас китобда ёзилган нарсаларни мулоҳаза ва мунозара қилишга ҳадди йўқ, ҳатто бирор машҳур университетни таомлаган, машҳур ва таниқли ақоид олими бўлса ҳам шубҳали фикр билдиришга ҳаққи йўқ».

Император ҳазратлари белгилаган жазолар орасида яна, шубҳа остига олинган шахслар ўзларининг шуғулланиб келаётган ҳалол ҳунарларидан маҳрум қилинади, деган ибора ҳам бор эди. Йўлдан озиб шаккоклик қилувчилар ёки яна шу йўлга тушиб қолганлар аста-секин ёки гуриллаб ёнувчи гулханда ёндирилади — хас-чўп ёқиб ёки устунга боғлаб куйдирилади — бу судьяларга ҳавола қилинади. Бошқалар, агар улар дворян ёки муҳтарам граждандар бўлсалар қилич билан чопи-

¹ Мартин Лютер (1483—1546) — Германияда протестант черкови асосчиси.

² Иоани Гус (1369—1415) — Чехиянинг машҳур миллий арбоби. Бидъатчи сифатида ўтда куйдирилган.

ладилар; деҳқонлар дорга осилади, аёллар тириклайин кўмилади. Қатл қилинганларнинг боши ибрат учун устунга қоқиб қўйилади. Қатл этилган жиноятчиларнинг мол-мулки император ихтиёрига ўтади.

Олий ҳазратлари агар ҳукм этилганлар мол-мулкининг қиммати юз фландрия червонидан ошмаса, унинг ярмини айғоқчиларга инъом этади. Император ўз ихтиёрига ўтган нарсаларни хайр-эҳсон ва худо йўлига сарфлайди.

Бу гапларни эшитиб жуда хафа бўлиб кетган Клаас Сооткин ва Уленшпигель билан бирга майдонни тарк этди.

X

Йил яхши келди. Клаас етти флоринга эшак ва тўққиз пақир нўхат солиб олди. Кунларнинг бирида у эшагига миниб йўлга чиқди. Уленшпигель отасининг орқасига мингашиб олди. Шундай қилиб улар немис тупроғида, Мейборгга яқин жойда яшовчи Уленшпигелнинг амакиси, Клааснинг акаси Иостникига меҳмонга жўнашди.

Иост бир вақтлар, йигитлик чоғларида кўнгилчан, соддадил эди. Лекин у кейинчалик кўп адолатсизликларни бошидан кечиравериб тажанг бўлиб қолди. Дарғазаблиқдан қони айниб, одамлардан жирканадиган бўлиб қолганди, ҳозир у ёлғиз яшарди.

XI

Мейборг вилоятида кетиб бораркан, Клаас кичиккина ўрмонни босиб ўтиши керак эди. Эшак йўл-йўлакай янтоқ еб тирикчилик қилиб борди. Уленшпигель эшакда ўтирган ерида қалпоғи билан капалак тутарди. Клаас яқинроқ қишлоқдаги бирор қовоқхонада томоғини ҳўллаб олиш умидида нон чайнаб борарди. Тўсатдан узоқдан кўнғироқ товуши ва оломоннинг шовқинига ўхшаш овоз эшитилди.

— Тақводорлар,— деди у,— улар талайгина бўлсалар керак. Эшакдан йиқилиб кетма тагин, мени маҳкамроқ ушлаб ол. Томоша қиламиз. Хих эшагим, тезроқ юр.

Эшак йўрғалаб кетди.

Улар ўрмондан чиқиб, этаги дарё билан туташган далага ўтишди. Даланинг бошқа томонида бутхона бўлиб, унинг томида Биби Марямнинг ҳайкали бор эди. Бутхонанинг зинасида бир дарвиш қаҳ-қаҳ урганича кўнғироқ чалар, унинг атрофида қўлида шам ушлаган элликтача черков хизматчилари, кўнғироқ чалувчилар, ногорачилар, карнай ва сурнай-

чилар, қўшнайчилар туришарди; ҳаммаси донг қотган, жим. Иўлда етти қатордан бўлиб ғужлашиб, бошида дубулга, қўллариди таёқ беш юз ёки мингдан ортиқ тақводор аста боришарди. Баъзан бошқа тарафдан худди шундай бошига дубулга кийиб, қўлига таёқ ушлаб олган тўдалар пайдо бўлиб, улар ҳам шовқин-сурон билан боягиларга қўшилишарди. Оломон еттитадан саф тортганча бутхона ёнидан ўтиб бораркан, тақводорлар таёқларига дам солдириб, черков хизматчиларидан биттадан шам олиб, дарвишга ярим флориндан пул беришарди.

Одамлар сафи шунчалик чўзилиб кетган эдики, олдин шам олганларнинг шами аллақачон ўчай деб қолган, кейингилариники эса энди ёна бошлаган эди.

Клаас, Уленшпигель ва эшак бу ҳангомага ҳайрат билан тикилиб туришарди.

Бирдан ноғора, қўнғироқ, қўшнай, карнай-сурнайлар чалинди.

Тақводорлар ана шунни кутиб туришган экан шекилли, ўша заҳотиёқ бир-бирларига ўгирилишиб, бир-бировларининг юзини шам билан куйдира бошладилар. Чучкириклар бошланди, таёқлар ишга тушди. Тақводорлар бир-бировини тепар, калла қилар, мушт солар, хулласи калом, жиққамушт бошланганди. Баъзилар дубулгаларини гарданигача тушириб олиб, кўзларига ҳеч нарса кўринмай, рақибларига кўчқордек калла қиларди, жазавага тушган рақиблари ҳам авжга миниб, худди шундай жавоб қайтаришарди. Бир хил йиғлоқи ва қўрқоқлари, ғужанак бўлиб олиб, нуқул: «Эй тангрим, раҳм қил», деб аянчли нола қилишарди, бир-бири билан солишаётган икки еттилик уларга яшиндай ташланишиб, йиғлоқиларни шафқатсизларча уриб-йиқитиб, устларидан босиб-янчиб нари ўтиб кетишарди.

Дарвиш эса ҳамон куларди.

Бошқа еттиликлар узум бошларидай бир-бирига қапишиб, тепаликдан пастга — дарё соҳилига думалаб тушишар ва ўша ерда шиддат билан, қутуриб муштлашишни давом этдирардилар.

Бу орада Клаас дарвишга яқинлашди.

— Тақсир, — сўради Клаас, — бу бечораларнинг нима гуноҳи борки, бир-бировларини бунчалик савалашади?

Бироқ дарвиш унинг гапини эшитмади ва бақирини давом этди:

— Ҳой бекорчилар! Бўшашманглар! Агар муштларингиз толган бўлса, оёқларингиз ҳам ҳориганми? Оёқ сизларга қочиб қолиш учун берилганми?!

Шундан кейин жасур тақводорлар яна бир-бирёвларини қўллари, оёқлари, бошлари билан дабдала қилишда давом этдилар. Тўсатдан дарвиш қўнғироқни чалиб юборди. Ного-рачи, найчи, карнайчи ва қўшнаичилар чалишдан тўхтадилар. Бу тинчлик, яраш аломати эди.

Тақводорлар яраланган ўртоқларини йиғиштира бошлашди. Ҳаммадан ҳам дубулғасига таёқ тушган кишиларга қийин бўлди, чунки улар бошларига роса ўрнашиб қолган дубулғаларини ечолмасдилар. Улар бошларини қанча силтамасин, шохдаги ғўра олхўри тушмаганидек, дубулғалар ҳам қилт этмас эди.

Шунда дарвиш:

— Энди ҳар бирингиз «Аве»ни¹ куйланг-да, тинчгина кетаверинг!— деди.

Улар бақириб-чақириб, шовқин-сурон ва ашуда билан шаҳар томон ташланишди.

Клаас эса дарвишдан бу одамларнинг бунчалик бешафқат синовдан ўтиши қандай илоҳий илтифот важдан бўлганини сўради.

Дарвиш кулиб жавоб қилди:

— Қадимий ривоятлардан бирида айтилишича, агар зиёратчилар қўлида шам билан мана шу бутхона олдида муштлашишса, уларнинг туғмас хотинлари бақувват, жасур, соғлом — хуллас забардаст аскарларни туғиб берад экан. Ана шу ривоятни билганимдан, катта пул эвазига император олий ҳазратларидан рухсат олиб, шу ерга келиб жойлашдим...— Дарвиш тўсатдан Клаасга боқиб сўраб қолди:— Мени танияпсанми?

— Ҳа,— деди у,— сен акам Иостсан.

— Тўғри,— деди дарвиш.— Лекин менга қараб афтини бужмайтиб турган манови бола ким?

— Бу жиянинг,— деди Клаас.

— Мен билан император Карл ўртасида қанчалик фарқ бор?

— Жуда катта,— жавоб берди Клаас.

— Йўқ, унчалик эмас,— эътироз билдирди Иост.— У одамларни бир-бирини ўлдиришга мажбур қилади, мен эса уларни бир-бири билан муштлашишга мажбур қиламан; ҳар икковимиз ҳам ўз фойдамиз, ҳузур-ҳаловатимиз учун жон куйдирамиз.

Шундан сўнг у ота-болани кулбасига бошлади, улар ўн бир кунгача муттасил базм қуриб меҳмон бўлишди.

¹ „Аве“ (лотинча) — католик дуоларидан бирининг номи.

ХII

Клаас акаси билан хайрлашиб, эшагига минди ва Уленшпигелни орқасига мингаштирди.

Клаас Льеждан ўтаётиб, дарё бўйи вилоятида яшовчиларнинг очликдан азоб чекаётганликларини, улар руҳоний мартабасидаги шахслардан иборат судга итоат қилишларини билди. Улар нон топиш учун, руҳоний бўлмаган судлар бўлишини талаб қилиб бош кўтаришибди. Уларнинг баъзилари дорга осилибди, бошқаларининг боши кесилибди, учинчилари қувғин қилиниб, юртларини ташлаб қочишибди.

Клаас йўл-йўлакай осойишта Льеж томондан қочиб келаётган қувғин остига олинганларни, оч қолганлиги учун шаҳар четидаги дарахтларга осилган кишиларнинг жасадларини кўрди.

Клаас бу мурдалар тепасида юм-юм йиғлади.

ХIII

Эшагини миниб уйига қайтган Клаас ўзи билан бирга акаси билан олган бир қоп пул билан инглиз қалайи кружкасини олиб келди. Энди уйда якшанбалик ҳамда кундалик зиёфатлар канда бўлмай қолди — ҳар куни мўл-кўл гўшт ва ловия ейдиган бўлишди.

Клаас кўпинча инглиз қалайи кружкасини яхши пивога тўлдириб, охиригача ичарди.

Уленшпигель уч кишининг овқатини ер, косаси тепасида бугдой уюми атрофида гиргиттон бўладиган чумчуқдай уймалашарди.

— Бунга қара, — дерди Клаас, — худо кўрсатмасин, бу туздонни ҳам еб қўймаса гўрга эди.

— Агар туздон бизникидақа нондан қилинган бўлса, — жавоб қилди Уленшпигель, — уни тез-тез еб туриш керак, бўлмаса қуртлаб кетади.

Шу пайт Клаас кружкасидаги пиводан бир шимириб қўйди.

— Нега сенинг кружканг шунчалик катта-ю, меники кичкинагина стаканча, холос? — сўради Уленшпигель.

— Чунки мен отангман, уйнинг бошлиғиман, — деб жавоб берди Клаас.

Бироқ Уленшпигель бу гапга қўшилмади:

— Сен қирқ йилдан бери ичасан, мен бўлсам атиги тўққиз йилдан бери ичаман. Сенинг ичадиган давринг ўтиб боряпти,

меники энди бошланяпти. Шундай экан, мен кружкада, сен стаканда ичишинг керак.

— Ўғлим, — деб насиҳат қилди Клаас, — кимки бочкадаги ичимликни шишага қуяман деса, пивосини ариққа оқизган билан баробар бўлади.

— Шунинг учун шибангдан менинг бочкамга қуй: ахир, мен кружкадан каттаман-ку, — деди Уленшпигель.

Клаас ўғлидан мамнун бўлиб, пиво тўла кружкани унга узатди.

XIV

Сооткин ҳам, Катлина ҳам яна она бўлиш арафасида туришарди. Кўп ўтмай биринчиси ўғил, униси қиз кўрди. Сооткиннинг ўғлига Ганс деб от қўйишди-ю, лекин у кўп ўтмай ўлиб қолди. Катлинанинг қизига Неле деб исм қўйишди, қиз жуда соғлом эди.

XV

Бир куни эрталаб Уленшпигель уйда ўтираверганидан зеркиб, отасининг кавушидан кема ясарди. У кавушнинг товонига мачта ўрнатиб, тумшугидан тешик очиб, унга лангари боғламоқчи бўлиб турганда эшикдан отлиқ кишининг ярим гавдаси ва отнинг калласи кўринди.

— Бу ерда ҳеч ким борми? — сўради отлиқ.

— Бор, — жавоб қилди Уленшпигель, — бу ерда бир яримта одам билан отнинг калласи бор.

— Бу қанақаси? — сўради ҳалиги одам.

— Мана бунақаси: бутун одам мен, яримтаси сен, отнинг калласи эса отингнинг боши.

— Даданг билан оинг қани?

— Дадам ишлаяпти: яқин кишисига чуқур қазияпти, ойим эса бизга уят ёки зарар келтиришга урияпти.

— Аниқроқ гапир, — деди йўловчи.

Уленшпигель жавоб қилди:

— Дадам далада, экинларимизни пайҳон қиладиган овчилар йиқилиб тушсин учун чуқурлар кавляяпти. Ойим эса қаердан бўлмасин қарзга пул қидириб юрибди: кейин у пулни оз қайтарса, бизга уят бўлади; агар кўпроқ берса, бизга виён бўлади.

Отлиқ йўл сўради.

— Ғозлар юрган томонда, — жавоб қилди Уленшпигель.

Йўловчи кўздан ғойиб бўлди, лекин Уленшпигель Клаас-

нинг иккинчи кавушидан энди эшкакли галера ясаб турганида у яна қайтиб келиб қолди.

— Сен мени алдабсан,— деди у,— мени жўнатган томонингда, ғозлар куймаланаётган жойда лой билан тезакдан бошқа нарса йўқ.

— Мен сени ғозлар «куймаланаётган» жойга эмас, улар «юрадиган» томонга юбордим,— деб жавоб берди Уленшпигель.

— Хўп, майли, менга Гейстга борадиган йўлни кўрсат.

— Фландрияда у ерга йўл эмас, одамлар боради,— деди Уленшпигель.

XVI

Бир куни Сооткин Клаасга шундай деди:

— Ҳой эр, гапимга қулоқ сол, ташвишдан адои тамом бўлдим: мана уч кундирки Тиль уйда йўқ. Унинг қаердалигини билмайсанми?

— У дайди итлар санғиб юрган жойларда,— деди Клаас ғамгин,— бирорта катта йўлда ўзига ўхшаган бекорчилар билан сандироқлаб юргандир. Худо бизга ўғил эмас, бир балони берди. У туғилганда, қариганимизда юпанчимиз бўлар, оғиримизни енгил қилар, деб ўйлагандим. Мен уни яхши ҳунарманд қилмоқчи эдим, бироқ ёвуз тақдир уни дангаса, муттаҳам қилиб қўймоқда.

— Бу қадар тошбағир бўлма,— деди Сооткин.— Уғлимиз эндигина тўққизга кирди: ҳали ёш бола, эси йўқ-да. Дарахт ҳам ўзига чирой берадиган кўм-кўк либосини кийишдан олдин пўстини ташлайди-ку. Унинг тили узунлигини биламан. Эҳтимол, бу тилни аҳмоқона ҳазиллар учун эмас, ҳаққоний ишларга ишлатса ўзига нафи тегиб қолар. У яқинлари устидан кулишни яхши кўради, лекин бу одати ҳам кейинроқ ҳушчақчақ дўстлар орасига тушганида иш беради. У тинимсиз кулади, борди-ю, балоғатга етгунга қадар шўртумшўқ бўлиб қолса, унда ёш йигит учун бу ҳам яхши аломат эмас. Кўп югуради, майли, тезроқ ўсади: ишламайди, ахир, бирдан-бир бурчимиз меҳнат эканлигига бу ёшдаги боланинг ақли етмайди-да; башарти у ҳозир кечаю-кундуз аллақаерларда дайдиб юрган экан, бу қилиғи билан бизни хафа қилиб қўяётганини билмайди; унинг қалби пок, бизни чин юракдан севади.

Клаас бош чайқаб қўйди-ю, лекин индамади. Эри уйқуга кетгач, Сооткин овоз чиқармай йиғлади. Тонгга яқин ўғли бир бурчакда бетоб ётгандай бўлиб туюлди унга. Шунинг

учун у қайтмадимикан, деб эшик олдига келди, лекин ҳеч нарса кўринмади, она дераза олдига ўтириб олиб, кўчага тикила бошлади. Бирорта боланинг оёқ шарпаси эшитилгундай бўлса Сооткин сесканиб кетарди. Бироқ бола уй ёнидан ўтиб кетарди, чунки бу Уленшпигель эмасди, шунда она бечора яна йиғига тушарди.

Уленшпигель эса ярамас ошналари билан Брюггедаги бозорда эди; ҳар шанба у ерда бозор бўлади.

Бу ерда алоҳида-алоҳида расталарда кавушдўзлар ва ямоқчилар, эскифурушлар, тунлари бойқуш ёрдамида читтак ушловчи антверпенлик қуш тутувчилар, паррандафурушлар, ит тутадиган дайдилар, қўлқоп, кўкракпеш, жияк учун мушук терисини кўтариб юрган мушук овловчилар, шаҳарлик аёл ва эркаклар, хизматкор ва оқсочлар, ишчилар, нонвойлар, ошпазлар — ҳаммаси аралаш-қуралаш бўлиб кетади, сотувчилар молларини бақириб-чақириб мақташади, харидорлар эса арзонроққа олиш ниятида тўнғиллаб буюмнинг қийматини ерга уришади.

Бозорнинг бир бурчагида тўртта қозиқли чиройли парусин чодир тикилган. Назр-ниёз йиғиштирувчи иккита монах билан бир деҳқон чодир оғзида туриб олиб, Биби Марям Мисрийнинг ёйсимон ўмров суягининг бир бўлагини томошаталаб художўйларга бир патар олиб кўрсатишади. Деҳқон эса хаста овоз билан азиз-авлиёларнинг саховатини мақтарди.

Монахлар эса унинг гапларини маъқуллаб, бош қимирлатишарди. Унинг ёнидаги хўппа семиз, малла хотин жонининг борича қўшнаини пуфлар, сутдек оппоқ, хушрўйгина қизча эса зўр бериб ашула айтарди. Лекин уларни ҳеч ким тингламаяпти. Чодирнинг кираверишида Римдан келтирилган муқаддас сув тўла ёғоч пақир иккита ёғочга илинган. Малла хотин сувни муқаддас деб мақтар, монахлар ҳам унинг гапи рост эканлигини бош ирғаб тасдиқлашарди. Уленшпигель ёғоч пақирга тикилганча ўйга толди.

Чодирнинг қозиқларидан бирига емдан кўра хашак ейишта кўпроқ одатланган эшак боғланганди. У бирор тутам янтоқ топишдан умидини узгандай, бошини қуйи солиб, тумшугини ерга тираганча қимир этмай турарди.

— Болалар!— деди Уленшпигель ва ўртоқларига семиз хотинни, монахларни ҳамда ғамгин эшакни кўрсатди.— Эгалари яхши айтишяпти ашулани; эшакларини ҳам рақсга тушириш керак.

Шундай деди-ю, ўша ердаги дўконга қараб чопди, қалампир сотиб олиб, уни эшакнинг думи тагига сепди. Орқа-

си ловиллаб ачишаётганини ҳис этган эшак шаталоқ отиб, арқонни тортиб юборди. Ёғоч қимирлаб, пақир тўнтарилиб кетиб муқаддас сув чодир ичидагиларнинг устига тўкилди.

Чодир ҳам жиққа ивиб, муқаддас Марям Мисрий ҳақида ваъз эшитаётганларни босиб қолди. Чодир олдида ўртоқлари билан турган Уленшигелъ ичкаридан бақириқ ва сўкиниш овозларини эшитди, чунки у ердаги художўйлар бир жойга гуҷ бўлиб олиб, бу бахтсиз ҳодисанинг юз беришида бир-бирларини айблашиб, қутуриб бир-бировини дўппослай бошла-гандилар.

Бу жуда қизиқ эди, бироқ тўс-тўполондан ҳуркиб кетган эшак чодир билан пақиру ёғочларни қўшиб судраб қочгани-да чодир эгаси билан унинг хотини сургалиб кетаётган чодир-га ташланишганда яна ҳам кулгили бўлди.

Художўй ваъз тингловчилар эса олишишда давом эти-шар, монахлар ҳеч нимага эътибор бермай, эмаклаганча ли-копчалардан ерга сочилиб кетган тангаларни теришар, Улен-шигелъ эса уларга бажонидил ёрдам берар, бунда ўзини ҳам унутмасди албатта.

XVII

Кўмирчининг ярамас ўғли ана шундай қизиқ-қизиқ ҳан-гомалар, ҳазил-ҳузуллар билан улғайиб бораркан, ҳукмдор-нинг жирканч ўғли эса инжиқлик билан ўсди. Хоним ва асл-зодалар унинг Вальядолид қасридаги хона ва оромгоҳларда қилтириқ оёқларини аранг босиб, малла сочили катта бошини зўрға кўтарганча сургалиб юрганини кўришарди.

У қасрдаги энг хилват йўлакларни албатта излаб топар ва бир бурчақда оёғини узатиб ўтириб оларди. У бирорта хизматкор келиб, бехосдан оёғига қоқилиб кетмагунча соат-лаб қимирламай ўтираверарди. Шунда хизматкорни савала-шар, шаҳзода эса ҳар зарба тушганда унинг додлашидан завқ-ланарди, лекин ҳеч қачон кулмасди.

Эртаси кун у бошқа бир йўлакда оёғини узатиб ўтирар ва яна тузоқ қўярди. Хонимлар, сарой аҳллари ва маҳрам-лар шошилиб бораётиб унга қоқилиб кетишар, йиқилишар ва лат ейишарди.

Бу ҳодисалар ҳам унга хушёқарди, лекин ҳеч қачон кул-масди.

Борди-ю, бирорта одам унинг оёғига қоқилсаю йиқилмаса, ўзини биров ураётгандай додларди, қўрқиб кетган кишининг талвасага тушиши ҳам уни хурсанд қиларди. Лекин у ҳеч қачон кулмасди.

Ўглининг бу хатти-ҳаракатини император ҳазратларига

маълум қилишди, лекин у шаҳзодага эътибор бермасликка амр этди. «Чунки,— деди император,— шаҳзода бировлар ўз оёғини босиб олишини истамаса, бегона оёқлар юрадиган йўлда оёқларини чўзиб ўтирмасин.»

Лекин бу нарса Филиппга ёқмади, бироқ у ҳеч нарса демади, ўшандан буён кишилар уни гоҳ-гоҳ, ёзнинг илиқ кунларида ўзининг қуришган танасини офтобга тоблаб ўтиргангагина кўриб қолишарди.

Кунларнинг бирида Карл навбатдаги юришдан қайтиб, ўғлини одатдагидек ғамгин кўриб, унга шундай деди:

— Ўғлим, менга ҳеч ҳам ўхшамайсан-а! Сендай вақтмида дарахтларга чиқиб олмахонларни тутардим; тик қоялардан арқонга осилиб тушиб, бургут уяларини бузардим. Ана шундай ўйинларда суягим синиши мумкин эди, лекин бундан янада мустаҳкамланарди. Овда бўлса ёввойи ҳайвонлар милтиқ кўтариб чиққанганими кўрибоқ жуфтакни ростлаб қолишарди.

— Дада, вой-вой, қорним оғрияпти,— деб ингради шаҳзода.

— Паксарет виноти — ошқозон давоси,— деди Карл.

— Мен виноти ёмон кўраман. Бошим оғрияпти.

— Ўғлим, сен тенгқурларинг сингари чопишинг, ирғишлашинг, дарахтларга чиқишинг керак.

— Дада, оёғим тортишади.

— Албатта тортишади-да,— деди Карл. — Сен оёғингни ишга солмаганинг учун тортишиб, ёғочга ўшаб гўдайиб қолган. Сени йўрға отга боғлаб қўйишга амр қиламан.

Шаҳзода йиғлаб юборди:

— Вой, мени ҳеч нарсага боғламанг, белим оғрияпти!

— Ишқилиб, оғримайдиган жойинг қолмалти-да.

— Мени тинч қўйишса ҳеч қаерим оғримайди.

— Хўш, бутун қироллик умрингни мирза сингари бир жойда қимирламай ўтказмоқчимисан?— деди император сабри тугаб.— Осойишталик, ёлғизлик ҳамда ўй суриш сиёҳ билан қозони қора қиладиганларнинг иши. Мендай қилич соҳибининг ўғли оловдай қайноқ қонли, силовсин кўзли, тулкидай айёр, Геркулесдай¹ қудратли бўлиши лозим. Нега чўқинясан? Ибодатга ҳали вақт бор! Шер боласи ибодат қилавериб ақлдан озаётган кампирларга тақлид қилмаслиги керак!

— Кечки ибодатга қўнғироқ чалишяпти, подшоҳим,— деди шаҳзода.

¹ Қадимий римликлар юнонларнинг қадимий афсоналари қаҳрамони Геркулесни шундай деб аташган. Геркулес — битмас-туганмас куч-қудрат ағаси маъносида қўлланилади.

XVIII

Уша йили май, июнь ойлари чаман-чаман очилган гуллар ойи бўлди. Фландрияда ҳеч қачон дўланалар бунчалик гулга бурканмаганди, боғларда атиргуллар бунчалик очилмаган, ясмин, дукчўп ҳеч қачон бунчалик кўп гулламаганди. Ғарб шабадаси эганда боғлар атрини шарққа, айниқса Антверпен шаҳри томонга олиб кетарди, у ердагилар бу хушбўйларни ҳузур қилиб искашаркан, завқ билан:

— Оҳ, сезяпсизларми, Фландриядан қанчалик хушбўй ҳидлар таралмоқда?— дейишарди.

Заҳматкаш асаларилар гулларга қўниб, асал йиғишар, мум қуяр, уяларга асалари тухумлари сиғмай кетарди. Бу бой-бадавлат тупроқни порлоқ нурга чулғаб, уни қучиб олган ложувард осмон остида асаларилар меҳнат симфониясини эшитиш нақадар завқли!

Кишилар қамиш, пичан, тол новдалари ва кўкатлардан асалари уялари ясашарди. Саватчилар, дурадгорлар, бочкасослар тиним билмай қолишди. Бари бир идиш етишмасди.

Ҳисоблашларича ҳар бир уяда ўттиз мингтача ари ва икки минг етти юзтача эркак асалари бор эди. Асалари муми шу қадар соз эдики, Дамме шаҳрининг бош руҳонийси улардан ўн биттасини ўзининг янги фармонлари билан муқаддас инквизицияга илгариги куч-қудратини яна тиклаб бергани учун миннатдорлик рамзи сифатида император Карлга жўнатди. Филипп асалдан еб кўрди, бироқ бу унга унча наф келтирмади.

Кўча-кўйларда тентираб юрувчи ва ишлашдан кўра дорга осилишни афзал кўрувчи гадойлар, дарбадарлар, бир гала турли хил ялангоёқлар асалнинг хушбўй ҳидини сезиб, ўз улушларини олгани ёпирилишди чор аτροφдан. Улар кечалари тўп-тўп бўлиб изғиб юришарди.

Клаас ҳам асал олиш умидида уя ясади. Уялардан баъзилари асалга тўлиб, бошқалари асалариларни кутарди. Клаас кечалари ўзининг бу ширин-шакар мулкини қўриқларди. Чарчаганда бу ишни Уленшпигелга топширарди. У эса бажонидил рози бўларди.

Тунларнинг бирида совқотиб кетган Уленшпигель бўш асалари уяларидан бирига тушиб, иккита тешигидан ташқарига мўралаб ётаверди.

Кўзи эндигина уйқуга кетаётганда саватдаги хашакнинг шитирлаганини эшитди: ўғрилар бўлса керак, икки кишининг ғўнғир-ғўнғир овози келарди. У тешиқдан қараб, гарчи ўша

вақтларда дворянларгина соқол қўйса-да, ўғриларнинг соч-соқоллари узун эканлигини кўрди.

Улар у уядан-бу уя олдига бориб, охири Уленшпигель ётган уяни танлашди.

— Мана шуни оламиз, энг оғири экан,— дейишди.

Кейин қўлларидаги таёқларини уянинг тешигидан ўтказиб, кўтариб кетишди.

Уянинг ичида бу аҳволда кетишнинг Уленшпигель учун ҳеч қандай қизиги йўқ эди. Тун ойдин эди, ўғрилар аввалига индамай боришди. Улар ҳар элик қадамда бир тўхтаб, нафасларини ростлаб олишгач, яна йўлга тушишарди. Олдинда кетаётгани юкнинг оғирлигидан зорланиб, тишини гижирлатиб сўкинар, кейиндагиси эса аянчли мингилларди. Чунки дунёда икки тоифа бекорчилар бор: баъзиларни ҳар қандай иш қутуртирса, бошқалари фақат мингиллаб кўзёши қилдилар.

Нима қилишини билмаган Уленшпигель қўлини чиқариб олдиндаги ўғрининг сочидан, кейингисининг соқолидан ушлаб, жаҳлдор ўғри йиғлоқисига бақиргунча тортқилай-зерди.

— Бас қил сочимдан тортқилашни, бўлмаса шундай тушираманки, бошингни қорнинггача киргизиб юбораман, ана унда ўғри турма панжарасидан жавдираб қарагандай қовурғаларинг орасидан мўлтиллаб қарайдиган бўлиб қоласан.

— Наҳотки мен сочингдан тортишга журъат этсам, дўстим!— деди йиғлоқи ўғри.— Сен ўзинг соқолимдан тортқилаяпсан-ку.

— Сенинг соқолингдаги битларни тутишдан бошқа ишим йўқми?!

— Вой, уяни ҳадеб силкитаверма, қўлим бардош беролмайди,— деб зорланди йиғлоқи.

— Ҳозир қўлларингни бутунлай узиб ташлайман,— деди баджаҳл ўғри.

У уяни ерга қўйиб, ҳамроҳига ташланди. Улар бир-бирини савалашаётган, бири сўкиб, иккинчиси ялиниб-ёлвораётган пайтда Уленшпигель уядан чиқди-да, уни яқингинадаги ўрмонга судраб борди, кейин келиб топиб оладиган қилиб яширди ва уйга қайтди.

Айёр, устомон бировлар жанжалидан ана шундай наф кўра билади.

XIX

Уленшпигель Даммеда тўртта ёғочни қадаб, кичкинагина чодир тикканида ўн беш ёшда эди, у чодирда ўтириб олиб, кимки манави похол ромга боқса ўзининг ҳозирги ҳамда келажакдаги тимсолини кўра олади, деб одамларни чақирарди.

Унга қонуншунос олим гердайганича яқинлашди. Уленшпигель ромдан бошини чиқариб, олимга қараб афтини маймунники сингари қилиб бужмайтирди-да, шундай деди:

— Ҳой чол, сен ёшармайсан, балки адоий тамом бўласан. Қалай, афтим худди сизникига ўхшайдими, доктор жаноблари?

Ўзига ҳозирги ва келажакдаги тимсолини кўрсатишни илтимос қилган семиз, дўрдоқ лаб монахга Уленшпигель шундай жавоб қилди:

— Ҳозир сен тузланган чўчқа гўшти сақланадиган сандиқсан — бу ҳозирги тимсолинг, кейинроқ бориб пиво сақланадиган омбор бўласан, бу келажакдаги тимсолинг, чунки шўр нарса ичимлик талаб қилади, шундай эмасми? Бир патар бер, сенга ҳақ гапни айтдим-ку.

— Бўтам,— деди монах,— биз ёнимизда пул олиб юрмаймиз.

— Пул сизларни олиб юради,— дея эътироз билдирди Уленшпигель.— Биламан, пулинг сандалингнинг ичида. Қани, сандалингни берчи менга.

— Бўтам, бу пул монастирники. Лекин нима бўлса бўлсин, пулни бераман. Мана, меҳнатинг учун икки патар.

Монах пул узатди, Уленшпигель эса одоб билан тангани олди.

У Дамме, Брюгге, Бланкенберг ва ҳатто Остендда кишиларга ўз тимсолини ана шундай қилиб кўрсатди.

У фламандчасига: «Ik ben ulieden spiegel», яъни: «Мен сизнинг аксингиз кўринадиган кўзгуман» дейиш ўрнига қисқа қилиб: «Ik ben ulen spiegel» деб қўя қоларди. Шарқий ҳамда ғарбий Фландрияда шундай дейишади.

Шундай қилиб, унинг лақаби «Уленшпигель» бўлиб қолди.

XX

Катта бўлгач, унинг энг севган ҳунари бозор ва ярмаркаларда кезиш бўлди. Сурнайчи, гижжакчи ёки қўшнаичини учратиб қолгудай бўлса, у бир патар бериб, ўша музика асбобларини чалишни ўрганишга интиларди. Айниқса у «роммель-

потони — оғзига чўққа пуфаги сирилган хумчага узун қамиш ўрнатилган музика асбобини — яхши чаларди. Уленшпигель хириллайдиган, баъзида занжирдаги итга ўхшаб ириллаган овоз чиқарадиган хумчасини чалиб, баланд овоз билан қўшиқ айтиб, уйма-уй Исони шарафлаб юрарди, орқасидан эса қороз юлдуз тақиб олган бир гала бола эргашигани-эргашгани.

Даммега бирорта гильдия аъзоларининг тиз чўкиб турган суратини чизгани рассом келиб қолса, Уленшпигель унинг қандай ишлашини томоша қилиш учун рассомнинг бўёқларини қориб берарди. Берган ёрдами учун эса атиги бир бурда нон, уч лиар пул ва бир кружка пиво оларди, холос.

У бўёқни қорар экан, икки кўзини рассомдан узмасди. У бирон ёққа жилгудек бўлса, ўзи ҳам сурат солишга уннаб кўрарди, фақат қизил бўёқни кўпроқ ишлатарди. У Клаас билан Сооткинни, Катлина билан Нелени, шунингдек тувак, кўза ва кружкаларнинг суратини чизишга уриниб кўрарди. Клаас унинг чизган суратларига қараб туриб, агар у дайди акробатларнинг фургон араваларига сурат соладиган бўлса, флоринларнинг тагида қолиб кетишини башорат қиларди.

У Биби Марям ибодатхонасидаги анча кексайиб қолган кононикка хоҳлаган пайтида ўтирадиган, лекин ўтирганда ҳам тикка турганга ўхшаб кўрсатадиган курси ясаб беришга киришган устадан тош ва ёғочни йўниб ҳар хил буюмлар ясашни ҳам ўрганиб олди.

Шундай қилиб, Уленшпигель ҳозир Зеландияда жуда бозори чаққон бўлган пичоқларнинг сопига гул солиб оро берган биринчи ўймакор уста бўлди. У пичоқ бандини панжара қилиб ясаб, унинг ичида бош суягини, устида эса ит шаклини тасвирлаган эди. Бу: «Охирги нафасигача садоқатли ханжар», деган маънони билдирарди.

Катлинанинг олдиндан башорат қилган гаплари ана шундай амалга оша бошлади: Уленшпигель рассом, ҳайкалтарош, деҳқон ва дворян эди, чунки Клааслар авлоддан-авлодга ўтиб келаётган пиво фонидаги учта кумуш кружка сурати тунширилган гербга эга эдилар.

Лекин Уленшпигель бирорта ҳунар билан муқим шуғулланиб қололмасди, агар аҳвол шундай давом этаверса Клаас уни уйдан қувиб солишини писанда қилди.

XXI

Кунларнинг бирида юришдан қайтиб келган император ўғли Филипнинг нега ҳурмат бажо келтириб, кутиб олиш учун пешвоз чиқмаганини сўради.

Шаҳзоданинг мураббийси архиепископ унинг, фақат китоб ҳамда ёлғизликни ёқтираман, шу сабабли отамни кутиб олишга чиқолмайман, деганини айтди.

Император шаҳзоданинг қаердалигини сўради.

Мураббий шаҳзодани бирорта хилват бурчакдан топиш мумкинлигини айтди, улар шундай қилишди ҳам.

Улар туйнугидан ёруғ тушиб турган қандайдир қазноққа етиб боргунча кўпгина хоналардан ўтишди. Бу ерда кичкинагина маймунча осиб қўйилган ерга қоқилган устунни кўришди; маймунча император ҳазратларига зерикканда эрмак бўлсин учун Ҳиндистондан совға сифатида юборилган эди. Маймуннинг остига қаланган ўтдан ҳали тутун буруқсиб турар, хонани жизгинак ҳиди тутиб кетган эди.

Бечора маймун ўт тафтида нафаси бўғилиб шу қадар қийналгандики, унинг миттигина танаси жондор зотига асло ўхшамасдан, балки эгри-бугри, сербутоқ илдизга ўхшаб қолганди.

Гилқ-гилқ қонга тўлган оғзи ўлим талвасасида сўнгги бор қичқирган кўйи катта очилиб қолгандай эди, кўзидан юм-юм ёш думаларди.

— Буни ким қилди?— сўради император.

Мураббий жавоб беришга ботина олмади, ҳар иккаласи индамай, ғазабини ичига ютиб туришаверди.

Тўсатдан уларнинг орқа томонидаги қоронғи бурчакдан йўталга ўхшаш овоз эшитилди. Император орқасига ўгирилиб, шаҳзодани кўрди.

Филипп қора кийимда бўлиб, ҳадеб лимон сўрарди.

— Дон Филипп,— деди отаси,— бери кел, мен билан саломлашгин.

Шаҳзода ўрнидан қимирламади, отасига меҳрсиз кўзларини тикиб, қўрқиб тураверди.

— Маймунни сен куйдирдингми?

Шаҳзода ерга қаради.

— Бу ишни шунчалик шафқатсизлик билан қилган экансан, уни бўйнингга олишда ҳам ўшанчалик мард бўл-да,— деди император.

Шаҳзода лом-мим демади.

Шунда император ўғлининг қўлидан лимонни юлқиб олиб, ерга улоқтирда-да, Филиппни урмоқчи бўлганди, архиепископ олий ҳазратни ушлаб қолди ва қулоғига аста шивирлади:

— Шаҳзода ҳазратлари бидъатчиларни куйдиришда ном чиқарадилар.

Император кулимсиради, улар шаҳзодани маймуни билан шу ерда қолдириб, ташқарига чиқишди.

Кейинроқ эса гулханда маймунларгина эмас, бошқа жониворлар ҳам ўз ажалини топди.

XXII

Кишиларнинг тумов-пучқоқ бўладиган палласи — изгирилли ноябрь ойи кириб келди. Болалар гала-гала бўлиб, қўлга илинганини ўмариб, лавлагизорларда изгишади, деҳқонлар дутақиб калтак ва паншаҳалар билан уларни қувсаларда, бунинг нафи бўлмайди.

Бир куни саҳарда Уленшпигель ана шундай ўғирликдан келаётиб, қаердадир — девор остида аянчли вангиллаган овозни эшитди. Энгашиб қараб, тош устида ётган итни кўрди.

— Вой бечора, бемаҳалда бу ерда нима қилисан?

Итни силаб кўрса орқаси жиққа ҳўл, уни сувга чўктирмоқчи бўлишганга ўхшайди, деб ўйлади. Итни иситиш учун кўтариб олди. Уйга келгач сўради:

— Мен ярадор итни олиб келдим. Нима қилиш керак уни?

— Ярасини боғлаш керак,— деди Клаас.

Уленшпигель итни стол устига қўйди; ўзи, Клаас, Сооткин бу сап-сариқ люксембург бароғи эканини кўришди, унинг елкасидаги ярага ҳам бўзлари тушди. Сооткин ярани ювиб, малҳам сурди ва латта билан боғлаб қўйди. Онаси йўқ деса ҳам, Уленшпигель кўнмай итни ўзи билан олиб ётди. «Уленшпигель кечаси худди муқаддас сувда чўмилаётган шайтондай бесаранжом ётади, худо кўрсатмасин, итни уйқусида эзиб қўяди», — деди онаси.

Лекин Уленшпигель гапида маҳкам турди, итни шу қадар яхши парвариш қила бошладики, у олти кун деганда чинакам кўпнақдай сурлик билан иргишлайдиган бўлиб қолди.

Мактаб ўқитувчиси итга Титус Бибулус Шнуффиус деб от қўйди: Титус — дайди итларни йиғиштириб юришни яхши кўрадиган саховатли қадимий Рим императори; Бибулус — пиёниста демак, чунки ит қорамтир пивони жуда яхши кўради; Шнуффиус — искович демак, чунки бу ит доим алланарсани ҳидлаб, нуқул тумшугини каламуш ёки қуён инига тиққани-тиққанди.

XXIII

Жоме кўчасининг охирида чуқур ҳовуз лабида бир-бирига рўпарама-рўпара иккита самбит дарахти ўсарди.

Уленшпигель ҳар иккала дарахтга арқон тортиб, якшанба куни кечки ибодатдан сўнг бекорчиларни ўзига қаратиб, арқон устида ўйнай бошлади, улар эса қарсақ чалиб, бақириб-чақириб ўз мамнунликларини изҳор қилишди. Кейин у арқондан тушиб, ликоп кўтариб одомон орасида айлана бошлади, ҳадемай ликоп пулга тўлди. У пулларнинг ҳаммасини онасининг этагига тўкди, ўзи эса атиги ўн бир лиарнигина олиб қолди, холос.

Келгуси якшанба куни у яна арқонда ўйин кўрсатмоқчи бўлди, лекин унинг эпчиллигига ҳасад билан қараган ярамас болалар арқонни кесиб қўйишди, Уленшпигель бир-икки сакрагач, арқон узилиб, сувга шалошлаб тушди.

У қирғоққа сузиб келганда, болалар унга:

— Уленшпигель, бебаҳо саломатлигинг қалай! Ҳой тенгсиз дорбоз, сувдаги балиқларни ҳам дорбозликка ўргатмоқчи эмасмисан? — деб калака қилишди.

Уленшпигель сувдан чиқди, силкинди, болалар тагин у бизга ташланиб қолмасин деб ҳар томонга тирқираб қочишди.

— Қўрқманглар! Кейинги якшанбага келинглар, арқон устида янги ҳунарлар кўрсатаман, тушган пулни бўлашиб оламиз, — деб қичқирди у болалар ортидан.

Кейинги якшанба куни шоввозлар арқонни кесишмади, аксинча бирорта одам арқонни кесиб юбормасин учун пойлаб туришди, чунки жуда кўп халойиқ тўпланган эди.

Уленшпигель уларга мурожаат қилди:

— Ҳаммангиз бир пайдан кавушингизни беринг, кавушларингиз каттами, кичикми, уларни дорда ўйнатаман, шунга бас бойлашишни истайсизларми?

— Гаровнинг шarti қанақа?

— Шarti қирқ кружка пиво, — деди Уленшпигель, — агар ютиб олсам сизлар уч патар тўлайсизлар.

— Бўпти, — дейишди улар.

Ҳар бири бир пайдан кавушини берди. Уленшпигель ҳамма кавушларни этагига солиб, арқон устига чиқди-да, қийнаиб бўлса-да, кавушлар билан ўйнай бошлади.

Болалар пастдан туриб қичқаришди:

— Сен кавушлар дор ўйнайди деган эдинг-ку, кавушларни эса кўтариб олдинг, уларни кийиб ол, бўлмаса ютқизиқни тўла.

— Ахир, уларни кияман деганим йўқ-ку, — деди Уленшпигель, — фақат уларни дорда ўйнатаман деганман... Мана, мен дор ўйнапман, мен билан этагимда булар ҳам ўйнапти. Нега бақага ўхшаб бақрайиб турибсизлар? Қани, уч патарни дарров тўланглар.

Улар, кавушимизни ташла буёққа, деб қичқира бошлади.
У оломон орасига кавушларни кетма-кет итқита бошлади; ҳамма ўз кавушини топиш учун ташланди, ағдар-тўнтар бошланди, ҳеч ким ур-йиқит орасидан ўз кавуши тушган жойга ўта олмади.

XXIV

Шаҳзода ўн бешга тўлди; у ҳар вақтдагидек қасрнинг йўлаклари, хоналари, зиналарида бекордан-бекор сандироқлаб юрарди. Уни кўпинча хотинлар ҳарамда маҳрамлар билан жанжаллашиб турган ҳолда кўришарди. Чунки маҳрамлар ҳам доим ўша ерда бўлишарди. Уларнинг баъзилари ҳовлида қолиб, тепага қараб майин қўшиқларни айтишарди.

Ашула овозини эшитган шаҳзода дарҳол деразада пайдо бўларди, бечора маҳрамлар севикли жононларининг карашмали кўзлари ўрнига шаҳзоданинг совуқ турқини кўриб қўриқиб кетишарди.

Сарой хонималари орасида ниҳоятда бир гўзали бўлиб, у Дамме яқинидаги Дюдзееледан келган фламанд қиз эди, кўзлари кўм-кўк, сочлари қўнғироқ, олтинсимон эди. У жуда хушчақчақ бўлиб, саройдаги кавалерларнинг бири билан тез-тез учрашиб турарди, бундан Филипп хабардор бўлиб қолди.

Шаҳзода дераза олдидаги скамейкага ўтириб, уни кута бошлади; қиз эгнидаги олтиндай товланган зар қадалган кўйлагини шилдиратиб, кўзлари чақнаб ўтиб қолди унинг олдидан. Чўмилиб чиқиб келаётган экан.

— Сеньора, бир дақиқа вақтингиз борми?

— Олий ҳазратлари, қасрдаги ҳар бир аёл сизнинг ҳукмдорлик измингизда, — деб жавоб берди у.

— Ёнимга ўтиринг, — деди у қизга макрли боқиб, сўнг гапида давом этди: — «Отче наш»ни фламандчасига айтиб берсангиз. Мен илгари билардим-у, лекин эсимдан чиқиб қолди.

Бечора унга «Отче наш»ни ўқиб берди, шаҳзода эса иложига борица секин ўқишни илтимос қиларди. У дуони кўп марта ўқиди, пастда эса унинг хуштори беҳудага кутарди.

XXV

Ёш соҳибжамол Вальядолидни тарк этиб, Фландрияга, Дюдзееледаги қасрига жўнади.

Узининг қориндор бошқарувчиси кузатувида Дамме шаҳридан ўтиб кетаётиб бир кулбанинг олдида қўшнаё чалиб ўтирган ўн беш яшар йигитчага кўзи тушиб қолди. Унинг олдида сариқ ит чўнқайиб ўтирар, чамаси бу музыка унга ёқмаганиданми, гижиниб увилларди. Қуёш чарақлаб нур сочмоқда. Йигитчанинг олдида чиройлигина қизча турар, ит ҳар рингшиб ув тортганда шарақлаб куларди.

Соҳибжамол хоним билан қориндор бошқарувчи уйча ёнидан ўтиб кетаётиб, Уленшпигелнинг қўшнаё чалишини, Неленинг қаҳ-қаҳ уришини, Титус Бибулус Шнуффиуснинг ув тортишини кўришганди.

— Ҳой ярамас бола!— деди хоним.— Нега бечора итнинг гашига тегасан?

Лекин Уленшпигель унинг гапини эшитиб қўшнаёни қаттиқроқ чалди, Бибулус янада мунглироқ ув тортди, Неле янада қаттиқроқ қаҳ-қаҳ урди.

Бошқарувчининг жон-пони чиқиб кетди, Уленшпигелни кўрсатиб, хонимга шундай деди:

— Қиличимнинг қини билан бир адабини бериб қўяйми? Эҳтимол ўшанда бу бемаъни қўшнаёни чийиллатишни бас қилар.

Уленшпигель бошқарувчига юзланиб: «Жим бўл, мешқорин», деб гўлдиради-ю, қўшнаёни чалаверди. Бошқарувчи унинг олдига келиб, мушт дўлайди. Лекин Титус Бибулус унга ташланиб, оёғидан тишлаб олди. Бошқарувчи йиқилиб тушиб, додлай бошлади:

— Қутқаринглар!

Хоним кулди ва Уленшпигелдан сўради:

— Ҳой сурнайчи, билмайсанми, Даммедан Дюдзеелега борадиган йўл ўша илгаригисими?

Уленшпигель «ҳа» дегандек бош ирғади ва хонимдан кўзини узмай қўшнаёни чалаверди.

— Мен сендан Даммедан Дюдзеелега борадиган йўл ўша илгаригисими деб сўраяпман?— у саволини такрорлади.

— Йўл сиз юрмай қўйганингиздан бери ўз латофатини йўқотган, яшил либосидан айрилган,— деди Уленшпигель.

— Мени кузатиб қўй,— илтимос қилди хоним.

Уленшпигель ўрnidан туриб, уй томонга кета бошлади.

— Қаёққа кетяпсан?— сўради хоним.

— Қийиниб чиққани,— жавоб қилди у.

— Боравер,— деди хоним.

У кираверишдаги скамейкага келиб ўтирди, бошқарувчи ҳам ёнига ўтирди. Унинг Неле билан чақчақлашгиси келди.

лекин Неле жавоб бермади, қизчанинг рашки келиб қолганди.

Уленшпигель ювиниб-тараниб, чийбахмал камзулини кийиб чиқди. Ҳордиқ куни киядиган кийимида жуда сипо кўри-нарди айёр.

— Сен чиндан ҳам манови чиройли хоним билан бирга кетасанми? — деб сўради Неле.

— Ҳозир қайтаман, — деди Уленшпигель.

— Сенинг ўрнингга мен бора қолай? — деди Неле.

— Йўқ, йўл анча лой.

— Нега... — хоним аччиғланиб сўради, — ҳой қизча, нега унинг мен билан бирга кетишига йўл бермайсан?

Неле ҳеч нарса демади, лекин кўзларидан йирик ёш томчилари думалади, у хонимга алам ва қайғу билан тикилиб турарди.

Шундай қилиб, улар тўртовлари: қора бахмалдан ёпиқ ёпилган отига қироличалардай савлат тўкиб ўтириб олган хоним, ҳар қадам ташлаганда қорни селкиллайдиган бошқарувчи, оқ отнинг юганидан ушлаб олган Уленшпигель ва унинг ёнида думларини гажак қилиб Титус Бибулус йўлга тушишди.

— Бизни тўппа-тўғри Дюдзеелега олиб боравер, — деди хоним Уленшпигелга. — Айт-чи, исминг нима?

— Менинг ҳомий адашим — авлиё Тильберт, бу исмнинг маъноси гўзаллик орқасидан қувувчи чаққон демакдир. Отамнинг исми Клаас, лақабим Уленшпигель; сизнинг кўзгуингизман. Агар сиз шу кўзгуга боқсангиз, бутун Фландрияни ахтарганингизда ҳам ўзингиздан кўра латофатлироқ гулни топа олмайсиз.

Хонимга бу гап хушёқиб, юзига қон югурди, Уленшпигелдан аччиғланмади.

Сооткин билан Неле эса то у келгунга қадар роса йиғлашди.

XXVI

Уленшпигель Дюдзееледан қайтаркан, шаҳарга кирар-кирмас дастлаб кўзи тушган кимса Неле бўлди. У деворга суяниб олиб, бир бош қора узумни гужумлаб оғзига солар, бу унга ҳузур ва роҳат бағишларди-ю, бироқ чехрасида роҳатланишдан ном-нишон йўқ эди. Аксинча у қаҳрли кўринар, оғзига жаҳл билан кетма-кет гужум ташларди. Унинг алам чекаётгани «манаман» деб турар, ташвиш ва қайғу аломатлари юзига шу қадар тепиб турардики, Уленшпигелнинг меҳри товла-

ниб кетди ва қизнинг орқа томонидан келиб, авайлабгина бўса олди.

Лекин қиз бўсага тарсаки билан жавоб берди:

— Ҳар ҳолда, мен ҳеч нарса тушунмаяпман, — деди Уленшпигель.

Қизнинг кўзидан шашқатор ёш думалади.

— Неле, қишлоққа кираверишдаги фонтанга ўхшамоқчимисан? — деди у.

— Йўқол! — қичқирди қиз.

— Сендай қизча йиглаб турса кетолмайман.

— Мен қизча ҳам эмасман, йиглаётганим ҳам йўқ!

— Йўқ, йўқ, сен йиглаётганинг йўқ, фақат кўзингдан сув қуйиляпти.

— Нарн тур!

— Кетмайман.

Қиз кўз ёшлари тинимсиз тўкилаётган ҳўл этагини титроқ қўлчалари билан мижиғлади.

— Неле, — деди Уленшпигель, — ҳадемай ҳаво ҳам юришиб кетса кераг-а?

У қизга мулойим табассум билан боқди:

— Сенга бари бир эмасми?

— Демак, бари бир эмас: қурғоқчиликда ёмғир бўлмайди.

— Зарбоф кийимли хонимингнинг олдига боравер!

Бунга у қўшиқ билан жавоб берди:

Хониш қилганда жонон
Яйрар кўнгил сўзидан.
Йиғласа-чи, ўшал он
Дур тўкилар кўзидан.
Бир боқ, кел, азизим,
Этмагил мени хароб.
Чўкмасин дилларга ғам,
Ичайлик гулгун шароб¹.

— Ярамас одам! — деди қиз. — Яна мени калака қилади-я!

— Неле, — деди у, — мен одамман, ярамас эмасман: бизнинг муҳтарам зотимиз оқсоқоллар зоти, пиво фониди учта кумуш кружка сурати солинган гербимиз бор. Неле, наҳотки Фландрияда бўса экилса, тарсаки ўриб олиш одат тусига кириб қолган бўлса?

— Мен сен билан гаплашаётганим йўқ!

¹ Шеърларни Абдулла Орипов таржима қилган.

— Лекин шу гапни менга айтиш учун оғзингни очяпсан-ку!

— Сендан жуда-жуда хафаман.

Уленшпигель унинг биқинига енгилгина туртиб деди:

— Баджаҳл қизни ўпсанг уришади, урсанг аччиғидан тушади. Ҳой қизча, аччиғингдан туша қол, ахир, сени урдим-ку.

Неле ўгирилди. У қўлини узатди, қиз пўқиллаб йиғлаганича унинг бўйнига қўл ташлади.

У Неленинг титраётган оппоқ бармоқларини маҳкам қисиб, қизнинг кўзидан ёмғирдай оқаётган қайноқ кўз ёшларини ўз бўсалари билан қуритишга интилди.

XXVII

Ана шу кунларда Гент шаҳри ўз ўғли император Карл соъланган фавқуллода солиқни тўлашдан бош тортди¹. Шаҳар солиқни тўлай олмади, чунки у Карл томонидан бутунлай таланган эди. Бу энг оғир жиноят эди, шу сабабли Карл Гентни шахсан ўзи жазолашга аҳд қилди.

Чунки ўғил қамчиси бошқаларга нисбатан она елкасини ачитиброқ оғритади.

Унинг душмани Франциск Узунбурун² Франция бўйлаб ҳаракат қилишни таклиф этди. Карл таклифни қалуб қилди, Францияда қамаш ўрнига унга шоҳона ҳурмат кўрсатишди ва қутлашди. Уз фуқароларига қарши қурол кўтаришганда подшолар албатта бир-бировларини қўллаб-қувватлайдилар.

Карл ўз газабини ошкор қилмай, Валансьенедда кўп тўхтаб қолди. Гент шаҳри осойишта умид билан беташвиш яшар, ўз ўғли император она юртининг ҳуқуқ ва қонунга мувофиқ тутган йўлини афв этади, деб ўйларди.

Карл шаҳар девори остига тўрт минг отлиқ аскар билан етиб келди. Оддий халқ билан ҳунармандлар ўз фарзандларининг бундай ташрифига тўсқинлик қилишмоқчи бўлишди, ана шу мақсадда саксон минг шаҳарлик ҳамда деҳқонларни тўпладилар. Лекин жир битган савдогарлар мабодо халқнинг қўли баланд келса унинг мавқеи кўтарилиб кетишидан қўрқиб, бунга қаршилиқ кўрсатишди. Шу пайт Гент шаҳри ўз ўғли ва унинг тўрт минг отлиқ аскарининг тилка-порасини чиқариб юбориши мумкин эди. Бироқ шаҳар уни яхши кўрар-

¹ Карл Вешинчи Гентда туғилган. 1540 йилги муваффақиятсиз қўзғолондан сўнг Гент аҳолиси Карл томонидан шафқатсиз жазоланган.

² «Унинг душмани Франциск Узунбурун» — француз қироли Франциск Биринчи (1515—1547).

ди, ҳатто ҳунармандларнинг қалбида ҳам эзгу умид учқунлари уйғонди яна.

Карл бу меҳр-оқибатга яраша иш қилди: ўз сандиқларида сақлаётган Гент пуллари унга озлик қилди. У шаҳарни эгаллагач, ҳаммаёққа соқчилар қўйди; қўриқчилар кечаю кундуз Гентни айланиб юришди. Кейин император катта тантана билан ўз ҳукмини эълон қилди.

Асилзода граждандлар бўйнида арқон билан унинг тахти олдига келишлари ва тегишли жаримани тўлашлари лозим эди. Гент император учун энг фойдали жиноятлар: хиёнат, бўйсунмаслик, бузғунчилик, қўзғолон, император ҳазратларини таҳқирлашда айбланганди.

Император барча қонун ва имтиёзларни, эркинлик ва урф-одатларни бекор деб эълон қилди, гўё худо сингари келажакни олдиндан биладигандек, амри маъруф тарзида, бундан кейин тахтга ўтирадиган ўз ворислари шаҳарга энди ҳеч қандай ён бермаслиги ҳақида қасамёд қилажакларини айтди.

У, меросга шошилиб эга бўлган севикли ўғилдай, Гент шаҳрининг барча мол-мулки ва даромадини, уйлари, қурол-аслаҳаларини, замбарак ва ҳарбий анжомларини мусодара қилди.

Шаҳар мудофааси жуда мустаҳкамлигини кўриб, унинг атрофидаги ҳамма истеҳкомларни, минораларни, ўймакорлик ва нақш билан безатилган дарвозаларни бузиб, текислатиб ташлатди.

Ушандан кейин Гентга йўли тушган хорижийлар ҳайрсн бўлиб, бир-бирига савол беришарди:

— Бу шаҳар ҳақида қасамдаги мўъжизавий гапларни айтиб юришарди-ю? Бошқа шаҳарлар сингари оддий, кишини зериктирадиган шаҳар экан-ку.

Бунга гентликлар шундай жавоб беришарди:

— Император Карл шаҳарни қимматбаҳо белбоғидан маҳрум қилди.

Шу гапларни айтишаркан, улар ғазабга келишар, уятдан ерга киргундай бўлишарди.

Император ўзининг мағрур ниятларига шаҳарнинг меҳнат-севарлиги, саноати ва бойлиги халал бермаслиги учун Гентни батамом хонавайрон этишга аҳд қилди. Шунинг учун у шаҳарга энг оғир хирож — тўрт юз минг флорин, бундан ташқари олтмиш минг дукат ўлпон, ундан кейин умрбод йилига олти минг дукатдан солиқ тўлаб туришга ҳукм қилди. Гент бир вақтлар унга қарз берган эди, у шаҳарга ҳар йили бир юз элик фунт кумуш тўлаши лозим эди. У ўзининг қарз шартларини ҳам тортиб олди, ана шундай йўл билан бойиб кетди.

Гент уни севарди, бир неча бор қўллаб-қувватлаганди, лекин император унинг кўксига ханжар уриб, қонини смирди.

Шундан кейин Карлнинг эътиборини ажойиб «Роланд» қўнғироғи тортди, у кимки шаҳарни ўз ҳуқуқини мудофаа қилишга даъват этиб бонг чалса, ўша одамни қўнғироқ тилига осишни буюрди. У Фландрияга чорлаб турувчи онасининг тили, «Роланд»нинг тилига ҳам шафқат қилмади.

Карл онасининг тили ҳаддан ташқари жарангдор эканлигини кўриб қўнғироқни олиб ташлашга амр қилди. Теварак-атрофдагилар Гент тилини ўгли темир омбур билан суғуриб олгани учун ҳалок бўлди, дейдиган бўлишди.

XXVIII

Серқуёш, беғубор баҳор кунлари бошланди, ер эркин нафас ола бошлади. Сооткин очиқ дераза ёнида ким биландир валақлашар, Клаас минғирлаб қўшиқ айтар, Уленшпигель эса судьялар қалпоғини ясарди. У қалпоқни Титусга кийдирди. Ит гўё ҳукм ўқиётгандай кеккайиб олдинги оёқларини кўтарди, лекин у бу ҳаракатни қалпоқни бошидан тушириб юбориш учун қиларди.

Тўсатдан Уленшпигель деразани тарақлатиб ёпди, гоҳ стол, гоҳ стул устига чиқиб, қўлини шифтга кўтарганча, уй ичида югура бошлади. Сооткин билан Клаас ўғиллари қўрқувдан титраб-қақшаб тўсиннинг бир бурчагида писиб турган чиройли қушчани ушлаб олишга уринаётганини кўришди.

Уленшпигель қушни энди ушламоқчи бўлганда Клаас бақриб қолди:

— Намунча уёқдан-буёққа югуриб қолдинг?

— Манави қушни тутмоқчиман,— деди Уленшпигель,— уни қафасга қамаб дон бераман, қандай сайрашини эшитаман.

Қушча яна аянчли чийиллаб, бурчакдан-бурчакка учаркан, бошини дераза ойналарига уриб оларди.

Уленшпигель ҳамон уни қувлаб ирғишларди, лекин Клаас вазмин қўлини унинг елкасига қўйиб, шундай деди:

— Сенга сайраб бериши учун уни ушлаб қафасга қама. Мен ҳам сени қафасга қамаб, темир панжара билан тўсиб қўяман, ўзингни эса ашула айтишга мажбур қиламан. Сен югуришни яхши кўрасан, қафас ичида югуролмайсан; совуқ-қотганингда сояда, иссиқлаганингда офтобда ўтирасан. Бирор якшанбада сенга овқат беришни унутиб бир ёққа кета-

миз-да, пайшанба куни қайтамиз, уйга қайтганимизда эса очдан ўлиб, донг қотиб ётган Тилни кўрамиз.

Сооткин йиғлади. Уленшпигель сапчиб ўрнидан турди.

— Нима қилмоқчисан? — сўради Клаас.

— Қуш чиқиб кетсин деб деразани очмоқчиман, — деди Уленшпигель.

Саъва хурсанд чийиллаб ўзини деразага урди, осмонга ўқдай тез кўтарилди, сўнг олмага қўниб, патларини тозалаб ўз тилида Тилни астойдил сўка бошлади.

Клаас шундай деди:

— Ўғлим, ҳеч қачон инсон ёки бирор жониворни оламда энг юксак бахт бўлмиш эркинликдан маҳрум қилма. Ҳар бир кимсага совуққотганида офтобда исинишга, иссиқлаганда салқинда ором олишга имкон бер. Фландриянинг эркин эътиқодини занжирбанд қилган, саховатли Гентни қуллик қафасига солган император Карл ҳазрати олийларининг қилмиши худонинг ўзига ҳавола.

XXIX

Филипп Мария Португальскаяга уйланиб, унинг ерларини испан давлати мулкига қўшиб олди. У Мариядан ёвуз, ақлсиз дон Карлос¹ исмли ўғил кўрди. Лекин у хотинини яхши кўрмасди.

Малика туққандан кейин оғир касалга чалинди. У саройда кўрпа-тўшак қилиб ётарди.

Филипп бидъатчи, шаккоқларни қандай ёндиришларини томоша қилиш учун уни тез-тез ташлаб кетарди. Барча хонимлар ва кавалерлар ҳам унга эргашишарди.

Инквизиция католик динидаги бир фламанд ҳайкалтарошни суд қилди: қандайдир бир монах ёғочдан Биби Марям ҳайкалини ясаб беришни буюрибди, шартлашгандагидан озроқ пул тўлабди; шунда рассом пичоғи билан ҳайкалнинг юзини ўйиб-чизиб ташлабди, чунки шунчалик арзонга сотгандан кўра уни бузиб ташлашни афзал кўрибди.

Монахнинг чақимчилиги билан у шаккоқликда айбланиб, оғир азобланиш ҳамда гулханда ёндиришга ҳукм қилинди.

Қўйноқ пайтида унинг товонларини куйдиришди, турмадан гулхан олдига етгунларича у:

— Оёғимни кесиб ташланглар! Оёғимни кесиб ташланглар! — деб қичқириб борди.

¹ Дон Карлос 1545 йилда Филипп билан Мария Португальская никоҳдан тузилган, у отасининг буйруғи билан турмага қамалган, сўнг қатл этилган.

Филипп йироқдан бу жон аччиғида, ғазабланиб қичқирган овозни ҳузур қилиб эшитди. Лекин у кулмади.

Сарой хонимлари жазони томоша қилиш учун малика Марияни ёлғиз ташлаб кетишди.

Филипп ва унинг бутун сарой аҳли — князь ва графлар, хонимлар ва кавалерлар — узун занжир билан фламанд ҳайкалтарошни ўтдан сал нарироқда туриб аста-секин ёнсин деб атрофига хашак ва шох-шаббалар уюлган устунга боғлаётганларини томоша қилиб туришди.

Унинг ўт билан курашиш учун мардона тайёргарлик кўраётганига ҳамма қизиқиб қараб турарди.

Худди шу пайт бетоб ётган малика Мариянинг юраги ўртаб сув ичгиси келди. Идишда яримта тарвуз турарди. Янги бўшанган аёл қўзғалиб, хонадан юриб бориб, қолган тарвузни еди.

У жунжика бошлади, танасини совуқ тер босиб йиқилди-ю, кимирламай ерда ётиб қолди.

— Оҳ, ўрнимга ётқизиб қўйишса бир оз исиниб олардим-а,— деб ингради у.

Шу пайт маликанинг қулоғига бечора ҳайкалтарошнинг:

— Оёғимни кесиб ташланглар!— деб қичқиргани чалинди.

— Оҳ,— хўрсинди малика,— ташқарида нима улияпти, ит ўлимимдан хабар бераптимикиан-а?

Шу аснода ҳайкалтарош атрофида ўзига қаҳр билан боқиб турган испанларни кўрди. У мардлар ва шижоат ватани Фландрия ҳақида ўйларкан, қўлларини кўксига чалиштиради, ўзи боғланган занжирни таранг қилиб тортди, қоматини ғоз қилиб, алангаланаётган хашак ва шаббага тикилиб туриб хитоб қилди:

— Фламандлар испан жаллодлари олдида мана шундай ўладилар! Менинг эмас, балки уларнинг оёқларини чопинг, токи улар бошқа қотиллик қилолмасинлар! Яшасин Фландрия! Фландрия дунё тургунча турсин!

Хонимлар унга чапак чалишди, унинг ўзини мағрур тутишини кўриб, унга раҳм қилишни сўрадилар.

Шундай қилиб у оламдан ўтди.

Малика Мариянинг аъзойи бадани қақшаб титрар ва йиғларди; жон титроғи келиб тишлари бир-бирига такиллаб уриларди, у оёқ-қўлларини ёзди ва:

— Мени ўринга ётқизинглар, иситинглар!— деб қичқирди. У ҳам жон берди.

Шундай қилиб, саховатли афсунгар Катлина айтгандек, Филипп ҳаммаёққа қон, ажал, кўзёши уруғини сепга бошлади.

Уленшпигель билан Неле эса бир-бирларини самимий севишарди.

Апрель ойи ҳам охирлаб қолди. Ҳамма дарахтлар гулга кўмилган, ўсимликлардаги амал авжида, чор-атроф товусдай товланиб, гулдастадай бўй таратиб, дарахтларда булбуллар завқ-шавққа тўлиб хониш қиладиган майни интизорлик билан кутмоқда бутун борлиқ. Уленшпигель билан Неле тез-тез бегона кўздан йироқ жойларда бирга кезишади. Неле унга суйканади, қўллари бир-бирига чирмашади, Уленшпигель бундан маст бўлиб, ўзининг айтишича, қизни суяб юриш учун кўпинча унинг белидан қучиб олади. Бундай пайтларда қиз ўзини ниҳоятда бахтиёр ҳис этар, индамасди.

Майин шаббода ҳарёққа баҳорнинг муаттар ҳидини тарадади.

Узоқда денгиз гўё қуёш нурларида эркаланаётгандай шовшув кўтаради. Уленшпигель шайтонваччадай мағрур; Неле эса гўё жаннати ҳури ғилмонлардай ўз бахти нашъасини суради.

Ана шу алфозда бир неча соатлар ўтади. Уларни чанқоқ қийнайди, улар деҳқонларнинг уйига кириб, тўйиб-тўйиб сут ичишади.

Мана, улар жарлик ёқасидаги майса устида ўлтиришибди: Неленинг ранги ўчган ва ўйчан. Уленшпигель унга таъвишланиб боқади.

— Ғамгинроқ кўринасан? — деб сўради қиз.

— Ҳа, — жавоб берди у.

— Нега?

— Билмайман... бироқ, эй гулга кўмилган олмаю оличалар, худди чақин бағрини тилиб ўтгандай мана шу роҳатбахш илиқ ҳаво, ўтлоқларда очилиб ётган дасторгуллар, деворлар ёнида оппоқ бўлиб гуллаган дўланалар... Мени нима ташвишлантиради, ўлишга тайёрлигимни ҳам, ухламоқчи эканлигимни ҳам билмаётганимни қайси бирингиз айтиб бера оласиз? Дарахт бутоқларидаги қушларнинг уйғониб, сайраганини эшитганимда, қалдирғочларнинг учиб келганини кўрганимда юрагим қаттиқ тепа бошлайди. Ой, қуёш турган жойдан ҳам нарига кетгим келади... Гоҳ иссиқлайман, гоҳ совуқ қотаман... Оҳ, Неле! Мен ердан кўтарилиб самога учгим келади... э, йўқ... ёки кимки мени севса, унга мингларча жонимни бахшида этгум келади.

Неле эса ҳеч нарса демас, севинчга тўлиб кулар ва Уленшпигелга тикиларди.

Марҳумларга худойи қилинадиган куни Уленшпигель бир неча шўх болалар билан Биби Марям жомесидан ташқарига чиқди, уларнинг орасида бўри галасига тушиб қолган қўзи-чоқдай Ламме Гудзак ҳам бор эди.

Ламме ҳаммани яхшигина ичимлик билан зиёфат қилди, чунки у байрам ҳамда якшанба кунлари онасидан уч патардан пул оларди.

Улфатларнинг ҳаммаси «Қизил қалқон»га, энг яхши пиво бўладиган Ян ван Либекенинг қовоқхонасига боришди.

Ичимлик уларнинг кайфиятини кўтарди; улар черков хизмати ҳақида гапиришди, Уленшпигель эса жанозалар фақат руҳонийларга наф келтиради, деди.

Бироқ уларнинг орасида бир хоин бор эди, у Уленшпигель устидан чақимчилик қилди. Сооткиннинг йиғи-сиғисига, Класнинг исбот қилишларига қарамай, Уленшпигель шакколикда айбланиб, қўлга олинади ва турмага ташланди. У тирик жон зотини кўрмай ертўлада ўттиз уч кун ўтирди. Турма назоратчиси унга тегишли овқатнинг тўртдан уч қисмини еб қўярди. Бу орада Уленшпигелнинг яхши ва ёмон хислатлари ҳақида маълумот тўплашди. Маълум бўлишича, у доим фақат ўз яқинлари устидан кулиб юрадиган шум бола бўлиб, худо, Биби Марям ва азиз-авлиёларга тил теккизиб, ёмонламас экан. Шунинг учун ҳам ҳукм енгилроқ бўлди; унинг пешонасига қизиган темир билан тамға босишлари ёки баданидан тирқираб қон чиққунча савалашлари мумкин эди.

Суд унинг ёшлигини эътиборга олиб, яланг қават кўйлақда, яланг бош, яланг оёқ, қўлида шам тутиб черковдан чиқиб келадиган биринчи салб кўтариб юриш пайтида руҳонийлар орқасидан боришга ҳукм қилди.

Бу азиз-авлиёлар шарафига ҳамду санолар ўқиладиган кунга тўғри келди.

Уленшпигель қайтишда жоме эшиги олдида тўхтаб, хитоб қилди.

— Эй худо, сенга, руҳонийларга минг қатла шукур! Уларнинг дуолари жуда нашъали, дўзах оловида азоб чекаётганлар учун муздеккина ҳаловат. Чунки ҳар бир «Ave» улар елкасидан қуйилаётган бир пақир, ҳар бир «Pater»¹ эса бир тоғора сувдир!

Халойиқ бу гапларни эҳтиром билан, лекин жилмайиб тинглади.

¹ Pater (лотинча) — «Отче наш» дуоиси.

Руҳларни шод этиш байрами кунда ҳам Уленшпигель аввалгидек салб кўтариб юриш кетидан кўйлакчан, яланг оёқ, яланг бош шам кўтариб бориши лозим эди. У қайтишида қўлидаги шамни тавозе билан ушлаганча черков эшиги олдида тўхтади, лекин афтини бужмайтириб, баланд овоз билан хитоб қилди:

— Агар христианлар дуоси дўзахда азобланаётганлар руҳига ёнгилик бағишласа, ҳар томонлама саховатли, авлиё кимса бўлмиш Биби Марям жомеси канонигининг дуолари дўзах оловини ўчириб, ҳамма олов бир зумда лимонадга айланади! Лекин у ерда гуноҳкорларга азоб бераётган шайтонларга бир томчи ҳам лимонад тегмайди.

Халойиқ унинг гапларини яна эҳтиром билан эшитди. Лекин одамлар ич-ичидан куларди, каноник эса руҳонийчасига риекорона жилмаярди.

Шундан кейин Уленшпигель Фландриядан уч йилга бадарга қилинди, у бадарга вақтида Римга зиёратга бориб, папанинг афв этгани ҳақидаги гувоҳномани келтириши шарт эди.

Бу ҳукм учун Клаас уч флорин тўлади, ўглининг йўл ҳаражати учун ҳам бир флорин берди ва зиёратчилардай кийинтириб қўйди.

Хайрлашув вақтида Клаасни, ҳўнграб йиғлаётган бечора онаси Сооткинни қучоқларкан, Уленшпигелнинг кўнгли вайрон бўлиб кетди. Улар ўғилларини талайгина ҳамшаҳарлари билан биргаликда шаҳардан анча наригача кузатиб қўйишди.

Уйга қайтишгач, Клаас хотинига шундай деди:

— Биласанми, хотин, менимча, бир неча бемаъни сўз учун бир гўдакни бундай шафқатсизларча жазолаш — ўта золимлик.

— Ҳой эр, сен йиғлаяпсан-а,— деди у,— ўглингни ўзинг ўйлаганингдан ортиқроқ яхши кўраркансан, чунки забардаст кишининг йиғиси шернинг инграшига ўхшайди.

Лекин эри унга жавоб қайтармади.

Неле ҳам Уленшпигелнинг ҳолига йиғлаётганини ҳеч ким кўрмасин учун чордоққа яшириниб олди. У Клаас билан Сооткин ҳамда уларнинг ҳамроҳларини қоралаб борди.

Уленшпигелнинг ёлғиз қолганини кўргач, унинг орқасидан югурди, етиб олиб унинг бўйнига осилди.

Улар анча жойгача бирга боришди, Уленшпигель чуқур ўйга ботганди, гоҳ-гоҳида:

— Бу жанозаларига яраша мендан кўрадиганларини кўришади!— деб қўярди.

— Қанақа жаноза-ю, қанақа кўргилик?— деб сўради Неле.

— Ҳамма каттаю кичик дин арбоблари — бизни беҳуда нарсалар билан лақиллатаётган ҳамма руҳонийлар. Агар мен дурустгина меҳнаткаш бўлганимда, шу зиёрат туфайли уч йиллик меҳнатим мевасидан мени маҳрум қилишарди. Энди бечора Клаас балога қолди. Мана шу уч йил учун улардан қасос оламан, уларнинг жанозасини ўқийман, худди ўзларига ўхшатиб.

— Оҳ, Тиль, эҳтиёт бўл, — огоҳлантирди Неле, — улар сени тириклайин куйдириб юборишади.

— Мен ёнмайман, — деди Уленшпигель.

Улар — бири йиғлаган, иккинчиси кўнгли вайрон, аччиқланган ҳолда ажралишди.

XXXII

Йўлда у Ипр назоратчилари томонидан бир марта дорга осилган гадой Генрих Маришални учратди. Унинг томоғидаги аргамчи излари ҳали ҳам билиниб турарди. У Биби Марямга сизгиниши туфайли дорга осилган жойида ўлимдан халос бўлганини айтиб берди. Суд ва амалдорлар узоқлашишгач, аргамчи узилиб кетиб, у ерга йиқилиб тушганмишу омон қолганмиш.

Уленшпигель кўп ўтмай дордан халос бўлган бу фирибгар Генрих Маришал бўлмай, балки унга қўлида Галл жомеси бош руҳонийсининг ёзиб берган дуоси борлиги сабабли, омон қолгани ҳақидаги миш-мишни тарқатиши учун рухсат берилган дайди экан. Чунки гадой тарқатган овозани эшитиб, дорга осилишдан қўрққан одамлар гала-гала бўлиб, Галл жомеси томон боришар ва кўп нарсаларини қурбон қилишарди.

Галл Биби Марям жомеси анча вақтгача дорга осилади-ганлар ҳомийси деб юритилди.

XXXIII

Инквизитор ва руҳонийлар император Карл ҳузурида иккинчи марта ҳозир бўлишди, черковнинг хароб бўлаётгани, обрўси йўқолаётганидан шикоят қилишди; Карлнинг шунча зафарларга эришувида католиклар дуосининг ҳам ҳиссаси борлигини айтишди. Ана шу дуолар туфайлигина император ҳазратлари юксак тахтида мустаҳкам ўтирганини айтишди.

Испан архиепископларидан бири императордан олти минг кишининг калласини кесиши ва олти минг кишини ўтда куй-

дириши, шу йўл билан Нидерландияда лютерчи ёвуз бидъатчиларнинг тухумини қуритиши лозимлигини талаб қилди. Олий ҳазратларига бу оздай туюлди.

Бечора Уленшпигель қаердан ўтмасин, ҳаммаёқда даҳшатга тушиб, хо́да-устунларда қанқайиб турган каллаларни, қопга солиб дарёга улоқтирилган қизларни, гилдиракларга миҳлаб қўйилган ва темир хивичлар билан саваланган ялангоч эркакларни кўрарди. Аёлларни тириклайин кўмишар, жаллодлар уларнинг устига чиқиб рақс тушишар эди. Руҳонийлар эса вақтида тавба қилганларнинг ҳар биридан ўн икки судан олишарди.

У Лувенда жаллодлар бирваракайига ўттиз лютерчини куйдиришганини кўрди, гулхан замбарак порохи билан ёндирилди. Лимбургда эса бутун бир оила диний оятларни айтиб, қатл майдонига кирганини кўрди. Ўт қамраб олганида чол бақириб юборди.

Қалби даҳшат ва изтиробга тўлган Уленшпигель бу бахти қаро юрт бўйлаб йўлида давом этди.

XXXIV

Уленшпигель далага чиққанда ўзини қушдай енгил, занжирдан бўшаган кучукдай эркин ҳис қиларди, дарахтлар, ўтлоқларни, ярқироқ қуёшни кўриб юраги яна бардамлашарди.

Уч кун йўл юргач, у Брюссель музофотига қарашли Уккле қишлоғига етиб келди. У «Мўри» номли кичкина ошхона ёнидан ўтаётганда бурнига қовурдоқнинг хушбўй ҳиди кирди. Бурнини осмонга кўтариб, ана шу хушбўй ҳидни ҳузур қилиб ҳидлаётган жиккак бир гадойдан бу овқатлар нима муносабат билан пиширилаётганини сўради. У эса Дилкаш Сиймо ордени биродарларининг бугун кечқурун қадим замонларда жамоани душмандан озод этган аёллар ва қизлар шарафига зиёфат беришга ҳозирланаётганларини айтди.

Уленшпигель ёғоч ўстига қўндирилган ясама тўтини, ёғоч атрофидаги ёй билан қурулланган аёлларни олисданоқ кўрди.

Аёллар қачондан бери ёй отадиган бўлиб қолди, деган саволига гадой қовурдоқ ҳидини ҳидлаб туриб, Уккле жамоаси аёлларининг қўлидаги бу ёйлар қадим замонларда юзлаб қароқчига ажал келтирганини айтди.

Уленшпигель буни тафсилоти билан билгиси келди. Лекин гадой қорни очлигини, овқат ва ичимлик учун бир патар олмагунича жавоб бермаслигини айтди. Уленшпигелнинг унга раҳми келиб садақа берди.

Гадой бир патарни олгач, ўзини товуқ катагига ўрган тул-

кидай ошхонага чопди, ҳадемай қўлида яримта колбаса, каттакон бўлак нон кўтариб голибона чиқиб келди.

Тўсатдан дўмбира ва гижжакларнинг ёқимли овози янгради, аёллар оломони рақсга тушиб, қовоқхонага яқинлашди, уларнинг орасида бўйнига олтин занжир осган хушрўйгинаси ҳам бор эди.

Қорни тўйганидан бери оғзи қулоғида бўлиб тинмай илжайётган гадой Уленшпигелга ана шу соҳибжамол қизнинг ёй отишда энг моҳир мерган эканлигини, исми Миэтъе, жамоа оқсоқоли жаноб Ренонкелнинг хотини эканлигини айтди. Шундан сўнг у Уленшпигелдан ичимлик учун олти лиар пул сўради. Пулни олгач, еб-ичиб, ўзини офтобга солиб, қўллари билан тишларини ковлай бошлади.

Уленшпигелни зиёратчи кийимида кўрган аёллар уни қуршаб олиб, бараварига чуғурлашишди:

— Салом, саховатли художўй одам. Ҳой ёш художўй, қардан келяпсан?

— Ёқимтой, сулув қизларга бой, гўзал мамлакат Фландриядан келяпман, — деб жавоб қилди Уленшпигель.

Сўнг алам билан Нелени эслади.

— Гуноҳинг нима? — сўрашди аёллар унинг атрофида айланишни бас қилиб.

— Эҳ, гуноҳим шу қадар каттаки, — деди у, — ҳатто айтишга ҳам тилим бормайди!

Аёллар унинг нима учун зиёратчилар ҳассасини ушлаб, гадой тўрвасини бўйнига илиб кетаётганини сўрай бошлашди.

— Мен жанозалар фақат руҳонийлар учунгина наф келтиради, деб айтдим, — деди у гапига озгина ёлғон қўшиб.

— Улар дуоси учун нақд пул олишади, — деди хотинлар, — лекин дуолар гуноҳкор бандаларни дўзахдан асраб қолади.

— Мен дўзахда бўлмаганман, — деди Уленшпигель.

— Ҳой зиёратчи, биз билан овқатланишни хоҳлайсанми? — деб сўради аёлларнинг энг чиройлиси.

— Албатта! — Уленшпигель хурсандлик билан рози бўлди.

Аёллар уни қовоқхона ҳовлисига бошлашди, қаёққа қарамасин уларнинг хушрўй юзларини кўриш йигитга хушёқарди. Бирдан карнай-сурнай, ногора ва байроқлар билан тантанали равишда ҳовлига Дилкаш Сиймо ордени биродарлари ёпирилиб киришди. Эркаклар Уленшпигелга ҳайрон бўлиб қарашди, аёллар уни кўчада учратишганини, бу ҳам эрлари ва куёвлари сингари Дилкаш Сиймо бўлса керак деб, тантанادا қатнашишга таклиф қилишганини уқтиришди.

Бу уқтиришлар эркаклар томонидан маъқулланди, улардан бири баланд овоз билан сўради:

— Эй жаҳонгашта художўй, қайла билан қовурдоқлар бўйлаб сафар қилмайсанми?

— Югурдак этикларда бажонидил сафар қиламан,— деди Уленшпигель.

Зиёфат тайёрланган хонага бораркан, Париж йўлида очлик ва чанқоқликдан нола чекиб келаётган бир тўда кўрларга кўзи тушиб қолди.

Уларни кўрган Уленшпигель ўз-ўзича, бугун бу қашшоқларни Уккле канониги ҳисобига бир шоҳона зиёфат қилай, деган фикрни кўнглига тугди.

У кўрларга яқинлашиб:

— Мана тўққиз флорин, юринглар, овқатланамиз. Қовурдоқ ҳидини сезяписизларми?— деди.

— Эҳ-ҳа, ярим миль нариданоқ ҳидлаб келяпмиз,— дейишди улар,— лекин овқат ейишдан умидимиз йўқ.

— Ҳечқиси йўқ, бошлаб овқатланамиз,— деди у,— мана, тўққиз флорин бор.

Лекин у кўрларнинг қўлига ҳеч нарса бермади.

— Худо ярлақасин сени!— дейишди улар.

Уленшпигель уларни чоғроққина стол атрофига ўтқазди, бу орада Дилкаш Сиймо ордени биродарлари хотинлари ва қизлари билан катта стол теварагидан жой олишмоқда эди.

Тўққиз флоринимиз бор деб кўнгиллари тўқ бўлган кўрлар гердайиб қовоқхона эгасига овқат буюришди:

— Сен бизга овқат ва ичимликларнинг энг аълосидан келтир.

Хўжайин қулоғига тўққиз флориннинг дарағи чалиниб, бу пул уларнинг ҳамёнида эканига қатъий ишонган ҳолда улардан истаганларини буюришни сўради.

Ҳаммалари бараварига буюра бошлашди:

— Нўхатли яхна ёғ келтирасан, ҳўкиз, бузоқ, қўй, товуқларнинг тўғралган гўштидан берасан. Сосискалар кимга пиширилган, уларни итлар ейдимми?

— Ким ўтиб кетаётиб бурнига оқ, қондан қилинган колбасаларнинг ҳиди кириб, уларни пок-покиза туширмас экан? Кўзим очиқлигида уларни жуда кўп кўрганман!

— Ёгда қовурилган сомсалар-чи! Улар товаларда сайраб туришипти, бирам соз, бирам курсиллаганки, асти қўяверасиз, ҳаммаси чанқоқдан мой ичаман, мой ичаман, деб турибди! Менга қўймоқ билан дудланган чўчқа гўшти ёки дудланган чўчқа гўшти билан қўймоқ келтирилсин, оҳ қандай мазза-я!.. Эҳ, буйрак, хўроз тожиси, қўй почаси ва ҳоказоларнинг подшоси бўлган рагу, қайдасиз, эҳ, зира, пиёз, қалампири, сиркалардан солиб, димлаб пиширилган гўштарни есангу

орқасидан уч кружка оқ вино ичсанг... Оқ, роҳатижон чўчқа колбасаси, сени кутишга тоқатим бардош берармикан, сен шунчалик яхшисанки, пок-покиза тушираётганларида ҳам гинг демайсан! Утган кузнинг қуруқ, хушбўй япроқлари қайдасиз?.. Менга ловия билан қўй гўшт беринг!.. Менга чўчқа қулоғи!..

Хўжайин қимир этмай турди, сўнг шундай деди:

— Олтмишта тухумдан солинган қуймоқ, ҳовури чиқиб турган, тоғдай уюлган эллик дона қора колбаса, ичиш учун бир дарё яхши пиво сизларга маҳтал.

Бечора кўрларнинг оғизларидан сўлакайлари оқиб, яна кичқиришди:

— Тоғ-тоғ колбасаларингни ҳам, пиво дарёсини ҳам тезроқ келтиравер!

Уленшпигель билан бирга дастурхон атрофида ўтирган Дилкаш Сиймо биродарлари ҳам ўзаро бугун кўрлар учун зиёфат куни эканлиги, лекин минг афсуски, кўр бўлганлари тугайли лаззатнинг ярмини қўлдан бой беражаклари ҳақида гаплашишарди.

Кашнич ва укроп билан бежалган қуймоқни хўжайин ва тўртта ошпаз ошхонага олиб кириб қўйиши биланоқ кўрлар товадаги овқатга бараварига ташланишди, бироқ хўжайин қийналиб бўлса-да, қуймоқни тақсимлаб, ҳар бирининг тегишини олдидаги ликопчасига ўз қўли билан солиб берди.

Кўрларнинг очкўзлик билан чапиллатиб овқат ейишини кўрган аёлларнинг уларга раҳми келди: улар шу қадар оч эдики, колбасаларни ямламай ютишарди. Пиволар ҳам тоғдан тушган шалоладай уларнинг ошқозонига шовиллаб қуйиларди.

Ана шу ширин дамлар ўтгач, хўжайин пайдо бўлди.

— Мана, еб-ичиб ҳам бўлдинглар, — деди у. — Энди етти флорин тўлашларинг керак.

Ҳар бири, пул менда эмас, деб онг ичиб, хўжайинни шериги ёнига юборар эди.

Хўжайин ғазоби қўзиб, уларнинг ёнини тинтий бошлади, лекин ҳаммаларининг ёнидан атиги етти лиар пул, учта тугма ва ҳар бирдан биттадан тасбеҳ чиқди, холос.

Хўжайин уларни чўчқахонага қамаб, фақат нон-сув бериб, пулни ундиргунича ушлаб турмоқчи бўлди.

— Истасанг уларга кафилликка ўтаман, — деб қолди Уленшпигель.

— Жуда соз, — деди хўжайин, — лекин сенга ҳам бирор киши кафил бўлсин.

Биродарлар кафил бўлиш истагини билдиришди, лекин Уленшпигель рад этди ва шундай деди:

— Менга каноник кафил бўлади — ҳозир унинг ҳузурига бораман.

Уленшпигель жаноза маросимларини эслаб, маҳаллий руҳоний ҳузурига борди ва шайтон йўлдан адаштирган «Мўри» қовоқхонасининг хўжайини нуқул кўрлар ва чўчқалар ҳақида гапираётганини унга ҳикоя қилиб берди: чўчқалар кўрлариними, ё кўрлар чўчқаларними, ҳар хил харом-хариш ҳолда ва харом идишларда еб қўйганмиш. У жазаваси қўзиб қовоқхонадаги ҳамма ашёларнинг пачоғини чиқарганмиш; у ердагилар руҳонийнинг тезроқ келишини ва бечорани шайтон васвасасидан қутқаришини илтимос қилишаётганини ҳам айтди.

Руҳоний боришга ваъда берди, лекин ҳозир боролмаслигини, чунки у черков руҳонийлари даромадини ҳисоблаётганини айтди, зора ўзига ҳам бирор нима тежаб қолса.

Руҳонийнинг ўзи билан ўзи оворалигини кўрган Уленшпигель унинг ҳузурига қовоқхона эгасининг хотини билан келишини айтди, руҳоний у билан гаплашсин.

— Икковларинг келинлар, — деди руҳоний.

Унинг олдидан қайтган Уленшпигель қовоқхона эгасига шундай деди:

— Мен каноник билан суҳбатлашдим, у кўрларни кафилга олишга рози. Сен бу ерда уларга қараб тур, хотининг мен билан бирга руҳонийнинг ҳузурига борсин, менинг ҳозир айтганларимни руҳоний тасдиқлайди.

— Хотин, сен бориб кел, — деди хўжайин.

Хотини Уленшпигель билан ҳамон ҳисоб-китоб билан машғул бўлиб бирор наф чиқариш учун уриниб ўтирган руҳоний ҳузурига борди.

У Уленшпигель билан бирга ичкарига кирганда руҳоний бетоқатлик билан қўл силкиди.

— Хотиржам бўлавер, икки-уч кундан сўнг эрингга ёрдам бераман, — деди холос.

Уленшпигель қовоқхонага қайтгач, ўз-ўзига шундай деди:

«У етти флоринни тўлайди, бу эса менинг уларга ўқиган биринчи жанозам бўлади».

Шундан кейин у ва унинг кетидан кўрлар ҳам жуфтакни ростлаб қолишди.

XXXV

Эртаси куни катта йўлда бир тўда художўйларни учратиб, Уленшпигель уларга эргашди, йўлакай бугун ибодат Альзен-бергга бўлишини билиб олди.

У йўлда яланг оёқ, орқаси билан юриб кетаётган бечора кампирларни кўрди; улар бир неча асилзода бойвуччаларнинг гуноҳини ювиш ва эвазига бир флорин олиш учун орқаси билан тисарилиб кетишаётган экан. Йўл чеккаларида сурнай, гижжак ва қўшнай садолари остида пиво ичиб, лаззатли таомлар еб зиёратчилар ўтиришибди. Улардан нарироқда художўйларнинг оҳ-воҳлари, сурнай, қўшнай, гижжак садолари янграр, ҳавога эса худди исириқ бўйидай қовурдоқ ҳиди тараларди.

XXXVI

Клаас, Сооткин ва Неле ўчоқ олдида ғуж бўлиб ўтиришар, дарбадар зиёратчи ҳақида суҳбатлашишарди.

— Ҳой қиз,— деди Сооткин,— фусункор ёшлигинг, ҳуснижамолинг сеҳри билан уни нега ҳамишаликка олиб қололмадинг бу ерда?

— Эвоҳ,— деди Неле,— қўлимдан келмади.

— Фақат бугина эмас,— деди Клаас,— уни бир жойдан бошқа жойга етаклаб юрадиган бошқача сеҳр-жодулар ҳам бор.

— У баджаҳл, тасқара,— деб хўрсинди Неле.

— Баджаҳллигига қўшиламан,— деди Сооткин,— лекин тасқара эмас. Эҳтимол, ўғлим Уленшпигель Рим ёки юнон гўзалларидан эмасдир, лекин бу ҳам ҳеч гап эмас. Чунки унинг оёқлари чаққон, қўй кўзлари ўтқир, оғзи билан бурнини ўймакорлик ҳамда ҳийлагарлик санъатини мукамал эгаллаган моҳир усталар ўз ҳунарини намойиш қилиб ясаб қўйгандай.

— Унинг ишга қовушмайдиган қўлларини, ўйин-кулги деса чопадиган оёқларини ким яратган, ким?— деб сўради Клаас.

— Буларни унинг ёш, мурғак қалби яратган,— жавоб қилди Сооткин.

XXXVII

Катлина Спильманнинг новвоси, чўчқаси ва учта қўйини гнёҳлар билан даволади. Лекин Ян Бэлуннинг сигирини даволай олмади. Шунда у Катлинани жодугарликда айблади. Ян, у сигиримни сеҳрлаб қўйди, дори бераётганида орқаларини силади, кейин шайтон тилида гаплашди, деб даъво қилди. Чунки ҳалол христиан тилсиз жонивор билан гаплаша олмайди.

Юқорида номи зикр қилинган Ян Бэлун бунинг устига ўзининг Спильманнинг қўшниси эканлигини, Катлина унинг новвоси, чўчқаси ва қўйларини даволаганини, Бэлуннинг ери яхши парвариш қилинганидан мўл ҳосил берганлигига ҳасади келган Спильманнинг йўлдан оздириши натижасида Катлина унинг сигирини ўлдирганини ҳам қўшиб қўйди. Хурматли ва эътиборли киши Питер Мелемистер ва Ян Бэлуннинг гувоҳлиги билан Катлина Даммеда жодугар сифатида танилган, сигирни у жўрттага ўлдирган, деб тасдиқлангач, уни ушладилар, ўз ёвузлиги ва жиноятларини бўйнига олмагунча азоблаб сўроқ қилишга ҳукм этилди.

Уни кунбўйи арақ ичганидан доим тажанг бўлиб юрадиган судья сўроқ қиларди.

Жаллод унинг сочларини қирди, ўзида бирорта афсулни яшириб қўймадимикан деб яланғоч қилиб ечинтирди ва арқон билан скамейкага боғлаб қўйди. У Катлинанинг кўкраги, қорни ва оёқларига ҳўл матони ёпди, сўнг скамейканинг бир томонини кўтариб, анча вақтгача оғзига қайноқ сув қуйиб турди, аёлнинг ҳаммаёғи шишиб пуфак бўлиб кетди, шундан кейингина скамейкани ўз жойига қўйди.

Судья жиноятини бўйнига олиш-олмаслигини сўради. У йўқ деган ишорани берди. Яна қайноқ сув қуйишди, лекин Катлина ҳаммасини қайт қилди.

Шундан кейин табибнинг кўрсатмасига кўра унинг қўл-оёқларини ечишди. Лекин Катлина ҳеч нарса демади, иссиқ сув ичини куйдирганини кўрсатиш учун фақат кўкрагига муштларди.

Қийноқдан кейин яна ўзини ўнглаб олганини кўрган судья унга мурожаат қилди:

— Жодугарлигингни, сигирни сеҳрлаб қўйганингни бўйнингга ол.

— Бўйнимга ололмаман, — деди у. — Ҳамма ҳайвонларни шу ожиз юрагим билан қўлимдан келганича яхши кўраман, уларга жабр қилгандан кўра ўзимга жабр қиламан, чунки улар ожиз жонворлар. Мен даволаш учун керакли доривор гиёҳларни ишлатганман.

Лекин судья:

— Сен заҳар бергансан, шунинг учун сигир ўлиб қолган, — деди.

— Судья жаноблари, — эътироз билдирди у, — мана мен ҳузурингизда ҳамда батамом измингиздаман, лекин шундай бўлса-да, дадил айта оламанки, табиб ва шикаста бандаларнинг ёрдамига қарамай ҳайвонлар ҳам инсонлар сингари касалликдан ўлади. Бизнинг гуноҳларимиз учун бутда азоб-

ланган Исо ҳаққи қасамёд қиламанки, сигирга ҳеч қандай ёмонликни раво кўрганим йўқ, уни уйдаги доривор гиёҳлар билан даволадим.

Судья қутуриб кетди:

— Бу ярамас хотин бўйин товлагани учун таъзирини ейди! Иккинчи қийноққа ўтилсин!

Шундай деди-ю, катта стакандаги арақни ичиб юборди.

Жаллод Катлинини чорпоядаги дуб тобут устига ўтқазди. Тобут қопқоғининг қирраси пичоқ дамидай ўткир эди. Печкада ловиллаб ўт ёниб турарди, чунки ташқарида ноябрь изирини увилларди.

Тобутнинг ўткир қиррасида ўтирган Катлинининг оёғига янги теридан тикилган тор этик кийдиришди ва шу аҳволда уни оловга яқин суриб қўйишди. Тобутнинг қирраси баданига ботиб, иссиқдан тери торайиб оёғини қиса бошлагач, у қичқириб юборди:

— Вой, огрияпти, огрияпти! Менга ким заҳар беради?

— Ўтга яқинроқ сурунг, — деди судья.

У яна Катлинини сўроқ қила бошлади:

— Супургига миниб, жинлар олдига тез-тез бориб турармидинг? Бугдойнинг томирига, дарахтларнинг мевасига тез-тез зиён етказиб турармидинг? Ака-укалар, опа-сингилларнинг орасига нифоқ солиб, бир-бировига душман қилиб қўярмидинг?

Катлина жавоб қайтармоқчи бўлди-ю, лекин мажоли етмади, фақат йўқ деган маънода қўлини аранг силкиб қўйди.

Бироқ судья:

— Унинг ичидаги шайтон ёғлари эриганида тили чиқади. Уни оловга яна ҳам яқинроқ сурунг, — деди.

Катлина додлаб юборди.

— Шайтонга ялин, сени совутиб қўйсин, — деди судья.

У қизиб кетганидан тутай бошлаган этикни ечиб ташламоқчи бўлиб ҳаракат қилди.

— Шайтонга ялин, этигингни ечиб қўйсин, — деди судья.

Соат ўнга занг урди: бу қутурган, ёвуз судьянинг нонушта қилиш пайти эди. Катлинини олов олдида қолдириб, жаллод ва мирза билан ташқарига чиқиб кетди.

Соат ўн бирда қайтиб келиб, Катлинини қимир этмай, қотиб қолган ҳолда кўришди.

— Улганга ўхшайди, — деди мирза.

Судья жаллодга уни тобутдан олиб, этигини ечишни буюрди. Бироқ бунинг иложи йўқ эди. Этикни пичоқ билан кесишга тўғри келди: Катлинининг оёқлари қонга беланганди.

Қатлинини қайтариб турмага олиб кетишди. Уч кундан

кейин оқсоқоллар суди тўпланди. Катлинани ўт билан жазолашга ҳукм қилинди.

Жаллод уни ўз ёрдамчилари билан тахта супа қурилган Дамме шаҳрининг Катта майдонига олиб борди.

Катлинани тахта супа устига олиб чиқишди, ўша ердан профос, жарчи ва судьялар ҳам ўрин олишди.

Шаҳар жарчисининг карнайи уч марта чалинди. Сўнг жарчи халойиққа ўгирилиб эълон қилди:

— Дамме шаҳрининг маъмурлари ҳукм этилган Катлинага мурувват кўрсатиб, бериладиган жазодан озод этди, лекин ҳар қалай жодугар эканини билдириб турсин учун унинг сочи куйдирилади, йигирма червон жарима тўлайди ва Дамме шаҳридан уч йилга бадарға қилинади.

Халойиқ бу ёвуз мурувватни маъқуллади.

Шундан сўнг жаллод Катлинани устунга боғлади, унинг қирилган бошига бир тутам каноп лосини қўйиб, ёқди. Лос секин-аста ёна бошлади, Катлина эса додлаб йиғлай бошлади.

Сўнг уни ечиб аравага ўтқазилди-да, Дамме жамоасининг чегарасидан нариёққа обориб ташлашди. Чунки унинг оёқлари куйиб кетган эди.

XXXVIII

Уленшпигель Брабантдаги Герцогенбошгача етиб борди. Шаҳар катталари уни шу ернинг масхарабози қилишмоқчи бўлишди, бироқ у бу таклифни рад этди.

— Жаҳонгашта зиёратчи ўтроқ масхарабоз бўла олмайди,— деди у,— у фақат йўлда ҳамда қовоқхоналардагина масхарабозлик қила олади.

Уша пайтларда Филипп ўзининг бўлғуси мероси бўлмиш Фландрия, Брабант, Геннегау, Голландия ва Зеландияни томоша қилиш учун келган эди. У йигирма тўққизга қадам қўйган бўлиб, кўзларида камдан-кам учрайдиган алам, ёвуз муғамбирлик ва шафқатсиз қатъият яширинган эди. Унинг юзлари совуқ, сап-сарик. соч билан қопланган бошини маргур тугар, ориқ гавдаси ва ингичка оёқлари аранг ҳаракат қиларди. Оғзига жун тўлдирилгандай гаплари ҳам секин ва ноаниқ эшитиларди.

У турнирлар, ўйин ва байрамлар орасида одамлари хушчақчақ Брабант герцоглигини, бадавлат Фландрия графлигини ва бошқа мулк-амлокларини томоша қиларди. У ҳамма жойда мамлакатнинг ҳуқуқ ва эркини сақлаш учун қасамёд этарди.

Кейин ўзининг пойқадамига йигирма учта зафар арки

қурилган Антверпенга жўнади. Шаҳар ана шу аркларни қуриш, бир минг саккиз юз етмиш тўққиз савдогарга қизил духоба камзул кийгизиш ва тўрт юзу ўн олти мулозимни ясашиш, шунингдек тўрт минг граждани бир хилда кийинтириши учун икки юз саксон етти минг флорин сарфлади. Нидерландиянинг барча шаҳарларидаги ўқувчилар ана шу тантаналарда қатнашди.

Масхарабоз ва қизиқчилар кишиларни турли хил ғаразсиз ҳазиллар билан кулдиришар, бироқ қирол ҳамон қаҳрли, ғамгин ўлтирарди.

Уша куни кечқурун Антверпен маркграф, бургомистрлар, бошлиқ ва руҳонийлар қирол Филиппни кулдира оладиган бирорта ўйин ўйлаб топиш учун кенгашга тўпландилар.

— Узининг масхарабозликлари билан донг таратган Герцогенбош шаҳрининг масхарабози Пьеркин Якобсен ҳақида эшитганмисизлар? — деб сўради маркграф.

— Ҳа, — жавоб қилишди бошқалар.

— Унга одам юборайлик — бир қизиқчилик қилиб берсин. Бизнинг масхарабозимизнинг оёғи қўрғошиндай оғир.

— Майли, одам юборайлик, — деди ҳамма.

Антверпен чопари Герцогенбошга етиб келганда унга масхарабоз Пьеркиннинг кулгидан ёрилиб кетганини, лекин уларнинг шаҳрида Уленшпигель исмли бир йўловчи масхарабоз борлигини маълум қилишди. Чопар уни қовоқхонада рагу еб ўтирган пайтда топди.

Уленшпигель Антверпен жамоасининг чопари уни олиб кетгани ўзигина ажойиб от миниб келмай, балки яна битта отни етаклаб келганидан жуда талтайиб кетди.

Чопар отдан тушмай Уленшпигелдан қирол Филиппни кулдира оладиган бирорта ҳазилни топа оласанми, деб сўради.

— Сочимнинг остида унақа ҳазиллардан тўлиб ётибди, — деди Уленшпигель.

Шундан сўнг улар от қўйиб кетишди. Отлар сувлигини чайнаганча, чопар билан Уленшпигелни Антверпен томон елдириб кетди.

Уленшпигель маркграф, икки бургомистр ва жамоа оқсоқоллари ҳузурида ҳозир бўлди.

— Нима қилиқ кўрсатасан? — деб сўради маркграф.

— Учаман.

— Қанақа қилиб учасан?

— Совун кўпигидан ҳам тубан турадиган нарсани биласизми?

— Йўқ, билмайман, — деди маркграф.

— Ошқор этилган сир, — деди Уленшпигель.

Байрам жарчилари аллақачон қизил бархит ёпинчиқли ажойиб отларига миниб, шаҳарнинг катта кўчалари, майдон ва чорраҳаларини кезиб юришарди. Улар карнай-сурнай, ноғоралар чалиб, дамелик масхарабоз Уленшпигелнинг соҳилда осмонга учишини, бу пайт қирол Филиппнинг ўз аркони давлати билан ўша ерда ҳозир бўлишини халойиққа эълон қила бошлашди.

Тахта арк рўпарасида итальян услубидаги уй қад кўтарган бўлиб, унинг томи атрофига тарновлар ўрнатилганди. Чордоқ деразалари тарновларга қараган эди.

Томоша бўладиган куни Уленшпигель эшак миниб олиб шаҳар бўйлаб кезди, югурдак эса унинг ёнида чопиб борарди. Уленшпигелнинг эғнида шаҳар бошқармаси берган қизил кўйлак. Қалпоғи ҳам худди ўшандай қип-қизил бўлиб, икки чеккасида эшакниқига ўхшаган иккита қулоқ диккайиб турар, қулоқ учларига қўнғироқчалар осилганди. Бўйнида мис тўқалар ўтказилган занжир, ҳар бир тўқмага Антверпен шаҳрининг герби ўйилган. Енгига, тирсаги ёнига ҳам қўнғироқлар осилган. Тилла суви юритилган кавушларининг учида ҳам қўнғироқ. Эшагининг устига ҳам қизил шоҳи ёпиқ ёпилган; эшак сағрисини ёпиб турган ёпиқнинг икки томонига Антверпеннинг герби зар билан тикилган.

Уленшпигелнинг хизматкори эшакнинг калла суяғи ва учида қўнғироқ қадалган қамчи билан эшакни ҳайдайди.

Уленшпигель эшаги билан хизматкорни кўчада қолдириб, ўзи тарновга тармашди.

У учишга ҳозирлангандай қулочини ёзиб, қўнғироқларини жириглатди, сўнг қирол Филиппга таъзим қилиб, шундай деди:

— Мен Антверпенда яккаю ягона аҳмоқ ўзим бўлсам керак деб ўйловдим, лекин шаҳар аҳмоқларга тўлиб-тошиб ётганини кўриб турибман. Агар ҳаммаларингиз биз учамиз деб айтганингизда мен сизларга ишонмасдим. Бир аҳмоқ келиб учаман деса лаққа ишониб ўтирибсизлар. Ахир менинг қанотим бўлмаса қанақасига уча оламан?

Баъзилар кулишди, бошқалар сўқинишди, лекин ҳамма:

— Нима бўлса ҳам бу аҳмоқ ҳақ гапни айтяпти,— деди.

Бироқ қирол Филипп тош ҳайкалдай қимирламай ўтираверди.

Жамоа маъмурлари ўзаро:

— Чиндан ҳам афтидан қор ёғиб турган бу бадбуруш учун томоша кўрсатиш бемаъни гап экан,— дейишди.

Улар Уленшпигелга уч флорин беришди, бу пулни ёнига

солиб йўлга равона бўлди, кўп ялинишлардан сўнг эгнидаги қизил кўйлакни ҳам ўзида қолдиришга муваффақ бўлди.

— Ёш йигитнинг чўнтагидаги уч флорин олов қаршисидаги бир парча қордай, арақхўр қўлидаги ярим шиша ичимликдай бир нарса эмасми? Уч флорин-а! Дарахтдаги япроқлар тўкилиб, ўрнига янгиси чиқади, лекин флоринлар чўнтакдан чиққандан кейин қайтиб крмайди,— Уленшпигель қўлидаги пулларга қараб ана шундай деб пичирларди.— Совут, дубулга кийиб, бир қўлига қилич, иккинчисига бечора юртимизнинг тасвири туширилган ҳукмдорлик асосини тутиб турган император Карлнинг қиёфаси нақадар виқорли! Худонинг марҳамати билан у Рим императори, испан қироли ва ҳоказо ва ҳоказо. Эҳ, агар мен император Карл бўлганимда эди, ҳамма кишилар учун флоринлар зарб қилдирардим, ҳамма бой-бадавлат яшарди, ҳеч ким ишламасди!

Уленшпигель ўзининг чиройли тангаларига қанчалик ҳавас билан тикилиб, қанчалик қувонмасин, бари бир улар шишаларнинг жаранглаши ва кружкаларнинг жингирлаши остида исрофгарчилик оламига равона бўлдилар.

XXXIX

Уленшпигель ўзининг қизил кийимида томда пайдо бўлганда, оломон орасида ўзига кулиб қараб турган Нелени кўрмаганди. Қиз ўша пайтларда Антверпен яқинидаги Боргергаутда яшарди, ўзича: «Башарти аллақандай бир масхарабоз қирол Филиппнинг олдида учмоқчи экан, бу албатта Уленшпигель бўлади», деб ўйлаганди.

Йигит хаёлга чўмиб кетиб бораркан, орқасидан бировнинг шошилиб келаётганини сезмади, бироқ кимнингдир қўллари тўсатдан унинг кўзларини бекитди. Бу Неле эканлигини у дарҳол билди ва:

— Сенмисан? — деб сўради.

— Ҳа, — деди қиз, — шаҳардан чиққанингдан бери орқангдан чопаман-а. Юр мен билан!

— Катлина қаерда?

— О, уни қийнашганидан хабаринг йўқ — уни жодугарга чиқаришиб, Даммедан уч йилга бадарга қилишди, оёқларини куйдиришди, бошида ҳам каноп лоси ёқишди. Мен бу гапларни уни кўрганингда қўрқиб кетмагин деб айтяпман: у азоб-уқубатларга бардош беролмай ақлдан озди. Ўйлашимча, унинг бошида каноп лосини ёқишганда мяясини ҳам куйдириб юборишган бўлса керак.

Улар Катлина ҳақида ўйлаб, кўнгиллари намозшом бўлиб

уйга етиб боришди ва унинг офтобда, девор ёнидаги-скамей-када ўтирганини кўришди.

— Мени танияпсанми?— деб сўради Уленшпигель.— Мен Клаас билан Сооткиннинг ўғлиман.

Катлина бошини кўтарди ва уни таниди. Куйик бошини кўрсатиб шундай деди:

— Ҳаммаёғим оғрийди! Мени ақлимдан маҳрум қилишди. Эшитяпсанми: миям қўнғироқдай жаранглаяпти — бу менинг қалбим, эшикни тиқиллатяпти, ташқари интиляпти, чунки ҳаммаёғим ўт бўлиб ёняпти, жоним ҳамон депсиняпти, шундай оғрияптики! Мен ўламан-а... тўғрими?

У шундай деди-ю, ҳолдан тойиб ингради.

Кечки қўнғироқ аллақачон урилгани учун даладан қайтиб келаётган деҳқонлар Катлинанинг ёнидан ўтиб кетаётиб:

— Ана жинни!— дейишарди ва чўқиниб олишарди.

Неле билан Уленшпигель унинг аҳволига йиғлашди. Кейин эса Уленшпигель ўз йўлида давом этди.

XL

У дарбадар кезиб юраркан, Квабаккер лақабли, яъни баджаҳл булқачи Иоос деган одамнинг хизматига кирди, унинг юзи жуда ҳам бадбуруш эди.

Уленшпигель ҳар ҳафтада хўжайиндан учта суви қочган нон оларди, ётар жойи эса гўриллаб шамол уриб турадиган, томидан ўрдак сузгудек чакка ўтиб кетадиган чордоқ эди.

Хўжайин ўзига нисбатан ёмон муносабатда бўлгани учун ундан ўчини олиш мақсадида турли хил ярамас қилиқлар қиларди. Улардан бирини эшитинг. Агар эрталаб нон пишириладиган бўлса, унни кечаси элаб қўйиш керак. Кунларнинг бирида, ойдин кечада Уленшпигель унни кўриб элаш учун шам сўради.

— Унни ойдинда элайвер,— деди хўжайин.

Уленшпигель буйруқни бажо келтирди: унни ой нури тушиб турган ерга элайверди.

Эрталаб хўжайин Уленшпигелнинг ишини кўргани келиб қараса, у ҳамон элаб ётибди.

— Бу қанақаси!— ўдағайлади у.— Унни текинга беради-мики, сен уни ерга тўкяпсан?

— Мен ўзингиз айтгандай ой нурида эладим,— деди Уленшпигель.

— Мияси йўқ эшак, қани элагинг?

— Мен ойни сиз кашф этган янги элак экан деб ўйлабман. Ҳечқиси йўқ, унни бир зумда йиғиштириб оламан.

— Ахир, хамир қилиб, нон ёпишга вақт кеч бўлиб қолди-ку.

— Хўжайин,— деди Уленшпигель,— қўшнининг тегирмонида тайёр хамир бор: югуриб бориб олиб кела қолай.

— Дорнинг остига бор, бор, ўша ердан бирор нарса топиб келарсан!

— Кетдим,— деди Уленшпигель.

У қатлгоҳга қараб югурди, у ердан қатл қилинган кишининг қуриб қолган панжасини топди ва уни хўжайинига келтириб бераркан, шундай деди:

— Манови сеҳрланган қўл, ким бу қўлни олиб юрса, киши кўзига кўринмай жар қанақа ишни қилаверади. Мана шу билан аламингни босиб оласан.

— Устингдан жамоага арз қиламан, хўжайиннинг ҳақ-ҳуқуқини поймол қилиш қанақа бўлишини ўшанда кўрасан!

Икковлари бургомистр қаршисида туришарди, булкачи Уленшпигелнинг беҳисоб ёвузликларини бир бошдан гапираркан, хизматкорининг ҳайронликдан кўзларини чақчайтириб турганини кўрди. Унинг шундай ғазаби келдики, арзини тўхта-тиб, ўшқира бошлади:

— Нега кўзингни ола-кула қиляпсан?

— Сен, гапимга қулоқ солмаслик қанақа бўлишини кўрасан ҳали, деган эдинг. Мен шуни кўрмоқчиман.

— Йўқол кўзимдан!— деб бақирди булкачи.

— Агар мен кўзингда бўлсам, борди-ю кўзинг юмиқ бўлса, бурнингдан тушардим.

Баҳслашувчилар аллақандай бемаъни нарсаларни гапиришаётганини кўрган бургомистр уларга қулоқ солмай қўйди.

Улар биргаликда кўчага чиқишди. Булкачи таёқ кўтарган эди, Уленшпигель чап берди ва шундай деди:

— Ҳой хўжайин, сен таёқ билан менинг чангимни қоқмоқчисан, қўй, таёгинг ўзингга буюрсин — бу сенинг қаҳр-ғазабинг; мен эса чанг-кукунимни ўзим билан олиб кетаман — бу менинг вақтичоғлигим.

XLI

Уленшпигель таваккалига мамлакатни чигирткадай хароб қилаётган француз босқинчиларидан қўриқлаётган фламанд гарнизони жойлашган Оденард шаҳри томон йўл олди.

Фламанд аскарларига Корньюин исмли капитан бошчилик қиларди. Бу аскарлар ҳам шаҳарнинг чекка жойларида изғиб юриб аҳолини таларди, одатдагидек халқ икки томонлама таланарди.

Улар учун — товуқ, жўжа, ўрдак, каптар, бузоқ ва чўчкаларнинг ҳаммаси бўлаверарди. Кунларнинг бирида улар бой ўлжа билан қайтиб келишганда капитан ва унинг офицерлари дарахт тагида ухлаб ётган Уленшпигелни кўриб қолишди. У тушида димлама гўшти кўриб ётарди.

— Нималарни ўйлаб ётибсан? — деб сўради капитан.

— Очликдан ўлай деяпман, — деди Уленшпигель.

— Касбинг нима?

— Қилган гуноҳим учун художўй, бировларнинг ишини томоша қилувчи, дарбоз, чиройли суратлар чизувчи рассом, пичоқ дастасига нақш ўювчи, артист ва карнайчиман.

Уленшпигелнинг карнайчиман деб дадил айтишининг боиси бор эди, чунки шу вазифада қариғунча ишлаб, оламдан ўтган соқчидан сўнг Оденард қалъасида карнайчининг ўрни бўш эканлигини эшитган эди.

— Унда шаҳар карнайчиси бўласан, — деди капитан.

Уленшпигель улар билан бирга жўнади ва шаҳар истеҳкомининг энг баланд минораларидан бирига жойлашди. Унинг хонасига тўрт ёқдан гўриллаб шабада кириб турарди: фақат жануб шамоли озроқ эсарди.

У душман кўриниши биланоқ карнай чалиш ҳақида буйруқ олди, ҳаммавақт сергак ҳамда ҳушёр туриши учун унга овқат билан ичимликни оз беришарди.

Капитан билан унинг ёлланган аскарлари минорада ўтириб олиб, кунбўйи вилоят халқи ҳисобига зиёфат ейишарди. Бу ерда айби фақат семириб, ёғ бойлагани учун қанчадан-қанча хўрозни сўйиб, саранжом қилишарди. Уленшпигелни доим эсларидан чиқариб қўйишар, унинг егани қуруқ ёвгон бўлиб, пастда пишаётган лаззатли таомларнинг баландга кўтарилган хушбўй ҳидлари унинг кўнглига таскин беролмасди. Французлар ҳужум қилиб, кўшгина ҳайвонларни ҳайдаб кетишди. Уленшпигель карнайини чалмади.

Капитан юқорига, унинг олдига чиқди.

— Нега карнай чалмадинг? — деб сўради у.

— Яхши боқилмаганим учун нафасим етмади, — деб жавоб берди Уленшпигель.

Эртаси куни капитан ва унинг ёлланган аскарлари катта зиёфат уюштиришди, бироқ Уленшпигелни яна ҳеч ким эсга олмади. Зиёфат авжига чиққанда Уленшпигель тўсатдан карнай чалиб юборди.

Французларнинг келаётганига қаттиқ ишонган капитан аскарлари билан овқат ва ичимликларни ташлаб, отларга минишиб, шаҳар чеккаси томон от қўйиб кетишди. Лекин улар

сфтобда кавш қайтариб ётган ҳўкиздан бошқа ҳеч нарсани учратишмади, ҳўкизни олиб келишди.

Уленшпигель эса улар қайтиб келгунча тўйиб гўшт еб, роса вино ичди. Капитан қайтиб келаётиб уни ошхона эшиги ёнида учратди; у оёғида аранг турар ва заҳарханда тиржаярди.

— Ҳеч қанақа душман йўғида карнай чалиш, душман бостириб келганида чалмаслик хоинлик бўлади!— деб бақирди капитан.

— Капитан жаноблари,— деди Уленшпигель,— минорадаги шамол шунчалик қаттиқки, агар ичимдаги бор нафасимни карнайга пуфламаганимда мени совун пуффагидай учуриб кетиши ҳеч гап эмасди. Агар ноғорага сириш учун эшак териси керак бўлиб қолса, мени ҳозир ёки бошқа истаган вақтингизда дорга осаверинг.

Капитан ҳеч нарса демай чиқиб кетди.

Бу орада император Карл олий ҳазратларининг ўз аркони давлати билан Оденардга келишга тайёрланаётгани ҳақида хабар келди. Шу муносабат билан шаҳар зодагонлари император ҳазратларининг келаётганини узоқдан кўрсин деб Уленшпигелга кўзойнак беришди. Борди-ю, Уленшпигель императорнинг келаётганини шаҳар дарвозасидан чорак миль нарироқда кўрса, уч марта бурғу чалиши лозимлигини шартлашиб олишди. Бу ҳол шаҳар аҳолисининг ўз вақтида қўнгироқ чалишига, мушакларни ҳозирлашга, ўт ёқиб, гўштни кабоб қилишга, ичимлик тўла бочкаларни очиб қўйишга имкон беради.

Кунларнинг бирида Брабант томондан шамол эсиб қолди, ҳаво очиқ эди. Уленшпигель йўлда отларини ўйнатиб келаётган бир тўп кишиларни кўрди. Энг олдинда бошини мағрур кўтариб келаётган кишининг кимхоб шляпаси, патдан тожиси бор эди. Унинг эғнида жигарранг тусли зарбоф либос эди.

Уленшпигель кўзойнагини тақди, у илтифот кўрсатиб Оденард аҳолисига ажойиб винолари ва энг тотли таомлари билан ўзини зиёфат қилишга рухсат этган Карл Бешинчини кўрди.

Отлиқлар кишининг иштаҳасини очадиган соф ҳаводан тўйиб-тўйиб нафас олиб, аста-секин яқинлашиб келишарди. Лекин Уленшпигель ўзича, бунингсиз ҳам уларнинг бошлари зиёфатдан чиқмайди, кел, бирор марта рўза тутишса ўлиб қолишмас, деб ўйлади. Шу сабабли у яқинлашаётганларга хотиржам қараб тураверди ва бурғу чалмади.

Улар от ўйнатишар, кулишар ва чақчақлашишарди, император ҳазратларининг фикри-ёди, қорнимда Оденарддаги зиёфат учун ўрин қолдимикан, деган ўй билан банд.

Император ўзининг келганлиги шарафига бирорта ҳам қўнғироқ чалинмаганидан ҳайрон ва норози эди.

Тўсатдан шаҳар дарвозасидан бир деҳқон ҳовлиқиб кириб келди ва талаш, вайрон қилиш ниятида шаҳарга французлар отряди яқинлашиб келаётганини кўрганини аюҳаннос солиб маълум қилди.

Соқчи дарҳол дарвозани бекитди ва жамоа мулозимини, бошқа дарвозаларни ҳам бекитишсин, бориб айт, деб югуртирди. Лекин аскарлар ичкиликбозлик қилиб, ҳеч гапдан хабарлари йўқ эди.

Император шаҳарга яқинлашган сари қўнғироқлар чалинмагани, замбараклар отилмагани, пилта милтиқлар ўзини қаршилаб янграмаганидан баттар ғазабланарди. У қулоқларини беҳудага динг қиларди, чунки соатнинг тушликка занг уришидан бошқа овозни эшитмади. Шундай қилиб, у дарвозаларга яқинлашди, уларни берк ҳолда кўриб, очишни талаб қилиб, мушти билан ура бошлади.

Аркони давлат ўз императорлари сингари норози бўлиб тўнғиллай бошлашди.

Соқчи қалъа девори устидан агар бемазагарчиликларини бас қилмасалар, уларнинг бетоқатликларини замбаракнинг сочма ўқи билан совутиб қўяжагини бақириб айтди.

Ғазабга келган император қичқирди:

— Ҳой кўр чўчқа, ўз императорингни танимаяпсанми?

— Биринчи учраган бегона саёқдан тилла суви югуртилган чўчқанинг ҳеч орқиқлиги йўқ. Французларнинг ҳазилкашлигини яхши билемиз: император Карл Италияда уруш қилаётганини ҳамма билади, шу сабабли у Оденард остоналарига қандай кела оларди, — деб жавоб қилди соқчи.

Унга Карл ва унинг аркони давлати янада қаттиқроқ қичқириб, шундай дейишди:

— Агар очмасанг найзага санчилиб, ўтда кабоб бўласан! Олдинроқ эса қўлингдаги калитларни ютқизамиз!

Шовқин-сурон овозига аслаҳахонадан кекса аскар чопиб келиб, девор ортидан қаради ва:

— Ҳой соқчи, адашибсан! Бу императоримиз — гарчи у жуда қариб қолган бўлса-да, дарров танидим, — деб бақириб юборди.

Соқчининг даҳшатдан жони чиқиб кетди ва ҳушдан айрилиб гуппа ерга қулади. Аскар калитларни олиб, дарвозани очгани югурди.

Император нега бунчалик узоқ кутдириб қўйишганининг сабабини сўради. Аскарнинг тушунтиришларини эшитган император ҳазратлари яна дарвозани бекитишга, Корньюин

аскарларини чақиришга амр қилди. Уларга тантанани карнай ва сурнайлар чалиб очишга буйруқ берди.

Кўп ўтмай бирин-кетин қўнғироқлар жаранглаб, ҳаммаёқ қўнғироқ садосига тўлди.

Император ҳазратлари аркони давлати билан Катта бозор майдонига келди. Бургомистр ва оқсоқоллар мажлис қураётган эдилар, шу топда оқсоқол Ян Гигелер шовқинни эшитиб ташқарига отилди ва бақирганича орқасига қайтди:

— Император Карл келибди!

Бу хабардан ваҳимага тушган бургомистрлар, маслаҳатчи ва оқсоқолларнинг ҳаммаси императорни кутиб олиш учун залдан шошилиб кўчага отилишди, мулозимлар эса гулхан ёқиш, замбараклар отиш, парранда гўшти қовуриш, бочкаларни очиш ҳақидаги буйруқларни олиб, шаҳар бўйлаб чопиб кетишди.

Эркаклар, хотинлар ва болалар ҳаммаёқдан:

— Император Карл Катта бозорда экан!— деб қичқирганча югуриб кела бошлашди.

Жуда кўп халойиқ тўпланди.

Ғазабга минган император ҳар иккала бургомистрга; ўз ҳукмдорига бунчалик бепарво муносабатда бўлгани учун дорга осилишга лойиқ эканликларини айтди.

Бургомистрлар дорга осилишга лойиқ эканликларини, лекин минора карнайчиси Уленшпигель ўзларидан ҳам кўра бунга лойиқроқ эканлигини, унга кўзойнак бериб, минорага ўтқизиб қўйишганини, императорнинг яқинлашиб келаётганини кўриши биланоқ уч марта бурғу чалишни тайинлашганини айтишди. Лекин у буйруқни бажармабди.

Император ҳовридан тушмади ва Уленшпигелни келтиришга амр қилди.

— Кўзойнагинг бўла туриб яқинлашиб келаётганимда нега бурғу чалмадинг?— деб сўради у.

Шундай дер экан, кўзини қўли билан қуёшдан пана қилди, Уленшпигелга панжалари орасидан қаради. Уленшпигель ҳам қўлини кўзига келтирди ва император ҳазратлари панжа орқали қарайдиган бўлгандан бери кўзойнак тақишни бас қилганини айтди.

Император бунга жавобан, дорга осиласан, деди, шаҳар дарвозабони ҳам бу гапни маъқуллади. Бургомистрлар бундай ҳукмдан ўзларини шу қадар йўқотиб қўйишган эдики, ҳукм ҳақида на ҳа, на йўқ дея олдилар.

Жаллод ва унинг ёрдамчилари нарвон, янгигина арқон кўтариб келишди, Уленшпигелнинг ёқасидан олиб сургаб кетишди, шу аҳволда у Корньюиннинг аскарлари ёнидан қарши-

лик кўрсатмай, аллақандай дуоларни минғирлаб ўтиб-кетди. Аскарлар уни масхара қила бошлашди.

Тўпланган халқ қичқира бошлади:

— Бу қандай бедодлик! Арзимаган гуноҳи учун ёш йигитчани ўлимга маҳкум қилинадими?!

— Шу ерда бир тўда қуролланган тўқувчилар бўлиб, улар ҳам бақира бошлашди:

— Уленшпигелни дорга осишга йўл қўймаймиз: бу Оденард қонунига зид!

Шу аҳволда Дор майдонига, ҳам етишди. Уленшпигелни нарвонга ўтқизишди, жаллод унинг бўйнига сиртмоқ солди. Тўқувчилар дор атрофига тўпланишди. Оёқларини узангига тираб судьялик асосини от кифтига таяган ҳолда, император буйруқ бериши биланоқ уни кўтаришга ҳозир бўлиб профос чўққайиб турарди.

Халқ эса ҳамон:

— Шафқат! Уленшпигелни афв этилсин!— деб қичқиради.

Уленшпигель ҳам нарвон устида тик турганча:

— Ҳазрати олийлари, шафқат қилинг!— деб бақирарди.

Император қўлини кўтариб, деди:

— Агар бу ярамас бажариш қўлимдан келмайдиган бир нарсани сўраса афв этилади.

— Гапир, Уленшпигель!— деб қичқирди халқ.

Хотинлар йиғи-сиғи билан:

— Бечора унақа нарсани сўрай олмайди, ахир императорнинг қудрати зўр-да,— дейишарди.

Ҳамма халойиқ:

— Гапир, Уленшпигель!— деб қичқира бошлади.

— Ҳазрати олийлари,— деди у,— мен пул ҳам, мулк ҳам, ҳатто жон ҳам сўрамайман, лекин мен шундай нарсани сўрайманки, агар номини айтсам, ўз ажалим билан ўлмагунимча мени чархпалакка тортиб ўлдирмасликка, саваламасликка ваъда берасиз.

— Ваъда бераман,— деди император.

— Ҳазрати олийлари, дорга осилишимдан олдин ёнимга келиб, фламандчасига гапира олмайдиган бошқа оғзимдан битта ўпасиз.

Император ва барча халойиқ хахолаб кулди.

— Бу сўровингни бажара олмайман, демак, сен дорга ҳам осилмайсан, Уленшпигель.

Лекин император бургомистр ва оқсоқолларни олти ойгача орқаларига кўзойнак тақиб юришга ҳукм қилди. «Чунки,— деди у,— агар улар олди билан кўролмаса, унда орқаси билан

кўрсин». Императорнинг фармониغا биноан бу кўзойнаклар ҳанузгача шаҳар гербига зеб бериб туради.

Уленшпигель эса хотинлар тўплаган олтин тўла ҳамённи олиб, секингина жўнаб қолди.

XLII

Уленшпигель Льеждаги балиқ бозорида ҳар иккала кўлида сават ушлаган семиз бир одамни кўриб қолди: ўнг кўлидаги сават турли хил қушларга тўла, чап кўлидаги саватда эса хонбалиқ, илонбалиқ, чўртанбалиқ ва камбалалар. Уленшпигель уни таниди, бу Ламме Гудвак эди.

— Бу ерда нима қилиб юрибсан, Ламме?— деб сўради у.

— Бу қадрдон Льежда биз фламандликларни қанчалик яхши кўришларини ўзинг яхши биласан. Муҳаббатим изидан боряпман. Узинг-чи?

— Хизматим учун бир бурда нон берадиган хўжайинни излаб юрибман.

— Қуруқ нонни бошингга урасанми?— деди Ламме.— Турна билан майна гўштини бирга қўшиб урганинг маъқул.

— Сен боймисан?— деб сўради Уленшпигель ундан.

— Мен ота-онамдан, доим мени савалаб юрган синглимдан жудо бўлдим,— деди Ламме.— Мен уларнинг меросхўриман, ҳозир пазандачиликнинг машҳур профессори бир кўзли кампир билан бирга яшайман.

— Кел, қушларинг билан балиқларингни кўтаришиб кетай.

— Ма.

Улар бозор бўйлаб кетишди.

— Нега уччига чиққан аҳмоқ ёканлигингни биласанми?— тўсатдан сўраб қолди Ламме.

— Нега?

— Балиқ билан қушларни қорнингда эмас, қўлингда кўтариб кетяпсан.

— Бу тўғри, Ламме. Бир бурда ноним бўлмаганидан бери парранда гўшти ҳам менга қиё боқмай қўйган.

— Парранда гўштига ҳам тўясан, Уленшпигель, пазанда хўп деса, менинг қўлимда ишлайсан.

Улар йўлда ипак кўйлак кийган, мулойим кўзларини Ламмедан узмаётган чиройли ва ёқимтой бир қизга дуч келишди. Ламме қизни Уленшпигелга кўрсатди.

Қизнинг орқасида — бир кўлидаги саватда қуш, иккинчи кўлидагисида балиқ кўтариб олган чол — отаси борарди.

— Ана шу қизни танладим,— деди Ламме.

— Мен уни танийман,— деди Уленшпигель,— у цоттегемлик фламанд қиз, Винав д'Иль кўчасида туради; қўшниларнинг айтишича, унинг ўрнига онаси кўча ва ҳовлиларни супурар экан, отаси эса кўйлаklarини дазмолларкан.

— У менга қаради!— деди тўсатдан хурсанд бўлиб Ламме, Уленшпигелнинг гапларига эътибор ҳам бермай.

Улар Ламменинг уйига етиб келишди ва эшикни тақиллатишди. Эшикни бир кўзи кўр кампир очди. Уленшпигель унинг қари, новча, эти суягига ёпишган, мижғов кампир эканлигини билди.

— Ла-Санжин,— деди Ламме унга,— манави йигитни шогирдликка оласанми?

— Синаш шарти билан оламан.

— Синаб кўр. Қанақа пазанда эканлигини билиб қўйсин.

Ла-Санжин столга учта қоп-қора қон колбаса, бир кружка пиво, нон қўйди.

Уленшпигель овқатланаётганда Ламме ўзига ҳам колбасадан танлаб олди.

— Биласанми,— деди у,— жонимиз қаерда?

— Йўқ, Ламме.

— Жонимиз қорнимизда: танимиздаги яшаш қувватини янгилаб туриш учун у доим қорнимизни бўшатиб туради. Умримизнинг энг яхши ҳамроҳи нима? Яхши овқат. Агар унинг устидан Маас виносидан бўлса ундан ҳам саз бўлади-да.

— Тўғри,— деди Уленшпигель,— колбаса ҳам ёлғиз жон учун энг яхши улфат.

— Бу яна овқат ейман деяпти,— деди Ламме,— Ла-Санжин, бунга яна бирор нарса бергин.

Кампир бу сафар оқ колбаса берди.

Ламме очкўзлик билан ютинаркан, хаёлчан ҳолда шундай деди:

— Ўлганимда ошқозоним ўзим билан бирга ўлади, дўзахда эса ҳеч нарса емасликка тўғри келади, ҳеч нарсаси йўқ, бўм-бўш, осилган қоринни кўтариб юраман.

— Қора колбаса мазалироқ эди,— деди Уленшпигель.

— Олти донга единг, етар,— деди Ла-Санжин.

— Бу ерда камлик кўрмайсан,— деди Ламме,— мен нима есам, сен ҳам шуни ейсан.

— Буни ҳисобга оламан,— деди Уленшпигель.

Буларнинг ҳаммаси унинг кайфиятини анча кўтарди. Тоғмоғидан ўтган колбасалар уни шу қадар ғайратга киргиздики, у ҳамма қозонларни, това ва кўзаларни чип-чиннидай қилиб ювиб қўйди.

У бу уйда эркин яшай бошлади, чордоқни мушукларга қолдириб, тез-тез ошхона ва омборхонага қадам ранжида қилиб турарди.

Кунларнинг бирида Ла-Санжин иккита жўжани кабоб қилаётган эди. То бозордан зиравор олиб келгунча сихни айлан-тириб туришни Уленшпигелга буюриб кетди. Жўжалар тобида бўлиб пишганда Уленшпигель биттасини еб қўйди.

Ла-Санжин ошхонага кирибоқ шовқин солди.

— Жўжалар иккита эди-ку! Қани биттаси?

— Иккинчи кўзинг билан қара,— деди Уленшпигель,— ўшанда унисини ҳам кўрасан.

Кампир жаҳл устида Ламменинг олдига югурди ва унга шикоят қилди. У ошхонага кириб, Уленшпигелга:

— Нега хизматкоримни масхара қиласан? Жўжа иккита эди-ку,— деди.

— Тўғри, Ламме. Сенга хизматга кираётганимда, ўзим нимани есам сен ҳам шуни ейсан, дегандинг-ку, ахир. Тўғри, жўжа иккита эди — биттасини мен едим, бунисини сен ейсан. Мен маза қилиб бўлдим, сен эса энди маза қиласан. Бу мenden кўра сенга яхши эмасми?

— Яхши,— деди Ламме кулиб,— Ла-Санжин нима деса ўшандай иш тутгин, ана ўшанда ишнинг тенг ярмини қиласан.

— Ҳаракат қиламан, Ламме,— деди Уленшпигель.

Шундан кейин ҳар сафар Ла-Санжин унга бирор иш буюрадиган бўлса фақат ярмини бажараверди. Кампир икки пақир сув келтиришни буюрса — у бир пақир келтирар, омборхонага кириб бочкадан бир кружка пиво олиб чиқадиган бўлса — ярмини йўл-йўлакай томоғига қуярди ва ҳоказо.

Ниҳоят бу ишлар Ла-Санжиннинг жонига тегди, Ламмега, агар бу бекорчи шу уйда қоладиган бўлса хизматингни ташлайман, деди.

Ламме Уленшпигелнинг олдига кирди.

— Кетмасанг бўлмайдиганга ўхшайди, болам,— деди у,— бу ерда яхшигина сийландинг. Эшитяпсанми, хўроз чақирди: ҳозир кундузги соат икки — демак ёмғир бўлади. Ҳаво мана шундай бўлиб турганда сени уйдан ҳайдагим келмайди, бироқ ўзинг ўйлаб кўр, болам, мен Ла-Санжиннинг қўли гуллиги билан тирикман. Ҳаётимни таҳликага қўйиб ундан ажрала олмайман. Худо ҳаққи, болам, бу ердан кет. Манави уч флорин билан бир бойлам колбасани ол, машаққатли сафарингда корингга ярайди.

Шундан сўнг Уленшпигель хафа бўлиб йўлга тушди. Ламменинг ўзи, унинг ошхонаси ҳақида пушаймон бўлиб, ўйга толиб борарди у.

XLIII

Ҳаммаёқдагидек Даммеда ҳам ноябрь бошланганди, бироқ қишдан дарак йўқ: на ёмғир, на қор, на совуқ бор.

Кўкдаги қуёш эртадан кечгача беозор нур сочади. Болалар чангга беланиб кўча ва тор кўчаларда ўйнашади. Кечки овқатдан сўнг боққоллар, савдогарлар, заргарлар, темирчилар ва бошқа ҳунармандлар дам олиш учун зинапояларга чиқиб, мовий осмонга, барги сарғаймаган дарахтларга, томлардаги ҳали учиб кетмаган лайлак ва қалдирғочларга тикилишади. Атиргуллар уч марта гуллади, тўртинчи марта эса улар гунча тугди, холос; тунлар илиқ, булбуллар тинимсиз сайрашади.

Дамме халқи эса:

— Қиш ўлибди, қишни ёндирамыз, — дейишарди.

Улар айиқ тумшуқли кўриқчи ясаб, унга қириндидан соқол-мўйлов, канопдан пахмоқ соч қилиб, эгнига оқ либос кийдиришиб, тантанали равишда ёқиб юборишди.

Клаас бу хатти-ҳаракатлардан аччиғланиб қош-қовоғи уюлиб кетди, мовий осмон ҳам, учиб кетишга ҳозирланаётган қушлар ҳам унга хурсандлик бахш эта олмади. Чунки Даммеда ҳеч кимга кўмир керак эмас эди — ёқиш учун ҳамма ўтинини ғамлаб олганди, бор буди-шудини харжлаб кўмир олиб қўйган Клаасдан ҳеч ким кўмир сотиб олмасди.

Ана шу аҳволда эшиги олдида ўйга толиб тураркан, муздеккина шабада бурнининг учини жизиллатиб ўтди. Шунда кўмирчи:

— Мана, пул топадиган пайтим ҳам келди, — деб қўйди.

Бироқ шабада тинди, осмон мовийлигича қолаверди, дарахтлардаги япроқларнинг тўкилгиси келмади.

Клаас эса хасис балиқчилар оқсоқоли Грейпстюверга кўмирини ярим баҳосига беришга рози бўлмади. Кўп ўтмай унинг уйида нон танқислиги бошланди.

XLIV

Қирол Филипп эса очлик азобини асло сезмай, Тюдорлар хонадонининг фарзанди бўлмиш хотини Қонхўр Мария¹ билан ширин кулчаларга тўйиб ўтирарди.

¹ Қонхўр номини олган Мария Тюдор 1553 йилдан 1558 йилгача Англия қироличаси бўлган, протестант мазҳабидагиларни раҳмсиз таъқиб этган.

У ўз хотинини севмасди, лекин бу нимжон аёл билан қовушиб, инглиз халқига испан ҳукмдорини бунёдга келтириб бериш умидида яшарди.

Бу никоҳ унга ғам-алам келтирди, чунки қиролича туғмас бўлиб, улар ўртасида доим жанжал эди. Фақат бир нарсада, яъни бечора реформаторларни қиришда уларнинг тили битта эди. Улар юзлаб реформаторларни ёндиришар ва сувга чўктиришарди.

XLV

Кимки монастирда вафот этса, ундан қолган меросга ўша ердаги монахлар эга бўлишлари керак эди. Халқ орасида, император Карлнинг монахларни ана шу ҳуқуқдан маҳрум этишга ҳозирлик кўраётгани, унинг бу ниятидан папанинг жуда норози бўлаётгани ҳақида овозалар юриб қолди.

Бу вақтда Уленшпигель Маас соҳилларида кезар ва бундан император қандай фойдани кўзлаётгани ҳақида ўйларди: ахир, бошқа меросхўрлар бўлмаганидан кейин унинг ўзи меросхўр-да.

Уленшпигель қирғоқда ўтириб, дарёга қармоқ ташлаб, суви қочган қора нонни кавшар, бунинг устидан томоқни ҳўллаш учун Бургунд виноси йўқлигидан афсусланарди.

Бироқ ҳамма орзуларимиз ҳам рўёбга чиқавермайди! Буни у яхши биларди.

Лекин шундай бўлса-да, кимки ўз нонини яқинлари билан баҳам кўрмаса, у одам овқат ейишга ҳам арзимади, деган гапга амал қилиб, нон увоқларини сувга ташлай бошлади.

Нон увоқларини кўриб тангабалиқ сузиб келди, олдин нонни ҳидлаб, кейин тумшугини тегизди, ниҳоят нон увоғи ўзидан оғзига кириб кетадигандай оғзини катта очди. Лекин у осмонга қараб турганида тўсатдан яшин тезлигида чўртанбалиқ сузиб келиб нонни ютиб юборди.

У ҳеч қандай хавф-хатарни ўйламай сувга тушаётган чивинни ютишга ҳозирланаётган зогорабалиқнинг ҳам ризқини қийди. Қорни тўйган чўртанбалиқ дарёда қимирламай турарди, уни кўриб ҳар ёққа тирқираб қочиб қолган майда балиқларга ҳам эътибор бермади. Лекин хотиржамлиги бузилди: тўсатдан унга оғзини катта очиб, бошқа бир оч, нафси ўткир чўртанбалиқ ташланиб қолди. Қизгин жанг бошланди, ҳар иккаласи яраланди, сув уларнинг қони билан бўялди. Қорни тўйган чўртан чап бериб, шувиллаб келиб, рақибига ўқдай отилган оч балиққа бас келолмади. У оғзини катта очиб, рақибининг бошини ярмигача тишлаб олди, иккинчиси

Ўзини қутқармоқчи бўлди-ю, уддасидан чиқолмади, чунки тиши рақибининг этига ботиб кетган эди. Ҳар иккови ҳам қолдан тойиб, бир-биридан қутулишга тиришарди.

Улар бир-бири билан олишаётиб ипак ип учига боғланган ва тўқ балиқнинг қанотига санчилиб қолган қармоқдан хабарсиз қолишди, Уленшпигель қармоқни тортди, ҳар иккала балиқни кўкат устига улоқтирди.

Уленшпигель уларнинг ичини тозалаётиб шундай деди:

— Ёқимтой чўртайбалиқларим, сизлар бир-бировини ютиб юборишга тиришаётган император билан папага ўхшайсизлар, мен эса улар олишаётганда тангри буюрган қулай бир дамда, икковини ҳам қармоққа илинтирадиган халқман.

XLVI

Катлина ҳамон Боргергаутда яшар, шаҳар чеккаларида дайдиб юрар ва ҳадеб:

— Ҳалойиқ, бошимни тешинглар, жоним ташқарига чиқиб олсин! Оҳ, жоним депсиб турибди, ҳар депсигани найзадай-санчиляпти!— дерди.

Неле эса онасига қарар, унинг ёнида ўтириб олиб, қайғуга чўмиб ёри Уленшпигелни ўйларди.

Клаас эса Даммеда илгаригидек ўтин териб, кўмир сотар, Уленшпигелнинг бадарга бўлиб юрганини, ҳали-вери қайт-маслигини ўйлаб қайғуга чўмарди.

Сооткин ҳамон дераза ёнига ўтириб олиб, ўғлим келмаётганмикин, деб йўлга кўз тутарди.

XLVII

Неле ҳамон ўз тақдири ва ақлдан озган онаси ҳақида ғам чекарди.

Бу вақт Уленшпигель бир тикувчининг қўлида ишларди. Тикувчи доим унга: «Чок тиккакингда зич, ҳеч нарса кўринмайдиган қилиб тик»,— дерди.

Уленшпигель бочка устига ўтириб олиб, чок тикишга тушиб қетди.

— Нимага бундай қиялпсан?— деб бақирди тикувчи.

— Бочкада ўтириб тикса, эҳтимол, ҳеч нарса кўринмаса керак.

— Стол ёнига ўтиргин-да, бир-биринга яқин қилиб қави — тушундингми? Шу мовутдан «бўри» тикасан.

У ерларда «бўри» деб деҳқонларнинг камзулини айтишарди.

Уленшпигель мовутни олиб, бир неча бўлакка бўлиб қийди ва бўри шаклини ясади.

Буни кўрган тикувчи бақириб берди:

— Нима қилиб қўйдинг?

— Бўри ясадим.

— Шумтака! Тўғри, мен сенга бўри тиккин деб буюрдим, лекин бўри деҳқонлар камзули эканлигини яхши биласан-ку.

Бир оздан кейин хўжайин:

— Ҳой йигит, ётиш олдидан манови куртканинг энгини бошлаб ташлайсан,— деб буюрди.

Уленшпигель курткани деворга илиб қўйиб, кечаси билан устига энгини иргитиб чиқди.

Ниҳоят шовқинни эшитиб тикувчи ичкарига кирди.

— Аблаҳ! Бу ерда яна нима балолар қиляпсан?

— Нима балонингиз нимаси? Ўзингиз айтгандай энглари бошлаб ташляпман-у, ҳеч курткага ёпишмаяпти.

— Бунинг ҳеч ажабланадиган жойи йўқ, шунинг учун ҳозироқ уйимдан туёбингни чиқиллатиб қол. Кўрамиз, кўчада аҳволнинг нима кечар экан.

XLVIII

Неле баъзида Катлинани яхши қўшнилар қўлига топшириб, ўзи узоқ-узоқларга: Антверпенгача борарди. У Шельди соҳилларини кезиб, кемаларда, чанг-тупроқ йўлларда севили ёри Уленшпигелни изларди.

У эса аллақачон Гамбургга етиб олган эди.

XLIX

Дамме шаҳрида яшовчи бир одам Клаасга кўмир пулини тўлай олмагани учун ўзининг энг яхши нарсасини — қўндоқли камонини нишонга беҳато бориб тегадиган ўн иккита силлиқ ўқи билан гаровга ташлаб кетди.

Клаас бўш вақтларида уни ишга соларди, карам егани кирган бир неча қуён ўқ тегиб ҳалок бўлди ва товага тушиб қовурилди.

Шундай пайтларда Клаас қуён гўштини очкўзлик билан тушириб қолар, лекин Сооткин эса кимсасиз кўчага тикилганча:

— Тиль, болагинам, қайлаларнинг ҳидини ҳидляпсанми-кан? Эҳтимол, бирон жойда оч-наҳор юргандирсан,— дерди.

Ўз хаёлларига берилиб кетган она ўғли учун бирор бўлак гўштни қолдиргиси келарди.

— Агар у оч бўлса ўзи айбдор, — дерди Клаас, — қайтиб келсин, бизга ўхшаб гўшт еяверади.

Клаас каптар боқарди. Бундан ташқари у саъва, чуғурчиқ, тоғчумчуқ ва бошқа сайроқи қушларни, уларнинг сайрашларини, ўйнашишларини яхши кўрарди, у ана шу сайроқи қушларнинг қушандалари бўлмиш қирғий ва қарчиғайларни аёвсиз ўлдирарди.

Кунларнинг бирида ҳовлида кўмир ўлчаётганида Сооткин чопиб келди ва каптархона тепасида чарх уриб учаётган каттакон қушни кўрсатди.

Клаас қўндоқли камонини қўлига олиб:

— Мана энди қирғий жанобларини шайтон ўз паноҳида сақласин! — деди.

У камонни ўқлаб, қушнинг ҳаракатини кузата бошлади. Қош қорая бошлагани учун Клаас осмонда қора нуқтанигина кўриб турарди, холос. Ниҳоят у ўқ узди, ҳовлига шоп этиб лайлак тушди.

Бу Клаасни анча хижолатга қўйди, Сооткин ачиниб унга қичқирди:

— Эҳ ёвуз одам, сен оллонинг қушини ўлдирдинг!

У лайлакни ердан олди, унинг фақат қанотидан яраланганини кўриб, дори-дармон қилиб, жароҳатини боғлаб қўйди. Сўнг шундай деди:

— Азизим лайлак, сен бизнинг севимли қушимиз бўлатуриб, душманамиз қирғийга ўхшаб осмонда чарх уриб учганинг яхши бўлмади; халқ алданиб бунақа нишонга бир неча ўқ узиши мумкин. Азизим лайлак, қанотларинг оғриётгандир? Меҳрибончилигимизга нақадар сабр-қаноат билан чидаб турибсан? Бизнинг қўлимиз дўстнинг қўли эканлигини билиб турганга ўхшайсан.

Лайлак тез кунда тузалиб, ўзи ёқтирган овқатларни уларнинг қўлидан ола бошлади; айниқса Клаас каналдан тутиб келтирган балиқларни жуда ёқтирарди. Ҳар сафар унинг балиқ тутиб келганини кўриб оғзини катта очарди.

Лайлак Клааснинг орқасидан кучук сингари эргашиб юрарди, ошхонада қолишни эса жуда яхши кўрарди. Лайлак ўзини ўтга тоблаб исинар ва печка олдида куймаланаётган Сооткинни: «Менга атаган ҳеч нарсанг йўқми?» — дегандай тумшуғи билан турткиларди.

Бу бахт даракчиси бўлмиш узун оёқ қушнинг уй ичида савлат тўкиб юришини томоша қилиш бағоят мароқли эди.

Бироқ яна оғир кунлар бошланди; Клаас далада ғамгин, ёлғиз ишларди, чунки икки кишига яраша иш йўқ. Сооткин уйда ёлғиз қолиб йиғлар, овқат эрининг меъдасига тегмасин учун ҳар куни ейиладиган ловияларни турли хил усулда пиширарди. Эрининг олдида эса, менинг ғамгинлигимни кўриб яна дили сиёҳ бўлмасин деб ашула айтар, куларди. Лайлак ҳам бошини қаноти остига олиб, унинг олдида бир оёқлаб тикка турарди.

Уларнинг уйи олдида бир отлиқ тўхтади, у қора кийимда бўлиб, жуда ориқ, чеҳраси ҳаддан ташқари ғамгин эди.

— Ҳой, уйда ким бор? — сўради у.

— Худо ярлақаб, ғамингиз аригур, — деди Сооткин, — шу ердалигимни кўриб туриб, уйда одам борми деб сўрайсиз-а, мен арвоҳманми?

— Отанг қани? — сўради отлиқ.

— Агар отамнинг исми Клаас бўладиган бўлса, у ҳув ана-ви ёқда буғдой сепяпти, пастга тушсанг топасан.

Отлиқ кетди. Сооткин эса ғамга ботиб олтинчи марта нон-войдан нон қарз олгани йўлга тушди. У икки қўлини бурнига тикиб қайтганида Клааснинг хурсанд, мағрур ҳолда қора либосли одамнинг отига миниб олганини, меҳмоннинг отни етаклаб келаётганини кўриб ҳайрон бўлиб қолди. Клаас алланарсаларга тўла бир чарм сумкани қўлтиқлаб олганча гердайиб ўтирарди отда.

У отдан тушиб, қора либосли кишини қучоқлаб, елкаларига қоқиб, сумкани силкита бошлади.

— Саҳоватли дарвиш акам Иост омон бўлсин! Худойи таоло унга доимо хурсандлик, тўқлик, соғ-саломатлик ато этсин! Худо ярлақагур Иост, сахий Иост! Иост валинеъматимиз! Лайлак алдамаган экан! — деб хитоб қила бошлади у.

У сумкани стол устига қўйди.

Унинг бу қилиқларига жавобан Сооткин шикоятмуз деди:

— Ҳой эр, бугун егани ҳеч нарсамиз йўқ: булкафуруш қарзга нон бермади.

— Нон дейсанми? — деди Клаас ва сумкани очди, ундан стол устига олтинлар тўкилди. — Нон дейсанми? Мана сенга нон, мана ёғ, мана гўшт, вино, пиво! Мана чўчқа гўшти, кемик суяклар, майна, семиз хўроз гўштлири, қўтон қушнинг қиймасидан қилинган таомлар, подшолар ейдиган овқатлар, мана бочка-бочка пивою винолар! Бизга нон беришдан бош

тортган булкачи қани ўзи? Аҳмоқ! Биз ундан ҳеч нарса сотиб олмаймиз энди.

— Лекин, жонгинам...— деди ўзини йўқотиб қўйган Сооткин.

— Хўш, менга қулоқ беру хурсанд бўлавер,— давом этди Клаас:— Катлина сургун мудатининг тамом бўлишини кутиб ўтирмабди, Антверпендан кетибди. Неле у билан Мейборгга борибди, улар бутун йўлни пиёда босиб ўтишибди. Уша ерда Неле оғир меҳнат қилишимизга қарамай ярим оч, ярим яланғоч яшашимизни акам Иостга айтиб берибди. Манави муҳтарам элчининг маълум қилишича,— Клаас қора кийимли, отлиқни кўрсатди,— Иост муқаддас Рим черковидан воз кечиб, Лютер бидъатчиларига қўшилиб кетибди.

— Улар Рим черковига хизмат қиладиган бидъатчилар,— деб эътироз билдирди қора кийимдаги киши.

— Оҳ тақсирим,— хитоб қилди Сооткин,— овозингизни бунчалик баландлатманг: сиз туфайли бизни ўтда куйдиришлари мумкин.

— Шундай қилиб,— давом этди Клаас,— Иост мана бу муҳтарам хабарчига элликта аскар тўплаб, уларни қуроллантириб, Фридрих Саксонский¹ қўшинига қўшилажагини бизга айтиб қўйишни тайинлабди. Урушга бораётгани учун унга кўп пулнинг ҳожати йўқ. Борди-ю, фалокат рўй бергудек бўлса бу пуллар бирор ярамас сотқиннинг қўлига тушиши мумкин экан. Шунинг учун ҳам у укам Клаасга мана шу етти юз червонни ҳамда фотиҳамни элтиб бер, буни унинг қўлига тутқаз, егани олдида, емагани кетида, дуои жонимни қилиб яшайверсин, деб буюрибди.

— Шундай,— деди Иост юборган киши,— бунинг вақти етди, чунки худо ҳар бир кишини ўз раҳматидан баҳраманд қилади ёки жазосини беради.

— Гапингиз ҳақ; тақсир,— деди Клаас,— ҳозирча келтирган хушхабарингиздан хурсанд бўляпман, холос. Меникида меҳмон бўлишингизни илтимос қиламан. Биз бу хушхабарни ювамиз, гаройиб ичак, қовурдоқ, чўчқанинг сон гўштлари билан зиёфат қиламиз. Булар кишини ўзига шунчалик мафтун қиладики, асти қўяверинг, ҳали қассобнинг канорасида осиглик турган гўштларни кўриб кўзим куйиб, оғзимдан сўлакайларим оқиб кетди.

— Эвоҳ, ақлсиз одамлар,— деди қора либосли киши,—

¹ Иоганн-Фридрих, курфюрст Саксонский — 1532 йилда 1547 йилга қадар Германиядаги протестант князлик ва шаҳарлар Иттифоқининг бошлиғи. Карл Бешинчи 1547 йилда Иттифоқ қўшинларини тор-мор қилиб, Фридрих Саксонскийни асир олган.

улар роҳат-фароғатга берилишади-я, ваҳоланки уларнинг ҳар бир қадамини худо кузатиб турибди.

— Ҳой хабарчи, менга қара,— деди Клаас,— биз билан ичишни истайсанми ё йўқми?

— Рим черкови қулагандагина, художўйларга бу дунё неъматларидан баҳраманд бўладиган кун келади,— деб жавоб қилди хабарчи.

Сооткин билан Клаас унинг гапларини эшитиб чўқиниб олишди, у эса кетиш учун орқага бурилди. Шунда Клаас:

— Агар биз билан мана шундай кўнгилсиз равишда ажралишадиган бўлсанг, акам Иостга менинг саломим ва бўсамни топшир, уни жангда эҳтиёт қил,— деди.

— Бош устига,— деди хабарчи.

Шундай қилиб у жўнаб кетди. Сооткин эса кутилмаган бахтни нишонлаш учун ул-бул харид қилгани жўнади; ўша куни лайлак ҳам кечқурунги овқатига иккита тангабалиқ билан тресканинг бошини еди.

• Ҳадемай Даммеда камбағал Клааснинг акаси Иост туфайли бойиб кетганлиги ҳақидаги хабар тарқалди, руҳоний эса, Катлина Иостни сеҳрлаб қўйган, деган фикрга келди. Чунки Клаас акасидан жуда катта пул олган эди, аммо у авлиёлар ҳақида сариқ чақа ҳам хайри-худойи қилмади.

Клаас билан Сооткин бахтиёр эди; Клаас далада ишлар ёки кўмир сотар, Сооткин эса рўзгор ишлари билан банд эди.

Лекин онанинг кўзлари ҳамон Уленшпигелнинг йўлларида интизор эди.

Ҳамма худо тухфа этган бахт нашъасини сулар, одамлардан қандай илтифот келишини кутарди.

II

Император Карл ўша куни Англиядаги ўғлидан тубандаги мазмунда хат олди:

Хоқоним ва отам!

Лағнати бидъатчи-шаккоклар бурга, қурт-қумурсқа ви чигирткадай қайнаб-тошган бу мамлакатда яшаш мен учун кўнгилсиздир. Бизнинг волидамиз бўлмиш муқаддас черковни — ҳаёт бахш этувчи азим дарахт танасини ана шу ифлослардан тозалаш учун қилич билан олов етишмай турибди. Мен учун бу ташвиш ҳам етмагандай, устига устак бу ерда мени қирол деб эмас, балки ҳеч қандай обрўга эга бўлмаган бир кимса, фақат қироличанинг эригина деб ҳисоблашларига ҳам тоқат қилишим керак. Улар заҳарли сўзлар ёзилган варақалар орқали мени масхара қилишмоқда. Варақаларнинг

муаллифларини ҳам, нашр этганларни ҳам ушлашнинг иложига бўлмапти. Уларнинг ҳикоя қилишича, гўё Рим папаси бу қиролликни дорлар ва гулханлар ёрдамида алғов-далғов қилишим ҳамда ҳалокатга олиб боришим учун мени сотиб олган эмиш. Борди-ю шошилинч равишда солиқ йиғиштирмоқчи бўлсам, улар ўзларининг заҳарли варақаларида валинеғматинг шайтонга мурожаат эт, деб масхара қилишади, улар кўпинча мени атайлаб пулсиз қолдиришади. Парламентдаги жаноблар бўлса, рост, афв сўрашиб, худди мен чақиб оладигандай даҳшатга тушишиб икки букилиб туришади-ю, лекин пул беришмайди.

Лондон кўчаларидаги уйларнинг деворлари менинг шармандамни чиқарувчи ёзувларга тўла, буларда сизнинг тахтингизга эга бўлиш учун сиз олий ҳазратларига қарши суиқасд тайёрлаётганим, падаркуш эканлигим ҳақида ҳикоя қилинади.

Бироқ, хоқоним ва отам, сиз яхши биласизки, мен қонуний шуҳрат ва ғурур эгаси бўлишимга қарамай, сиз олий ҳазратларига узоқ умр ҳамда даври-даврон суришингизни тилайман.

Улар шаҳар бўйича мисга усталик билан ўйилган расмларни тарқатишмоқда, унда менинг мушукларни музика чалишига мажбур қилаётганлигим тасвирланган. Мушуклар яшиққа қамалган, думлари думалоқ тешиклардан ташқарига чиқазиб, темир тасмага боғлаб қўйилган. Мушуклар олдидаги одам — бу мен — уларнинг думларига қизиган темирни тегизяпти, шунда мушуклар жон аччиғида миёвлаб клавишларни босади. Мен бу ерда шундай расво қиёфада тасвирланганманки, ўз-ўзимга қарашга ожизман. Мени яна кулиб турган ҳолда тасвирлашган. Бироқ ўзингизга маълумки, муҳтарам отам, мен ҳеч қачон бу пасткаш қилиқдан баҳра олмаганман. Тўғри, мен мушукларни миёвлашга мажбур этишдан ҳузур қилман, лекин ҳеч қачон кулмайман. Бу нарсани улар ўзларининг исёнкор тилларида «янгича даҳшатли мусиқа асбоби» деб аташмоқда, бунини жиноят дейишмоқда; алмо ҳайвонларда қалб бўлмайди, шу сабабли ҳар қандай одам, айниқса қирол зотидан бўлганлар, гарчи ҳаром ўлганлари тақдирда ҳам улардан кўнгил очиб учун фойдаланиши мумкин. Бироқ Англиядагилар ҳайвонларга шу қадар кўнгил қўйишганки, ўз хизматкорларидан кўра уларга яхшироқ қарашади. Бу ердаги отхона ва итхоналарни чинакам сарой деса бўлади.

Бундан ташқари, менинг олижаноб умр йўлдошим бўлмиш малика туғмас, рашкчи, жирттаки. Отажоним ва хоқоним, худодан соат, дақиқа сайин менга бошқа бир ернинг тожу

тахтини ато этишини тиламоқдаман. Туркиянинг тахтини берса ҳам майли. Дунё тургунча шуҳратингиз ва зафарингиз барқ уриб турадиган сиз олий ҳазратларининг ўғли бўлиш шарафига муяссар бўлиб, тахтга ўтиришни кутаётган ўғлингиз.

Имзо чекдим: «Ф и л.»

Император унга қуйидаги мазмунда хат ёзди:

«А з и з ў ғ л и м!

Душманларимиз ҳаддан зиёд кўплигига аминман, лекин ортиқча бўғилмай, бундан юксакроқ тож-тахтга эга бўлиш иштиёқингизни босиб, бирмунча муддат чидашга ҳаракат қилинг. Мен Нидерландия ва бошқа жойлар тахтидан воз кечиш ниятида эканлигимни талайгина одамларга бир неча бор айтгандим, чунки мен кексайиб қолдим ҳамда касалман, француз қироли Генрих Иккинчига¹ бас кела олмаслигимга кўзим етади. Чунки Фортуна² ёшларга кулиб боқади. Сиз Англиянинг ҳукмдори экансиз, ўз қудратингиз билан душманимиз Францияга қутқу солиб туришингиз борасида ҳам фикр юритиб кўринг.

Меъёнидаги жангда шармандаларча ечгилдим ҳамда қирқ минг аскар йўқотдим. Саксонлардан қочишга тўғри келди. Борди-ю парвардигор ўз марҳаматидан маҳрум қилиб, менга илгариги куч-қудратимни қайтармаса, унда, ўғлим, қироллик мартабамдан воз кечишни маъқул кўраман ва уни сизга топшираман.

Сабр таҳаммул қилинг, токи ўша ерда ҳукмдор экансиз, шаккоқларга нисбатан бўладиган муносабатингиздаги бурчингизни унутманг, уларнинг эркагини ҳам, аёлини ҳам, қизлари ва ўғилларини ҳам — ҳеч кимни аяманг, бешафқат бўлинг, зероки умр йўлдошингиз — маликанинг уларга нисбатан раҳмдиллик қилаётганига имоним комилдир.

Сизни севиб қолувчи отангиз.

Имзо чекдим: «К а р л.»

LII

Уленшпигель жуда йироқ йўл босганидан оёқлари қонаб кетди. Бахтига, Майнц епископлигида зиёратчилар аравасига дуч келди ва шу аравада Римгача етиб олди.

¹ Генрих Иккинчи — Франциск Биринчининг ўғли, 1547 йилдан 1559 йилгача ҳукмронлик қилган Франция қироли.

² Фортуна — қадимий римликларда бахт ва тасодиф худоси.

Шаҳарга етгач, аравадан тушаркан, меҳмонхона остона-сида турган чиройлигина аёлга кўзи тушиб, унга қараган эди, аёл жилмайиб қўйди.

Бундан дадиллашган Уленшпигель аёлга мурожаат қилди:

— Хоним, зиёратчига бошпана бермайсанми?

— Пул тўласа ҳаммага ҳам бошпана бераверамиз.

— Ҳамёнимда юз дукат бор, — деди Уленшпигель (аслича ёнида бир дукат бор эди, холос), — бу дукатлардан биринчисига сен билан иккимиз ўтқир Рим виносидан ичамиз.

— Бу муқаддас мамлакатда вино унчалик қиммат эмас — деди аёл. — Ичқарига киравер, бир сольдога¹ тўйгунча ичасан.

Шишадаги винони ичиб ўтиришганда меҳмонхона бекаси Уленшпигелдан:

— Ҳой, гўзал зиёратчи, Римга нега келдинг? — деб сўради.

— Папа билан суҳбатлашгани, — жавоб берди Уленшпигель.

— О! — хитоб қилди у, қўлларини қовуштириб. — Папа билан суҳбатлашгани! Шу ерлик бўла туриб у билан гаплашиш менга насиб қилмаган.

— Мен гаплашаман, — деди Уленшпигель.

— Унинг қаердалигини, қанақалигини, одати ҳамда талаб-эҳтиёжи қандайлигини билармидинг?

— Йўлда келаётганимда менга унинг исми Юлий Учинчи² эканини, жуда хушчақчақлигини, уста ва дилкаш суҳбатдош эканини айтишди. Яна менга, бир куни кечқурун ўзига олиб қўйишни буюрган яхна товус гўштини дастурхонга келтириб қўймаганларида аскарларга ўхшаб сўкинганини ҳамда: «Мен парвардигорнинг ноибман, товус важида Одам Атодан аччиғланган-ку!» — деганини айтиб беришди. Кўрдингми, жонгинам, папанинг қанақа одамлигини биламан.

— Оҳ, бошқаларга бу ҳақда оғиз оча кўрма! Ҳар ҳолда уни кўра олмайсан:

— Мен у билан суҳбатлашаман.

— Агар шундай қилсанг юз флорин бераман!

— Уша пулни аллақачон ютқаздим деявер!

Эртаси куни жуда чарчаган бўлишига қарамай у шаҳарни роса кезди ва папанинг шу куни пешинги ибодатни авлиё Иоан Латеран жомесида ўтказишини билиб олди. Уленшпигель ўша ёққа бориб, иложи борича папага яқинроқ ва яққол

¹ Сольдо — майда итальян тангаси.

² Юлий Учинчи — 1550—1555 йиллар мобайнидаги Рим папаси.

кўзга ташланиб турадиган жойга ўрнашиб олди. Папа ҳар сафар муқаддас идишни ёки туҳфаларни баланд кўтарганда Уленшпигель меҳроб томонга орқасини ўгириб олаверди.

Папанинг ёнида қорачадан келган, қулча юзли ҳамда қаҳрли кардинал турар ва халойиққа нон, вино берарди. У папанинг эътиборини Уленшпигелга жалб қилди, ибодатдан сўнг бу мамлакатнинг кўрки ҳисобланган басавлат аскарлардан тўрттаси уни олиб кетишди.

— Қайси диндасан? — деб сўради папа.

— Олий ҳазратлари, — деди Уленшпигель, — бекам қайси динда бўлса, мен ҳам ўша диндаман.

Шундан кейин меҳмонхона бекасини ҳам олиб келишди.

— Қайси диндасан? — деб сўради папа ундан.

— Сиз олий ҳазрат пирим қайси динда бўлсангиз мен ҳам ўша диндаман, — деди у.

— Мен ҳам, — деди Уленшпигель.

Шунда папа ундан муқаддас туҳфалардан юз ўгирганлигининг сабабини сўради.

— Мен уларга қарашга ўзимни арзимайдиган одам деб ҳисобладим.

— Сен зиёратчимисан?

— Мен Фландриядан гуноҳимдан фориғ бўлгани келдим.

Папа уни дуо қилди. Уленшпигель бекаси билан чиқиб кетди, бека нақд юз флоринни санаб, қўлига тутқазди. У пулни олиб, Римни тарк этди ва ватанига йўл олди.

Лекин гуноҳидан фориғ этилганлиги ҳақидаги гувоҳнома ни олиш учун эса етти дукат тўлашга тўғри келди.

LIII

Худди шу пайтларда Даммега индульгенция¹ сотиш учун иккита монах келганди. Улар монахлик кийимлари устидан тўр кўйлак кийиб олишганди.

Улар гувоҳномаларни ҳаво очиқ кунлари ибодатхона олдидаги айвончада, ёгингарчилик пайтларда эса эшикни қия очиб қўйиб сотишарди. Шу ернинг ўзига уларнинг нархи ҳам илиб қўйилганди. Улар бу гувоҳномаларни олти лиар, бир патар, Парижнинг ярим ливрига, етти ва ўн икки флорин ҳамда бир дукатга — пулига яраша — юз, икки юз, уч юз, тўрт

¹ Индульгенция — гуноҳлар кечирилганлиги ҳақидаги папа томонидан берилган гувоҳнома; индульгенциялар католик черкови томонидан пулга сотиларди.

юз йиллик гуноҳларни кечирिश учун сотишарди. Шунингдек, у дунёнинг батамом ёки ярим ҳузур-ҳаловати ҳамда энг оғир гуноҳларни кечирिश учун бериладиган гувоҳномалар ҳам сотиларди, буларнинг нархи ўн етти флорин эди.

Ҳақини батамом тўлаган харидорларга бир парча хат ёзилган қоғоз беришар, унда неча йил учун ҳақ тўлаганини кўрсатувчи рақам ёзилган бўлиб, унинг остига эса қуйидаги ҳикматли сўзлар битилган бўларди:

Аросатнинг даштида агар
Тортмай десанг алам ва фироқ
Тавба қилгил ҳар шому саҳар,
Гуноҳингни ўйла эртароқ.
Даргоҳи кенг тангрининг ҳаққи
Садақа ҳам бериб тур доим,
Бандасига раҳм этиб балки
Афу этар сени худойим.

Харидорлар ўн миллаб йўл босиб чор атрофдан дарёдай оқиб кела бошлади.

Монахлардан бири халойиққа тез-тез ваъз айтиб турарди. Унинг юзи мош еган хўроздай қип-қизил, бағбақаси қат-қат, қорни мешдай эди. Бу ҳол уни асло хижолатга солмасди.

— Шўрлик!— дерди у гапига қулоқ солиб турганлардан бирортасига тикилиб.— Шўрлик! Боқ — мана сен дўзах олови ичидасан! Аланга сени аёвсиз куйдирмоқда. Сени дошқозонда бақиллаб қайнаб турган ёғда қовуришади. Ана шунда кўзларингдан шашқатор ёш оқади, азобдан тишларинг ги-жирлайди! Шафқат қил, худойим, шафқат! Ҳа, сен гуноҳкор шўрликни дўзахда кўриб турибман, чекаётган азобларингни ҳам кўряпман! Озгина хайр-эҳсон қилсанг, ўнг қўлинг азобдан қутулади, яна озгина тўласанг, иккала қўлинг ҳам ўтдан халос бўлади. Тананг-чи? Бир флорин берсанг, гуноҳинг кечирилгани аломати бўлиб устингдан роҳат томчилари ёғилади. Оҳ, жонга ором берувчи салқинлик! Бу хайр-эҳсонингга қараб ўн кун, юз кун, минг йил давом этиши мумкин, сен қайнаб турган қозонда қовурдоқ ҳам, қуймоқ ҳам бўлмайсан. Борди-ю, бу азоб-уқубатлар сенга насиб қилмаса, эй гуноҳкор банда, ўша оловнинг сеҳрли қаърида азобланаётган руҳлар орасида қариндошинг ёки суюкли хотининг йўқмикин?

Шундай ваъз айтилаётганида бошқа бир монах қўлидаги мис идишни шиқирлатиб, кишиларни хайр-эҳсон қилишга даъват этади.

— Ўша даҳшатли олов ичида, — деб давом этади монах, — сеvimли ўглинг ёки қизинг йўқмикин? Улар сени ёрдамга чақириб йиглаб, фарёд чекмаётганмикин? Наҳотки сен шу оху нолаларни эшитиб, қулоғингни беркитиб тура оласан? Йўқ, бундай қилиб бўлмайди! Сенинг муз юрагинг эрийди — эриши учун арзимас чақа кифоя. Қара, сен эҳсон этган чақа мана шу мис идишга жаранглаб тушини биланоқ (шу пайт иккинчи монах яна идишини силкитади) словнинг икки ёққа очилганини, бир бечора жоннинг олов пулқонидан тепага кўтарилганини кўрасан. Ана, у озодликда, тезда ҳавода чарх урмоқда! Унинг азоб-уқубатлари қаёққа йўқолди? Унинг қаршисида муздек сувли денгиз чайқалиб турибди, у ўзини сувга ташляпти, гоҳ олди, гоҳ орқаси билан сузаяпти; сув тубига шўнғияпти. Эшитяпсанми, у хурсандликдан қичқиряпти! Кўряпсанми, у сув ичида ўмбалоқ ошяпти! Фаришталар унга қараб шодланишяпти. Улар озод руҳни кутишяпти, лекин у роҳатланишдан кўнгил узолмаяпти. Унинг балиқ бўлиб сузгиси келяпти! У тепада ўзини зилол, роҳатбахш муздек сувли ҳовузлар кутаётганини, ҳовузларда эса тоғдай-тоғдай оппоқ новотлар қалқиб юрганини билмайди. Мана, унинг ёнига бир наҳанг сузиб келди, бироқ руҳ ундан қўрқмайди; у ана шу балиқча миниб олади, лекин наҳанг буни сезмайди ҳам. Балиқ денгиз тубига шўнғийди, у маржон косаларда, садаф ликопларда балиқдан пиширилган таомларни тановул қилувчи денгиз фаришталарига салом беради. Уни бу ерда шундай иззат-икром билан кутиб олишадими, эъзозлашадими, асти қўяверинг! Фаришталар уни тепада туриб ўз ёнларига чақиривади. Ва ниҳоят унинг кучига куч қўшилиб; бахтиёр ҳолда турна сингари қанот қоқиб осмону фалакка кўтарилади; у арши аълогача чиқади, у ерда муқаддас онамиз — католик черковидан гуноҳини кечириб учун ўз вақтида индульгенция олмаган ва ҳамон дўзахда азоб чекаётганлардан ташқари ҳамма қариндош-уруғлари, дўстлари билан дийдор кўришади. Кимки гуноҳини ювмаса унинг жони абадий дўзах азобида қийналади. Гуноҳи фориғ бўлган руҳ эса, парвардигор масканида ширин-шакар шарбатларни ичиб, новот еб ҳузур қилади... Биродарлар, индульгенцияларни сотиб олинг! Баҳоси ҳам ҳар хил: бир крузатлиги, бир червонлиги ҳам бор, инглиз соверенига ҳам берамиз! Майда пулларни ҳам олаверамиз. Сотиб олинг! Сотиб олинг! Бу муқаддас савдо: унга камбағалнинг ҳам, бойнинг ҳам қуввати етади! Лекин, биродарлар, минг афсуски, насияга беролмаймиз, чунки ўз гуноҳидан халос бўлиб, бунинг учун нақд пул тўламаслик парвардигори олам олдида оғир гуноҳ ҳисобланади.

Пул ййгаётган монах индамай идишини силкитиб қўйди. Флоринлар, крузатлар, патарлар, дукатлар, денье ва сулар ёмғирдай ёғила бошлади.

Клаас ўзини бадавлат ҳисоблагани учун бир флорин тўлаб, ўн минг йиллик гуноҳи кечирилгани ҳақида гувоҳнома олди. Буни тасдиқлаш мақсадида монахлар унга дуолар ёзилган бир парча қоғоз беришди.

Кўп ўтмай Даммеда фақат бир неча уччига чиққан хасисларгина индульгенция сотиб олишмаганини билишди. Шундан кейин монахлар Гейстга қараб йўл олишди.

LIV

Зиёратчилар либосини кийиб олган Уленшпигель гуноҳларидан фориғ бўлиб Римни тарк этди. У жадал илгарилаб бораркан, ўзининг аъло сабзавотлари билан жаҳонда донг таратган Вамбергга етиб келди.

У кириб борган қовоқхона бекаси ундан сўраб қолди:

— Уста йигит, пулга овқатланмоқчимисан?

— Албатта,— деди Уленшпигель.— Бу ерда қанчага овқатланишади?

— Кимки асилзодалар столида овқатланса — олти, савдогарлар столида — тўрт, умумий столда овқатланса — икки флорин.

— Қанча қиммат бўлса, шунча яхши,— деди Уленшпигель ва асилзодалар столига ўтирди.

У қорини роса тўйғазиб, Рейн виносидан ҳузур қилиб ичгач, бекага мурожаат қилди:

— Хўш, мана олти флоринлик овқатни ҳам едим, қани энди ҳақимни чўз буёққа.

— Мени мазах қилиясанми? — деди бека.— Еган овқатингни пулини тўла.

— Чиройи бир жаҳон бекам,— эътироз билдирди Уленшпигель,— афтингиздан қарзини бермайдиган одамга сира ўхшамасиз, йўқ, аксинча, сизнинг бағоят ҳалол одам эканингиз, ўз яқинларингизга меҳрингиз дарё экани ва менинг еган овқатим учун олтигина эмас, балки ўн саккиз флорин беришга ҳам тайёр эканингиз кўриниб турибди.

— Ҳеч нарсани билмайман, пулни тўлагину туёғингни шиқиллат!

— Нима? Кет дейсизми? Ҳой бекам, гўзал бекам, мен олти флоринга овқатланишга ўрганмаганман, мен тоғу тошларни пиёда кезиб келган бечора дарбадарман. Мен шунчалик тўйдимки, ҳадемай бўкиб қолган итдай тилим осилиб

кетади. Жағларимнинг оғир меҳнат қилиб овқат чайнагани учун ҳақ тўланг — мен ўзимга тегишли олти флоринни ишладим. Марҳамат қилиб чўзиб қўйинг уни буёққа.

— Ростдан шундай деяпсанми?!

— Мен қаҳри қаттиқ қарз берувчи эмасман. Ҳозирча чанқоғимни босгани бир флорин бериб турсангиз ҳам майли.

— Ма, муттаҳам,— деди бека қаҳ-қаҳ уриб,— тезроқ жўна, бўлмаса калтак олиб қувлайман!

Уленшпигель йўлга равона бўлди.

LV

Ламме Гудзак яна Даммега кўчиб келди, чунки Льеж бидъатчилар туфайли анча бесаранжом бўлиб қолди. Унинг хотини ҳам кўчиб келишганига хурсанд бўлди, чунки льежликлар азалдан машҳур ҳазилкашлар бўлгани учун ҳам эрининг соддалигидан кулишарди.

Ламме меросни олиб, бутун вақтини қовоқхонада, ўзи ва улфатлари учун тузаб қўйилган столда ўтказётган Клааснинг ҳузурига тез-тез кириб турарди. Қўшни столда доим балиқфурушларнинг хасис оқсоқоли Иост Грейпстювер ўтирарди, у хасис ва майдакаш бўлгани учун ярим кружкадан пиво ичар, фақат шўр балиқ ер, ўз гуноҳини ювишдан кўра ҳамёнидаги пули ҳақида кўпроқ ўйларди. Клааснинг ҳамёнида эса, унинг гуноҳлари ўн минг йилгача кечирилгани ҳақида гувоҳномаси бор эди.

Кунларнинг бирида қовоқхонада Клаас билан Ламме, Ян ван Розебеке, Матейс ван Асхе ўтиришганда Иост Грейпстювер ҳам келиб қолди.

Клаас тўлдириб-тўлдириб бир неча кружка пиво ичди, шунда Ян ван Розебеке шундай деди:

— Мана шу кружка ортиқча бўлди! Буниси гуноҳ!

— Ортиқча ичилган бир кружка учун,— деди Клаас,— дўзахда ярим кун ёнишим керак, ҳамёнимда эса ўн минг йиллик гуноҳларим кечирилажаги ҳақида қорозим бор. Кимки ўшандан юз йиллигини оламан деса, қорни ёрилгунча ичарсин!

— Уни қанчаданга сотасан?— деб сўрашди улфатлари.

— Бир кружка пивога,— деди Клаас.— Юз эллик йиллигини эса бир бўлак тузланган чўчқа гўштига бераман!

Шишадосларидан баъзилари Клаасга бир кружкадан пиво, бошқалари бир бўлакдан гўшт бера бошлади, у бўлса гувоҳномадан озгина-озгинадан кесиб бераверди. Клаас бу неъматларнинг ҳаммасини бир ўзи емади, албатта, унга Лам-

ме Гудзак кўмаклашиб турди, у шу қадар тўйдики, қорни дўмбира бўлиб кетди. Клаас эса ҳамон қовоқхонада айланар ва ўз молини бошқаларга таклиф қиларди.

— Ун кунлигини ҳам сотаверасанми? — деб сўради балиқчи бадбуруш афтини бужмайгиб.

— Йўқ, — деди Клаас, — бунчалик кичкина бўлакни кесиш анча қийин.

Ҳамма хахолаб кулиб юборди, балиқчи эса аламини ичига ютишга мажбур бўлди.

Ламме билан Клаас эса уйга қайтишди, лекин уларнинг оёқлари гўё пахтадан ясалгандай аранг, имиллаб боришарди.

LVI

Катлина ўзи бадарға қилинган учинчи йилнинг охирларида Даммедаги уйга қайтди. У доим: «Бошим ёняпти, жоним депсиняпти, тешик очиб, жонимни чиқариб юборинглар», деб зорланарди. У кўпинча уйи ортидаги арғувон дарахти остига қўйилган скамейкада ўтириб, бошини чайқар, йўловчиларга тикилар, лекин уларни танимасди. Дамме фуқароси эса:

— Ҳов ана, жинни ўтирибди, — дейишарди.

Уленшпигель эса шаҳар ва қишлоқларни кезиб юрарди. Кунларнинг бирида у катта йўлда серҳашам эгар-жабдугига мис безаклар қадалган, бошларига қизил жун матодан попук ва мунчоқлар тақилган эшакни кўриб қолди.

Эшакнинг атрофини бир тўда кампир қуршаб олиб, бирига гал бермай жаврашарди.

— Унга тегманглар, тегманглар, у кони ваҳиманинг ўзи, яқинлашманглар! Бу саккизта боласини шайтонга дучор қилгани учун тириклайин ўтда куйдирилган даҳшатли жодугарнинг лаънатланган эшаги. Эшак шундай тез қочдики, уни ушлаб бўлмади, шайтоннинг ўзи уни асради. Чунки у ҳолдан тойиб, йўл бўйида тўхтаганида соқчилар уни ушламоқчи бўлиб яқинлашишганди, ўзини ҳар ёққа отиб, шундай ҳанграй бошладики, ҳамма кўрққанидан ҳар тарафга қочиб қолди, айланай эгачи... Ҳанграши эшакнинг ҳанграшига ўхшамайди, шайтоннинг увлашига ўхшайди, шу сабабли уни жодугарлиги учун судга олиб бориб, ўтда куйдириш ўрнига тиканларни еб юраверсин деб ўз ҳолига ташлаб кетишди. Бу эркакларда юрак бормиди!

Бироқ шундай дадиллик билан гапиришларига қарамай, эшак сал қулоғини қимирлатиб қўйса ёки думи билан паш-

шасини қўриси хотинлар додвой солиб қочишарди. Кейин улар яна ғуж бўлишиб, бақириб-чақириб жаврашарди, эшак сал қимирлаб қўйса аввалги аҳвол яна такрорланарди.

Уленшпигель эшакка қараб туриб:

«Бу жодугар бақувватгина экан-ку, жуда яхши йўрғаласа керак. Уни миниб юраман ёки сотиб юбораман», — деб ўйлади ўзича.

У ҳеч нарса демай четроққа ўтди ва бир тутам сули юлиб келиб эшакка берди, кейин ирғиб минди-ю, юганни қўлига олиб жўнаб қолди, қўлларини кўтариб ҳайратда қолган хотинларни дуо қилиб кетаверди. Хотинларнинг бўлса даҳшатдан ҳушларидан кетишларига сал қолди, улар тиз чўкишди.

Кечқурунга бориб маҳаллий аҳоли бир-бирига осмондан кигиз қалпоғига тустовуқнинг пати суқилган фаришта тушганини, ҳаммани дуо қилганини, парвардигорнинг меҳрибончилиги билан лаънати эшакни олиб кетганини ҳикоя қила бошлади.

Уленшпигель эса тойчоқлар ўйноқлаб юрган, сигир ва бузоқлар эринчоқлик билан офтобда кавш қайтариб ётган ўтлоқлардан эшагини йўрғалагиб борарди. У эшагига Иеф деб ном қўйди.

Эшак тўхтаб, курт-курт қушқўнмасни чимдий бошлади. Баъзида унинг бадани силкиниб кетар, қонини сўрмоқчи бўлган очкўз сўналарни думи билан ҳайдарди.

Уленшпигелнинг қорни очликдан карнай чала бошлади, у алам билан ўйларди:

— Эҳ эшагим, янтоқларни еб юришингга ҳеч ким халақит бермаса, ёнингга биров келиб, сенинг оддий бир жонивор эканингни, мени турли хил расвогарчиликларга бардош бериш учун дунёга келганингни айтмаса қанчалик бахтиёр бўлардинг! Ҳатто папанинг ҳам сўнаси бор — бу жаноб Лютер. (Шундай деб, Уленшпигель эшакни тиззаси билан эзгилади). Император ҳазратлари Карлнинг ҳам сўнаси бор, — деб давом этди, — бу бурни узун, бурнидан ҳам қиличи узун француз қироли олижаноб Франциск Биринчи. Мана, абадий дарбадарликка маҳкум этилган яҳудий сингари санқиб юрган мендай одамнинг ҳам сўнаси бор. Ана шунақа, қадрдон эшагим. Эҳ, чўнтақларимнинг ҳаммаси илма-тешик, бу тешиклардан дукат, флорин, талерларим мушук панжасидан қутулиш учун тумтарақай бўлиб қочган сичқонлардай тушиб қоляпти! Шунчалик яхши кўришимга қарамай, пул нима сабабдан менга нисбатан бунчалик бевафо экан! Нима десанг деявер-у, лекин Фортуна аёл бўлмаса керак, у фақат пулни тўплаб-тўплаб, қулф-калит қилиб юрадиган, пулнинг олтин

тумшуқчасининг салча бўлсин ташқарига чиқишига йўл қўй-
майдиган хасисларни қўллайди, холос. Мени чақаётган, най-
засини этимга ботираётган, ҳеч бир кулдирмасдан, шопил-
май қитиқлаётган сўнам ана шу... Ҳой эшагим, гапларимга
қулоқ солмаяпсан, фақат қорнингни тўйдириш гаמידасан.
Эҳ, ўз қорнининг дардида юрган мешқорин, сенинг узун қу-
лоқларинг қорни оч одамнинг ҳасратларини эшитмайди ше-
килли! Қулоқ сол, ахир, мутаҳам!

Шундай деб эшакка қаттиқ қамчи солди. Эшак ҳанграб
юборди.

— Хўш, қорнинг тўйдими, энди йўлга тушайлик!

Лекин эшак юришни хаёлига келтирмас, ҳодадай қотиб
турарди, йўл бўйидаги чеки-чегараси кўринмайдиган янтоқ-
ларнинг ҳаммасини еб битиргиси келаётганди чоғи.

Буни кўрган Уленшпигель эшакдан тушиб, бир тутам
қушқўнмасни ўриб, яна эшакка минди-да, уни эшак бўйинини
чўзсин учун тумшуғига тутди, эшак уни ейман деб интила
бошлади. Шу кўйи улар Гессен графлигигача боришди.

— Эҳ эшагим!— деди Уленшпигель.— Сен ея олмасдан
бир тутам кўкат кетидан чопяпсан, орқангда эса бунақа гиёҳ-
ларга тўлиб ётган йўлни қолдириб келдинг. Одамлар ҳам
худди шунақа. Баъзилар тақдири илоҳийнинг қудрати билан
тумшуғи олдидан ўтиб кетадиган шуҳрат, иккинчилари гул-
лаб барқ урадиган корхона ва хўжаликка эришиш, учинчи-
лари муҳаббат гули орқасидан қувадилар. Йўл охирида эса
улар ҳам сенга ўхшаб беҳудага югурганларини, энг қиммат-
ли нарсалари — соғлиқлари, ором ва ҳузур-ҳаловатдан айрил-
ганларини, кўплаб заҳмат чекканларини билиб қолишади.

Уленшпигель эшаги билан ана шундай суҳбатлашиб, ланд-
граф қалъасига келиб қолди.

Кираверишдаги зинапояда иккита ўқчи офицер соққа ўй-
наб ўтиришарди.

Улардан бири, сап-сариқ барвастаси, Иефда келган ва
уларга эҳтиром билан қараб турган Уленшпигелга кўзи ту-
шиб қолди.

— Ҳой, қорни оч зиёратчи, сенга нима керак?— деди
офицер.

— Ҳақ гапни айтдингиз,— деди Уленшпигель.— Очман,
мажбуран зиёратчи бўлиб юрибман.

— Очмисан? Бўлмаса томоғингни арқон билан сийлагин:
арқон сенга ўхшаган дарбадарлар учун тайёргина дорда осиг-
лиқ турибди.

— Капитан жаноблари,— деди Уленшпигель,— агар шля-
пангиздаги заррин боғични берсангиз, колбасафурушнинг қа-

норасида осиглиқ турган ҳов анови чўчқа гўштини тишлаб туриб ўзимни осардим.

— Қаерликсан?— сўради ўқчи.

— Фландриялик.

— Нима керак сенга?

— Мен ландграф жаноби олийларига ўзим чизган суратни кўрсатмоқчиман.

— Агар сен Фландриядан келган рассом бўлсанг ичкарига марҳамат, сени граф ҳузурига олиб кираман.

Уленшпигель ландграф ҳузурига киргач, унга бир неча бор букилиб таъзим қилди.

— Журъат этиб кирганим учун жаноби олийларидан узр сўрайман,— деб гап бошлади у.— Сиз учун чизган суратни пойқадамларингиз остига ташлайман. Мен бу расмда Биби Марямни барча шоҳона улугворлигида тасвирлаганман. Балки бу сурат олий ҳазратларига ёқиб қолар, у чоғда ўз санъатимни кўкларга кўтаришдан ўзимни тия олмайман,— давом этди у,— қачон бўлмасин сиз олий ҳазратларининг тенги йўқ рассомлари ҳаётлигида ўтирган манави қизил бархит билан қопланган курсини эгаллайман деган умиддаман.

Ландграф суратни кўрди, унинг ажойиб ишланганига қааноат ҳосил қилгач, деди:

— Сен бизнинг рассомимиз бўлиб қоласан. Манави курсига ўтир.

Шу гапни айтиб, хурсанд бўлиб унинг икки бетидан ўпди. Уленшпигель ўтирди.

— Қорнинг очга ўхшайди,— деди граф унга тикилиб.

— Шундай, жаноби олийлари,— деди Уленшпигель.— Иеф... эшагим... тиканларни еб бир амаллаб қорин тўйғазди; мен эса уч кундан бери очликдан бошқа ҳеч нарсани кўрганим йўқ, фақат умид тутуни билан озиқландим.

— Ҳозир мол гўшти ейсан, бу жуда тўйимли овқат,— деди ландграф.— Эшагинг қаерда?

— Уни муҳтарам жанобларининг саройлари олдидаги майдонда қолдирдим,— деди Уленшпигель.— Бу кеча Иеф бошпана, похол тўшак, емга эга бўлса нақадар бахтиёр бўлардим!

Ландграф ўша заҳоти хизматчиларидан бирига Уленшпигелнинг эшагини худди ўзининг эшагида парвариш қилишга амр қилди. Кечки овқат пайти етди, дастурхон жуда тўкин, зиёфат қуюқ бўлди. Ҳовури чиқиб турган гўшт ва хушбўй винолар томоқдан силлиққина ўта бошлади.

Уленшпигель билан ландграфнинг юзлари лаққа чўғ лан-

гилаб турган манқалдай қип-қизил эди. Уленшпигель хурсанд, ландграф эса ўйчан эди.

— Қулоқ сол, рассом,— деб қолди у тўсатдан,— менга ўз портретим керак: бу дунёдан ўтиб кетадиган ҳукмдорнинг авлодларига ўз қиёфасини эсдалик қилиб қолдириши кўнглини анча юпатади-ку, ахир!

— Жаноби олийлари, сизнинг истагингиз қонун, лекин мендай бир қулингизга сиз олий ҳазратларининг якка ўзларининг суратларини келгуси авлодларга ҳада этиш номақбулдай бўлиб туюляпти. Сиз расмда, олижаноб умр йўлдошингиз ландграфиня хоним билан, у маликамнинг канизларию аркони давлатларингиз, саркардалару жасур офицерларингиз билан савлат тўкиб туришингиз лозим. Бу ҳашаматли манзара — фонусчалар орасида сиз билан умр йўлдошингиз қуёш бўлиб порлаб турасиз.

— Жуда тўғри фикр, рассом афандим,— деди ландграф.— Бунақа улугвор ишнинг нархи қанча бўлади?

— Юз флорин, уни олдин ё кейин берса ҳам бўлаверади.

— Олдинроқ олавер,— деди ландграф.

— Марҳаматли ҳазратим!— хитоб қилди Уленшпигель.— Сиз менинг чирогимга ёғ қуйдингиз, энди у сизнинг шуҳратингизни улуғлаб ҳамиша порлаб тураверади.

Эртаси куни у графдан кимки расмга тушиш шарафига муяссар бўлса, ҳаммасини чақиршни илтимос қилди.

Уларнинг биринчиси графнинг ёлланма аскарларига қўмондонлик қилувчи Люнебург герцоги бўлди. У ўзининг дўмбирадай қорнини аранг кўтариб юрадиган баҳайбат бир киши эди. У Уленшпигелга яқинлашиб, қулоғига шивирлади:

— Агар чизган суратингда семизлигимнинг ярмини йўқотмасанг, аскарларим сени дорга осади.

Шундай деб герцог чиқиб кетди.

Ундан кейин елкаси букри новча бир хоним ҳозир бўлди.

— Рассом жаноблари,— деди у,— агар суратда елкамдаги букирни йўқотмасанг, тўрт пора бўласан.

Хоним ҳам чиқиб кетди.

Ундан кейин ёш, чиройлигина, олд томонида учта тепа тиши тушган нозиккина хоним кирди.

— Рассом жаноблари,— деди у,— агар ўттиз икки тишимни бут, кулиб турган ҳолда суратимни олмасанг, анови жазманим гўштингни бурда-бурда қилиб ташлайди.

У шундай деркан, зинапояда соққа ўйнаб ўтирган бояги ўқчи капитанни кўрсатди ва чиқиб кетди.

Шундай қилиб, ҳаммалари бирма-бир кириб чиқишди. Ниҳоят Уленшпигель ландграф билан ёлғиз қолди.

— Агар сен ўзингга ўзинг бало орттириб, айёрлик қилиб,— деди ландграф,— бирорта одамни аслига қараганда бошқача роқ қилиб чизадиган бўлсанг, бошингни жўжахўрознинг калласидай юлиб ташлашга амр қиламан.

«Кунда ёки гилдиракка тортилиш, болта ёки жуда бўлмаса дор,— деб ўйлади Уленшпигель,— яхшиси, ҳеч кимнинг сурадини чизмаганим маъқул. Майли, охири бахайр бўлсин».

— Мен сурат солиб, сайқал берадиган зал қаерда?— сўради у ландграфдан.

— Юр,— деди у.

У Уленшпигелни деворлари яп-яланғоч катта бир хонага бошлаб кирди.

— Мана,— деди у.

— Деворларнинг ҳаммасига катта-катта пардалар тутилганда соз бўларди,— деди Уленшпигель,— бу нарса чизган ишимни пашша ва чангдан сақларди.

— Яхши,— деди граф.

Пардалар илинди. Уленшпигель бўёқларни қориш учун учта ёрдамчи сўради.

Ўттиз кунгача Уленшпигель билан унинг ёрдамчилари овқат ейиш ва ичимлик ичишдан бошқа иш қилишмади.

Уларга овқат ва ичимликнинг энг сарасини беришларига ландграфнинг шахсан ўзи ғамхўрлик қилди.

Лекин ўттиз биринчи куни у эшик тирқишидан мўралади: Уленшпигель хонага бирор кимсанинг киришини қатъиян ман қилган эди.

— Хўш, Тиль, сурат тайёр бўлдимиз?

— Тайёр бўлишига ҳали анча бор.

— Кўрсам бўладими?

— Ҳозирча мумкин эмас.

Ўттиз олтинчи куни ландграф яна эшик тирқишидан мўралади:

— Хўш, Тиль?

— Тамомлаяпмиз, ландграф жаноблари.

Олтмишинчи куни ландграф аччиғланиб, залга бақирганича отилиб кирди:

— Ҳой мутгаҳам, менга суратни кўрсатасанми ё йўқми?

— Ҳозир, ҳозир, зарби ўтқир ҳукмдор жаноблари. Сарой хонимлари ҳамда аркони давлат тўпланмагунча пардани очмай туришга рухсат берсинлар.

— Жуда соз.

Ҳукмдорнинг буйруғи билан ҳамма залга тўпланди.

Уленшпигель деворни тўсиб турган парда олдида туриб шундай деди:

— Жаноби ландграф, ландграф хоним, Люнебург герцоги жаноблари ҳамда гўзал хоним ва жасур афандилар, қулоқ солинглар: шу парда орқасида сизларнинг хушрўй ёки жасурона қиёфаларингизни қўлимдан келганича чиздим. Ҳар бирингиз ўз-ўзингизни осонгина таниб оласиз. Ҳар қайсингиз ўзингизни тезроқ кўришга ошиқяпсиз, бу сабрсизликнинг боиси тушунарли. Лекин яна андак сабр қилинглари, бир-икки оғиз сўз эшитинг. Гўзал хонимлар, жасур саркардалар, қайсингизнинг томирингизда тоза дворян қони оқаётган бўлса, чизган суратимни кўра оласиз. Бироқ орангизда бирорта зоти паст одам бўлса, у оппоқ девордан бошқа нарсани кўра олмайди. Қани, суратга астойдилроқ тикилинг.

Уленшпигель пардани очди ва сўзида давом этди:

— Фақат олий насаб кишиларгина, олижаноб хонимлар, ҳамда жанобларгина ўз қиёфасини кўра олади. Эндиликда ҳар ким оддий деҳқон сингари тасвирий санъатни фаҳламаслигини ёки у суратни яхши тушунадиган чинакам дворян эканини кўрсатади!

Ҳамма деворга тикилиб қарар, ҳамма ўзини кўраётганга солар, бир-бирига портретларни кўрсатиб, бир-бирини таниб, баҳслашишарди. Аслида эса улар яланғоч девордан бошқа ҳеч нарсани кўрмас, бу ҳолдан бўғилишарди.

Тўсатдан шу ерда ҳозир бўлган масхарабоз осмонга ирғишлаб, қўнғироқларини жиринглатиб қичқирди:

— Майли, мен энг паст одам, пастларнинг пасти бўла қолай, лекин мен бақириб, карнай-ноғора чалиб шуни таъкидлаб айтаман: «Оппоқ, силлиқ, бўм-бўш девордан бошқа ҳеч нарсани кўрмаяпман. Парвардигор билан азиз-авлиёлар қўлласин мени!»

— Қаерда аҳмоқлар ишга аралашса, донолар кетиши керак, — деди Уленшпигель.

У қалъадан чиқиб кетганида ландграф уни тўхтатди.

— Эҳ, тентак, тентак! — деди у. — Олам кезиб, олий, мўътабар нарсаларни оғиз кўпиртириб мақтайсан, тентаклик устидан куласан. Сен мана шундай муҳтарама хонимлар, асилзода амалдорлар ҳузурида халқ удумига кўра, дворянларнинг димоғдорлиги ва мағрурлигидан кулдинг. Узун тиллигинг бир кун бошингга етиб, дорга осиласан.

— Агар арқон тилладан бўлса, — деди Уленшпигель, — бир назар ташлашим биланоқ қўрқувдан кукун бўлиб кетади.

— Мана сенга биринчи кукун, — деди ландграф ва унга ўн беш флорин узатди.

— Сиз олий ҳазартларидан чин кўнглимдан миннатдор-

ман,— деди Уленшпигель.— Йўлимда учраган ҳар бир қовоқ-хонага бир тилладан улашиб ўтаман.

У пат қадалган қалпоғини чаккасига қўндириб, эшагига сакраб минди-да, йўртдириб кетди уни.

LVII

Дарахтлардаги япроқлар олтин тусга кириб борар, баъзида кузги шамол эсиб қўярди. Гоҳида Катлинининг бир-икки соатга ақли жойига келиб қоларди, шунда Клаас буни худонинг меҳрибончилиги, унинг ҳолидан хабар олиши деб қўярди. Шундай пайтларда Катлина ўз афсунгарлиги билан Нелени юз миль нарида майдонларда, кўчаларда, ҳатто уйларда содир бўлаётган ҳодисаларни кўриб туришга мажбур қиларди.

Бир куни Катлинининг ақли жойида бўлиб, тушлик пайтида Клаас, Сооткин ҳамда Неле билан қуймоқжўрлик қилар ва тўйиб пиво ичишарди.

— Бугун император ҳазратлари Карл Бешинчи тахтдан воз кечади¹,— деди Клаас.— Неле, ширин қизим, ҳозир Брюсселда нималар бўлаётганини кўра олмайсанми?

— Агар Катлина истаса кўра оламан.

Катлина унинг скамейкага ўтиришини буюрди, у сеҳргардек ҳаракат қилаётган Катлинининг сўзлари ва ҳаракатлари ҳукми остида қаттиқ уйқуга кетди.

— Киравер,— деди Катлина,— бу император Карл Бешинчининг энг яхши кўрган боғ ичидаги шинамгина уйи.

— Мен ҳозир кичкинагина яшил залдаман,— деди Неле аста,— бу ерда бир одам ўтирибди, ёши эллик тўртларда, сочлари оқ, тепакал, малла соқол, ияги олдинга туртиб чиққан. Унинг қўй кўзларида айёрлик, шафқатсизлик ва сохта мулойимлик ифодаси бор. Бу одам олий ҳазратлари экан. У шамоллаб қолибди, йўталапти. Унинг ёнида бошқа бир ёш, бесўнақай, маймун сингари хунук, каллахум одам турибди. Мен уни Антверпенда кўрганман — у қирол Филипп.

Олий ҳазратлари йўталиб, бир неча қултум қайноқ вино ичмоқда.

«Энди,— деяпти у Филиппга,— генерал штатларни — епископлар, дворянлар ва шаҳарликларни, ҳамиша индамай юра-

¹ Карл Бешинчи 1555 йил 25 октябрда Брюсселда тахтдан воз кечган.

диган Вильгельм Оранскийни, шуҳратпараст Эгмонтни¹, халқ нафратига учраган Горнини², шерюрак Бредероделарни³ кўрасан. Сен бурнини кесдиришга, уни асилзодалик белгиси деб бўйнига олтин занжир тақиб юришга ҳам рози бўлгудек юзларча бесаранжом, бетайин одамларни кўрасан».

Кейин у гап оҳангини ўзгартириб, қирол Филиппга аянчли овозда гапираётир:

«Ўғлим, ўзинг биласан, сени деб тахтдан воз кечаётирман; мен бутун олам олдида ажойиб томоша кўрсатаман, гарчи йўталаётган бўлсам ҳам, ҳиқичоқ тутса ҳам, чунки умримда кўп нарса еганман, ўғлим, халойиқ олдида сўзлайман. Агар менинг нутқимдан кейин кўзларингга ёш келмаса, унда тошбағир бўлишинг керак».

«Йиғлайман, ота», — деб жавоб берди Филипп.

Шундан кейин олий ҳазрат ўз мулозимига шундай демоқда:

«Бир чақмоқ қандга вино томизиб бер: ҳиқичоқ тутяпти мени. Ишқилиб, халойиқ олдида сўзлаётганимда тутиб қолмасин-да. Кечаги еган ғоз гўштим ҳам бўлгиси келмаяпти шекилли. Орлеан виносидан бир стакан ичсаммикан-а? Кел, уни ичмаганим маъқул, жуда тахир. Ё балиқ гўшти еймикан? Йўқ, бу жуда ёғлиқ. Бургунд виносидан бер».

Мулозим унга вино берди, кейин унга тўқ-қизил бархитдан кийим кийгизди, устидан зарбоф ридо ташлади, белига қилич боғлади, қўлига салтанат асосини бериб, бошига тож кийгизди.

Олий ҳазратлари шийпондан чиқиб, кичкинагина хачирга минди, унинг орқасидан қирол Филипп билан бир неча сарой амалдорлари боришяпти. Улар шу аҳволда сарой деб аталадиган катта бино томон кетишяпти, саройнинг хоналаридан бирида улар новча, қадди-қомати келишган, ҳашамдор кийинган бир кишига дуч келишди, уни Оранский деб аташяпти.

«Мени қай аҳволда кўряпсан, Вильгельм?» — деб сўради олий ҳазратлари.

¹ Граф Ламораль Эгмонт — нидерланд аристократи: Испаниянинг Франция билан бўлган урушида Сен-Кантен (1557) ва Гравелин (1558) яқинида французларни енгган. 1567 йилда Филипп II га садоқатли бўлиш учун қасам ичган бўлса-да, 1568 йил бешинчи июнда герцог Альба томонидан давлатга хиёнат қилишда айбланиб, қатл этилган.

² Граф Горн Филипп Монморанси — нидерланд аристократи. Альба томонидан Эгмонт билан бир кунда қатл этилган.

³ Барон Генрих Бредероде — нидерланд аристократи. Вильгельм Оранскийнинг тарафдори.

Лекин у жавоб қайтармади.

Олий ҳазратлари кулибми ёки аччиғланибми унга гап хотди:

«Нима, гунг бўлиб қолганмисан? Кекса ҳукмдорларга ҳақ гапни айтиш лозим бўлганда ҳам индамайсанми? Подшолик қилаверайми ё ундан воз кечайми? Гапир, Индамас».

«Олий ҳазратлари, — деди новча киши, — қиш келганда ҳар қандай азим эман ҳам япроқларини тўкади».

Соат учга занг урди.

«Ҳой Индамас, кел, елкангга суянай».

Олий ҳазратлари, Индамас ва аркони давлати билан катта залга кириб, атрофи шойи ҳамда чўғдек ёниб турган гиламлар билан ўралган тахтиравон остидаги минбарга ўтирди.

Бу ерда учта ўриндиқ турибди; ўртадагиси олий ҳазратлариники, у ҳашаматлироқ қилиб безатилган, унинг тепасига императорлик тожи қўйилган. Қирол Филипп бошқа бир ўриндиққа ўтирди, чап томондаги учинчи ўриндиқ аёл кишига ҳозирланган, у албатта маликаники. Унг ва сўл томондаги гилам қопланган ўриндиқларда қизил либос кийган жаноблар ўтиришибди. Уларнинг орқасида кўплаб жаноблар туришибди, улар князлар, олий насаб хонимлар бўлса керак. Минбарнинг рўпарасидаги ҳеч нарса тўшалмаган ўриндиқлардан мовут кийимдаги кишилар жой олишган. Уларнинг ўзаро шивирлашаётганларини эшитиб турибман, бутун сарф-харажат зиммаларига тушгани учун шундай камтарона кийиниб, бунинг устига ана шундай қуйида ўтиришганмиш. Олий ҳазратлари кириши билан ҳамма ўрнидан турди, лекин император ўтириб, уларга ҳам ўтиришга ишора қилди.

Кейин бир чол шошилмай, узоқ гапирди; ундан кейин бир хоним сўзлади, қиёфасидан қироличага ўхшайди, малика олий ҳазратларига талайгина нарса ёзилган найчасимон ўроғлиқ қоғозни тутқазди, император уни бўғиқ, секин овоз билан йўтала-йўтала ўқиди, кейин ўзи ҳақида гапира бошлади:

«Мен Испания, Италия, Нидерландия, Англия ҳамда Африка бўйлаб кўп кездим, бу кезишларнинг ҳаммаси парвардигори олам шуҳрати, қуролимиз қудрати, фуқароларим фаровонлиги учун бўлди».

Кейин у яна узоқ сўзлади, охирида қариб, кучдан қолганини айтиб, Испаниянинг тожини бутун герцогликлари, графликлари, баронликлари билан ўғлига топширмақчи эканлигини маълум қилди.

У йиғлаб юборди, унга қўшилиб ҳамма йиғлай бошлади.

Қирол Филипп ўрнидан турди, тиз чўкиб шундай деди:

«Олий ҳазратлари, сиз давлатни идора қилишга қодир бўлган бир пайтда тож-тахтни сиздан қабул қилиб олишга қандай журъат қила оламан?»

Шунда император унинг қулоғига шивирлаб, гилам тўшалган ўриндиқларда ўтирган жанобларга мурожаат этишини буюрди.

Филипп ўтирди ва нохуш оҳангда уларга мурожаат қилди:

«Мен француз тилини гапириш учун лозим бўлганича эмас, балки тушуниш учун лозим бўлган даражада биланман. Шу сабабли менинг ўрнимга Гранвелла кардинали епископ Арраснинг¹ сўзларига қулоқ солинг».

«Яхши гапиролмадинг, ўғлим»,— деди олий ҳазратлари.

Чиндан ҳам ёш қиролнинг мағрурлиги, димоғдорлигини кўриб бу ерга йиғилганлар шов-шув кўтаришди. Кейин ҳукмдорни кўкларга кўтариб малика гапирди, ундан кейин мункиллаб қолган доктор нутқ сўзлади, у гапини тугатгач, олий ҳазратлари қўл ишораси билан унга миннатдорлик билдирди. Бу расмиятчиликлар битгач, олий ҳазратлари фуқароларини ўзига садоқат билдириб ичган қасамларидан халос бўлганларини эълон қилди, буни тасдиқловчи ҳужжатларга имзо чекди, сўнгра тахтдан туриб, ўрнини ўғлига бўшатиб берди.

Залдагиларнинг ҳаммаси йиғига тушди. Император ўз яқинлари билан боғдаги уйга жўнади.

Яшил залда ўзлари ёлғиз қолгач, император ичаги узилгундай қуларкан, бетида кулгидан асар ҳам кўринмаётган қирол Филиппга мурожаат қилди:

«Бу одамчаларнинг кўнглини вайрон қилиш қанчалик осонлигини кўрдингми? Дарё-дарё кўзёши тўкилди-я! Сенинг ҳам кўнглинг вайрон бўлгандай бўлди-ю, лекин етарли эмас. Халқни сийлайдиган чинакам томоша ана шу! Уларни қанча кўп шилсак, улар бизга шунча кўп меҳр қўяди. Германияда реформацияга чидадим. Нидерландияда эса уни таъқиб этдим. Агар немис ҳукмдорлари католик бўлиб қолганларида, мен уларнинг мол-мулкани талаш учун лютерчилар томонига ўтиб олардим. Улар менинг Рим католик динига садоқатим зўрлигига қаттиқ ишонишади, уларни ташлаб кетаётганим учун ичлари ачишади. Мен Нидерландияда шаккоклиги учун эллик минг одамни — энг яхши эркаклар билан

¹ Гранвелла кардинали епископ Аррас — 1559 йилдан 1564 йилгача Нидерландия ҳукмдори бўлган Маргарита Пармскаянинг бош маслаҳатчиси. Кардиналлик қалпоғи қизил бўлганига нисбат бериб, ўга золимлиги учун халқ унга «Қизил кўппак» деб лақаб қўйган.

энг гўзал аёлларнинг умрини ҳазон қилдим. Мана энди тахтдан воз кечарканман, улар ҳиқиллаб йиғлашапти. Мол-мулкларни мусодара қилишни ҳисобга олмаганда, у ердан Ҳиндистон билан Перу берадиган бождан ҳам кўпроқ пул олдим, улар бўлса мендан ажралишаётганига хафа. Мен Гентни ҳам бўғиб ташладим, менга нима тўсқинлик қилса ҳаммасини яксон қилдим; эркинлик, ҳуқуқ, устунлик — буларнинг ҳаммаси қироллик амалдорлари иродасига боғлиқ, бу сахий одамлар эса ўзини эркин деб билади, чунки уларга камондан ўқ узишга, маросимларда ўз байроқларини кўтариб юришга рухсат берилган. Улар ҳукмдорнинг қудратини ҳис қилишади; қафасда бўла туриб сира ҳам чекмай, ашула айтиб, менга йиғлашади. Уғлим, уларга нисбатан худди мендек муомалада бўл: тилингда шафқатли, амалда қаҳри қаттиқ бўл. Чақиб олиш пайти етгунча ялаб туриш лозим. Ҳар қандай эркинлик; ҳуқуқ, имтиёзни сақлаш қасамёдига доимо риоя қил. Лекин уларнинг хавfli эканлигини кўрган заҳотинг янчиб ташла. Уларни журъатсизлик билан астагина урма, унда темирга айланадилар, оғир мушт билан янчсанг шишадай парчалаб ташлайсан. Бидъатчи, шаккокларни католик динидан қайтгани учун эмас, балки улар Нидерландияда бизнинг мавқеимизга путур етказишлари мумкин бўлгани учун қириб ташла. Мен сингари виждон эркинлигидан олий ҳазратларини ҳақорат қилинди деган натижани келтириб чиқар, бу молу мулкни мусодара қилишга олиб келсин, шунда умр бўйи мен сингари мерос ола берасан. Вақти келиб тахтдан воз кечасан ё ўласан, ўшанда улар: «Оҳ, ҳукмдоримиз олижаноб, сахий одам эди!» — дейишади ҳамда кўзёш қилишади.

— Энди ҳеч нарса эшитмаяпман, — деди Неле. — Олий ҳазратлари каравотда ухлаб ётибди, такаббур, гердайган қирол Филипп эса отасига бемехрларча тикилиб турибди.

Шу сўзлардан кейин Катлина Нелени уйготди.

Клаас эса ўчоқнинг ичкарисида ловиллаб ёнаётган ўтга тикилганча ўйга толди.

LVIII

Уленшпигель Гессен Ландграфи ҳузуридан чиқиб, сарой амалдорлари ва хонимларининг қаҳрли вазоҳатига парво қилмай, қалъа майдонидан ўтиб борарди.

Люнебург герцоги мулкидан кетиб бораркан, у слейслик хушчақчақ фламандлар тўдасига дуч келиб қолди, улар бир йилда бир марта Германияга бориш учун ҳар шанба оз-оздан пул тўплашарди.

Улар Люнебург герцоглигининг қишлоқлараро йўллари ва ботқоқлари бўйлаб каттагина от ўйинчоқдай пилдиратиб тортиб кетаётган усти очиқ аравада қўшиқ айтиб боришарди. Уларнинг баъзилари осмону фалакни бошига кўтариб, гижжак, карнай, сурнай, ноғора чалишарди. Араванинг ёнида бир семиз одам яёв юриб борар ва «роммель-пот» чаларди — пиёда юрсам бир оз озсам керак деган умиддалиги кўриниб турарди.

Чўнтагида тангалари жиринглаб келаётган Уленшпигелга кўзлари тушганда бир флорин пуллари қолган эди уларнинг. Уленшпигелни қовоқхонага олиб кириб роса сийлашди, у асло эътироз билдирмади. Бироқ йигитлар унинг кружжасини тўлатиб қўйишар экан, бир-бири билан кўз қисиб, кулишаётганини сезиб, уларнинг ўзига қарши бирорта шумликни ишлатмоқчи эканликларини билди-да, ташқарига чиқиб, эшик орқасидан уларнинг гапига қулоқ сола бошлади. У шундай гапларни эшитди:

— Бу ландграфнинг рассоми, — деди семиз, — у чизган сурати учун минг флориндан ҳам кўп пул олган. Уни яхшилаб меҳмон қилайлик, икки ҳисса қилиб қайтариб оламиз.

— Илоҳо омин, — дейишди бошқалар.

Уленшпигель эгарлоғлиқ турган эшагини минг қадамча нарироқдаги фермага олиб борди, у ердаги қизга икки патар бериб, эшагига қараб туришни тайинлади-да, ўзи яна улфатлар олдиға қайтиб келди, индамай столға ўтирди. Йигитлар ҳамон унга қуйиб беришар ва унинг учун пул тўлашарди. Уленшпигель чўнтагидаги граф олтинларини жиринглашиб, ҳозиргина эшагини бир деҳқонга ўн етти кумуш талерга сотганини айтди.

Улар йўл-йўлакай еб-ичиб, шу алфозда карнай-сурнай чалишиб кетишаверди.

Баҳайбат от уларнинг аравасини пештоқига «Қозон» деб ёзиб қўйилган қовоқхона олдиға пилдиратиб келди. Шу қовоқхона ёнида тўхташди, чунки ичкаридан хушбўй ҳид тараларди.

Бояги ҳўппа семиз қовоқхона эгасига яқинлашиб, Уленшпигелни кўрсатди ва шундай деди:

— Бу графнинг рассоми, ҳамма пулни ўша тўлайди.

У Уленшпигелга бошдан-оёқ разм соларкан, қаёоат ҳосил қилди. У флорин ва талерлар жирингини эшитиб, столға ичимлик ва ноз-неъматларини тўкиб-солди. Уленшпигель ҳеч нарсани назардан қочирмай, ҳушёр ўтираверди. Чўнтагидаги пуллар жаранглайверди. Бундан ташқари, у гоҳ-гоҳида бошидаги қалпоғига уриб қўяр ва ҳамма бисоти шу ерда эканлиги-

ни айтарди. Шу аҳволда зиёфат икки кечаю икки кундуз да-
вом этди, ниҳоят улфатлар унга мурожаат қилишди:

— Ҳисоб-китобни қилиб, жўнаш вақти етди.

— Пишлоқ устида ўтирган каламуш кетишни ўйлайди-
ми? — деди Уленшпигель.

— Йўқ.

— Киши ҳузур қилиб еб-ичиб ётаркан, уни кўча чанги ёки
зулук тўла кўлмак сув ўзига мафтун қиладими?

— Йўқ.

— Ундай бўлса, токи менинг флорин, талерларим томо-
гимиздан қуйилаётган, кўнгилларимизни хушнуд этадиган
ичимликларга воронка бўлиб хизмат қиларкан, шу ерда ўти-
раверамиз.

У қовоқхона эгасига яна ичимлик, колбаса келтиришни
буурди.

— Мен тўлайман, чунки ҳозирча мен ландграфман,—
деди Уленшпигель овқат ея туриб,— лекин ҳамёним бўшаган-
дан кейин нима қиласизлар, дўстларим? Сўнг тепасига ҳам,
қошияларига ҳам червонлар тикилган қалпоғимдаги пуллари-
ни сарфлашга ўтасизлар.

— Қани, ушлаб кўрайлик!— деб қичқиришди улар.

Улар хурсандликдан нафаслари бўғизларига тиқилиб, кат-
талиги червондай келадиган тангаларни пайпаслай бошлаш-
ди. Лекин биттаси шундай қаттиқ эзгиладики, Уленшпигель
унинг қўлидан қалпоқни тортиб олди ва:

— Сабр қил, эй жон-жаҳди билан соғувчи, қалпоқни елин
қилиб соғадиган пайт келгани йўқ ҳали,— деди.

— Қалпоғингнинг ярмини менга бер,— деб илтимос қилди
ўша йигит.

— Йўқ, берсам калланг ярми ёруғ, ярми қоронғи аҳмоқ
калла бўлиб қолади.

Уленшпигель қалпоғини қовоқхона эгасига бера туриб,
шундай деди:

— Ҳозирча иссиқ, бу сенда туриб турсин. Мен ташқарига
чиқиб келай.

Қовоқхона эгаси қалпоқни олди, Уленшпигель кўчага чиқ-
қач, эшаги турган томонга чопиб кетди, бора эшакка мин-
ди-ю, уни Эмден томонга йўрғалатди.

Унинг ҳадеганда қайтавермаганини кўрган улфатлар шов-
қин-сурон кўтаришди.

— У қочиб қолган! Энди ким тўлайди?

Қовоқхона эгаси қўрқиб кетди ва пичоқ билан қўлидаги
қалпоқни кесди. Лекин авра билан астар орасидан червон-
лар ўрнига мис чақалар чиқди.

Шунда у бутун қахр-ғазабини Уленшпигелнинг улфатларига тўкиб-солди ва қичқирди:

— Муттаҳамлар, пасткашлар, ҳамманг кийимингни еч, бўлмаса бу ердан соғ чиқармайман!

Шундай қилиб, улар пул ўрнига кийимларини беришиб, тоғ ва водийлар бўйлаб ички кийимларида кетишди: от билан аравани беришга кўзлари қиймади.

Йўлда учраганлар уларнинг бундай аянчли аҳволини кўриб, уларга нон, пиво, баъзида гўшт ҳам беришарди.

Шу аҳволда, ички кийимда Слейсга етиб келишди, лекин улар арава устида ҳамон ўйинга тушишар ва «роммель-пот» чалишарди.

LIX

Бу пайтда Уленшпигель Иефда Люнебург герцоглиги пастлик ва ботқоқликларида кезарди. Фламандликлар Люнебург герцогини Сув хўжаси деб аташади — унинг ерлари жуда ҳам зах.

Иеф Уленшпигелга итдай итоат қиларди. У пиво ичар, музыкага венгер масхарабозидан ҳам яхшироқ ўйнар, ўзини ўликка солар ва эгасининг сал ишораси билан тўрт оёғини осмонга қилиб ётиб оларди.

Уленшпигель Люнебург герцоги устидан Гессен ландграф-фи ҳузурида кулганлиги учун у қасдланиб, ғазабланиб қолганини биларди, унинг қўл остидаги ерларда юриш дорга осилиш деган сўз эди.

Тўсатдан у ўзи томон келаётган герцогни кўриб қолди. Герцогнинг жуда шафқатсиз одам эканлигини билгани учун эхсонаси чиқиб кетди унинг.

Даҳшат ичида эшаги билан гаплаша бошлади:

— Иеф, кўряпанми, саховатли Люнебург герцоги яқинлашмоқда. Аллақачон бўйнимни бир нарса арқон сингари қитиқляпти. Умидим шуки, уни жаллод қашламаса керак: қашлаш бошқаю осииш бошқа нарса. Уйлаб кўр, Иеф, сен билан оға-инидекмиз: икковимиз ҳам очликка бардош берамиз, иккимиз ҳам шалпанг қулоқмиз. Яна ўйлаб кўр, мендан жудо бўлсанг, қандай олижаноб дўстингдан айриласан-а.

Уленшпигель кўзларини ишқади, эшак эса ҳангради.

— Иеф, биз бирга яшадик, бошимизга ғам келса ҳам, қўлимиздан келганча иккимиз баҳам кўрдик, эсингдами бу? — Уленшпигель сўзида давом этди (эшак оч бўлгани учун ҳанграйверди). — Сен ҳеч қачон ўз эгангни унутмайсан-а, тўғрими, чунки бирга ғам чекиб, бирга шодликни баҳам кўрганларнинг

дўстлигидан кўра мустаҳкамроқ нарса йўқ. Иеф, чалқанчасига ёт!

Итоаткор эшак буйруқни бажарди, герцог осмонга кўтарилган тўртта туёқни кўрди. Уленшпигель эшакнинг қорнига ўтириб олди.

— Бу ерда нима қиляпсан?— бақирди герцог яқинлашиб.— Ифлос оёғинг билан менинг ерларимга қадам боссанг сени дорга осиб хавфи кутиши ҳақидаги сўнги буйруғимни билмайсанми?

— Раҳм қилинг, жанобим,— деди Уленшпигель,— шафқат қилинг менга!— у эшагини кўрсатиб, сўзида давом этди:— Сиз кимки ўзининг тўртта устун орасида яшаса у озод¹ эканлигини қонун ва ҳуқуқ бўйича яхши биласиз-ку, ахир.

— Менинг мулкимдан чиқиб кет,— деди герцог,— бўлмаса дорга осиб юбораман!

— Эҳ, олижаноб ҳукмдор, бир-икки олтин билан қаноатланганимда, мулкингиздан қушдай учиб чиқиб кетардим!

— Аблаҳ!— деди герцог.— Итоатсизлигинг камлик қилгани устига яна пул сўрашга ҳам ҳаддинг сиғдимми?

— Тақсирим, нима қилай: сиздан пулни тортиб ололмайман, илтимос қиламан, холос.

Герцог унга бир флорин ташлади, Уленшпигель эшагига бурилиб деди:

— Тур ўрнингдан, Иеф, герцог жанобларига қуллуқ қил.

Эшак ўрнидан ирғиб туриб ҳангради, сўнг иккови ҳам кўздан йўқолди.

LX

Сооткин билан Неле кулба деразаси олдида кўчага тикилиб ўтиришарди.

— Нима бўлди, жонгинам,— сўради Сооткин, — ўғлим Уленшпигель келмаяптими?

— Йўқ,— деди Неле.— Биз бу ярамас дайдини бошқа кўрмаймиз.

— Унга аччиқ қилма, Неле,— деди Сооткин,— унга раҳминг келсин: бечора бола, аллақаерларда бошпанасиз сангиб-улоқиб юргандир.

— Эҳтимол, ота-онасидан бадавлатроқ, бирор хушрўйгина хонимникида ётгандир.

---

¹ Уленшпигель пичинг билан қадимий герман қонун ва ҳуқуқига кўра хусусий тураржой даҳлсиз эканлигини айтмоқчи бўлади.

— Ундай бўлса кошкийди-я,— деди Сооткин.— Эҳтимол, ҳозир қовурилган майна гўшти еб ўтиргандир.

— У очкўзни тош билан боқиш керак, ана ўшанда тезроқ уйга қайтиб келади! — қичқирди Неле.

Сооткин қаҳ-қаҳ уриб кулди:

— Бунчалик жаҳл қаёқдан келди, қизим?

Бурчакда хаёлга чўмиб ўтин боғлаётган Клаас гапга аралашди:

— Қиз бечора бутун вужуди билан уни севиб қолганини билмаяпсанми?

— Эҳ, ярамас, айёр қиз! — қичқирди Сооткин.— Чурқ этмай юрганингни қара-я! Айт-чи, қизим, ростдан ҳам у сенга ёқадими?

— Бўлмагур гап,— жавоб қилди Неле.

— Жуда ажойиб эр бўлади сенга, — деди Клаас,— оғзи катта, қорни пуч, тили узун; флоринни чақага айлантиради; умрида ҳалол меҳнат қилиб бир тийин ҳам топмай, кўча-кўйларда дарбадар шаталоқ отиб юраверади.

Лекин Неле тўсатдан чўгдек қизариб кетди ва жаҳл билан эътироз билдирди:

— Нега уни яхши одам қилиб тарбияламадингиз?

— Кўрдингми, қиз бечорани йиғлатдинг,— деди Сооткин.— Ҳой эр, жим бўл энди.

LXI

Уленшпигель Нюрнбергга етгач, ўзини барча касалларнинг табиби, машҳур ошқозон тозаловчи, безгакнинг уруғини қури-тувчи, ҳаммага маълум бўлган вабо ҳамда қўтирни бартараф этувчи табиб деб эълон қилди.

Касалхонада беморлар шу қадар кўп эдики, уларни қаёққа саранжом қилишларини билмаётгандилар. Уленшпигелнинг келганидан хабар топган касалхона нозири унинг ҳузурига чопди, чиндан ҳам барча касалларни даволай олиш-олмаслигини сўради.

— Энг сўнггисидан бошқа ҳаммасини даволайман,— деб жавоб қилди Уленшпигель.— Бироқ бошқа ҳамма касалликларни даволашим учун менга икки юз флорин беришга ваъда қиласиз. Беморларингиз тузалдим деб айтмагунча ва касалхонадан чиқиб кетмагунча сиздан бир тийин ҳам олмайман. Эртаси куни у мағрур, олимона, такаббуруна қиёфада касалхонага келди.

У хоналардаги беморларни кўздан кечираркан, ҳар бирининг қулоғига:

— Оғзимдан қандай гап чиқса, уни ҳеч кимга айтмасликка онт ич. Касалинг нима?— дерди.

Бемор жавоб берар ва унинг гапини айтмаслик учун онт ичарди.

— Гап бундай,— дерди Уленшпигель,— мен биронтангизни куйдириб, кулингиздан ажойиб таъсир кўрсатадиган дори ясайман ва қолганларга бераман. Кимки касалхонадан ўзи юриб чиқолмаса, ўша одам куйдирилади. Эртага нозир билан бирга келаман, касалхона олдидаги кўчада туриб, сизларга: «Ким соғ бўлса, лаш-лушини олсин-да, кўчага чиқсин!»— деб бақираман.

Эртаси куни Уленшпигель худди шундай қилди.

Ҳамма беморлар: чўлоқлар ҳам, бодлар ҳам, силлар ҳам, иситмалар ҳам кўчага ёпирилиб чиқишди, ҳатто ўн йилдан бери бир жойда ётганлар ҳам қолмади.

Нозир улардан, чиндан ҳам соғмисизлар, чопа оласизларми, деб сўради.

— Ҳа, ҳа!— дейишди. Улар, биронтамиз ичкарида қолди, ҳозир уни ҳовлида куйдиришяпти, деб қаттиқ ишонишганди.

— Пулни тўла,— деди Уленшпигель.— Мана, уларнинг ҳаммаси кўчада туришибди ва соғмиз дейишяпти.

Икки юз флоринни олиб, у шоша-пиша жўнаб қолди.

Эртаси беморлар янада оғирлашиб касалхонага қайта бошладилар, фақат бир бемор соғ ҳаводан нафас олиб тузалиб қолди. У роса ичиб, кўча-кўйда: «Яшасин машҳур табиб Уленшпигель!»— деб бақириб юрди.

LXII

Бу икки юз флоринни ҳам сарфлаб тугатган Уленшпигель Венага етиб борди ва у ерда қўл остидаги ишчиларга жуда ёмон муносабатда бўладиган аравасознинг ишхонасига ишга кирди. Унинг ишчилари темирчилик босқонини уддалаша олмасди.

— Тез бўл, тез бўл!— доим қичқириши шу эди хўжайиннинг.— Босқон билан улгуриб бор!

Кунларнинг бирида, хўжайин боғда юрганида, Уленшпигель босқонлардан бирини орқалаб олиб, хўжайиннинг орқасидан юраверди. Хўжайин унинг ғалати юк кўтариб олганини кўриб ажабланди, лекин Уленшпигель бунинг сабабини тушунтирди:

— Хўжайин, менга орқамдан босқон билан улгуриб бор деб буюрдингиз-ку ўзингиз. Бунисини қўйиб, бошқасини олиб келишни бююрасизми?

— Йўқ, азизим, мен сенга бундай деб айтмаган эдим. Бор, босқонни жойига қўй.

Ўзини бундай майна қилганлари учун қасдини олмоқчи бўлди у ва ярим кечада туриб, шогирд-халфаларини уйғота бошлади.

— Хўжайин, нима қилиб ярим кечада уйғотиб юрибсан бизларни? — деб сўрашди халфа-шогирдлар.

— Одатим шунақа: биринчи ҳафтада менинг ишчиларим фақат туннинг ярминигина тўшакда ўтказишлари керак.

Хўжайин Уленшпигелни ҳам уйғотди, шунда у темирчилик хонасига тўшагини ёпиниб чиқди.

— Ақлдан озибсан! — ўдағайлади хўжайин. — Нима қилиб тўшакни орқалаб юрибсан?

— Одатим шунақа, — жавоб берди Уленшпигель, — дастлабки ҳафтада тўшакнинг устида, иккинчи ҳафтада тўшакнинг остида ухлайман.

— Жуда соз, — деди хўжайин, — лекин менинг яна битта одатим бор: сурбет ишчиларни ташқарига чиқариб қўяман — ана ўшанда биринчи ҳафта ернинг устида, иккинчи ҳафтада эса ернинг остида ухласин.

— Қойил, хўжайин, — деди Уленшпигель. — Демак, сенинг пиволи бочкаларинг турадиган қазноғингда ухларканмиз-да?

LXIII

Апрель келди. Даставвал ҳаво илиқ бўлди, кейин совуқ туриб, ҳаво айнаиди, осмон мотамсаро тус олди. Уленшпигелнинг уч йиллик бадарга муддати аллақачонлар тугаган, Неле кундан-кун ўз ёрини интизорлик билан кўзи тўрт бўлиб кутарди.

— Оҳ, — деди қиз, — совуқ чамандек гуллаган нок, ясинни ҳам, эрта бошланган баҳорнинг илиқлигига ишониб барвақт гуллаган бошқа шўрлик ўсимликларни ҳам хазон қилиб кетади! Ана, йўлларни қор қопламоқда, менинг қалбим ҳам қорга кўмилган... Бахтиёр юзларни гулгун, қизил томларни янада қизил, дераза ойналарини янада ярқироқ қиладиган порлоқ қуёшнинг кўз қамаштирувчи нурлари қани? Еру осмонни, қуш ҳамда қўнғизларни иситувчи қуёш қани? Оҳ, кечаю кундуз соғинч ва қутиш баданимга титроқ киритмоқда. Қаердасан, ёргинам Уленшпигель?

Уленшпигель оч, совуққотган ҳолда Фландриянинг Ренэ шаҳрига етиб келди; лекин у зорланмади, балки қорнимни тўйдирсинлар деб бошқаларни кулдиришга ҳаракат қилди. Бироқ бу ҳадеганда унинг қўлидан келавермади, одамлар унинг ёнидан ҳеч нарса бермай ўтиб кетаверди.

Совуқ эди: йўловчи гоҳ қорда, гоҳ ёмғир, гоҳида дўлда қоларди. У қишлоқдан ўтиб бораётганида бирорта итнинг суяк ғажиб турганини кўрса ҳам оғзидан сўлакайи келарди. У бир флорин топишни жуда-жуда истарди, лекин бу пул ўлгурни қандай топишни билмасди.

У баландга тикиларди; юқорида каптархона томида ўтирган каптарлар оппоқ, думалоқ томчиларни ерга ташлашарди, лекин бу флоринлар эмасди. У кўчалардан изларди, бироқ флоринлар тош йўлларда думалаб ётмайди.

У ўннга қараб, осмонда қоп-қора тоғдай булут сузиб келаётганини кўрди, аммо бу булутдан ҳам флорин қуйилмаслигини у яхши биларди. Чапга қараб, йўл бўйида тарвақайлаб ўсган, савлат тўкиб турган ҳеч кимга даркори йўқ ёввойи каштан дарахтини кўрди.

— Эҳ,— деди у,— нега бу каштан дарахти-ю, флорин дарахти эмас? Жуда ажойиб дарахт бўларди-да унда!

Бирдан баҳайбат булут йиртилиб, Уленшпигелнинг устига тошдек қаттиқ дўл ёға бошлади.

— Эвоҳ,— деди у,— фақат дайди итларнигина тошбўрон қилардилар-ку.

У қочиб борар экан:

— Бу ориқ танамга паногоҳлик қилувчи на қасрим, на капам борлиги менинг айбим эмас-ку. Оҳ, шафқатсиз дўл — тошдан ҳам қаттиғ-а! Бу дунёда кулфат чекиб юришимга мен айбдор эмасман. Нега мен император эмасман-а! Бу дўл қулоғимга худди ачиқ сўзлардай урилмоқда,— дерди.

У ҳамон чопишда давом этаверди.

— Бечора бурним,— дерди у,— ҳозир илма-тешик бўласан, дўл уролмайдиган пана жойлардаги зиёфатларда бу дунё зўравонларига хизмат қиладиган мурчдондай бўлиб қоласан,— у юзларини сийпаб, яна гапида давом этди:— Илма-тешик бет ўчоқ олдида куйиб-пишиб ишлаётган ошпазлар учун кафгирликка ҳам ярайверади. Эҳ, олдин кўрганам қайлаларнинг ўтмиш хотиралари! Мен очман. Ҳой бўм-бўш қорним, зорланма; эй ғамгин ичакларим, ашула айтманг. Эй саховатли тақдир, қаёққа йўқолдинг? Мени ўз яйловингга етакла...

У ана шундай вайсаб бораркан, булут аста-секин тарқаб, қуёш чарақлаб кўринди, дўл тинди, Уленшпигель эса қуёшга мурожаат қилди:

— Салом сенга, эй менинг якка-ягона дўстим қуёш! Мени қуритгани келдингми?

Бироқ совуқ унга азоб берар, у шитоб билан олдинга чопарди. Тўсатдан йўлда ўзи томон жон ҳолатда югуриб келаётган олапар итга кўзи тушди, итнинг тили бир қарич осилган, кўзи шокосасидан чиққундай.

«Қутурган ит бўлса керак»,— деб ўйлади Уленшпигель, ердан тош олиб, дарахтга тармашди; у дарахтга чиқишга улгуриб-улгурмай ит етиб келди. У тош билан урган эди, итнинг боши ёрилди. Ит тўхтаб, жон аччиғида дарахтга ирғиб, Уленшпигелни тишламоқчи бўлди, лекин тишлолмади, йиқилиб жон берди.

Уленшпигель дарахтдан тушиб, итнинг тумшуғи қутурган итларники сингари бутунлай қуп-қуруқ эмаслигини кўрди.

Итнинг териси унга ёқиб қолди, уни пуллашга аҳд қилди. Итнинг терисини шилиб, уни ювди, ҳассасининг учига илиб офтобга ёйиб қуритди, сўнг халтасига солди.

Очлик ва чанқоқ ҳамон азоб берарди унга. У деҳқон қўралари ёнидан ўтиб борарди-ю, лекин терини уларга кўрсатишдан кўрқарди; ахир, уларнинг орасидан итнинг эгаси ҳам топилиб қолиши мумкин-да. У нон сўради, лекин ҳеч ким бермади. Қоронғи тушди. У кичкинагина меҳмонхонага кирди; меҳмонхонанинг эгаси бўлмиш қари кампир бугун Уленшпигель ўлдирган итга жуда ўхшайдиган, ҳадеб йўталаётган итни силаб ўтирарди.

— Қаёқдан келяпсан, йўловчи?— сўради кампир.

— Римдан,— деди Уленшпигель.— У ерда шамоллаб қолишдан азоб чекаётган папанинг итини даволадим.

— Демак, авлиё отамиз билан дийдор кўришибсан-да?— сўради кампир ва унинг олдига бир кружка пиво қўйди.

— Бўлмасам-чи,— деди Уленшпигель пиводан ҳўпларкан,— у киши табаррук оёқларига бош уриб, муқаддас кавушларини кўзларимга суртишгагина ижозат бердилар.

Бу орада қари ит ҳамон йўталарди.

— Қачон бўлди бу?— сўради кампир.

— Ўтган ойда. Мени кутишаётганди: дарвоза ёнига келиб, уни тақиллатдим. «Ким у?» — деб сўради папа ҳазратларининг энг махфий ва сирли маҳрамлари бўлмиш архикардинал. «Бу мён, ҳазратим,— деб жавоб қилдим.— Мен Фландриядан шошилинч равишда папанинг оёғига бош ургани ва папанинг итини даволагани келдим». — «Э, Уленшпигель дегани сен-

мисан? — деб қичқирди папа ён томондаги эшикдан. — Мен сен билан кўришишни жуда-жуда истардим-у, бироқ бу мумкин эмас. Соқолларимни муқаддас устара қираётгани вазидан чет кишиларга кўринишим ман этилган». — «Оҳ, қандай бахтсизлик! — дедим мен. — Ахир, жуда узоқ жойдан сиз олий ҳазратларининг оёгингизга бош ургани, итингизни даволагани келдим. Наҳотки ҳеч нарса қилмай шундай қайтиб кетаверсам?» — «Йўқ», — деди папа. Шу пайт унинг бировни чақирганини эшитиб қолдим: «Ҳой, архикамергер, курсимни суриб, пастдаги даричани оч». Дарича очилиб, туйнукдан олтин кавуш кийган оёқни кўрдим, момақалдироқдай гулдурган овозни эшитдим: «Мана, шоҳларнинг шоҳи, қиролларнинг қироли, императорлар императорининг қудратли оёғи! Эй христиан йигит, табаррук кавушни ўп!» Мен табаррук кавушни ўпдим, бурнимга самовий хушбўй ҳидлар гуп этип урди. Сўнг дарича ёпилиб, ҳалиги гулдурган овоз кутиб туришимни айтди. Дарича яна очилиб, ундан мешдай шишиб кетган, хирилдоқ, кўзлари бежо қўтир ит чиқиб келди; шишиб осилиб кетган қорни эгри оёқлари қадам ташлаганда ерда судралиб келяпти. Шу пайт папа яна мен билан гаплашди: «Уленшпигель, менинг итим шу, — деди у. — У бидъатчи-шаккоқларнинг майдаланган суякларини гажигани учун йўтал ҳамда бўлак касаликлардан азоб чекаётир. Бўтам, уни даволагин, пушаймон бўлмайсан...»

— Пиводан ич, — деди кампир унинг гапини бўлиб.

— Қуй, — деди Уленшпигель ва гапида давом этди: — Мен итга ўзим тайёрлаган мўъжизали таъсир этадиган, ичини сурадиган дори бердим. Уч кечаю уч кундуз узлуксиз ичи кетиб, ниҳоят тузалиб кетди у.

— Ё ҳазрати Исо, ё Биби Марям! — хитоб қилди кампир. — Менинг итимни ҳам даволай оласанми?

— Менга бир неча бўлак қовурилган гўшт, бир жуфт қолбаса, пиво берсанг, итингнинг овози шунчалик тозаланиб кетадики, у ибодатхонада ўқиладиган хорда «Аве» дуосини ҳам қўшиқ қилиб айтаверади.

— О, агар ваъдангнинг устидан чиқсанг, — деди кампир инграб, — сен бир флоринлик бўлардинг!

— Албатта ваъдамнинг устидан чиқаман, фақат кечки овқатдан кейин.

Кампир у нима талаб қилса ҳаммасини берди.

Овқат маҳалида кампирнинг ити унинг ёнига келди, суяк сўраб оёғини унинг тиззасига қўйди. У итга бир неча дона суяк ташлагач, кампирдан сўради:

— Бирор киши овқатингни еб, ҳақини тўламаса нима қилардинг?

— Ундай ярамаснинг энг яхши кийимларини ечиб олардим.

— Жуда соз,— деди Уленшпигель ва итни қўлтиқлаб саройга чиқди. Итга суяк ташлаб, уни ичкарига қамаб қўйди, халтасидан ўзи ўлдирган итнинг терисини олиб, кампирнинг олдига қайтиб кирди.

— Демак, ким ҳақ тўламаса, унинг энг яхши кийими қўлдан кетади дегин? — сўради у.

— Ҳа, шундай.

— Жуда соз. Итнинг мендан овқат еб, ҳақини тўламади. Мен эса сенинг йўлингни тутиб, унинг биттаю битта кийими— терисини шилиб олдим.

Шундай деб у кампирга терини кўрсатди.

— Вой,— деб ингради кампир,— табиб афандим, нақадар шафқатсиз экансан-а! Бечора итим! Бу ит мендай қари кампирнинг ити эмас, боласи бўлиб қолганди! Нега сен мени яккаю ягона дўстимдан жудо қилдинг? Бу кунимдан кўра ўлганим яхши энди.

— Мен уни тирилтираман,— деди Уленшпигель.

— Тирилтираман дейсанми? У яна менга эрқаланиб, қий-шанглаб, югуриб юрадимми? Табиб афанди, уни қутқариб қолинг, қанча овқат еган бўлсангиз, майли, пул тўламай қўя қолинг, устига яна бир флорин пул ҳам берай.

— Мен уни тирилтираман. Лекин менга иссиқ сув, терини тикиш учун игна, ип, тикилган жойга суркаш учун шинни, қайла керак. Иннайкейин ёлғиз бўлишим лозим.

Кампир у нимани талаб қилган бўлса ҳаммасини берди. Уленшпигель терини олиб, саройга чиқди. У қамоқда ётган итнинг тушмуғига қайлани суртди, ит ҳузур қилиб ялай бошлади, кейин қорни ва панжаларига шинни, думига қайла суртди.

Ундан кейин уч марта қаттиқ қичқариб, хитоб қилди:

— Тур, тур! Ҳой ит, буйруғимни эшит: тирил!

Ўлдирилган итнинг терисини дарров халтага бекитиб, тиригини бир тепиб, саройдан меҳмонхона томонга улоқтирди.

Ит думини ликонглатиб, кампирнинг атрофида айланарди, кампир эса итини тирик кўриб, уни ўпмоқчи бўлди, лекин Уленшпигель бунга йўл қўймади.

— Итнинг ўзига суртилган шиннини ялаб бўлмагунича эркататма, шунда теридаги тикилган жойлар шундай битиб кетадики, ўрни сира билинмай қолади. Энди менга ўн флорин тўла.

— Бир флоринга келишган эдик-ку,— эътироз билдирди кампир.

— Операция учун бир флорин, тирилтирганимга тўққиз флорин берасан.

Ҳақини олиб йўлга равона бўларкан, хонанинг қоқ ўрта-сига ит терисини ташлади-да, шундай деди:

— Манови унинг эски териси, янгиси йиртилса, шундан ямоқ солаверасан.

LXV

Бу якшанба Брюггеда илоҳий қон байрамида хоч кўтариб юриш тантанаси бўлди. Клаас хотини билан Нелени, эҳтимол Уленшпигель учраб қолар, деган умидда бу маросимни томоша қилиб келинлар, деб ўша ёққа юборди. Ўзи эса уй лойлаб қолишини, зиёратчи ўғлининг келишини кутмоқчи эканини айтди.

Иккала аёл кетди. Даммеда ёлғиз қолган Клаас остонага чиқиб ўтирди. Шаҳар сукунатда. Қишлоқдаги қўнғироқнинг аниқ жаранглашидан бошқа ҳеч нарса эшитилмайди, Брюггедан эса баъзида гоҳ ибодатхона қўнғироғининг овози, гоҳ тўпларнинг гумбури эшитилади, гоҳида муқаддас қон байрами шарафига отилаётган мушакларнинг шуълалари кўринади.

Уйга чўмган Клаас кўлари билан ўғлини изларди, бироқ қаршисида қатра булутсиз мовий гумбаздан, офтобда тилларини осилтириб ётган бир неча итдан, қумда чўмилиб вижирлаётган чумчуқдан, улар томон пусиб бораётган мушукдан, уй деразасидан мўралаб, тоқчаларда турган мис кастрюлькалар, қалайи кружкаларда жилваланиб ўйнаётган қуёш нурларидан бошқа ҳеч нарсани кўрмади.

Бироқ атрофни чулғаб олган шод-хуррамлик ичра Клаас ўзини бари бир ғамгин сезарди, ўтлоқ устидаги сийрак туманлик орасидан ўғлининг чиқиб келаётганини кўргиси ёки шивирлаётган барглар ва хушнуд сайраётган қушлар қўшиғи орасида унинг овозини ҳам эшитгиси келарди. Тўсатдан йўлда новча бир одамнинг қораси кўринди; лекин бу Уленшпигель эмас эди. Ҳалиги одам дала чеккасида тўхтаб, сабзи юлиб олди ва очкўзлик билан ея бошлади.

«Роса очқабди»,— ўйлади Клаас.

Бир зум уни кўздан йўқотди, кейин уни яна Қарқара кўчасининг муюлишида кўрди, шунда бу одам акасида етти юз червон олиб келган киши эканлигини билди. Унинг олди-га пешвоз чиқиб:

— Хуш келибсан!— деди.

— Бошпанасиз йўловчиларни қабул қилувчиларни тангри ярлақайди, — деди у.

Деразанинг ташқи токчасида Сооткин қушларга сепган нон увоқлари турарди. Қишда улар буёққа овқат излаб келишарди. Ҳалиги одам увоқларни териб, очкўзлик билан оғзига ташлади.

— Қорнинг очми? — сўради Клаас.

— Бир ҳафта илгари мени қароқчилар талашди, — деди у, — ўшандан бери тирикчилигим сабзи, ўрмондаги илдишлар билан ўтаётир.

— Худди овқат маҳалига етиб келдинг. Мана... — Клаас шкафни очди, — мана, коса тўла нўхат бўтқа, тухум, колбаса, чўчқа сони, Гент сосискалари, яхна балиқ. Пастдаги ертўлада бургунд виносига ўхшаш қип-қизил, биллурий Лувен виноси бочкада мизғиб ётибди, фақат стаканларнинг уйғонишини кутяпти. Мана, палёнларни печкага ташладик, товада колбасаларнинг жазиллашини эшитяпсанми? Бу энг яхши таомнинг қўшиғи бўлади.

Клаас колбасани уёқ-буёққа ағдариб тураркан:

— Ўғлим Уленшпигелни ҳеч қаерда учратмадингми? — деб сўради.

— Йўқ, — деди у.

— Акам Иост ҳақида нималарни биласан?

Клаас стол устига ёглиқ чўчқа сони билан тухум қуймоқ, қовурилган колбаса, пишлоқ, катта-катта қадаҳлар ва шиша ичида товланиб турган Лувен виносини келтириб қўйди.

— Акангни императорга қарши бидъатчи сифатида урушгани учун Аахен яқинида қўл-оёқларини, бошини чопиб ташлашди, — деб жавоб қилди меҳмон.

Клааснинг ҳушдан кетишига сал қолди, у ғазабдан аъзойи бадани қалтираб:

— О, лаънати жаллодлар! Оҳ, Иост, шўрлик акам! — деб такрорларди, холос.

Лекин меҳмон қатъий қилиб:

— Шодлигимиз ҳам, қайғумиз ҳам бу дунёдан эмас, — деди ва овқат ейишга тушди.

Кейин у яна гапида давом этди:

— Мен ўзимни қариндош кўрсатиб, аканг ётган зиндонга кирдим. У менга гап тайинлагани учун бу ерга келдим. «Сен ҳам мен сингари ҳақ йўлида ўлмасанг, албатта, укам Клааснинг олдига бор; унга тангри, хайр-саховат йўлига ўтишини, ўғлини яширин равишда исавийлар динига эътиқодли қилиши лозимлигини айт. Мендан олган пуллари камбағал, нодон халқдан тортиб олинган; ўша пулларни Тилни тангрига, дин-

га содиқ қилиб тарбиялаш йўлига сарфласин»,— деб тайинлади у.

Шу сўзларни айтиб, меҳмон Клааснинг пешанасидан ўпди. Клаас эса ҳадеб:

— Шўрлик акам! Уни ўлдиришибди!— деб тўлганарди.

У руҳий азобдан ҳеч ўзига келолмади. Лекин меҳмоннинг ичгиси келаётганини кўриб, унга вино қуйиб берди. Бироқ ўзининг еган-ичгани ҳеч татимади.

Сооткин билан Неле Брюггеда бир ҳафтача қолиб кетишди. Улар келгунга қадар Иостнинг олдидан келган киши Клаас билан бирга бўлди.

Тунлари уйда Катлинанинг:

— Олов, олов! Миямни тешинглар! Жоним чиқаман деяпти!— деб зорлангани эшитиларди.

Клаас унинг олдига бориб, ширин сўзлар билан уни юпатар ва яна уйига қайтарди.

Еттинчи куни кечқурун меҳмон кетди, овқати ва йўл харажати учун Клаас берган икки червондан ортиқ пулни олишга кўнмади.

LXVI

Неле билан Сооткин Брюггедан қайтишди. Бир куни эрта-лаб Клаас ошхонада ерга ўтириб олиб, худди тикувчилардай эски иштонига тугма қадарди. Унинг қаршисида Неле Титусни лайлакка гиж-гижларди. Титус Бибулус Шнуффиус жонжаҳди билан ҳурар, қушга қараб ирғишлар ва орқага тисариларди. Лайлак бир оёғида тик тураркан, итга мағрур тикилар ва узун бўйнини эгиб, тумшуғи билан қорнидаги патларини тозаларди. Титус Бибулус лайлакнинг мағрур, бепарво туришини кўриб баттарроқ вовилларди. Бу «музыка» қушнинг жонига тегди, тўсатдан у найзадай тумшуғи билан шартта итнинг елкасидан чўқиб олганди, ит: «Қутқаринглар!» дегандай вангиллаб қочиб қолди.

Клаас хахолаб кулди, Неле унга қўшилди, фақат Сооткин ўғлим Уленшпигель кўриниб қолмасмикин деган умидда кўзини кўчадан узмасди.

Тўсатдан у:

— Профос тўртта соқчи билан келяпти,— деб қолди.— Бизниқига эмас, албатта. Иккитаси уйимиз олдидан тўхтади.

Клаас бошини кўтарди.

— Иккитаси уйни айланиб ўтяпти.

Клаас ўрnidан турди.

— Улар бизнинг кўчамизда кимдан гумонсирашяпти экан-а? Э худойим-ей! Клаас, улар бизникига келишяпти.

Клаас ошхонадан боққа, сакраб тушди, унинг орқасидан Сооткин ҳам эргашди. У қизга:

— Червонларни яшир, пуллар печка мўриси қопқоғида, — деб шишишга улгурди.

Неле тушунди. Лекин Клааснинг девордан ошиб ўтганини, соқчилар унинг ёқасидан маҳкам тутишганини, уларнинг қўлидан чиқишга уринаётганини кўриб қичқириб юборди:

— Унинг айби йўқ, унинг айби йўқ. Унга озор берманглар! Клаасни урманглар!.. Уленшпигель, қаердасан? Бўлганингда уларни ўлдираддинг...

У соқчиларнинг бирига ташланиб, юзини юмдалаб олди.

Кейин: «Булар уни ўлдириб қўйишади!» — деб додлаганча ўзини кўкат устига отди ва ақлдан озган одамдай уёқдан-буёққа думалай бошлади.

Шовқин-суронни эшитиб Катлина чопиб чиқди: қаддини ростлаб, тошдай қотиб қолди, у қаршисида бўлаётган ҳодисага назар ташлаб, бош силкиди ва:

— Олов, олов! Миямни тешинглар! Жоним ташқарига чиқсин! — деб такрорлайверди.

Сооткин бошқа томонга қараб турганидан ҳеч нарсани кўрмай, уйга кириб келган бошқа икки соқчига мурожаат қилди:

— Фақир хонадонимиздан нимани излаяпсизлар, жаноблар? Уғлимними? У жуда узоқда. Уни қувиб етишга оёқларинг калталиқ қилади.

Шундай деб, уларни гап билан бошлаганидан хурсанд бўлди.

Шу пайт, унинг қулоғига Неленинг чинқириғи чалинди. Сооткин боққа чиқиб, соқчилар ушлаб олган, улардан қутулмоқчи бўлиб девор олдида юлқинаётган эрини кўрди.

— Ур уларни! — деб қичқирди. — Ур! Уленшпигель, қаердасан?

Сооткин эрига ёрдам беришга шошилди. Бироқ соқчилардан бири уни ўзига халал етмайдиган қилиб маҳкам ушлаб олди.

Клаас соқчиларни бошлаб туширарди, уларнинг қўлидан қутулиб ҳам кетарди-ю, лекин Сооткин билан овора бўлиб турган соқчилар ҳам ёрдамга келиб қолишди.

Унинг қўлларини маҳкам боғлаб, Сооткин билан Неле йиғлашиб ўтирган ошхонага олиб киришди.

— Профос жаноблари, — деди Сооткин, — бечора эрим нима гуноҳ қилди, нега уни арқон билан чирмаб боғлаб ташладиларинг?

— У шаккок,— деди соқчилардан бири.

— Шаккок!— деб қичқириб юборди Сооткин.— Сен шаккокмисан? Бу иблис ёлғон гапиряпти!

— Худонинг ўзи ёр бўлсин менга,— деб жавоб қилди Клаас.

Улар ташқарига чиқишди. Неле билан Сооткин ўзларини ҳам судья ҳузурига олиб кетишаётгандай кўзёши қилиб эргашишди. Қўни-қўшни, ёр-биродарлар тўпланди. Улар Клаасни шаккокликда айблаб, қўлини боғлаб олиб кетишаётганини билиб, эсхоналари ёрилаёзганидан уй-уйларига қочиб кириб, эшикларини маҳкам тамбалаб олишди. Фақат бир неча кизчагина Клаасга дадил яқинлашиб, унга савол беришди:

— Кўмирчи тоға, қўлинг боғлиқ, қаёққа кетяпсан?

— Ўзимни худонинг марҳаматига топширяпман, болаларим,— деди Клаас.

Уни жамоа турмасига олиб боришди. Сооткин билан Неле турма остонасига ўтириб олишди. Лекин кечга яқин Сооткин Неледан уйга бориб, Уленшпигелнинг келган-келмаганлигини билиб келишини илтимос қилди.

LXVII

Ҳадемай атроф қишлоқларга Даммеда шаккоклиги учун бир одам турмага ташланганлиги ҳақидаги овоза тарқалиб кетди. Худди шу пайт Уленшпигель Дамме томон келарди.

Муздек шабада эсарди. Уленшпигель қадамини тезлатди, уйга тезроқ етиб боргиси келганди. У Неленинг ўтириб чок тикаётганини, Сооткиннинг овқат тайёрлаётганини, Клааснинг ўтин боғлаётганини, Титуснинг суяк ғажиётганини тасаввур қиларди.

— Қаёққа шошяпсан?— сўради йўлда учраган хабарчи.

— Даммега, уйга.

— Дамме нотинч,— деди йўловчи,— у ерда реформаторчиларни тутишяпти.

Уленшпигель йўлида давом этди. У бораётгиб, йўл бўйидаги «Қизил қалқон» қовоқхонасига бир кружка пиво ичгани кирди.

— Сен Клааснинг ўғлимисан?— сўради қовоқхона эгаси.

— Ҳа.

— Уйга тезроқ бор, отангнинг бошига кулфат тушди.

Уленшпигель нима гап деб сўрамоқчи бўлди-ю, лекин у, бориб билиб оласан, деди.

Уленшпигель чопганча кетди.

У шаҳарга чошиб кирди, дарвозалар олдида ётган итлар вовиллаб, унга ташланишди, оёқларини тишлашди, шовқин-сурон овозини эшитган хотинлар кўчага югуриб чиқишди, ҳаммаси бараварига унга бақаришарди:

— Қаердан келдинг? Отанга нима бўлди? Онанг қаерда? У ҳам турмадами? Вой, ишқилиб иш гўлханга бориб етма-син-да!

Уленшпигель янада тезроқ югурди.

У йўлда Нелени учратди, қиз уни:

— Тиль, уйга кирма. У ерда соқчилар олий ҳазратларининг буйруғи билан пистирма қуришган,— деган сўзлар билан қарши олди.

Шу жойда Уленшпигель тўхтаб, сўради:

— Неле, отамнинг турмадалиги ростми?

— Рост, Сооткин ҳам турма эшигида йиғлаб ўтирибди.

Шу пайт адашган санғи ўғилнинг кўнгли ғамга тўлди.

— Мен уларнинг олдига бораман,— дея олди, холос.

— Йўқ, ундай қилмай, отангни ушлаб олишган пайтда унинг менга айтган гапини қил. У менга: «Червонларни сақлаб қол, улар печка мўрисининг қопқоғи орқасида», деган эди. Сен ўша пулларни асраб қол, ахир у бечора Сооткиннинг — онангнинг бор-йўқ бисоти.

Лекин Уленшпигель унинг гапига қулоқ солмади, остонасида онаси ўтирган турма томонга чошиб кетди. Сооткин ҳўнграганча ўғлини қучди, шу аҳволда иккови йиғлаб ўтиришди.

Уларнинг атрофида — турма олдида халойиқ тўпланди. Шунда соқчилар келиб, Уленшпигель билан Сооткинни дарҳол бу ердан жўнаб қолишларини буюрди.

Она-бола Неленинг уйига келишди. Суд ва жазолаш пайтида тўполон бўлишидан ҳадиксираб, Брюггедан чақирилган ландскнехтлардан бири кўмирчининг уйи олдига қўйилган эди, чунки Дамме аҳолиси Клаасни жуда яхши кўрарди.

Ландскнехт пиллапояда ўтириб олиб, сувдонидан арақ ичарди. Сувдондаги арақни охиригача симириб, уни улоқтирди, қиличини суғуриб, тош йўлни чўқилаб ўйнаб ўтирди.

Сооткин йиғлаб Катлинанинг ҳузурига кирди.

Катлина эса бошини қимирлатиб:

— Олов, олов! Миямни тешинглар! Жоним ташқарига чиқмоқчи!— дерди.

ВХVIII

«Боркстром» — «Шаҳар бўрони» деб аталган қўнғироқ судьяларни мажлисга чақирарди. Улар соат тўртда арғувон соя ташлаган жойга тўпланишди.

Клаасни келтиришди, у рўпарасидаги тахтиравонда ўтирган Дамме шаҳри судьясини кўрди, унинг икки томонида ва қаршисида бургомистрлар, оқсоқол ва суд мирзаси ўтиришарди.

Қўнғироқ овозини эшитиб халойиқ тўда-тўда бўлиб югуриб кела бошлади. Уларнинг кўпчилиги:

— Судьялар одил суд қилиш учун эмас, балки императорга мулозимат қилишга тўпланишган,— дерди.

Мирза бу ерда, арғувон остида тўпланган суд ҳайъати ўзининг дастлабки йиғилишида Иостенда туғилган Сооткиннинг эри, Даммеда туғилган кўмирчи Клаас ҳақида етказилган ахборотлар ва гувоҳликларга кўра уни тергов қилиш ҳамда қўлга олишга қарор берганини эълон қилди. Эндиликда суд гувоҳларнинг маълумотларини эшитади, деб қўшиб қўйди у.

Биринчи бўлиб Клааснинг қўшниси сартарош Ганс гувоҳлик берди. У онт ичгач, шундай деди:

— Имоним ҳаққи онт ичиб айтаманки, ҳозир суд ҳузурида турган Клаасни ўн етти йилдан бери биламан, бу йиллар мобайнида у волидамиз муқаддас католик черкови қоидаларига амал қилувчи муҳтарам зот сифатида умр ўтказди, черковимиз ҳақида ҳеч қачон ҳақоратомуз сўзларни сўзламаган, уйдан, билишимча, бидъатчи-шаккоқларга бошпана бермаган. Лютер китобларини уйига яширмаган, давлат қонунларини, ҳукумат қарорларини бузадиган ҳеч қандай шубҳали иш қилмаган, шундай мазмундаги гапларни гапирмаган ҳам. Илоҳо тангри ва азиз-авлиёлар қўлласин мени!

Ундан кейин суд қаршисида Ян ван Розебеке ҳозир бўлди. У Клааснинг хотини Сооткин йўқлигида айбланувчининг уйдан икки эракнинг овозини бир неча бор эшитганини, кечки ибодатдан сўнг чордоқдаги катакда, шам ёруғида икки кишининг суҳбатлашганини кўрганини, улардан бири Клаас эканлигини айтди. Иккинчи одам бидъатчими, йўқми, буни била олмаганини, чунки уларга узоқдан қараганини ҳам айтди.

— Клаасга келганда,— деб қўшимча қилди у,— виждонан ишонтириб айтаманки, у ҳамма қатори рўза тутарди, катта диний байрамларда, муқаддас маросимларда қатнашар, якшанба кунлари тушлик ибодатларга қатнаб турарди,

биноқ энг сўнги муқаддас илоҳий қон байрамида ҳамда ундан кейинги якшанбалик ибодатларда кўринмади. Бошқа ҳеч нарса айтолмайман. Илоҳи тангри ва азиз-авлиёлар мададкор бўлсин менга!

Сўроқ қилинувчи, «Мовий минора» қовоқхонасида Клаас одамларга индульгенция сотганда, дўзахни масхаралаганда бормидингиз, деган саволга Ян ван Розебеке Клаас чиндан ҳам гувоҳномаларини сотганлигини, лекин у ўша пайтда динни назар-писанд қилмайдиган, масхаралайдиган гап айтмаганлигини, ўзи ҳам бир парча индульгенция сотиб олганини, анови халойиқ ичида турган балиқчилар оқсоқоли Иост ван Грейпстювер ҳам сотиб олмоқчи бўлганлигини айтди.

Шундан кейин суд раиси Клааснинг судга берилишига сабаб бўлган хатти-ҳаракатларини маълум қилажагини айтди.

— Судга маълумот олиб келувчи, айбловчи,— деди у,— бир тасодиф билан Даммеда қолган, черков тантанали маросимлари пайтида кўпинча бўладиганидек у ўз пулларини ичишга ва Брюггеда беҳуда нарсаларга сарфлагиси келмаган. Шундан кейин у ўз уйи олдида ҳушёр қолда, соф ҳаводан нафас олиб ўтирган. Шунда у Клааснинг уйи томон бораётган бир кишини кўриб қолган: Клаас ҳам уни кўриб, пешвоз чиқиб қарши олган, саломлашган. Ҳалиги одам қора кийимда бўлиб, Клааснинг уйига кирган, эшик ярим очиқ қолаверган. Бу нотаниш одам ким бўлди экан деган қизиқиш билан айбловчи астагина даҳлизга яшириниб олган ҳамда Клааснинг келгинди билан ошхонада нималар ҳақида гаплашганига қулоқ солган: улар Клааснинг акаси бўлмиш ва Аахен яқинида протестант қўшинлари орасида асирга олиниб, нимталанган акаси Иост ҳақида гапиришган. Меҳмон Клаасга, у олган пуллар камбағал, нодон халқдан тортиб олинганини, шу сабаблар пулларни ўғлини реформаторлар дини руҳида тарбиялаш учун сарфлаши кераклигини айтган. У яна Клаасни муқаддас католик черкови, волидамиз масканини тарк этишга қистаган, худога шак келтирувчи сўзларни айтган, Клаас эса фақат: «Оҳ, шафқатсиз жаллодлар! Оҳ, шўрлик акам!» — деган холос. Шундай қилиб, айбланувчи падари бузрукворимиз папани, қирол олий ҳазратларини шафқатсиз деб атаган, ахир улар шаккокларни олий ҳазратларини, худо ва бандаларини ҳақорат қилганлари учун жазолашган-ку. Меҳмон қорнини тўйгазгач, айбланувчи Клааснинг: «Шўрлик Иост, энди худо даргоҳидасан, сенга ўта шафқатсизлик кўрсатишибди!» — деган гапларини эшитган айбловчи. Шундай қилиб, худойи таолонинг ўзини ҳам дин-

сизликда айблаган, шаккокларни худо ўз даргоҳига қабул қилади деб айтган.

«Эҳ тақсир,— деган Клаас,— менга айтинг-чи, бу дунё одамлари тинч-осойишта яшайдиган ҳокимият қачон барпо бўлади?»

«Ҳеч қачон,— деб жавоб қилган меҳмон,— токи Исонинг муҳолифи, яъни Рим папаси, ҳақиқат душмани ҳукмронлик қиларкан, шундай бўлиб қолаверади».

«Эҳ,— деган Клаас,— сиз муқаддас отамизга тил тегизяпсиз. У бечора реформаторларни шафқатсизларча жазолашларидан беҳабардир?»

Меҳмон бунга шундай жавоб берган:

«У ҳамма нарсадан яхши хабардор, чунки ҳукмларни ўзи чиқаради, император, эндиликда эса қирол, уни ижро этишга буйруқ беради, қатл этилганларнинг мол-мулкларини талон-тарож қилади. Шу сабабли ўзига тўқ кишиларни бидъатчи-шаккок сифатида таъқиб қилади...»

Клаас бундай деган:

«Фландрияда шундай дейишади, ишонмай илож йўқ; инсонларнинг жисми, гарчи у қиролнинг жисми бўлса ҳам, ожиз нарса. Оҳ, бечора Иост!»

Шундай қилиб, Клаас олий ҳазратлари бидъатчиларни манфур таъмағирлиги важдан таъқиб қилади деган маънода гапирган. Меҳмон яна сўзламоқчи бўлган. Лекин Клаас: «Тақсир, менинг ҳузуримда бунақа гапларни гапирманг, агар бирорта одам эшитиб қолса бошимга кулфат ёғилади»,— деб айтган.

Сўнгра Клаас ўрnidан туриб, омборхонага борган, у ердан бир кружка пиво билан қайтган. «Эшикни бекитиб қўяй», деган у, шундан кейин айбловчи ҳеч нарса эшита олмаган, чунки, у уйдан чопганча чиқиб кетишга мажбур бўлган.

Кечаси эшик яна очилган, меҳмон ташқарига чиққан, лекин кўп ўтмай қайтиб келиб, яна эшикни тақиллатган ва шундай деган:

«Клаас, мен совуққотяпман, қаерда тунашимни ҳам билмайман. Бугунча қолай. Уйингга кирганимни ҳеч ким билмайди, шаҳар қаттиқ уйқуда».

Клаас уни ичкарига киритган, чироқни ёққан, бидъатчини эса зинапоя билан деразаси далага қараган қазноққа олиб кирган, бу ташқаридан кўриниб турган.

— Бунақа чақимчиликни ким қилди?— деб хитоб қилди Клаас.— Бу сен бўлсанг керак, аблаҳ балиқчи! Якшанба куни уйинг олдида хоодай гўдаиб, қалдирғочларнинг учинини томоша қилган киши бўлиб турганингни кўрганман.

Клаас оломон орасида ёқимсиз башарасини бужмайтиб, бўйнини чўзиб турган балиқчилар оқсоқоли Иост Грейпстюверни қўли билан кўрсатди.

Клааснинг ўз сирини фош қилиб қўйганини кўрган балиқчи совуқ тиржайди. Ҳамма одамлар — эркаклар, қизу жувонлар бир-бирига: «Шўрлик, бу гаплари унинг бошини ейди!» — дейишди.

Лекин мирза сўзида давом этди:

— Уша куни кечаси бидъатчи билан Клаас узоқ суҳбатлашишган, қолган олти кун ичида бўлган суҳбатларда меҳмон гоҳ дағдаға, гоҳ фотиҳа қилганга ўхшаган хатти-ҳаракатлар қилган. У бидъатчилардай қўлларини осмонга чўзган, Клаас эса унинг бу қилиқларини маъқуллаган. Шу ўтган кунлар ичида кечқурунлари, тунлари иккёви муқаддас ибодатгоҳни, ваъзаларни, индульгенцияни ҳамда олий ҳазратларини роса ҳақорат қилишган.

— Буни ҳеч ким эшитмаган! — қичқирди Клаас. — Далилсиз мени бунчалик қоралаш мумкин эмас!

Мирза жавоб қилди:

— Бошқасини ҳам эшитганмиз. Еттинчи куни соат ўнларда, қоронғи тушгач, меҳмон уйингни тарк этган. Сен уни Катлинанинг даласи чегарасигача кузатгансан, ўша ерда сенга савол берган, — судья чўқиниб олди, — Биби Марям, авлиё Николай ҳамда авлиё Мартинларнинг сурати солинган ифлос санамларингни нима қилдинг, деган. Сен, уларни пачоқлаб, қудуққа ташлаб юбордим, деб жавоб қилгансан. Уларни ўтган кеча топиб қелинди, санамларнинг парча-пурча бўлаклари ҳозир турмада турибди.

Бу сўзларни эшитган Клааснинг ҳуши бошидан учди. Бу далилларга эътироз билдирадиган бирор нарса айта оласанми, деган саволга Клаас боши билан йўқ ишорасини берди.

Судья ундан санамларни нобуд этиб, ўйламасдан қилган жиноят йўлингдан, худога ҳамда қирол олий ҳазратларига нисбатан ҳақоратомуз гапларни айтиб қилган шаккоклигингдан қайтмайсанми, деб сўради.

Клаас ўз танаси қирол олий ҳазратлари ихтиёрида эканлигини, виждони Исо, унинг амри-маъруфи йўлида хизмат қилишини айтди. Судья бу амри-маъруфлар волидамиз — муқаддас Рим черковида ҳам борми деган эди, Клаас шундай жавоб қилди:

— Бу муқаддас инжил васияти.

Сўроқ қилинувчи папани худонинг ердаги ноиби деб танийдими, деган саволга у:

— Йўқ! — деб жавоб қилди.

Сўроқ қилинувчи маъбуда ва муқаддас азиз-авлиёларнинг тимсолларига сажда қилишни рад этадим, деган саволга бу бутпарастлик, деб жавоб қилди. Сўроқ қилинувчи махфий тавба қилиш эзгулик эканини ҳамда бу орқали гуноҳлардан халос бўлиш ҳақлигини тан оладими, деган саволга у:

— Исо: «Бир-бирингизнинг ҳузурингизда тавба қилинг», деган, — деб жавоб берди.

У дадил, жасурона жавоблар берса-да, ич-ичидан гангиб, қўрқиб турарди.

Соат саккизга занг уриб, қош қорая бошлагач, судьялар узил-кесил ҳукм чиқаришни эртасига қолдириб, тарқалишди.

LXIX

Катлинанинг уйида қайғудан ўзини йўқотган Сооткин ҳўнграб йиғлар ва ҳадеб:

— Оҳ, эрим! Шўрлик эрим! — деб такрорларди.

Уленшпигель билан Неле уни қучиб, меҳрибонлик билан овутишарди. У ҳам ҳар иккала ёшни қучоқлаб, астагина йиғларди. Кейин Сооткин ўзини ёлғиз қолдиришларини имо билан буюрди. Неле Уленшпигелга:

— Ёлғиз қолишни истаётган бўлса, юр, кетайлик. Червонларни асраб қолайлик, — деди.

Улар чиқиб кетишди, Катлина Сооткиннинг ёнига бориб, одатдагидек:

— Миямдан тешик очинг! Жоним ташқарига чиқмоқчи! — деб такрорларди.

Сооткин эса унга тикилиб қолди-ю, лекин уни кўрмасди.

Клааснинг уйи Катлинаники билан ёнма-ён эди; Клааснинг уйи олдида кичкина боғча, Катлинанинг уйи олдида эса ловия экилган полиз бўлиб, у кўчага бориб тақаларди. Полизнинг атрофи чакалак ров билан қуршалган бўлиб, Уленшпигель Неленинг олдига, Неле эса Уленшпигелнинг олдига ўтиш учун болаликларига тешик очиб қўйишган эди.

Улар полизга чиқишди, уйни қўриқлаш учун қўйилган соқчининг пиллапояда ўтирганини кўришди. Унинг боши чайқаларди, у тупурган эди, тупуги камзулига тушди. Унинг олдида сувдон думалаб ётарди.

— Неле, — деди Уленшпигель аста, — анови маст соқчининг яна бир-икки қултум ичишлик ҳоли қолибди, агар сал ортиқроқ ичса, бу ерда ўзимиз хўжайин бўлиб қоламиз. Сувдонини олайлик.

Шивирлашган овозни эшитган ландскнехт говлаб кетган бошини буриб, сувдонини қидирди, уни тополмай тупуришда давом этди, ой нурида ўз тупугини кўрмоқчи бўларди у.

— Роса пишибди,— деди Уленшпигель.— Аранг туфлаётганини кўряпсанми?

Соқчи армони борича тупуриб, қўлини яна сувдонга узатди. Уни топиб олиб, оғзини оғзига қилиб, бошини орқага ташлаганча ича бошлади, сувдондаги арақнинг сўнгги томчиси ҳам қолмасин дегандай тагига уриб қўйди, уни бола онанинг кўкрагини сўргандай сўраверди. Сувдонда ҳеч нарса қолмаганига қаноат ҳосил қилгач, уни олдига қўйди, немисчасига қаттиқ сўкинди, яна тупурди, бошини чайқаб, «Отче наш»ни мингирлаб айтганича уйқуга кетди.

Уленшпигель бу уйқунинг узоққа чўзилмаслигини, шу сабабли уни чўзиш лозимлигини билиб, тешиқдан ўтди-да, сувдонни олиб Нелега узатди, у сувдонга тўлдириб арақ қуйди.

Соқчи ҳамон хуррак отарди. Уленшпигель қайтиб келиб, арақ тўла сувдонни унинг оёқлари орасига қўйди-да, секингина яна Катлинанинг полизига қайтди. Неле билан иккови гов ёнида, буёғи нима бўлишини кузата бошлади.

Арақ тўлдирилган сувдоннинг муздайлиги солдатни уйғотиб юборди, оёқлари орасида муздай бўлиб турган нарса нималигини билиш мақсадида пайпаслади. Кайф билан сувдоннинг тўлалигини билиб уни кўтарди. Уленшпигель билан Неле ой ёғдусида соқчининг ичида бирор нарса бор-йўқлигига ишонч ҳосил қилиш учун сувдонни силкитганини, тўлалигини билиб ҳайрон бўлганини, олдин жиндак татиб кўриб, кейин бир симирганини, сувдонни ерга қўйиб, сўнг яна қўлга олганини ва тагин ича бошлаганини кўриб туришди.

У сувдондаги арақдан ҳўпларкан, гўнғиллаб қўшиқ айтганча уйқуга кета бошлади. У Неленинг: «Пул кўзачада, мўри қопқоғи орқасида», деганини ҳам эшитмади, чунки у ҳеч нарсани эшитмайдиган, кўрмайдиган меъёрга етиб қолганди. Уленшпигель сарой орқали ошхонага кирди, мўри қопқоғини суриб, кўзачадаги червонларни топди, Катлинанинг ҳовлисига кириб, пулларни қудуқ деворига яшириб қўйди, чунки пулларни ҳовлидан эмас, балки уй ичидан ахтаришларини у яхши биларди.

Шундан кейин улар Сооткиннинг олдига қайтишди, бечора аёл ҳамон юм-юм йиғлаб ўтирарди.

— Оҳ, эрим! Шўрлик эрим!— деб хўрсинарди у.

Ёшлар унинг олдида эрталабгача мижжа қоқмай ўтиришди.

Эртасига эрталаб қўнғироқ жарангдор овози билан судьяларни суд мажлисига чақирди.

Улар арғувон атрофига қўйилган тўртта скамейкага ўтиришиб, яна сўроқ бошлашди. Клаасдан ўзининг хато йўлидан қайтиш-қайтмаслигини сўрашди.

Клаас қўлини осмонга кўтариб деди:

— Танграм Исо менга юқоридан назар ташлаб турибди. Уғлим Уленшпигель... (қаёқларда санғиб юрганикин у дайди?..) дунёга келганда унинг нурли сиймосини кўрганман. Эй, мусичадай беозор хотиним Сооткин... бу ғамларга бардош бера олармикансан?

Кейин соясида судьялар ўтирган арғувонга қараб қўйиб, уни лаънатлаб шундай деди:

— Эй тафти зўр қуёш, эй қудратли шамол! Соя-салқинида ўтириб, виждон эркинлигини кундага қўйиб чопишларини томоша қилгандан кўра, ота-боболаримиз юртидаги дарахтларнинг ҳаммасини қурипти юборганларинг маъқул эди! Қаердасан, ўғлим Уленшпигель? Сенга нисбатан анча қаттиққўл бўлдим. Жаноб судьялар, шафқат қилинглар, худойи таоло бизни ўз марҳамати билан қандай суд қилса, сизлар ҳам шундай қилинг!

Бу гапларни эшитиб, судьялардан бошқа ҳамма йиғлади.

Кейин у мени кечирасизларми, деб сўради:

— Умр бўйи кўп ишладиму оз пул топдим; камбағалларга меҳрибон, барчага ғамхўр бўлдим. Худойи таолонинг марҳаматига бўйсуниб, Рим черковини тарк этдим. Фақат биргина марҳамат қилишларингизни ўтиниб сўрайман: ўтда куйдиришни Фландриядан умрбод бадарга қилиш билан алмаштирсаларингиз, зероки бу жазо ҳам мен учун анча оғир.

— Шафқат қилинглар, жаноб судьялар! — қичқирди халойиқ. — Уни афв этинглар!

Фақат оломон орасида турган Иост Грейпстювергина индамади.

Бош судья имо билан ҳаммага жим бўлишни буюрди ва фармонлар шаккокларни афв этишни қатъий ман этади, агар Клаас хато йўлидан воз кечса, ўтда куйдиришни дорга осиш билан алмаштирилади, деди.

Лекин халқ:

— Ут ҳам, дор ҳам — бари бир ўлим-да, — деди.

Хотинлар йиғлашди, эркаклар бўғиқ овозда зорланишди. Лекин Клаас:

— Мен ҳеч нарсадан воз кечмайман. Сизларнинг шафқатингиз нимани буюрса, танамни шундай қилинг, ихтиёрингиздаман, — деди.

Ўз йўлингдан қайт деган чақирқиққа у:

— Иложим йўқ! — деди.

Шундай қилиб, Клаас фармон асосида бидъатчиликда ва бидъатчиларни яширишда айбланди ҳамда жони танасидан чиққунга қадар ўтда куйдиришга ҳукм қилинди. Қатл шаҳар маҳкамаси эшиги олдида амалга оширилади. Унинг жасади икки ҳафтагача кишиларга даҳшат солувчи намуна сифатида тоқи лаънат устунида осиглиқ туради, кейин уни қатл қилинганлар мазорига қўйилади.

Суд Клаас ҳақида ахборот етказган чақимчи Иост Грейпстюверга (унинг номи тилга олинмади) мероснинг дастлабки юз флоринидан элиги, кейинги ҳар юз флориннинг ўнтинисини беришга ҳукм қилди.

Ҳукмни эшитган Клаас балиқфурушга юзланди.

— Ҳой ёвуз, қачон бўлмасин ифлос ўлим билан ўласан, сен сариқ чақа учун бахтли аёлни тулга, бахтиёр болани етимга айлангиршдан тоймайдиган одамсан!

Судьялар Клааснинг гапиришига халақит беришмади, чунки уларнинг ўзи ҳам балиқфурушлар оқсоқолининг чақимчилигидан ғасабга келишган эди.

Иост Грейпстювер эса хижолат ва бўғилишдан кўкариб кетди.

Клаасни яна турмага олиб кетишди.

LXXI

Эртаси куни, Клаас қатл қилиниш олдидан Неле, Уленшпигель ва Сооткин ҳукмдан хабардор бўлишди. Улар судьялардан турмага киришга ижозат сўрашди, фақат Уленшпигель билан Сооткинга рухсат берилди.

Улар ичкарига кириб, Клаасни узун занжир билан деворга боғлаб қўйилган ҳолда кўришди. Хона ичи зах бўлгани учун печкада олов ёнарди, чунки Фландрия қонунига кўра ўлимга ҳукм қилинган кишига яхши муомалада бўлиш, унинг олдида нон, гўшт ёки пишлоқ билан вино қўйиш лозим эди. Лекин очкўз турма назоратчилари кўпинча бу қонунни бузиб, бечора бандиларга бериладиган овқатнинг кўпини ва асилини еб қўйишарди.

Оҳ-воҳ чекканича Клаас ўғли ва хотинини бағрига босди, лекин у ҳаммадан олдин ўзини қўлга олди. У эр ва оила бош-

лиғи бўлгани учун кўзидан дарҳол ёш тийилди. Сооткин ҳўнграб йиғлади, Уленшпигель эса:

— Бу лаънати занжирларни узиб ташлайман!— деди.

Сооткин ҳамон йиғлашда давом этаркан:

— Қирол Филиппнинг ҳузурига бораман, у сени афв этади,— деди.

Лекин Клаас:

— Қирол жафокашлар ўлгандан кейин мерос олади,— деди ва яна қўшиб қўйди:— Меҳрибон хотиним, қадрдон ўғлим! Бу дунёдан ғам-алам билан кетаётирман. Бу жисмим тортадиган азоб-уқубатлардан қўрқиш ҳеч гап эмас, лекин мени ғашликка солаётган нарса шуки, мендан кейин қашшоқ бўлиб қоласизлар, чунки қирол бор-йўғимизни тортиб олади.

— Кеча Неле билан ҳаммасини яшириб қўйдик,— деб шипшиб жавоб қилди Уленшпигель.

— Жуда хурсандман,— деди Клаас,— чақимчи жасадим устида мени мазах қилолмайдиган бўпти.

— Ер ютсин уни,— деди Сооткин, унинг кўзларида нафрат ўтлари чақнаб турарди.

Лекин Клааснинг хаёли ҳамон червонларда эди.

— Баракалла, ўғлим!— деди у.— Демак, қариган чоғида тул Сооткиним ҳорлик-эсрлик кўрмас экан.

Клаас хотинини бағрига маҳкам босиб ўпди, хотин ҳам тез орада суянчиғи бўлмиш эридан жудо бўлишини кўз олди-га келтириб, тўлиб-тўлиб йиғлади.

Клаас Уленшпигелга бурилиб шундай деди:

— Уғлим, кўча-кўйларда ярамас болалар сингари дайдиб юравериб анча гуноҳ орттирдинг. Энди бундай қилмагин, ўғлим, кўнгли синиқ онангни уйда ёлғиз қолдирма, сен эркак кишисан, онанга суянчиқ, ҳимоячи бўлишинг керак.

— Хўп, ота,— деди Уленшпигель.

— Оҳ, шўрлик эрим,— деб ҳўнгарди Сооткин эрини қучоқлаб,— нима гуноҳ қилган эканмиз? Эй худо, бизнинг тинч, ҳалол, иттифоқ яшаётганимиздан хабардор эдинг-ку. Меҳнат қилгани каллаи саҳарлаб турардик, кечқурунлари ўзинга шукур қилиб бир бурда нонимизни ер эдик. Мен қирол ҳузурига бориб, уни юмдалаб ташлайман! Э худо, биз бандаларингнинг ҳеч қандай гуноҳимиз йўқ-ку!

Лекин шу пайт турма назоратчиси кириб, вақт тугади, энди кетинглар, деди.

Сооткин шу ерда қолиш учун ижозат сўради. Клаас хотинининг унинг юзига қўйиб турган қонсиз юзи қандай ловиллаб ёнаётганини, ёноқларидан тинимсиз ёш думалаётганини, қучиб турган ожиз, нимжон танаси дағ-дағ титраётганини сез-

ди. У ҳам хотинини ўзи билан қолдиришларини илтимос қилди.

Лекин турма назоратчиси иккинчи марта кетишларини буюрди ва Сооткинни Клааснинг қучоғидан юлқиб торғди.

— Онангини эҳтиёт қил, — деди Клаас ўғлига.

У ваъда берди; Сооткин билан Уленшпигель ташқарига чиқишди, ўғли онасини қўлтиқлаб олди.

LXXII

Қатл ижро этиладиган кун эрталаб қўшнилар жони ачиганидан Уленшпигель, Сооткин ва Нелени Катлинанинг уйига қанаб қўйишди. Лекин улар жабрланувчининг дод-войини булар эшитишини ва деразадан гулхан алангаларини кўриб туришларини хаёлларига ҳам келтиришмаганди.

Катлина шаҳар кўчаларида кезар, бошини чайқаб ҳадеб:

— Миямдан тешик очинглар! Жоним ташқарига чиқмоқчи! — дерди.

Эрталаб соат тўққизларда Клаасни бир қават кўйлақда, қўллари орқасига боғланган ҳолда турмадан олиб чиқишди. Ҳукмга кўра гулхан Биби Марям кўчасида, шаҳар маҳкамасининг рўпарасидаги устун олдида ёқилиши керак эди. Жаллод ўз ёрдамчилари билан ҳали палёнларни саржин қилиб тахлашга улгурганича йўқ эди.

Соқчилар билан қуршалган Клаас уларнинг бу ишни қачон тамомлашини кутиб турди, отга минган грофос, соқчилар ва Брюггедан чақирилган тўққизта ландскнехт эса ҳаяжонга тушган оломонни аранг тутиб турарди.

Ҳамма кексайган пайтида шундай беозор, ювош, меҳнаткаш, ҳалол бир кишини ўлдириш адолатсизлик, бу инсонийлик эмас, деб қичқира бошлади.

Тўсатдан ҳамма тиз чўкиб, чўқина бошлади: Биби Марям жомесидан дастлабки дафн қўнғироғи овози янгради.

Катлина ҳам оломон орасида биринчи қаторда турарди, у бутунлай ақлдан озган ҳолда Клаасга ва гулханга тикилиб қичқирди:

— Олов, олов! Миямдан тешик очинг!

Қўнғироқ овозини эшитган Сооткин билан Неле чўқина бошлашди, лекин Уленшпигель анови жаллодлар қиёфасидаги худойи таолога чўқинмаслигини айтди. У уй ичида ўзини уёқдан-буёққа уриб, эшик ёки деразага синдириб, ташқарига чиқмоқчи бўларди, лекин ҳаммаси маҳкам беркитил-

ган эди. Тўсатдан Сооткин қичқириб, юзини фартуғига яширди:

— Тутун!

Ҳақиқатан ҳам у бечоралар осмонга буралиб-буралиб кўтарилаётган қоп-қора тутунни кўришди. Бу тутун устунга боғланган Клааснинг оёқлари тагидаги палёнлардан кўтарилмоқда эди. Жаллод олло таоло, ўғли, авлиё руҳи ҳаққи ўтиннинг уч томонидан ўт қўйди.

Клаас атрофга қаради, оломон ичида Сооткинни ҳам, Уленшпигелни ҳам кўрмай, уларнинг ҳозир ўзи тортадиган азобларни кўрмайжақларини билиб енгил тортди. Фақат Клааснинг дуо ўқиши, ўтиннинг чирсиллаб ёниши, эркакларнинг говури ва хотинларнинг пиқиллаб йиғлаши эшитиларди, холос. Катлина яна қичқирди:

— Оловни олиб ташланг! Миямдан тешик очинг! Жоним ташқарига чиқмоқчи!

Қўнғироқхонадан яна дафн занги эшитилди.

Тўсатдан Сооткиннинг юзлари қордай оқариб кетди, аъзойи бадани титраб, кўзёши тўхтаб, бармоғи билан осмонни кўрсатди. Гулхандан ингичка, узун олов тили бўй чўзиб, пастак уйлар ортидан кўринди. Клаас эса чидаб бўлмас даражада азоб чекарди, чунки олов тили шамол таъсирида гоҳ оёқларини қучоқлаб ўтар, гоҳ тутаётган соқолини, гоҳ сочини ялаб юлқарди.

Уленшпигель онасини дераза ёнидан нарига олиб кетиш учун маҳкам қучоқлади. Улар қаттиқ додлаган овозни эшитишди — бу танасининг бир томони ёнаётган Клааснинг қичқириви эди. Кейин у жим бўлиб қолди, кўзларидан оққан шашқатор ёш кўксини ҳўл қилди.

Шундан кейин Сооткин билан Уленшпигель оломоннинг қаттиқ қичқиривини эшитишди. Хотинлар билан болалар:

— Клаас катта гулханда қуйдирилишга ҳукм қилинган, нега ўтни секин ёқасан? Ҳой жаллод, алангани баландлат! — деб бақириварди.

Жаллод итоат этди, лекин гулхан ҳамон авжга миномас эди.

— Бўғиб ташла уни! — қичқиривди улар.

Сўнг профос устига тошлар ёғилди.

— Олов, олов! — қичқирди Сооткин.

Чиндан ҳам тутун орасидан ёриб чиққан ловиллаган аланга кўкка сапчий бошлади.

— Энди у ўлади, — деди Сооткин. — Э худо, бу бегуноҳ бандангни ўз даргоҳингга қабул эт! Қирол қани? Унинг юрагини тирноқларим билан юлиб олардим!

Қўнғироқхонадан дафн занги эшитилди.

Сооткин яна Клааснинг даҳшатли қичқирғини эшитди, лекин азобдан унинг бадани гужанак бўлганини, юзлари буришганини, бошини устунга уриб, чор атрофга отиб юлқинганини кўрмади. Халойиқ ҳамон бақирар ва ҳуштак чалар, хотинлар билан болалар тош отишарди, тўсатдан саржиннинг ҳаммаси лоп этиб ёниб кетди, ҳамма тутун ва олов ичидан Клааснинг:

— Сооткин, Тиль! — деган овозини эшитди.

Шундан кейин унинг боши кўкрагига шилқ этиб тушди.

Шу пайт Катлинанинг уйдан ҳам аянчли чинқирқ эшитилди, ҳамма жим қолди, фақат ақлдан озган Катлинагина бошларини чайқаб:

— Жоним ташқарига чиқмоқчи! — дерди.

Клаас ўлди. Бўйнидан боғланиб, қоп-қора жизгинак бўлиб қолган жасад осилиб турган устун остидаги гулхан ёниб бита бошлади.

Биби Марям жомесидан ҳамон дафн занги тараларди.

LXXIII

Катлинанинг уйда Сооткин деворга суянганича, бошини хам қилиб, қимирламай турарди. У йиғламас, чурқ этмас, Уленшпигелни қучоқлаб олган эди.

Ўғли ҳам жим. Даҳшат ичра онасининг танаси мисдай қизиб кетганини ҳис этиб турарди.

Қўшнилар қатл майдонидан қайтиб, Клааснинг ўлганини айтишди.

— У тақводорлар қаторига қўшилди, — деди Сооткин.

— Ибодат қил! — деди Неле Уленшпигелга.

Қиз ўз тасбеҳини Уленшпигелга узатди, лекин у олмади, чунки унинг айтишига кўра, тасбеҳ папа томонидан табаррук қилинган.

Қоронғи тушди.

— Ойи, — деди Уленшпигель, — энди ёт, мен ёнингда ўтирман.

— Ҳожати йўқ. Ёшларга уйқу керак.

Неле икковига ошхонага ўрин солиб бериб, ўзи ташқарига чиқди. Икковлари ёлғиз қолишди, печкадаги ўт милтиллаб ёнарди.

Сооткин ётди, Уленшпигель ҳам; лекин у онасининг кўрпага бурканиб пиқ-пиқ йиғлаётганини эшитиб ётарди.

Ташқарида тун сукунатини бузиб, канал бўйидаги дарахт-

лар денгиз тўлқинларидай шовиллар, куз элчиси бўлган шамол эса ўзини деразаларга урарди.

Уленшпигелнинг назарида кимдир ташқарида юргандай бўлиб туюлди. У ошхонада оёқ товушларини эшитди, кўзини очиб қаради, лекин ҳеч кимни кўрмади. У қулоқ солди, лекин мўрида увиллаётган шамол ва кўрпа остида йиғлаётган Сооткиннинг овозидан бошқа ҳеч нарсани эшитмади.

Тўсатдан кучли шамол эшикни очиб юборди ва хонани чанг-тўзонга тўлдирди. Уленшпигель билан Сооткин йироқда қарғалар қағиллаганини аниқ эшитишди.

Икковлари бирга ташқарига чиқиб, гулхан олдига келишди.

Зимистон тун. Баъзида шиддатли шимол шамоли оҳуларни қувлагандай булутларни қувлайди, шунда бир зумгина юлдузлар милтиллаб кўринади.

Гулхан ёнида соқчи юрибди. Уленшпигель билан Сооткин унинг қадам товушларини ва ўртоқларини чақираётган қарға товушини эшитишди, чунки олисда қарғалар галаси унга жавобан қағиллашарди.

Уленшпигель билан Сооткин гулхан ёнига яқинлашган пайтларида қарға Клааснинг елкасига қўнди; қулоқларига унинг суякни тўқиллатиб чўқиётгани чалинди. Шу пайт бошқа қарғалар ҳам учиб келишди.

Уленшпигель қарғаларни ҳайдаб юбормоқчи бўлди, лекин соқчи уни тўхташиб қолди:

— Ҳой жодугар, сен қатл қилинганнинг қўлини излаясанми? Лекин куйдирилган одамнинг қўли кишини кўринмас одам қилолмайди, фақат дорга осилган (бир кун эмас, бир кун сен ҳам ўшандай кунга тушасан) одамнинг қўлигина кишини кўринмас одам қилади.

— Соқчи жаноблари,— деди Уленшпигель,— мен жодугар эмасман, анави устунда осилиб турган кишининг етим ўғлиман, манави аёл бўлса унинг тул хотини. Биз унинг танасидан ўпиб, ёдгорлик учун кулидан озгина олмоқчимиз. Ижозат берсангиз. Сиз хорижий ёлланма аскар эмас, балки шу мамлакатнинг фарзандисиз-ку, ахир.

— Майли, сен айтганча бўлсин,— деди соқчи.

Етим билан тул аёл куйиб кўмирга айланган палёнлар устидан юриб жасадга яқинлашишди, йиғлаб Клааснинг юзидан ўпишди.

Жасаднинг юраги жойлашган ерни аланга ялаб ўтиб катта тешик очилибди, ўғли ўша ердан озгина кул олди. Кейин тиз чўкиб ибодат қилишди. Тонг ўз сепини ёйиб, уфқни қизартириб келаётганда ҳам улар гулхан ёнида эдилар, лекин соқ-

чи ўз раҳмдиллиги учун бирорта кулфатга дучор бўлишдан қўрқиб, уларни ҳайдаб юборди.

Сооткин уйга келиб, қора ва қизил шойи лахтак олиб халтача тикди, унга эрининг кулини солди. Уленшпигель уни бўйнига осиб юрсин учун халтачага боғич ҳам тикди., Уни ўғлининг бўйнига иларкан, бундай деди:

— Эримнинг юраги бўлган шу кул — қизил рангда унинг қони, қора ранг ғуссамиз тимсоли сифатида унинг жаллодларига қарши абадий қасос ўти бўлиб қалбингда юрсин.

— Шундай бўлсин, — деди Уленшпигель.

Тул она етим ўғлини ўпди, қуёш ҳам чарақлаб чиқди.

LXXIV

Эртаси куни Клааснинг уйига унинг мол-мулкани кўчага олиб чиқиш ва кимошди савдосига қўйиб сотиш учун жамоа соқчилари ва жарчи келди. Сооткин Катлинанинг уйида туриб, олдин жафокаш Клаас, кейин эса Уленшпигель ётган, мис безакли темир бешикни олиб чиқишаётганини кўрди. Ундан кейин Сооткиннинг каравотини олиб чиқишди. Каравотдан кейин нон сандиқ, гўшт солинадиган кўза, това, кас-трюль ва бошқа рўзгор буюмлари олиб чиқилди. Буларнинг ҳаммаси олдинги бахтли кунлардагидек ярқирамас, балки ташландиқ ҳолда бўлгани учун чанг босиб, қорайиб кетган эди. Сооткин ҳидини билиб қўшнилари тўпланган кезларда ўтказилган оилавий зиёфатларни эслади.

Охирида пиво сақланадиган бочка ва бочкача, камида ўттиз шишача вино солинган сават олиб чиқилди.

Буларнинг ҳаммаси, ҳатто деворларга қоқилган қоziқлар ҳам суғуриб кўчага чиқарилди.

Ўзининг камтарона бисотини олиб чиқишларига кўзёши тўкмай, оҳ-воҳ чекмай, ачиниш билан қараб тураверди у. Жарчи шамни ёқиб, жиҳозларни сотишни бошлади.

Шам ёниб бўлмай балиқфурушлар оқсоқоли савдони яна давом эттириш ниятида ҳамма нарсани арзимаган пулга сотиб олди.

У бўлаётган ҳодисаларга товуқнинг миясини сўраётган латчадек ҳузур қилиб қараб турарди.

«Шошмай тур, қотил, бу кулишларингнинг умри қисқа», — деди ичида Уленшпигель.

Совдо-сотиқ тугади. Жамоа соқчилари уйнинг ҳаммаёғини ювлаб, ағдар-тўнтар қилиб ташлашди, лекин червонларни топиша олмади.

— Яхшироқ ахтармаяпсизлар! Бундан ярим йил муқад-

дам Клааснинг етти юз червони борлигини аниқ билардим,— деб қичқирди балиқфуруш.

«Ололмайсан, қотил!» — деб қўйди Уленшпигель ичида.

Тўсатдан Сооткин унга томон бурилиб:

— Чақимчи шу! — деди ва бармоғи билан балиқфурушни кўрсатди.

— Биламан.

— Унинг отанг қонига меросхўр бўлишига қандай чидаб турасан?

— Мен бундан кўра кунбўйи қамоқда азоб чекишга тайёрман,— деди Уленшпигель.

— Мен ҳам. Лекин мени қандай қийноқлар билан қийнашмасин, раҳминг келиб, оғзингдан гуллаб қўйма.

— Сен хотин кишисан,— деди у.

— Тентаккинам, — деди онаси, — мен сени туққанман, азоб тортишни ҳам биламан. Бироқ сенинг азоб чекишларингни кўрсам... — унинг ранги бўздай оқариб кетди, — мен ўз ўғлини бутга тортилган ҳолда кўрган Биби Марямга сажда қиламан.

У йиглаб, ўғлини бағрига босди.

Улар нафрат ва қудрат иттифоқини ана шундай тузишди.

LXXV

Балиқфуруш рўзгор буюмларининг ярмига ҳақ тўлади, қолган қисми чақимчилиги учун берилди, пулларни эса ўзини шу пасткашликка ундаган етти юз червон топилгандан кейин оладиган бўлди.

Сооткин тунларни йиглаб ўтказар, кундузлари рўзгор ишлари билан овора эди. Уленшпигель тез-тез онасининг ўз-ўзи билан тубандагича сўзлашаётганини эшитиб қоларди:

— Агар пул унга тегадиган бўлса, ўзимни ўзим ўлдираман.

Уленшпигель билан Неле унинг айтганини қилишини билишарди, шунинг учун уни турли йўллар билан қариндошлари яшаётган Вальхеренга кўчиб ўтишга қисташди. Лекин у, ҳадемай ўз суягимни ҳам кемирадиган қуртлардан қочшимнинг ҳеч қандай маъноси йўқ, деб жавоб қилди.

Бу орада балиқфуруш яна судьянинг олдига жўнади ва марҳум бундан бир неча ой муқаддам етти юз червон олганлигини, у жуда хасис бўлиб, оз пул сарф қилганини, шу сабабли бунча катта пулни харжлаб тамомлаёлмаганини, бирон жойга яшириб қўйганлигини маълум қилди.

Судья ундан, Уленшпигель билан Сооткин сенга нима ёмон-

лик қилдики, уларни эри ва отасидан жудо қилиб, эндилик-да яна таъқиб этилсан, деб сўради.

Балиқфуруш Дамме шаҳрининг ҳурматли граждани эканлигини, кишиларни давлат қонунларини ҳурматлашга мажбур қилиб, шу йўл билан олий ҳазратлари олдида ҳурмат қозонмоқчи эканлигини айтди. Шунинг билан бирга у судьяга ёзма маълумот ҳам берди, унда ёзилишича, гувоҳлар гарчи буни истамасалар-да, ҳақиқат юзасидан унинг ёлғон гапирмаётганини тасдиқланганди.

Оқсоқоллар суди бу тафсилотларни тинглаб, йиғилган далиллар айбланувчиларни қийноққа солишга асос бўла олади деб топди. Шу сабабли улар айбланувчилар уйида иккинчи марта тинтув ўтказишга, ҳар икковини эса қамашга буйруқ берилди. Она-бола то Брюггедан шошилишча равишда чақирилган жаллод етиб келгунча турмада бўлишади.

Уленшпигель билан Сооткин қўллари орқаларига боғланган ҳолда шаҳардан ўтиб боришаётганда балиқфуруш ўз уйи олдида туриб, уларнинг орқасидан қараб қолди.

Дамме аҳолиси ҳам ўз уйлари олдида туришарди. Балиқфурушнинг энг яқин қўшниси Матиссен Уленшпигелнинг чақимчи олдидан ўтиб бораётди:

— Ҳой тул хотиннинг жаллоди, худо сени лаънатлайди! — деганини эшитиб қолди.

— Ҳой етимларни таловчи аблаҳ, сен ифлос ўлим топансан! — деб қўшиб қўйди Сооткин.

Она-болани Грейпстювернинг янги чақимчилиги билан турмага олиб кетаётганларини кўрган шаҳар аҳолиси, қаҳр-ғазаб билан балиқфурушга ташланди, уйининг деразаларини синдиришди, эшикларига тезак суртишди.

Уй эгаси эса кўчага чиқишга журъат этолмади.

LXXVI

Эрталаб соат ўнларда Уленшпигель билан Сооткинни қийноқхонага олиб келишди. Бу ерда судья, мирза, оқсоқоллар, Брюггедан келган жаллод, унинг ёрдамчиси ва табиб бор эди.

Судья Сооткиндан, императорга тегишли мол-мулкдан яшириб қўйганинг борми, деб сўради. У ҳеч нарсаси йўқлигини ва ҳеч нарсани яшира олмаганини айтди.

— Сен-чи? — деб сўради судья Уленшпигелдан.

— Бундан етти ой олдин, — деди у, — биз мерос бўйича етти юз червон олган эдик. Унинг бир қисмини сарфладик, қолганининг қаердалигини билмайман. Бахтга қарши, биз-

нинг уйимизга тушиб ўтган меҳмон қолган пулни олиб кетган бўлса керак, деб ўйлайман.

Судья улардан, ўзларингизни айбсизмиз деган фикрда тураверасизларми, деб сўради.

Улар императорга тегишли ҳеч қанақа пулни яширишмаганларини айтишди.

Шунда судья ғамгин ва қатъият билан шундай деди:

— Сизларга қўйилган айб асосли, далиллар зўр. Айбларингизга иқроор бўлмасангиз сизларни қийноқ кутади.

— Тул хотинга тегманглар!— қичқирди Уленшпигель.— Балиқфуруш бор-йўғимизни олди.

— Тентаккинам,— деди Сооткин,— хотинлар тортган азобга эркалар бардош беролмайди.

Онасини қийнашларидан қўрқаркан, Уленшпигелнинг ранги ўликникидай оқариб кетди. Буни кўрган онаси унга секин шипшиди:

— Менда куч-қудрат, нафрат бор.

— Тул хотинга тегманглар,— деди Уленшпигель.

— Унинг ўрнига мени қийнанглар!— қичқирди Сооткин.

Судья жаллоддан ҳақиқатни рўёбга чиқариш учун зарур бўлган ҳамма нарсаларни олиб келган-келмаганлигини сўради.

— Ҳаммаси тайёр,— деди жаллод.

Судьялар ўзаро маслаҳатлашиб, ҳақиқатни очиш учун ишни онасидан бошлаш керак деган қарорга келишди.

— Чунки,— деди улардан бири,— онасининг азоб чекишларини кўриб туриб, уни бундан халос қилиш учун жиноятини бўйнига олмайдиган тошмеҳр фарзанд бўлмайди. Она ҳам гарчи йўлбарс қалбига эга бўлса-да, ўғли учун шундай қилади.

— Аёлни ўтқиз,— буюрди судья жаллодга,— қўл-оёқларини исканжага сол.

Жаллод шундай қилди.

— О, судья жаноблари, ундай қилманг!— ялинди Уленшпигель.— Унинг ўрнига мени қийнанг, майли, қўл-оёқларимни синдиринг, фақат тул хотинни қўйиб юборинг!

— Балиқфурушни унутма!— деди Сооткин.— Мен ҳали куч-қудратим ва нафратдан айрилганим йўқ!

Уленшпигелнинг ранги оқариб, ҳаяжондан дағ-дағ титраганча жим қолди.

Исканжа икки бармоқ орасига солинадиган кичкина ёғоч таёқчалардан иборат бўлиб, таёқчалар ажойиб механика йўли билан бир-бирига тизимча билан боғланган эди. Жаллод судьянинг буйруғи билан бармоқларнинг ҳаммасини сиқиши,

суякдан гўштни сидириши, суякларни синдириши ёки ўз қурбонига енгил азоб бериши мумкин.

Жаллод Сооткиннинг қўл-оёқларини исканжага солди.

— Бос! — буйруқ берди судья.

У қаттиқ босди.

Шунда судья Сооткинга мурожаат қилиб:

— Червонлар яширилган жойни айт, — деди.

— Билмайман, — деди у инграб.

— Қаттиқроқ бос! — буюрди судья.

Уленшпигель орқасига боғланган қўлларини қимирлатиб арқонни узмоқчи ва онасига ёрдам бермоқчи бўларди.

— Судья жаноблари, босманг! — деди у. — Аёл кишининг суяги нозик, нимжон бўлади. Уни қуш ҳам чўқиб синдириши мумкин. Босманг! Жаллод жаноблари, сизга гашираётганим йўқ, чунки сиз судьянинг буйруғини бажаришга мажбурсиз. Лекин шафқат қилинг, босманг.

— Балиқфуруш! — ингради Сооткин.

Уленшпигель жим қолди. Бироқ жаллод исканжани кучлироқ сиқаётганини кўриб чидамади:

— Раҳм қилинг, раҳм қилинг, судья жаноблари! Меҳнат қиладиган бир тул хотиннинг бармоқларини синдириб юборяпсиз! Оҳ, эсиз оёқлари! Ахир у юролмайд қолади-ку! Шафқат қилинг, судья жаноблари!

— Ифлос ўлим билан ўласан, балиқфуруш! — қичқирди Сооткин.

Унинг суяклари қирсиллаб кетди, оёғидан ерга қон томчилай бошлади.

Буларнинг ҳаммасини кўриб турган Уленшпигель азоб ва ғазабдан қалтираб деди:

— Судья жаноблари, аёл кишининг суякларини синдирманг!

— Балиқфуруш! — ингради Сооткин.

Унинг овози арвоҳнинг овозидай бўғиқ ва кучсиз бўлиб қолди, Уленшпигель титраб-қақшаб қичқирди:

— Ахир, бу нима деган гап, судья жаноблари, унинг қўл-оёқларидан қон томчилаяпти! Тул хотиннинг суягини синдиридинглар-а!

Табиб унинг оёғига қўлини теккизган эди, Сооткин даҳшатли қичқирди.

— Онангнинг ўрнига иқрор бўл, — судья Уленшпигелга мурожаат қилди.

Бироқ Сооткин кўзини марҳумларникидай катта очиб ўғлига қаради. У эса индамаслиги кераклигига фаҳми етиб, секингина йиғлай бошлади.

— Бу аёлнинг жони эркакларникидай қаттиқ экан,— деди судья,— унинг ўжарлигини ўглини қийнаб синаш керак.

Сооткин бу гапни эшитмади, ҳаддан ташқари оғриқдан хушидан кетганди.

Сирка ёрдамида уни ҳушига келтиришди. Уленшпигелни қип-яланғоч қилиб ечинтиришди, у шу ҳолда онасининг қаршисида турарди.

Жаллод унинг елкасидаги қора туғма нишонани кўриб қолди. У холга бир неча марта узун игнани санчиб кўрди, игна санчилган жойдан қон чиққач, хол сеҳр кучига эга эмаслигига ишонч ҳосил қилди. Судьянинг буйруғи билан Уленшпигелнинг қўллари арқон билан боғланди, арқоннинг учини шифтдаги ғалтакка ўтказилди; бу усул судьянинг буйруғи билан айбдорни силташ, силкитиш, пастга ва юқорига ирғитиш учун жаллодга қулайлик туғдирарди. Жаллод бу усулни тўққиз марта такрорлади, бунинг устига Уленшпигелнинг ҳар иккала оёғига ҳар бири йигирма беш фунтли қадоқ тошлар боғланди.

Тўққизинчи силкитишда унинг тўпиқ ва панжа терилари йиртилиб, болдир суяклари бўғинидан чиқа бошлади.

— Иқрор бўл,— деди судья.

— Йўқ,— деб жавоб қилди Уленшпигель.

Сооткин ўглига тикилиб турарди-ю, лекин додлашга ёки гапиришга ҳоли йўқ эди. Уни бу қийноқдан халос қилинлар деган маънода фақат қўллари чўзиб, қонга беланган бармоқларини қимирлатарди.

Жаллод Уленшпигелни яна кўтариб ташлади. Панжа ва тўпиғининг териси баттарроқ йиртилиб, оёқ суяги бўғинидан чиқиб кетди; лекин у додламади.

Сооткин ҳўнграб йиғлар, қонли бармоқларини силкитарди.

— Пуллар қаерга яширилган, айт,— деди судья,— шундагина сени кечирами.

— Кечирим ҳақида балиқфуруш илтимос қилсин,— жавоб қилди Уленшпигель.

— Сен судьяларни масхара қиялсанми?— сўради оқсоқоллардан бири.

— Эвоҳ! Ҳозир кулги юрагимга сиғадими!— деди Уленшпигель.— Чин сўзим, сизларга шундай туюлгандир!

Кейин эса Сооткин жаллод судьянинг буйруғи билан манқалда кўмир ёққанини, ёрдамчиси иккита шам келтирганини кўрди.

У ўзининг дабдала бўлган оёқларига босмоқчи бўлди, лекин скамейкага йиқилиб тушди ва шундай деб қичқирди:

— Чўғни нарига олинг! Судья жаноблари, бечора болага раҳм қилинглар, чўғни нарига олинглар!

— Балиқфуруш!— деб қичқирди Уленшпигель онасининг бўшашаётганини кўриб.

— Уни ердан сал юқори кўтаринглар,— деди судья,— манқални оёғининг тагига қўйинг, шамларни эса ҳар иккала қўлтиғига тутиб туринг.

Жаллод ишга тушди. Уленшпигелнинг қўлтиғидаги жунлар чирсиллаб ёна бошлади.

У қичқиради, онаси пиқиллаб йиғларди.

— Оловни нарига олинг!

— Пул қаерда, кўрсатсанг озод бўласан,— деди судья.— Ўғлинг учун иқрор бўл, она!

— Балиқфурушни жаҳаннам оловига ким ташлайди?— деди Уленшпигель.

Сооткин ҳеч нарса айтолмаслиғига ишора қилиб бош чайқади. Уленшпигель тишларини ғижирлатди, Сооткин эса саросимага тўлган ёшли кўзлари билан ўғлига жавдираб тикиларди.

Лекин жаллод шамларни ўчириб, манқални Уленшпигелнинг оёғи остига яқинроқ сурганда Сооткин:

— Судья жаноблари, унга раҳм қилинг! Нима деяётганини ўзи ҳам билмайди!— деб қичқирди.

— Нега энди у нима деяётганини билмас экан?— маккоруна сўради судья.

— Унга бошқа савол бериб ўтирманг, судья жаноблари, кўриб турибсиз, оғриқ азобидан эсини ҳам йўқотиб қўйди,— деди Уленшпигель.— Балиқфуруш ёлгон айтган.

— Сен ҳам ўғлингнинг галини тасдиқлайсанми?— сўради судья.

Сооткин бошини қимирлатиб «ҳа» ишорасини қилди.

— Балиқфурушни ёндиришлар!— қичқирди Уленшпигель.

Сооткин кимнидир лаънатлаётгандай индамай муштини қисиб, тепага кўтарди.

Лекин шу пайт ўғлининг оёғи остида турган манқалдаги кўмир аланга ола бошлаганини кўриб, фарёд чекди:

— Эй худо, ё Биби Марям, бу қийноқларга барҳам бер. Раҳм қилинг! Манқални олинг!

— Балиқфуруш!— хириллади Уленшпигель.

Уленшпигелнинг оғзи ва бурнидан қон келди, калласи шилқ этиб кўксига тушди, манқал устида ҳаракатсиз осиллиб тураверди.

Сооткин бақириб юборди:

— Ұлиб қолди! Бечора етим қўзичоғим ўлиб қолди! Уни ўлдириб қўйдинглар! Уни ҳам ўлдиришди! Судья жаноблари, манқални олинглар! Уни бағримга босай, бирга жон берайлик, ердам беринг. Кўриб турибсиз, синган оёқларим билан югура олмайман.

— Унга ўглини беринглар!— деди судья.

Кенгаш бошланди.

Жаллод яланғоч, қонга беланган Уленшпигелни ечиб, Сооткиннинг тиззасига ётқизди, табиб унинг чиққан бўгинларини жойига солди. Онаси Уленшпигелни ўпиб шундай деди:

— Бечора болам, шўрлик жафокашим! Агар жаноб судьялар ижозат беришса, сени ўзим даволайман. Кўзингни оч, Тиль, болагинам!.. Жаноби судьялар, агар уни ўлдириб қўйган бўлсанглар тўппа-тўғри олий ҳазратларининг ҳузурига бораман, бундай қилишларинг қонунга хилоф, бир бечора хотин ёвуз одамларга қарши нималар қилишга қодирлигини ўшанда кўрасизлар. Лекин бизни бўшатиб юборинглар, жаноби судьялар. Худойи таолонинг қаҳрига учраган биздек бечораларнинг дунёда ҳеч кимимиз ва ҳеч нарсамиз йўқ.

Судьялар кенгашиб, шундай ҳукм чиқаришди:

«Сизким, Сооткин — Клааснинг беваси ва сизким, Уленшпигель лақабли Тиль — Клааснинг ўғли, мулкка эгалик ҳуқуққа эга бўлишингизга қарамай, мусодара қилиниб, қирол олий ҳазратлари ихтиёрига ўтиши лозим бўлган мулкни яширишда айбландингиз, лекин қаттиқ қийноқлар ва синовларга қарамай, ҳеч нарсага иқроор бўлмадингиз, суд далилларни етарли деб ҳисобламайди ва сиз, аёл кишини қўл ва оёқларингизнинг аянчли ҳолатда эканини, сизни, эркак, тортган азобуқубатларингизни эътиборга олиб озод қилади ва бу ерда ёки бошқа ерда, истаган жойингизда, шаҳарда, зотан қашшоқлигингизга қарамай сизга бошпана беришни лозим топган хоҳлаган кишиникида туришингизга ижозат беради.

Ушбу Даммеда, 1558 йил октябрининг йигирма учинчи кунида берилди».

— Марҳаматингиз учун сизларни худо ёрлақасин, жаноб судьялар,— деди Сооткин.

— Балиқфуруш!— ингради Уленшпигель.

Она-болани аравада Катлинанинг уйига элтиб қўйишди.

LXXVII

Уша йили — юз йилликнинг эллик саккизинчи йилида — бир куни Катлина Сооткиннинг олдига келиб, тубландагиларни айтди:

— Үтган кеча танамга сеҳрли малҳам суртиб, Биби Марям жомеси қўнғироқхонасига учиб бордим. Уша ерда кишиларнинг дуоларини фаришталарга элтувчи малоикаларни кўрдим, фаришталар эса дуоларни яна нарироққа — арши аълога олиб боришаркан. Осмон тўла ярқироқ юлдузлар. Тўсатдан пастдаги гулханларнинг биридан қоп-қора кўланка кўтарилди, у қўнғироқхонага учиб келиб, ёнимга ўтирди. Бу Клаас эди, у худди тирик пайтидагидек кўмирчилик кийимида эди. «Қўнғироқхонада нима қилиб ўтирибсан?» — деб сўради у. «Сен-чи? — деб сўрадим. — Нега қушга ўхшаб осмонда учяпсан? Қаёққа учиб кетяпсан?» — «Маҳшаргоҳга, — деди. — Наҳотки фаришталар чалган карнай овозини эшитмаган бўлсанг?» — Шундоқ ёнгинасида турардим, унинг танаси тирекларникидай жинс эмас, балки ҳавога ўхшашлигини сездим, унга яқинлашиб, илиқ буғ булути ичига киргандай ичига кириб олдим. Пастда, оёгим остида, бутун Фландрияга сочиб юборилгандай, чироқлар милтиллайди, шунда ўз-ўзимга: «Эрта туриб, кечгача меҳнат қилувчиларни худо ёрлақаркан», — деб қўйдим.

Туни билан фаришталар чалган карнай овозларини эшитдим. Кейин ҳузуримда Испаниядан учиб келган бошқа бир шарпа ҳозир бўлди. У жуда қари, мункиллаган, ияги учи қайтарилган кавушдай олдинга туртиб чиққан, лабларига шакар суртилганга ўхшарди. Унинг эғнида тўқ-қизил бахмал қопланган оқ сувсар терисидан ридо бор эди. Бошида императорлик тожи, бир қўлида пиширилган балиқ, иккинчисида бир кружка пиво.

У ҳам чарчаган бўлса керак, яқинлашиб қўнғироқхонага қўнди. Мен тиз чўкиб: «Олий ҳазратлари, оёгингизга бош урман, лекин кимлигингизни билмайман. Қаердан келяпсиз, ерда нима қиласиз?» — деб сўрадим. — «Мен Эстремадурдаги авлиё Юст монастириданман¹, — жавоб берди у. — Мен марҳум император Карл Бешинчиданман». — «Лекин шундай қоп-қора булутли кечада қаёққа кетяпсиз?» — деб сўрадим. «Маҳшарга, — деди у, — маҳшаргоҳга». Император қўлидаги балиқдан энди ейман, сўнг пиводан ичаман деб турганда фаришта карнай чалиб қолди, у овқатланишига халақит беришгандан пўнғиллаб ўрнидан турди-да, яна учиб кетди. У оғир хўрсиниб, ҳиқичоқ тутиб, баъзида ўқчиқдан қусиб, чарчаб ва нафаси бўғилиб аранг борарди, чунки овқат ҳазм қилиши бузилган пайтда ўлим соати етган эди.

¹ Эстремадурдаги авлиё Юст монастири — Карл Бешинчи тахтдан воз кечгандан кейин истифодат қилган испан монастири.

Камондан отилган ўқдай тез, тўхтамай учиб борардик. Юлдузлар осмонда ярқироқ из қолдириб ёнгинамизда милтиллайди, кейин осмондан узилиб ерга тушади, бу манзарани кўриб келяпмиз. Фариштанинг карнайи ҳамон янграрди. Нақадар ларзага келтирувчи, ҳаяжонга солувчи гулдурос! Карнай ҳар чалинганда булут орасидан довул ўтгандай бўлади ҳамда бизга йўл очилади. Бир неча минг миль учиб ўтиб, ниҳоят рўпарамизда юлдузлардан ясалган тахтда ўтирган Исо-ни кўрдик. Унинг ўнг томонида одамларнинг ҳамма ишларини бронза тахтага ёзиб бораётган фаришта, чап томонида гуноҳкорларнинг гуноҳини сўраб тинимсиз дуо қиладиган онаси Биби Марям ўтиришибди.

Клаас билан император тахт олдида тиз чўкишди.

Фаришта Карлнинг бошидаги тожни олиб ташлади. Сўнг:

«Бу ерда подшо битта — у ҳам бўлса Исо!» — деди.

Бу олий ҳазратларининг ғашини келтиргандай бўлди, лекин одоб сақлаб жавоб қилди:

«Қўлимдаги балиқни еб, пивони ичиб олишга изн бўлмасмикан, чунки йироқ йўл юриб оч қолдим».

«Сен умрбод оч эдинг,— эътироз билдирди фаришта.— Лекин, майли, еб-ичавер».

Император балиқни чайнаб, пиводан ҳўплади.

Шунда Исо гап бошлаб, шундай деди:

«Маҳшаргоҳга соф қалб билан келдингми?»

«Эй парвардигори олам, соф бўлсам керак, чунки ўз вақтида ибодатимни қилиб юрганман».

— «Сен-чи, Клаас?— сўради Исо.— Манови императорнинг сингари талвасага тушмайсанми?»

«Тангрим, халоскорим,— деди Клаас,— сенинг қаршингда қалби соф жон бўлмайти, шу сабабли даҳшатга тушмайман. Чунки улуғ марҳамат ҳам — сен, адолат тимсоли ҳам — сен. Ҳар ҳолда бир қадар даҳшатли, чунки анчагина гуноҳларим ҳам бор».

«Гапир, ўлакса!» — деди фаришта императорга.

«Эҳ тангрим, мен,— деди Карл хижолат бўлиб,— руҳонийларинг бармоғи билан муқаддас мой суртилиб, тахтга ўтқивилдим, Кастилья ва Рим, герман императори сифатида уларнинг дуо-си ва ибодати билан табаррук бўлдим.

Сен берган тахтни қилич ва арқон кучи билан сақлаш асосий ташвишим бўлди, бунга қарши турган реформаторларни олов ва қабрга тиқиш билан жазоладим...»

Лекин фаришта унинг гапини бўлди:

«Сен бизни алдамоқчисан, ёлғончи! Германияда реформаторларга индамадинг, чунки улардан қўрқардинг. Нидерланд

дияда эса уларни осдинг, куйдирдинг, тириклайин ерга кўмдинг, бошини кесдинг, чунки бундан фақат биргина ниятинг бор эди, у ҳам бўлса меҳнатсевар асаларилардан кўпроқ даромад олиш эди. Юз минг жон, жанобим, Исони яхши кўрганингдан эмас, балки сенинг айбинг билан ўлиб кетди, чунки сен золим, шафқатсиз, таъмагир инсон эдинг, фақат ўзингигина севардинг, кейин — балиқ, гўшт, вино, пиволарни яхши кўрардинг, чунки сен итдай еб тўймас, сув булутидай очкўз эдинг».

«Энди сен гапир, Клаас», — деди Исо.

Лекин фаришта ўрнидан туриб деди:

«Бунда гапирадиган ҳеч нарса йўқ. Бу бечора Фландрия халқидек меҳнатсевар, саховатли бўлиб, астойдил ишлаб, астойдил куларди, у зарур бурчини англаб, ўз ҳукмдорларига садоқатли эди, ҳукмдорлар ҳам садоқат кўрсатишга риоя қилади, деб ўйларди. У пули борлиги, уйига реформаторни қўйганлиги учун айбланди ва гулханда ёндирилди».

«О бечора жафокаш, — деди Биби Марям, — эндиликда муздек сувли ариқлар шарқираб оққан, вино ва сут фонтанлари отилиб турган самодасан. Юрақол, кўмирчи, мен сени ўша ёққа олиб бораман».

Яна фариштанинг карнайи чалинди, шу пайт жаҳаннам қаъридан темир тож кийган, яланғоч, чиройли бир одам чиқиб келди, тожининг гардишига: «Қиймат кунгача азоб-уқубатда», деб ёзилган эди. У тахтга яқинлашиб, императорни кўрсатиб туриб:

«Буни нима қилишни буюрасан?» — деб сўради Исодан.

Исо жавоб қилди:

«Сен буни тожли қуртлар подшолиги хонасига олиб борсан, кейин унинг собиқ подшолигида ишлатилган жами қийноқ асбобларини тўплайсан. Қачонки у дунёда бечора одамларни ичига сув қўйиб пуфакдай шишириб ёки ўтда ёндириб азоб берилса, ёки исканжа билан азоблаб панжалари синдирилса, ёки қўл-оёқларини нимталанса, ҳар сафар озод одам гулханда жон берса, бу ҳам худди шу азобларни бирин-кетин бошидан кечирсин, токи миллионлаб кишилар устидан ҳокимлик қилаётган адолатсиз одам кишиларга қанчалик азоб-уқубат келтириши мумкинлигини билиб қўйсин. Бу одам зиндонларда чирисин, кундада боши кесилсин, сургунда юзи сарғайиб, юртини соғиниб юрсин; у шармандали жазоларга, ҳақорат ва калтақларга дучор бўлсин; аввало бой-бадавлат бўлиб, кейин бойлиги ҳукмдор томонидан талансин; чақимчилик қурбони бўлсин, мол-мулки мусодара қилиниб, хонавайрон бўлсин».

Бунн эшакка айлантир, токи гинг демай ишлашга ўргансин, калтаклар есин, чиқиндилар билан тирикчилик ўтказсин; гадога айлантир, токи у хайр-садақа сўраганда одамлардан ҳақорат эшитсин, уни шундай ишчига айлантирки, у ўлиб-қутулиб меҳнат қилсину қорни ошга тўймасин. У инсон қиёфасида ҳам жони, ҳам танаси роса азоб тортиб бўлгандан кейин ўз садоқати учун фақат калтак ейишдан бошқа нарса ни билмайдиган итга айлантир; шундай қилиб, у уч юз йилгача ҳамма азобларни, ғам-ғуссаларни тўйиб тотгач, озод бандага айлантир. Агар ўшанда у Клаасга ўхшаб яхши одамга айланса, кўм-кўк либосга бурканган, серсоя дарахт остидан бир парча жой бергин, қоқ туш пайтида у соядан, эрта-лаб қуёш нуридан баҳраманд бўлсин, шу бир парча ер унга абадий ором бағишласин. Шунда дўстлари унинг қабрига келиб, аччиқ-аччиқ кўзёши тўкади, уни хотирлаб бинафшалар ўтқазишади».

«Ўғлим, шафқат қил,— хитоб қилди Биби Марям.— У ни ма қилаётганини ўзи билмаган, чунки ҳоқимият золимликни туғдиради».

«Бу ерда шафқат бўлмайди»,— деди Исо.

«О,— қичқирди император,— ҳеч бўлмаса бир стакан андалуз виносидан ичиб олсам бўлмайдими?»

«Юр,— деди шайтон.— Вино ичиш, гўшт, тустовуқ гўшти ейиш вақти ўтди».

У ҳали ҳам балиқ гўштини чайнаб турган олий ҳазратларнинг шўрлик руҳини жаҳаннамнинг зулмат қаърига етаклаб тушиб кетди.

Шайтоннинг унга раҳми келиб, балиқ гўштини еб олишига имкон берди. Кейин Биби Марямнинг Клааснинг руҳини юлдузлар чарақлаб турган осмонга кўтариб чиқиб кетганини кўрдим. У ерда фаришталар ювиб-тарашгач, Клаас ёш, чиройли йигит бўлиб қолди. Олдига хилма-хил ноз-неъматларни келтириб қўйишди, у кумуш қошиқларда бу таомлардан сая бошлади. Шундан кейин осмону фалак кўринмай қолди.

— Унинг жойи жаннатда, — деди Клааснинг беваси.

— Кўксимда кули депсиб турибди,— деди Уленшпигель.

LXXVIII

Ҳар сафар умумий харажатлар учун Катлинага пул тўланадиган бўлса, Уленшпигель кечаси чиқиб, қудуқ ичидаги тешикка тиқиб қўйилган гошни олиб, у ердан червонларни оларди.

Бир кунн кечқурун учала аёл ип йигириб ўтиришарди.

Уленшпигель улар билан бирга ўтирар ва Дамме шахрининг бош судьяси буюрган яшикни ясаш билан овора эди. У пичоқ билан бутун бир ов кўринишини ўйиб чизарди. Сурада ўзининг баджаҳллилиги билан машҳур бўлган геннегаус итлари, крит овчаркалари, жуфт-жуфт бўлиб югуриб нетаётган брабант тозилари ва бошқа турдаги ҳар хил зотли итларни тасвирларди.

Ярим кечадан ўтганда Бибулуснинг гиншиб вовиллаши қулоққа чалинди, Сооткин уйғонди, лекин итнинг овози дарҳол тинди. У Бибулус янглишиб ҳуриган бўлса керак деган ўйда яна ухлаб қолди.

Сооткин билан Уленшпигель анча эрта уйғонишди. Лекин улар ошхонада Катлинани кўришмади; ўт ёқилмаган, ўчоқдаги қозонда сув ҳам қайнамаяпти.

Ҳайрон бўлиб, боғдадир деб ташқарига қарашди, уни ёмғирда ивиб турган ҳолда кўришди.

— Ёмғирда нимани излаб юрибсан?— деб сўради Уленшпигель унга яқинлашиб.

— Оҳ,— деди у,— анавини қара...

Катлина кимдир бўғиб ўлдирган ит жасадини кўрсатди.

Сооткин ҳам чошиб келиб, нима бўлганини суриштира бошлади.

Уленшпигель унга бўғиб ўлдирилган ит жасадини ва пул сақланидан тешикни кўрсатди. Тешикнинг оғзи очиқ эди.

Сооткиннинг ранги оқариб кетди:

— Эй худо, зарбанг нақадар оғир! Эсиз оёқларим!— деди.

Мана шу червонларни деб, беҳудага қанчадан-қанча азоб-уқубатлар чекганини эслаб шундай дейишга мажбур бўлди. Неле бу бахтсизликка Сооткиннинг хотиржамгина қараб турганини кўриб йиғлаб юборди.

LXXIX

Сооткин ишламай қўйди: олов олдида қадди букилиб, ўқтин-ўқтин йўталиб ўтираверди. Неле унга доривор ва хушбўй кўкатлар бериб турди. Лекин ҳеч қанақа дори унга кор қилмади. Уленшпигель уйдан чиқмай қўйди: ўзи йўқлигида онасининг ўлиб қолиши эҳтимолидан қўрқди.

Унинг касали оғирлашиб, овқат ўтмай қолди, еган-ичганини қайт қилаверди. Табиб келиб қон олди, лекин камқонлик уни жуда беҳол қилиб қўйди, ўрнидан туролмай қолди. Кунлардан бир куни кечки пайт азоб-уқубатлардан қийналиб, шундай деди:

— Клаас, умр йўлдошим! Тиль, болагинам! Эй парвардигор, даргоҳингга қабул қилганингга шукур!

Кейин бир хўрсинди-ю, жони чиқиб кетди.

Уленшпигель билан Неле кечаси билан унинг ҳақиға дуо ўқиб, марҳуманинг ёнидан силжишмади.

Саҳар пайтида очиқ деразадан уйга қалдирғоч учиб кирди.

— Бу қуш — марҳуманинг руҳи,— деди Неле.— Яхши аломат: Сооткин аллақачон жаннатда.

Қалдирғоч уй ичини уч марта айланди, сўнг сайраганича ташқарига отилди.

Ундан кейин уйга олдингисидан каттароқ ва қорароқ бошқа бир қалдирғоч учиб кирди. У Уленшпигелнинг атрофида айланди.

— Отам билан онам!— деди шунда у.— Кўксимда кул депсиб турибди! Сизлар нима деган бўлсаларингиз шуни қиламан.

Иккинчи қалдирғоч ҳам биринчисидай вижирлаганича чиқиб кетди. Тонг оқарди, Уленшпигель ўтлоқ устида чарх уриб учаётган мингларча қалдирғочларни кўрди. Қуёш балқиб чиқди.

Сооткин ғариблар мазорига дафн қилинди.

LXXX

Уленшпигель Сооткиннинг вафотидан кейин ғам-қайғуга ботди, у чуқур ўйга толадиган, тажанг бўлиб қолди; ҳадеб ошхонада айланар, қулоғига гап кирмасди; олдига нимани келтириб қўйишганини фарқиға ҳам бормай еб-ичаварди.

Неленинг мулойим овози уни беҳудага тетикликка чағирар, Катлина Сооткиннинг жаннатга тушганига ишонтиришга уринар, лекин булар Уленшпигелга таъсир қилмас, уларга нуқул:

— Кул депсиб турибди,— деган жавобни қайтарарди.

У ақлдан озгандай кўринар, уни бу аҳволда кўриб, Неле кўзёши тўкарди.

Бу орада балиқфуруш ҳамон ўз уйида эшикни тамбалаб ёлғиз, падаркуш одамдай қамалиб ўтирар, фақат кечқурунлари ташқарига чиқишга журъат қилар, чунки эркак ва аёллар уни учратишганда ҳақорат қилишар, қотил деб сўжишар, кичкина болалар уни кўрса қочишар, чунки уларга балиқфурушни жаллод деб уқтиришганди. У шу аҳволда яккамохов бўлиб, Даммедаги учта қовоқхонадан бирортасига киришга

журъат этолмай юрарди. Чунки у қаерда бўлса, ҳамма уни бармоғини бигиз қилиб кўрсатар, қовоқхонадагилар индамай тарқалиб кетишарди.

Шунинг учун қовоқхоналарга уни қўйишмас, у келса эшикни бекитиб олишарди. Балиқфурушнинг ялиниб-ёлворишларига қовоқхона эгалари: хоҳласак савдо қиламиз, хоҳламасак йўқ, бу бизнинг ихтиёримиз, деб жавоб қайтаришарди.

Бу курашдан толиққан балиқфуруш кечқурунлари бир қултум пиво ичиш учун шаҳар ташқарисига жойлашган, Слейсс канали бўйидаги кўримсиз «Қизил лочин» қовоқхонасига борарди. Тўғри, бу ерда унга пиво беришарди, чунки қовоқхона эгалари жуда камбағал бўлиб, озгинагина бўлса ҳам савдо қилганларидан беҳад хурсанд бўлишарди. Лекин «Қизил лочин»нинг эгаси ҳам, шунингдек хотини ҳам у билан гаплашишмасди. Уша ерда бир ит ва иккита бола бўларди. Борди-ю, балиқфуруш болаларни суйиб эркалатгундай бўлса, ундан қўрқиб қочиб кетишарди; итни чақирса, қутуриб ҳуриб берарди.

Бир куни кечқурун Уленшпигель остонада турарди. Уни ҳамиша ўйчанликда кўрган бочкасоз Матиссен шундай деди:

— Бирор иш билан машғул бўл — бу оғир дардни унутасан.

— Клааснинг кули кўксимда депсиб турибди, — деди Уленшпигель.

— Лекин бахтиқаро балиқфурушнинг аҳволи сеникидан ҳам расво, — деди Матиссен, — ҳеч ким у билан гаплашмайди, ҳамма ундан қочади. Ёлғиз бўлса-да, пиво ичиш учун «Қизил лочин»га судралиб боради. Оғир жазо бу!

— Кўксимда кул депсиб турибди, — такрорлади Уленшпигель.

Уша куни кечқурун қўнғироқхона соат тўққизга занг ўрганда Уленшпигель «Қизил лочин»га жўнади. У ерда балиқфурушни кўрмай, канал бўйидаги дарахтлар остида уёқ-буёққа юра бошлади. Сутдек ойдин эди. Ана, ёвуз одам келяпти, уни рўй-рост кўрди, ёнидан ўтиб кетаётганда ёлғиз одамлар ўз-ўзи билан гаплашгандай унинг ҳам ўзига ўзи гапириб бораётганини эшитди:

— Улар червонларни қаерга яширишди экан-а?

— Уғри топиб олган жойга яширишган! — деб қичқирди Уленшпигель ва унга мушт туширди.

— Вой! — бақирди балиқфуруш. — Сени танидим, сен унинг ўғлисан. Мендай қари, мункиллаб қолган чолга раҳминг ўғлисан. Бу ишларни ёвуз ниятда қилганим йўқ, олий ҳазратларига садоқат билан хизмат қилмоқчи эдим, холос.

Кечир мени, марҳаматингни аяма. Мен олган ҳамма нарсаларимни яна ўзларингга қайтариб бераман, сендан бир тийин ҳам сўрамайман. Наҳотки бу оз бўлса? Мен ҳаммасини етти флоринга олдим. Бунинг устига яна ярим флорин қўшиб олсан, чунки мен бой одам эмасман, миш-мишларга қулоқ солма.

У Уленшпигелнинг олдида тиз чўкди.

Уленшпигель ўз қаршисида шундай разил, ифлос, қўрқоқ одамни кўриб, уни даст кўтариб, каналга улоқтирди. Шундан кейин уйга қараб кетаверди.

LXXXI

Гулханларда қурбон қилинганлар жасади тутарди. Уленшпигель Клаас билан Сооткинни ўйлар, ёлғиз қолганида тўлиб-тўлиб йиғларди:

— Кўксимда Клааснинг кули депсиб турибди. Фландрия устида ажал қуши чарх урмоқда, папани деб забардаст йигитлар, гўзал қизларнинг умри хазон қилинмоқда. Фландриянинг ҳуқуқи оёқ ости қилинаётир, эркинлиги олиб қўйилган, очарчилик мамлакатни кемирмоқда; тўқувчилар билан мовут босувчилар ўз юртини ташлаб, чет элларда иш излаб юришибди. Агар Фландрияга ёрдам қўлини чўзилмаса, у хонавайрон бўлади.

Иккинчи китоб

I

Уленшпигель сентябрь тонгида таёғини, йўл харажати учун Катлина берган уч флорин пулни, бир парча чўчқа жигари ва бир бўлак нонни олиб, Антверпен томон йўлга тушди. Бу чоғ Неле ҳали ухлаб ётарди.

Йўлда жигарнинг ҳидини олиб бир ит эргашиб қолди, ҳеч орқага қайтгани кўнмади.

Уленшпигель уни ҳайдади, бироқ орқасидан астойдил эргашиб келаётганини кўриб унга мурожаат қилди:

— Ҳой ит, яхши қилмаяпсан, сени турли-туман ноз-неъматлар — ажойиб қолдиқ овқатлар, кемик суяклар кутиб турган уйни ташлаб, номаълум мусофир билан саргузашт излаш яхши эмас. Ҳадемай сени боқиш учун менда ҳеч бало қолмайди. Ҳой эси паст ит, гапимга қулоқ сол, эгангнинг олдига қайтиб бор. Йўлда йўловчига дуч келадиган ёмғир, қор, дўл, чанг-тўзонли шамол, туман, тойғаноқ ва бошқа шу каби шубҳали насибалардан қоч. Ўз уйинг ўчоғи олдида жимгина ўтир, ўзингни оловга товлаб кулча бўлиб исин. Мен эса якка ўзим лой кечиб ва чангга ботиб, совуққа, иссиққа бардош бериб йўлимда давом этаман. Бугун — иссиқ, эртага — совуқ, пайшанба куни — тўқ, якшанба куни — оч-наҳор кетавераман. Қаердан келган бўлсанг, ўша ёққа кет, бу сенинг донолингинг бўлади, эй тажрибасиз ит!

Лекин ит Уленшпигелга қулоқ солмади. У думини ликиллатиб парвона бўлар, эркаланар ва тамагирлик билан вовилларди. Уленшпигель бу қилиқларни дўстлик аломати деб билди, сумкасидаги жигар эса эсидан чиқиб кетганди.

У кетаверди, ит орқасидан эргашаверди.

Бир милча юришгандан кейин қўққисдан йўл бўйида турган аравани кўриб қолишди; унга қўшилган эшак бошини қўйи солиб, жим турарди. Йўл чеккасидаги қияликда, иккита қушқўнмас бутаси орасида бир семиз киши қўй оёғини гажиб ўтирибди, унинг бир қўлида суяк, иккинчисида шиша, гоҳ-гоҳ шишадан ичиб қўяди, ейиш-ичишдан тўхтаसा оҳ-воҳ чекиб, пиқиллаб йиғлайди.

Уленшпигель тўхтади, ит ҳам. Қўй гўшти ва жигар ҳиди бесаранжом қилган ит қияликдан юқорига қараб югурди, семиз кишининг олдига бориб чўнқайиб ўтириб олди ва ўз улушини сўраб, унинг камзулини тортқилай бошлади, лекин у итни тирсаги билан туртиб юборди ва аянчли оҳ-воҳ билан қўй оёғини баландга кўтарди. Оч ит эса увиллай бошлади. Аравага қўшилган ва янтоққа беҳудага интилаётган эшак ҳам аччиғланиб ҳанграб юборди.

— Сенга нима керак, Ян? — семиз киши эшакка мурожаат қилди.

— Ҳеч нарса, — деди Уленшпигель, — у атрофимизда гуллаб ётган янтоқларни еб нонушта қилмоқчи, холос. Албатта, ит ҳам қўй почасини олиб олишга тайёр. Ҳозирча уни чўчқа жигари билан сийлайман.

Ит жигарни еб бўлгач, семиз киши суякнинг уёқ-буёғини синчиклаб кўздан кечирди, қолган-қутган гўштларни тозалаб еди, суякда қириб олгундай гўшт қолмагандан кейингина итга ташлади. Ит суякка ташланди, оёқлари орасига олиб, уни гажишга тушди.

Шу пайт семиз киши Уленшпигелга қаради, у эса семизнинг дамелик Ламме Гудзак эканини таниб қолди.

— Ламме, — деди у, — бу ерда еб-ичиб, нима қилиб оҳ-воҳ чекиб ўтирибсан? Ёки бирорта солдат ҳурматсизлик кўрсатиб, қулоғингни чўздими?

— Оҳ, хотиним, жоним хотиним! — ингради Ламме.

Шундай деди-ю, шишани оғзига олиб борди, Уленшпигель унинг қўлини ушлади.

— Ичма, — деди у, — шошилиб ичишнинг фақат буйракка фойдаси бор. Яхшиси ичимлигингни шишаси йўқ одамга бера қол.

— Гапни-ку болайсан, — деди Ламме, — лекин ичишни ўрнига қўя олармикинсан?

Ламме унга шишани узатди.

Уленшпигель шишани карнай қилиб оғзига қуйиб қўя қолди, сўнг шишани қайтиб бераётиб деди:

— Агар бир томчи қолган бўлса, мени испан дея қол.

Ламме шишага қаради, ҳазин хўрсинди, халтасини ковлаштириб, яна битта шиша ва бир бўлак колбаса олди, уни қаламча-қаламча қилиб тўғради, сўнг ғамгин ўтириб чайнай бошлади.

— Бу қандоқ бўлди, жағинг тиним билмайдимми сира? — сўради Уленшпигель.

— Кўпинча шундай, бўтам, — деди Ламме, — лекин кўпинча қайғули ўйларни қувиш учун шундай қиламан. Қаердасан, жоним хотиним? — деб нола чекди у колбасани тўғраркан кўзёшларини артиб.

— Ламме, — деди Уленшпигель, — бунақа апил-тапил еяверма ва қаршингдаги йўловчига ҳам бунчалик шафқатсиз бўлма.

Ламме, кўзида ёш, унга тўртта қаламча колбаса узатди, Уленшпигель колбасанинг хушбўй ҳидига маст бўлиб, уни ҳузур қилиб ейишга тушди. Лекин Ламме чакаги тинмай кавшаркан, ҳасрат қила бошлади:

— Оҳ, хотиним, жонгинам! Нақадар латиф, ёқимли эди-я, капалакдай енгил, яшиндай тез эди-я! Турнадай куйларди-я! Ясағишни бирам яхши кўрарди. Кийим бирам ярашардики! Оро берсанг гул ҳам чиройли бўлиб кетади. Бўтам, агар сен унинг нозик қўлчаларини кўрганингда, уни това ёки кўза ушлашга асло раво кўрмасдинг. Учоқдаги ўтдан унинг оппоқ териси қорайиб қолиши мумкин эди. Кўзлари-чи! Бир қиё боқиб қўйса сув бўлиб эриб кетардим... Бир ҳўплам ол, кейин мен ичаман... Оҳ, бундан кўра унинг ўлиб кетгани минг марта яхши эди! Биласанми, Тил, уйдаги ҳамма ишни ўзим қилардим, унинг заррача бўлсин қийналмаслиги учун жоним ҳалак эди. Уйларни супулардим, идиш-товоқларни ювардим, кир ювиб, ҳатто дазмолни ҳам ўзим қилардим... Тиль, мана-виниси Гент колбасаси... Хотиним ўйин-кулгидан жуда кеч қайтарди, бироқ уни кўрганимда дунё-дунё севиниб кетардим, ундан ўпкалашга юрагим дов бермасди. Ҳаммасидан маҳрум бўлдим!.. Ичавер, бу бургундчасига ишланган Брюссель вивноси.

— Хотининг нега қочиб кетди? — деб сўради Уленшпигель.

— Мен қаёқдан билай? — деди Ламме. — Унга уйланиш учун кўнгил изҳор қилган, у эса мени чуқур севганидан, қўрққанидан қочиб юрган пайтлар қани-я?.. Тиль, сумкани қара-чи, чўчқа сонидан қолдимикан?

— Яримта сон қолибди, — деди Тиль, Ламме эса унинг ҳаммасини ютиб қўя қолди.

Уленшпигель унга қараб:

— Сон гўшти менинг ошқозонимга анча фойдали,— деди.
— Меникига ҳам,— деди Ламме бармоғи билан тишларини ковларкан.— Гўзалимни ортиқ кўра олмайман энди: Даммедан қочиб кетди. Хоҳласанг, икковимиз биргалашиб қидирамиз уни.

— Бўпти.

— Шишада ҳеч нарса қолмадими?

— Ҳеч нарса,— деди Уленшпигель.

Улар аравага ўтиришди, эшак қанграганича аравани тортиб кетди.

Қорнини тўйгазиб олган ит эса миқ этмай, жуфтакни ростлаб қолди.

II

Арава канал билан ҳовузни ажратиб турган тўғондан силкиниб ўта бошлади. Уленшпигель ўйга чўмган ҳолда кўкрагида осиглиқ турган Клааснинг қулини кафти билан силарди. У ота-боболари тупроғини қандай озод қилиш кераклигини ўзўзидан сўрарди.

Улар анча йўл юришгандан кейин олдинда қум устидан юриб келаётган қадам товушлари ва қўшиқ эшитилди:

Ҳой ёронлар, ёронлар,
Сўзимга қулоқ солинг.
Мен ёримни йўқотдим,
Ким кўрди, айта қолинг.

Ел қанот чавандозлар,
Тингланг дилдаги зорим,
Ёрим ёшгина эди,
Ёшгина эди ёрим.

Балки у шитоб билан
Ёнингиздан ўтгандир,
Балки йўл чеккасида
Ҳордиқ олиб ётгандир.

Ҳой ёронлар, ёронлар,
Раҳм этингиз, мен ғариб...
Йиғлаб-сиқтайди Неле
Дилдорини ахтариб.

Уленшпигель Ламменинг қорнига шাপатилаб қўяркан, бундай деди:

— Ҳадеб ҳарсиллайверма, мешқорин.

— Эҳ,— хўрсинди Ламме,— менинг бастимдаги одам ҳарсилламай туролмайди.

Бироқ Уленшпигель унинг гапига қулоқ солмай, аллақачон арава соябони остига кириб олган эди. У эндигина ҳушёр тортган маст одамникидай хирқироқ овозда куйлаб юборди:

Йиғламагин Нелехон,
Кўзёшинг бўлди уммон.
Ёринг бунда от билан,
Хўппасемиз зот билан.

— Тиль,— деди Ламме,— бугун тилинг жуда заҳарли.

Уленшпигель аввалгидай унга қулоқ солмасдан, бошини чойшаб тагидан чиқарди:

— Неле, мени танияпсанми? — деб сўради.

Қиз кутилмаган ҳодисадан чўчиб тушди, бирдан шарақлаб кулди-да, йиғлаб юборди, йиғи аралаш:

— Кўряпман сени, ярамас! — деди.

— Неле,— деди Уленшпигель,— агар мени урмоқчи бўлсанг, ҳар туширганда зарбаси яхшигина из қолдирадиган залворли таёғим бор, бутоқлари ҳам сероб, узоқ вақтгача хотира қолдириши мумкин.

— Тиль,— деди Неле,— сен ота-боболаримиз тупроғини озов қилиш учун отланганмидинг?

— Ҳа,— деди у.

Неле ўзи кўтариб келаётган лиқ тўла сумкани Уленшпигелга узатаркан, шундай деди:

— Тиль, киши ёғлиқ ғоз, сон гўшти, Гент колбасаси олмасдан сафарга чиқса яхши бўлмайди, деб ўйладим. Мени эслаб еб юарсан.

Уленшпигелнинг Нелега тикилиб қолганидан сумкани олишни хаёлига ҳам келтирмаётганини сезган Ламме соябон ичидан бошини чиқариб, шундай деди:

— Ҳой тадбиркор қиз, агар у сумкангни олмаётган бўлса, бу паришонликдан. Сон гўштини ҳам, ғозни ҳам буёққа узат, анови колбасани ҳам, бу неъматларни унга сақлаб бераман.

— Бу беозор нусха ким бўлди? — сўради Неле.

— Буми? Эр-хотинчилик қурбони,— деди Уленшпигель.— Агар доим жағи қимирлаб турмаганида ғам-ғуссадан чўп бўлиб қоларди бу.

— Худди шундай, бўтам,— Ламме хўрсинди.

Қуёш Неленинг бошига омонсиз нурини сочарди. У фартуғини ёпиниб олди. Уленшпигель у билан ёлғиз қолгиси келди ва Ламмега:

— Ҳов ўтлоқда юрган хотинни кўряпсанми? — деди.
— Ҳа, кўряпман.
— Уни танимаяпсанми?
— О,— Ламме хўрсинди,— наҳотки у менинг хотиним бўл-
са? У шаҳарликларга ўхшаб ҳам кийинмапти.
— Вой кўрсичқон-э, ҳали ишонгинг ҳам келмаяптими?
— Борди-ю, хотиним бўлмаса-чи? — деди Ламме.
— Шундай бўлганда ҳам ҳеч нарса йўқотмайсан: чапга
бурилсанг шимолроқда қовоқхона бор, у ернинг пивоси зўр.
Сен билан ўша ерда учрашамиз. Айтмоқчи, манови сон
гўштини табиий чанқоғингни қондириш учун ола кетгин.
Ламме аравадан сакраб тушди ва ўтлоқдан ўтиб бораёт-
ган хотин томонга ирғишлаб чошиб кетди.

— Аравага чиқ,— деди Уленшпигель Нелега.
У қизнинг аравага чиқишига ёрдамлашди, ёнига ўтқазди
ва бошидан фартуғини олиб ташлади.

Кейин юз-кўзларидан бир неча бор бўса олиб, сўради:

— Қаёққа кетаётган эдинг, жонгинам?

Қиз бахтиёрликдан ҳаяжонга тушиб, жавоб беролмади,
Уленшпигель ҳам хурсандликдан ўзини йўқотиб қўйган эди.

— Мана, ёнимдасан,— деди у.— Юзинг наъматак гулидан
ҳам тиниқ. Гарчи қиролича бўлмасанг ҳам, кел, бошингга бў-
салардан тож кийгизай.

Қуёш нури араванинг оппоқ соябонидан ҳам ўтиб кетган-
ди, тўрғайлар дала узра чарх уриб, бетиним сайрарди, Неле
эса бошини Уленшпигель елкасига қўйганди.

III

Бу орада ғар-ғар терлаб, дельфиндай пишқириб, ҳаллос-
лаганича Ламме пайдо бўлди.

— Эҳ,— деди у,— омади юришмаган одам эканман! Та-
намда жоним борича югуриб, ҳалиги хотинга етиб бордим,
қарасам — бошқа экан. Кўринишидан қирқ беш ёшларга бор-
ганга ўхшайди, белбоғидан эрга чиқмаганга ўхшайди. У мен-
дан жаҳл билан қорнимни осилтириб бедапояда нима қилиб
юрганганимни сўради. «Мени ташлаб кетган хотинимни қидириб
юрбман,— дедим одоб билан.— Сизни ўша деб ўйлаб чошиб
келган эдим». Бу гапимни эшитган қари қиз, қаердан келган
бўлсанг ўша ёққа жўнаб қол, деб бобиллаб берди. У, хоти-
нинг ташлаб кетиб ажаб қипти, чунки эркакларнинг ҳаммаси
бидъатчи, алдамчи, умрни заҳарловчи, деб вайсади. Агар тез-
да жўнаб қолмасанг итга талатаман, деди. Мен қўрққаним-
дан дарров жўнавордим, чунки унинг оёқлари остида катта

кон бир ит ириллаб ётарди. Марзадан ўтиб, икки бедапоя оралиғида ўтириб, сен берган сон гўштини тушира бошладим. Бирдан орқа томонда шитирлаган овоз эшитилди, ўгирилиб қарасам бояғи қари қизнинг ити турибди, лекин у ирилламай, менга думини ликиллашиб, эркаланиб ва илтижо билан тикилиб турибди, чамамда гўшт егиси бор эди. Шунда унга бир-икки бўлак ташладим. Тўсатдан итнинг эгаси. «Тишла, ўғлим, тишла!»— деб келиб қолса бўладими. Шу пайт оёғимни қўлимга олиб қочиб қолдим, ит эса иштонимга ёпишиб, бир парча этим билан қўшиб узиб олди. Оғриқдан ғазабга келдим, ўгирилиб туриб итнинг олдинги оёқларига таёқ билан шундай туширдимки, ҳеч бўлмаса оёғининг бири синган бўлиши керак. Ит йиқилди ва «раҳм қил», дегандай вангиллади, унга бошқа тегмадим. Бу орада итнинг эгаси тош тополмай ҳадеб менга кесак отарди, мен эса жоним борича қочдим. Бироқ ўзига эр тополмаган қари қизнинг мендай беозор, бахтсиз кишидан аламини олиши ярамаслик, шармандалик эмасми? Таъбим хира бўлиб, сен айтган қовоқхонага қараб жўнадим, ўзимни босиш учун бир кружка пиво ичмоқчи бўлдим. Лекин бу ерда ҳам иш юришмади, остонадан ҳатлашим билан эркак билан аёл кишининг уришаётганини кўрдим. Мен улардан, уришни тўхтатиб, бир ёки олти пинт кетадиган кружкада пиво беришнинг иложи йўқми, деб сўрадим. Менинг гапимга аёл киши қўрслик билан жавоб қилди, агар дарҳол у ердан чиқиб кетмасам. эрининг бошига тушираётган кавуш билан мени ҳам боплашини айтди. Шундай қилиб, терга ботганимча қайтиб келдим, кийимларим сиқиб ташлагудек жиққа ҳўл бўлиб кетди, ўлгудай чарчадим. Егани ҳеч нарса борми?

— Топилади,— деди Уленшпигель.

— Хайрият!— эркин нафас олди Ламме.

IV

Улар биргалашиб йўлда давом этишди. Эшак ҳам қулоқларини шалпайтирганича аравани тортиб бораверди.

— Кўрдингми, Ламме,— деди Уленшпигель,— тўртовимиз жуда топишганмиз-да. Эшак худонинг садоқатли махлуқи, йўлда ризқини чимдиб кетяпти; сен бақалоқ бўлсанг ташлаб кетган хотинингни излайсан; манови нозик қалб эгаси, латофатли қиз бўлса ўзига муносиб ёрини, яъни мени топиб олди. Хўш, болаларим, дадил бўлайлик! Япроқлар саргайиб, осмон тиниқлашиб бормоқда. Ҳадемай қуёш кумушсимон булутлар ортига яширинади, ўлим тимсоли — қиш келади, оёғимиз остида ётган марҳумларни қор йўрғакка йўрғаклайди, мен эса

ота-боболаримиз тупроғини озод қилиш йўлларини излайман. Шўрлик марҳумлар — ғам-ғуссага тоб беролмай ўлган Сооткин, гулханда ўлган Клаас! Мен сизларнинг зурриёдингизман, оғир ғамга мубталоман, кўксимда депсиб турган кул учун қасос оламан!

— Ҳақ йўлида ўлиб кетганларга йиғламаслик керак, — деди Ламме.

Лекин Уленшпигель ғамга чўмганича гапида давом этди:

— Узоқ ҳижрон вақти етиб келди, Неле, эҳтимол сенинг ёқимтой юзингни бир умрга кўра олмасман.

— Фақат ҳозир эмас, — қичқирди Неле ва кўзёши қилди, у йиғи аралаш ёрига кулиб боқди.

Буни кўрган Уленшпигель:

— Ламме, аравангда бир қоп овқатинг бор, — деди. — Мен сиз ҳов анави ибодатхонагача борсанг очдан ўлиб қолмасан, мен орқангдан етиб бораман. Ёлғиз бўлсанг у ерда хотинингни излаш учун қаёққа қараб юришни тузукроқ билиб оласан. Қулоқ сол ва уқиб ол. Уша ибодатхонагача пиёда борасан, унинг тўрт томонидан шамол уриб туради. Қўнғироқхонасида хўроз шаклидаги темир паррак бор, у занглаган ҳалқага ўрнатилган, доим айланади туради. Унинг ғижирлаши маъшуқасини йўқотган шўрлик эркакларга йўл кўрсатиш вазифасини ўтайди. Лекин бунинг учун олдин ёнғоқ новдаси билан ибодатхонанинг ҳар бир деворига етти мартадан уриш керак. Ҳалқа шимол томондан келган шамолдан ғижирласа шимолга қараб юр, лекин эҳтиёт бўл, чунки шимол шамоли — уруш шамоли. Жануб томондан эса қанот пайдо қилиб уч, чунки жануб шамоли — муҳаббат шамоли. Шарқдан эса, йўрғалаб юр, чунки ёруғлик ҳамда хурсандликка ёр бўласан. Ғарбдан эса секин юр, чунки бу ёмғир ҳамда кўзёши шамоли. Ламме, ибодатхонага жўнайвер, у ерда мени кутиб тур.

— Кетдим, — деди Ламме ва йўлга тушди.

У ибодатхонага яқинлашаркан, илиқ, лекин қаттиқ шамол осмондаги қорамтир булутларни пода ҳайдагандай ҳайдай бошлади, дарахтлар эса ўкирувчи денгиз тўлқинларидай жаҳл билан шовилларди. Уленшпигель билан Неле ўрмонга кириб кетишди. Уленшпигель оч қолди. Неле эса мазали илдизларни ахтарди, лекин чўчқаёнғоқ топа олди, холос.

Уленшпигель тузоқ қўйиб, қушларни қуш бўлиб сайраб чақирди; у парранда кабоб ейиш умидида эди. Булбул келиб Неленинг ёнгинасига қўнди, лекин қиз уни тутиб олмади, чунки унинг сайрашига қулоқ солмоқчи эди. Кейин тоғчумчуқ учиб келди, лекин Неленинг бу қувноқ ва магрур қушчага раҳми келди; кейин эса тўрғай учиб келди, бироқ Неле ун-

га ўткир учли сихда куйиб-пишгандан кўра осмону фалакка кўтарилишни ва у ерда она табиатни шарафловчи қўшиқларни айтишни маслаҳат берди.

Чиндан ҳам қиз тўғри гапни айтганди, чунки Уленшпигель сихларни ҳозирлаб гулхан ёққан ва ўз ўлжасини кутаётган эди. Лекин қушлар тузоққа келишмади, фақат бир неча жаҳлдор қарғалар уларнинг боши узра қағиллаб учиб юришди.

Уленшпигель ҳеч нарса еб олмади.

Бу орада Неленинг Катлина ёнига қайтадиган вақти ҳам етди.

Ҳўнграб йиғлаганича қиз кетаверди, Уленшпигель эса унинг орқасидан қараб қолди.

Лекин қиз орқасига қайтиб, ўзини йигитнинг бўйнига ташлади ва:

— Кетяпман!— деб ув тортиб йиғлади.

У яна бир неча қадам юриб, яна қайтди ва яна:

— Кетяпман!— деди.

У қаторасига йигирма мартача шундай қилди.

Ниҳоят қиз кетди, Уленшпигель ёлғиз қолди ва Ламме кетган томонга юрди.

У дўстини қўнғироқхона остонасидан топди. Ламме оёғини кериб ўтирар, олдида катта кружкада пиво, ўзи эса ёнғоқ новдасини гамгин гажирди.

— Тиль,— деди у,— сен Неле билан ёлғиз қолиш учун мени буёққа жўнатган экансан-да. Сен айтгандай қилиб, қўнғироқхонанинг ҳар бир деворига ёнғоқ новдаси билан етти мартадан урдим, лекин шамол увиллаб эсаётган бўлса-да, ҳалқалар гижирламади.

— Уларни ёглаб қўйишган бўлса керак,— деди Уленшпигель.

Улар шундан кейин Брабант герцоглигига қараб йўл олишди.

V

Қирол Филипп кунбўйи, баъзида эса кечалари ҳам тунд қиёфада ҳормай-толмай қоғозларга алланарсаларни ёзар, тиймай хат битарди. У қоғозларга ўзининг шафқатсиз қалбини тўкиб-солмоқда. Чунки у оламда ҳеч кимни севмаган, ўзини ҳам ҳеч қим севмаслигини билади, у бепоён ҳокимлиги юкини ўзи кўтармоқчи. Лекин у нимжон ва тажанг бўлганидан мушкул иш унинг ожиз танасини оғир юк бўлиб эзмоқда. Унинг бирорта хушчақчақ юзни кўргани кўзи йўқ эди, ҳам-

мадан ҳам фландрияликларни хушчақчақ табиатлилиги учун ёмон кўрарди, у савдогарларимизнинг бой-бадавлатлилигини, дворянларимизнинг эркин руҳини, мустақиллигини, қалбан хушчақчақлигию жасурлигини ёқтирмасди. У мамлакатимизда папага ва Рим черковига нисбатан норозилик ҳамма каллада ёпиқ қозондаги сувдай қайнаб турганини яхши биларди.

Хачирдай ўжар бўлган Филипп бутун оламни ўз иродасига парвардигор ўз иродасига бўйсундиргандай бўйсундирмоқчи. У итоатни унутган мамлакатимизнинг ҳеч қандай ўзгаришсиз эски сиртмоққа бўйин тутиб беришини истайди. У муқаддас волида Рим католик черковини чегарасиз ва ўзгаришсиз, бир бутун, умумжаҳон черкови ҳолида кўришни истайди, бу йўлда ҳеч қандай оқилона негизга асосланмайди, чунки у шундай бўлишни истайди. У шу фикрига аҳмоқ хотинлар сингари ўжарлик билан маҳкам ёлишиб олган, у ўзининг аҳмоқона фикрлари билан кечалари ажриқда ётгандай безовталаниб чиқади.

— Шундай, авлиё Филипп, шундай, парвардигори олам! Агар Нидерландияни улкан бир қабрга айлантирганимда, унга мамлакатнинг ҳамма аҳолисини ташлаганимда ҳам, эй парвардигор, эй Биби Марям, эй самовот фаришталари, улар яна ҳузурингизга қайтиб боришади!

У ўзи айтгандай йўл тутиб, ўзини Рим папасидан ҳам ортиқроқ, асил римликдай, жаҳоннинг католик жомеларидан ҳам ўтиб кетган католикдай тутарди.

Уленшпигель ҳам, Ламме ҳам, бутун Фландрия халқи ҳам бу тож кийган, узуноёқ, оғзи ўпқондай ўргимчакнинг Эскуриал¹ монастирининг қоронғи бурчагида ўтириб олиб, ўзларини ўргимчак тўрига ўраши ва юрак қонларини сўришини даҳшат билан кузата бошлашди.

Карл ҳукмронлиги даврида папа инквизицияси юз мингларча христианларни гулханларда, кунда ва дорларда ўлдириб, жазоланган жафокашларнинг мол-мулки қирол ва император хазинасига дарёдай оқиб келган бўлса-да, бари бир қирол Филиппга булар озлик қилди. У мамлакатда янги епископларни тайинлади ва бу ерда испан инквизициясини жорий этишга аҳд қилди.

Шаҳар жарчилари эса карнай-сурнайлар чалишиб, эркак, аёл, қиз бўлган барча бидъатчи-шаккокларга — агар улар адашган йўлидан қайтмасалар, гулханда куйдирилиши, агар

¹ Эскуриал — Мадрид яқинидаги қироллар дафн қилинадиган машҳур монастир. У кулранг гранитдан қурилган, ичкарасига ҳашамдор пардоз берилган.

қайтсалар дорға осилишлари ҳақидаги фармонларни ўқиб беришди. Хотин ва қизларни тирнклайн кўмиш хавфи бор, бунинг устига жаллод уларнинг танаси устида рақс тушади. Шундай қилиб, қўзғолон алангаси бутун мамлакатни қоплай бошлади.

VI

Бешинчи апрелда, пасха арафасида ҳукмдор, герцогиня Пармскаянинг Брюсселдаги саройига дворянлардан граф Людвиг Нассауский¹, Куленбург² ва паҳлавон машатбоз Бредероделар ҳамда улар билан бирга уч юзта бошқа дворянлар келишди. Улар тўрт қатордан саф тортиб, сарой зинапасидан юқорига кўтарилишди.

Улар залга киргач, ҳукмдорга арзнома топширишди. Арзномада қирол Филиппнинг динга тааллуқли ва испан инквизициясини жорий этиш ҳақидаги фармонларини бекор қилиш учун уни инсофга чақириш илтимос қилинганди, чунки бу шундай ҳам норозилик ҳукм суриб турган мамлакатимизнинг талаёнга келиши, хонавайрон бўлиши ва умумий қашшоқликка сабабчи бўлади, деб ишонтиришди.

Бу арзнома «Компромисс» номини олди.

Ота-боболари юртида кейинчалик хиёнаткорона ва инсокий қиёфасини йўқотиб иш кўрган Берлемон³ жаноби олиялари ёнида турар ва арзногани кўтариб келган баъзи дворянларнинг камбағаллигидан куларди.

— Жаноби олиялари, бу гёзлардан асло чўчиманг,— деди у.

Бу гап билан у дворянлар қирол хизматида бор-йўғидан ажралишган ёки испан сарой амалдорларининг дабдабаси билан рақобат қилишга уриниб ана шундай аҳволга тушишган демоқчи бўлди.

Жаноб де Берлемоннинг гапларига ўз нафратини изҳор қилиш учун дворянлар, «қирол ва мамлакат фаровонлиги

---

¹ Граф Людвиг Нассауский — Вильгельм Оранскийнинг укаси, қўзғолон кўтарган нидерландларнинг ҳарбий раҳбарларидан бири, 1574 йилда жангда ўлдирилган.

² Куленбург — нидерланд зодағони, 1566 йил 5 апрелда Брюсселда ташкил этилган дворянлар намоёнишининг қатнашчиси. Намойишдан сўнг унинг уйида ташкил этилган зиёфатда биринчи марта «Яшасин гёзлар!» деган шиор янгради.

³ Барон Карл Берлемон — уччига чиққан католик, Филипп Иккинчининг тарафдори.

учун хизмат қилган кишиларни қашшоқлар (гёзлар) деб аташса, бу биз учун катта обрў», дейишди.

Улар бўйинларига олтин медалларни осиб олишди, медалнинг бир томонига қиролнинг сурати, иккинчи томонига гадой халтаси устида чалмашиб турган иккита қўл зарб қилинган, теграсига эса: «Гадой халтасини осиб олгунимизча қиролга садоқатлимиз», деб ёзиб қўйилганди. Улар дубулга ва қалпоқларига ҳам гадойларнинг товоғи ҳамда қалпоғининг олтин тасвирини тақиб юришарди.

Ламме эса бу орада қорнининг ғамини еб, шаҳар бўйлаб хотинини излаб юрар, аммо уни топа олмасди.

VII

Бир куни эрталаб Уленшпигель Ламмега шундай деди:

— Юр мен билан, мартабаси улуг, асилзода, қудрати зўр ҳамда даҳшатли зотга ҳурмат изҳор қилгани борамиз.

— У хотиним қаердалигини айтиб бера оладими?

— Билса айтиб беради.

Улар девқомат маишатбоз Бредероде ҳузурига жўнашди. У қасри ҳовлисида экан.

— Мендан нима истайсан?— деб сўради у Уленшпигелдан.

— Сиз билан гаплашмоқчиман, муҳтарам жаноблари.

— Гапир.

— Сиз кучли, гўзал, қўрқмас рицарсиз,— деб гап бошлади

Уленшпигель,— бир куни совут кийган бир французни шиллиқ қуртдай мажақлаб ташлагандингиз. Сиз фақат кучли, ботиргина эмас, балки доносиз ҳам. Марҳамат қилиб айтингчи, нега «Гадой халтасини осиб олгунимизча қиролга садоқатлимиз» деган нишонни тақиб юрибсиз?

— Рост, нега энди, жаноблари?— Ламме ҳам савол берди.

Лекин Бредероде жавоб бермай, Уленшпигелга тикилиб қолди. Аммо Уленшпигель сўзида давом этаверди:

— Нега сиздай асилзода жаноблар қиролга бўйнингизга гадой халтаси осилгунча садоқатли бўлиб қолаётирсизлар?

Ё у сизларга алоҳида ғамхўрлик кўрсатгани учунми? Нега у жаллодга садоқат кўрсатиш ўрнига, унинг бор-йўғини тортиб олиб, гадой ҳолатига тушириб қўймайсизлар?

Ламме унинг гапини маъқуллаб бош ирғади.

Бредероде шўх кўзларини Уленшпигелга тикиб, унинг содалик барқ уриб турган юзини кўриб кулимсиради.

— Агар сен қирол Филиппнинг айғоқчиси бўлмасанг, саволатли фламандсан,— деди у,— ҳар эҳтимолга қарши ҳар иккажа хислатинг учун сени мукофотлайман.

Бредероде уни буфетга бошлади, Ламме уларга эргашди. У ерда Бредероде Уленшпигелнинг қулогидан шундай чўздики, қон тирқираб кетди.

— Бу айғоқчининг nasibаси,— деди у.

Уленшпигель миқ этмади.

— Бунга гливейнли қадаҳ тут,— деб буюрди хизматкорига.

Хизматкор қадаҳ келтириб, унга илиқ винодан қуйди, хонанинг ичига хушбўй ҳид таралди.

— Ич,— деди Бредероде Уленшпигелга,— бу саховатли фламанд учун.

— Оҳ, саховатли фламанд,— қичқирди Уленшпигель,— нақадар чиройли, ширин гапирасан-а! Авлиёлар сўзлашадиган тил ҳам бунинг олдида ип эшолмайди.

У қадаҳни ярмигача бўшатиб, кейин Ламмега узатди.

— Ҳеч қандай каромат кўрсатмай мукофот оладиган бу қориндор ким бўлди?— деб сўради Бредероде.

— Бу дўстим Ламме, ҳар сафар илиқ вино ичганида, энди хотинимни топиб оламан, деб қувонади.

— Тўғри,— деди Ламме винони ҳузур қилиб ичаркан.

— Энди қаёққа борасизлар?— сўради Бредероде.

— Фландриянинг ор-номусини қутқараётганларни излагани кетаётирмиз,— деди Уленшпигель.

— Улар кимлар ўзи?

— Уларни топганимда айтаман.

Винонинг таъсири миясига урган Ламме Уленшпигелга савол берди:

— Тиль, хотинимни ойдан изласак бўлмайдами?

— Унда ойга шоти қўйишларини буюр,— деб жавоб қилди Уленшпигель.

Бу гаплар ҳаммаёқ кўм-кўк либос кийган май ойида бўлиб ўтди.

— Мана, май ҳам келди,— деди Уленшпигель Ламмега.— Оҳ, осмон мовий, қалдирғочлар вижирлаб учишмоқда! Қара, дарахтларнинг шоҳлари ширадан қизғиш товлянапти. Жаҳон тўла севги. Кишиларни дини учун осадиган ва куйдирадиган айни пайти. Менинг ёқимтой инквизиторчиларим шу ерда. Қандай олижаноб нусхалар! Уларга кишиларни тўғри йўлга солиш, жазолаш, ўлдириш, дунёвий судга бериш...эҳ, нақадар ажойиб, гўзал май ... зиндонларга ташлаш, суд қилиш, қонунларга амал қилмай ёндириш, осиб, калласини узиш, хотинларни ҳамда қизларни тириклайин кўмиб, бевақт қабрга тиқиш каби барча ҳуқуқлар берилган. Дарахтларда савбалар сайрамоқда!.. Саховатли инквизиторлар бутун диққат-эйти-

борларини бадавлат одамларга қаратишган; ахир, қирол уларнинг мол-мулкига меросхўр-да. Эй қизлар, майсазорга чопинг, қўшнаё ҳамда сурнай садолари остида рақсга тушинг! Оҳ, гаройиб май!

Уленшпигелнинг кўксига Клааснинг кули депсий бошлади.

— Мана, йўлга тушиш вақти ҳам етди!— деди Ламме.— Қора кунлар олдидан кимки бардам бўлса ва қиличини баланд тутса, у одам бахтиёрдир.

VIII

Август кунларининг бирида Уленшпигель Брюсселдаги Фландрия кўчасида, попопчи Ян Сапермильментнинг уйи ёнидан ўтиб кетаётган эди. Ян ичкиликбозлик орқасида кар ва кўр бўлиб қолгани учун ўрнига унинг бадбуруш, кекса хотини ишларди, асилзодаларнинг кўйлак, плаш, чувак ва камзулларига гул тикарди. Бу сердаромад ишида унга сулувгина қизи кўмаклашарди.

Уленшпигель кечки пайт уларнинг уйлари ёнидан ўтиб бораётиб, дераза олдида ўтирган ва қўшиқ айтаётган қизга кўзи тушди:

Август, август, дилбар ой,

Айтайин, тингла зорим:

Ким бўлур меннинг ёрим...

— Истасанг, мен шу ерданман,— деди Уленшпигель.

— Сенми?— деди қиз.— Яқинроқ кел-чи, бир кўрай.

— Бу қанақаси,— сўради Уленшпигель— Брабант қизлари март арафасида айтадиган куёв чорлар қўшиғини августда айтяпсан-а?

— Уларга худо фақат биргина ойда эр ато қилади, менга эса йил ўн икки ойда. Шу сабабли ҳар куни — фақат ярим кечада эмас, ярим кечага олти соат қолганда — ўрнимдан тураман, дераза томонга уч қадам тисарилиб бораман, кейин ҳозир сен эшитган қўшиқни айтаман. Ундан кейин бурилиб, ўрним томонга яна уч қадам тисарилиб бораман, ярим кеча бўлганда ётиб ухлайман, тушимга албатта куёвим кириши керак. Лекин ойлар, ажойиб ойлар, шундай масхара қилади-ки, тушимга бир эмас, ўн икки куёв киради. Истасанг, ўн учинчиси бўл.

Уленшпигель нимадандир шубҳаланди, у яна Брабант қизлари ўз куёвларини ўрним вақтида эмас, фақат март арафасида чақирришларини эслади.

— Узинг кимсан?— сўради қиз.— Касбинг нима? Бойман ё гадомисан?

— Мен гадоман, лекин сен билан бойман.

— Буни сўраётганим йўқ. Ибодатга борасанми? Саховатли католикмисан? Қаерда яшайсан? Эки қирол фармонлари ҳамда инквизицияга қарши эканлигини бўйнига олишдан қўрқмайдиغان қашшоқ «гёз»мисан?

Уленшпигелнинг кўксида Клааснинг кули депсиб кетди.

— Тўғри, мен гёзман,— деди у,— нидерландларга зулм қилувчиларни ўлдириб, қуртларга ем қилишни истайман. Менга даҳшат билан тикиляпсан-а... Юрагимда қасос ўти алангаланмоқда. Бу ўт жаллодларни жазосини берадиган қилч ва гулханга, арқонга, вайронликка, урушга ҳамда ҳалокатга айланади.

— Чиройли йигит экансан,— деди қиз ғамгин,— лекин жим бўл, гапирма!

— Нега йиғлаяпсан?— сўради Уленшпигель.

— Бу ердами, бошқа жойдами, қаерда бўлмагин ўзингга эҳтиёт бўл.

— Манави деворларнинг ҳам қулоғи борми?

— Менинг қулоғимдан бошқа ҳеч қанақа қулоқ йўқ.

— Нима гап бўлмаса ўзи? Менга нима демоқчисан?..

— Менга қара,— қиз унинг ғамини сабрсизлик билан бўлди,— ана ойим келяпти. Айниқса унинг олдида оғиз оча кўрма...

Уйга кекса Сапермильмент кирди.

Уленшпигелнинг унга кўзи тушиши биланоқ:

«Вой-бў, нақадар бадбуруш башара! Ғалвирдай илма тешиг-а. Кўзлари макрли, оғзидан кулги аримайди, афти доимо буришиб тураркан... Қизиқ», деб ўйлади.

— Жаноб, худо сизни дунё тургунча ўз паноҳида сақласин!— деди кампир.— Хўш, қизим, ҳалиги мен плаш элтиб берган, унинг буюртмаси билан атайин аҳмоқона қалпоқ тикиб берганим граф Эгмонт жаноблари бор-ку, дурустгина ҳақ тўлади. Шундай, жаноб, Қизил кўппакка қасдма-қасдликка шунақа аҳмоқона қалпоқ тикаман.

— Кардинал Гранвеллега қасдма-қасдликками?— деб сўради Уленшпигель.

— Худди шундай,— деди кампир,— Қизил кўппакка. Айтишларига кўра, у ҳамманинг ўй-ниятини қиролга етказиб тураркан. Улар қиролнинг номини бу дунёдан ўчиришмоқчи. Тўғрими?

Уленшпигель индамади.

— Кўрган бўлсангиз керак, эндиликда улар кўчаларда

оддий халқнинг камзулларида, энги узун, монахларнигига ўхшаган каллапўшли плашларда юришибди, ана шу кулгили кийимларга аҳмоқона қалпоқлар ҳам тиктиришган. Менинг ўзим шунақа қалпоқлардан камида йигирма еттитасини, қизим ўн бештасини тикдик. Ана шу қалпоқларни кўрганда Қизил кўппак қутуриб кетади.

Кампир Уленшпигелнинг қулоқларига шивирлай бошлади:

— Мен биламан, улар аҳмоқона қалпоқни бирлашиш аломати бўлмиш бошоқ боғламга алмаштиришмоқчи. Ҳа, шундай, улар қиролга ҳамда инквизицияга қарши курашмоқчи. Бу уларнинг иши, шундай эмасми, жаноб?

Уленшпигель лом-мим демади.

— Муссфир жаноблари ранжиганга ўхшайдилар-а,— деди кампир,— худди оғзига сув олгандай миқ этмаяптилар.

Уленшпигель ҳеч нарса демай уйдан чиқди.

Йўлда музикаси бор қовоқхона бўлиб, у ўша ерга кирди. Қовоқхона ҳар қандай эҳтиётни йиғиштириб қўйиб, қирол, нафрат қўзғайдиган фармонлар, инквизиция ва мамлакатдан қувилиши лозим бўлган «Қизил кўппак» ҳақида шовқин-сурон кўтаришиб гаплашаётган одамлар билан лиқ тўла эди. Уленшпигель бу ерда яна ҳалиги кампирни кўрди: у увадаларга бурканиб, олдида бир стакан арақни қўйиб, ўзини ухлаётганга солиб ўтирарди. У ана шу аҳволда узоқ ўтирди, кейин ёнидан ликоп чиқарди, кейин садақа сўраб, одамлар срасида юра бошлади, айниқса оғзидан кўп гуллаб қўйган одамлар атрофида ўралашарди.

Соддадил одамлар ҳотамлик қилиб, унинг ликопига флорин, денье, патарларни ташлашарди.

Уленшпигель қари Сапермильмент айтишга улгурмаган нарсаларни қизидан билиб олиш умидида яна унинг уйига жўнади.

Тўсатдан унинг орқасида кампир пайдо бўлди.

Уленшпигель уни кўриши биланоқ жаҳли чиқди ва тор кўчалардан: «Ёнғин, ёнғин!» — деб қичқариб, буғудек тез чопиб борди. У булкачи Якоб Питерсеннинг уйигача шу аҳволда чопиб борди. Уйнинг деразаларига немисча усулда ойна солинган бўлиб, ботаётган қуёшнинг қизғиш нурлари дераза ойналарида ловиллаб ўйнади, мўридан эса ёқилаётган шохшабанинг қора тутуни буруқсиб чиқарди. Уленшпигель Якоб Питерсеннинг уйи ёнидан: «Ёнғин, ёнғин!» — деб қичқариб ўтиб кетди. Чор атрофдан одамлар югуриб келишди, ойналардаги ловиллаган қизил шуълани ва қуюқ тутунни кўришиб, улар ҳам: «Ёнғин, ёнғин!» — деб қичқира бошлашди. Жоме

қўнғироқхонасининг қоровули бурғу чалди, қўнғироқчи эса жон-жаҳди билан бонг ура бошлади.

Ўғил болалар ва қизчалар ҳуштак чалиб, қийқиришиб чошиб келишарди.

Қўнғироқлар жарангларди, карнайлар янграрди. Сапермилмент кампир шошилганича ташқарига отилди. Уленшпигель уни кузатди. У анча йироқлаб кетгач, дарҳол унинг уйига кирди.

— Шу ердამисан?— қиз ажабланди.— Ахир, пастда ёнғин бўляпти-ку!

— Пастдами? Ҳеч қанақа ёнғин йўқ.

— Нега қўнғироқ бунчалик мунгли жаранглаяпти бўлмаса?

— Нима қилаётганини ўзи ҳам билмайди.

— Карнайларнинг янграши-чи, оломон-чи?

— Бу дунёда аҳмоқ одам кўп.

Қиз унга макрли ва ғамгин назар ташлади. Тўсатдан у:

— Энди бу ерга минбаъд қадам боса кўрма,— деди,— сен папанинг душманисан, сен гёзсан, бу ерга энди сира келма...

— Онанг...

— Ҳа,— деди қиз қизариб.— Унинг ҳозир қаердалигини биласанми? Ёнғин бўлган жойда гап ўғирляпти. Ундан кейин қаерга боришини биласанми? Тўғри Қизил кўшпақнинг олдига боради. Билиб-эшитиб олганларининг ҳаммастини айтиб беради. Қоч, Уленшпигель, қоч! Семи қутқариб қоляпман, қоч!

Уленшпигель қиз айтгандай жон-жаҳди билан «Кекса хўроз» қовоқхонасигача қочиб борди; у ерда ғамга ботиб колбаса чайнаётган ва еттинчи кружка пивони тугаллаётган Ламмени топди.

Унинг қорни катталигига қарамай, Уленшпигель Ламмени ўз орқасидан чопишга мажбур қилди.

IX

Уленшпигель йўлда кетаётиб Бредероде ҳақида ёмон ниятда ёзилиб, яширин равишда ташлаб кетилган хатни топиб олди. Хатни олиб, тўғри унинг уйига борди.

— Мен, граф жаноблари, қулоғи яхшилаб чўзилган, кейин илиқ вино билан сийланган ўша саховатли фламанд ва қирол айғоқчисиман. Мана, ўзингизни қирол сингари Голландиянинг графи деб атаганликда айблаб ёзилган игво хат. Варақанги, соҳилбўйи ўғрилар кўчаси яқинидаги Аблаҳлар тупигида яшасечи Иван Навралнинг босмасидан чиққан.

Гредероде кулиб жавоб қилди:

— Шу хатни тўқиган одамнинг ҳақиқий номини айтманг, сени роса икки соат савалайман.

— Граф жаноблари,— деди Уленшпиель,— мени икки йил савалаганингизда ҳам, елкамчи сизим билмаган нарсани айтишга мажбур қилолмайсиз.

Шу гапларни айтиб, меҳнати учун бир флорин олиб кетаверди.

Х

Июндан, гуллар очилган ойдан бошлаб Фландрия тупроғида ваъз айтишлар бошланди. Ибтидоий христиан церковини тиклаган ҳаворийлар дала ва боғларда, тошқин бўлганда ҳайвонлар қочадиган тепаликларда, дарёлардаги кемаларда — ҳаммаёқда ваъзхонликни кучайтириб юборишди.

Улар худди жанг майдонидагидек қуруқликка мустаҳкам ўрнашиб, атрофни аравалар билан тўсиб, қароргоҳ қилишар ва ўша ерда тўхташарди. Дарё ва портларда уларни қуролланган кишилар қайиқларда қўриқлаб туришарди.

Қароргоҳларда эса мушкетчилар ва пилта милтиқли аскарлар душманни пойлаб соқчиликда туришарди.

Ота-боболаримиз тупроғининг ҳар бир бурчагида озодлик сўзи ана шундай янграрди.

XI

Уленшпигель билан Ламме Брюггега етиб келишгач, аравани шаҳар чеккасидаги бир ҳовлига қўйишди, ўзлари чўнтақларида муллажирингнинг мазаси бўлмаганлиги учун қовоқхонага эмас, балки ибодатхонага жўнашди.

Ифлос, чинқироқ ваъзхон Корнелис Андриансен тақсирлари ўша кунни бўғилиб ҳақиқат ҳақида оғиз кўпиртирарди.

Жоҳил мутаасиблар минбар атрофида куймаланишмоқда.

— Оҳ, тангрим Исо,— қичқирарди тақсир,— оламга қандай лаънатларни ёғдираяпсан! Ё марҳаматли Биби Марям! О, агар марҳум император Карл ҳаёт бўлганида, оқилона, етук, узоқ фикрлашлардан сўнг ўткир зеҳн билан тузилган ҳамда хайрли ишлар учун чиқарилган инквизиция ҳамда фармонларга қарши фитначи дворянларнинг ҳукмдорга арзнома беришга журъат этганини кўрса, ҳар қанақа мазҳаб ва бидъатларнинг уруғини қуритган бўларди!

Оҳ, биз бечора католикларнинг ҳайиқмасдан: «Яшасин гёзлар! Яшасин гёзлар!» — деб тиним билмай бақирishaётган Нидерландияни тарк этишдан бошқа иложимиз қолмаётир.

Бу сеҳрланган ҳамда аҳмоқ қилинган халқнинг боши қаида қанга лаънати тегирмон тошининг остида қолди ўзи? Эй халоскоримиз Исо! Ҳаммаёқда бой-камбағаллар, дворяну авом халқ, ёшу қари, эркагу аёл — ҳамма: «Яшасин, гёзлар!» — деб бақиршмоқда.

Ҳа, ҳанграйверинглар, эшаклар, «Яшасин гёзлар!» деб ҳанграйверинглар. Мен сизнинг пайгамбарингиз бўламан: ҳамма лаънатлар, барча самовий жазолар, ҳамма бахтсизликлар, вабо, безгак, хонавайрон бўлиш, ёнгин, пушаймон, рак, қора чечак, иситма — ҳамма-ҳаммаси Нидерландиянинг бошига ёғилади. «Яшасин гёзлар!» деб ҳанграганингиз учун парвардигор ана шундай жазолайди. Уйлариңизнинг кули кўкка созурилади. Худди ана шундай бўлади, илоҳо абадулабад шундай бўлсин! Омин!

— Юр кетдик, бўтам! — деди Уленшпигель.

— Ҳозир, — жавоб қилди Ламме.

Ламме ваъз тинглагани келган ва уни ҳузур қилиб эшитаяётган ёш-ёш қиз-жувонлар орасидан хотинини излади, лекин тополмади.

XII

Кунларнинг бирида Уленшпигель билан Ламме кичик бир дарё бўйида тепаларида пастак гумбаздай бўлиб яшнаб турган кўм-кўк дарахтларни, ёнларидан ўтиб бораётган одамларни томоша қилиб ўтиришарди; эркагу аёллар, йигит-қизлар гуллар тақиб, қўл ушлашиб, бу дунёда ўзларидан бошқа ҳеч ким йўқдай бир-бирига мулойим боқнишиб сайр қилиб юришарди.

Уленшпигель уларга қараб тураркан, Неде эсига тушиб кетди ва гамгин товуш билан:

— Юр, ичамиз! — деди.

Лекин Ламме Уленшпигелнинг гапини эшитмай:

— Бир вақтлар хотиним икковимиз худди бизга ўхшаб қирғоқда ёлғиз ўзи шумшайиб ўтирган одамларнинг шундоққина тумшуғи олдида сайр қилардик, — деди.

— Юр, ичамиз, хотининг балки бирон жойда қовоққона эгаси бўлиб қолгандир.

— Чанқоқдан аччиғинг чиқаётганга ўхшайди, — деди Ламме.

— Эҳтимол, — деб гапида давом этди Уленшпигель, — хотининг камбағал йўловчилар учун ҳиди ҳаммаёққа тараладиган, камёғ, юмшоққина мол гўшгини қип-қизил қилиб дилаб пишириб қўйгандир, бундан бошқа турли-туман жаннати таомлару ичимликлар ҳам тап-тайёр тургандир.

— Эҳ ёвуз, мени гўрга тиққинг келяпти шекилли! Ахир, икки кундан бери қотган нону суюқ пиво билан тамадди қилаётганимизни унутдингми?

— Очликдан тажанглигинг ошяпти. Очликдан бўкиряпсан, шундай экан, юр, ичиб, қорин тўйғазиб келамиз. Менда ярим флорин бор.

Ламме кулиб юборди. Улар араваларини дарҳол топиб, энг яхши қовоқхонани излаб бутун шаҳарни кеза бошлади-лар. Лекин қовоқхона эгаларининг қовоғидан қор ёғиб туришини, бекаларнинг илтифотсизлигини кўриб, бужмайган башара иштаҳани бўғади, деб ўтиб кетаверишди.

Улар шу алфозда Шанба бозоригача боришди ва ўша ерда «Мовий фонус» деб аталадиган меҳмонхонага киришди, хўжайиннинг қиёфаси анча хуштабиат кўринди.

Аравани айвонга, эшакни отхонага қўйиб, унга бир тўрва сули беришди, ўзларига кечки овқат буюришди, қоринларини роса тўйғазишгач, уйқуга кетишди ва яна овқатланиш учун уйғонишди. Ламме ҳузур қилганидан ўзини ҳеч қаёққа сиғдира олмасди.

— Қорнимдан илоҳий музика садоларини эшитяпман,— деди у.

Овқатга пул тўлаш пайти келганда хўжайин Ламмега рўпара бўлди:

— Ун патар тўлашингиз керак.

— Ановиндан оласиз,— деди Ламме Уленшпигелни кўрсатиб.

— Менда пул йўқ,— деди у.

— Ҳалиги ярим флорининг-чи?— сўради Ламме.

— Йўқ,— деди Уленшпигель.

— Жуда соз,— деди хўжайин,— ундай бўлса ҳар иккобингизнинг камзул ҳамда кўйлакларингизни ечиб оламан.

Тўсатдан Ламме мастларга хос довюраклик билан ўшқира бошлади:

— Агар мен еб-ичишни истасам, ҳа, еб-ичишни, йигирма етти флоринга бўлса ҳам еб-ичардим, шундайми? Сен менинг қорнимга қара, бу ҳар қанақа флориндан ҳам муҳимроқ! Худога минг қатла шукур! Сен ёғ босган камаринг остида ҳеч қачон бунақа қоринни кўтариб юра олмайсан, чунки сен ўз жирингни камзулингнинг ёқасида олиб юрибсан, уни қорнингда олиб юришдек роҳатдан бутунлай маҳрумсан.

Қовоқхона эгаси ғазабдан ўзини қаёққа қўларини билмай қолди. У туғма дудуқ бўлгани сабабли тез гапирганидан бешбаттар дудуқланиб, сувдан чиққан итдай пишқирарди. Ламме авжга чиқиб, яна бақира бошлади:

— Сенинг учта ўлаториқ товуғинг, тўртта расвои радди баҳо жўжанг, думини товуқхонадаги тезаклар устида судраб юрган аҳмоқ товусинга егарли пулим бор, ҳа! Манави жўжа-хўрозни қаранг-у, ярим флорин учун кийимимизни ечиб олмоқчи-я! Қани айт-чи, устингдаги кийиминг қанча туради, мен уни сариқ чақага ҳам олмайман!

Хўжайин ғазабдан ўзини йўқотиб, ҳамон зўр бериб пишқирарди.

Ламме эса шердай бўкирарди:

— Менга айт-чи, сенингча ингичка тумшуқ, узун қулоқ, кўкраги кенг, пайлари бикир эшагимни қанчага олади? Ўн саккиз флориндан камига олмайди, шундай эмасми, эй бадбахт? Мана шундай ажойиб ҳайвонни сотиб олиш учун сандинггда қанча занглаган мих тўпладинг?

Хўжайин баттар пишқирарди, бироқ бир оғиз ҳам гапира олмасди.

Ламме давом этди:

— Қизил бўёқ билан бўялган, қуёш нури ҳамда ёмғирдан сақлаб турадиган соябонли, шумтолдан ясалган арава-чи, сенингча унинг баҳоси қанча? Камида йигирма тўрт флорин, шундай эмасми? Хўш, ўн саккизни йигирма тўртга қўшса қанча флорин бўлади? Гапир, саводсиз лаванг! Бугун бозор куни бўлгани учун кўримсиз қўшхонангга бир неча деҳқон тушибди, нарсаларимни уларга ҳозирнинг ўзида сотаман.

У айтганини қилди, чунки Ламмени ҳамма биларди. У арава-си билан эшагини қирқ тўрт флорину ўн патарга пуллади.

У пулларини қовоқхона хўжайини тумшуғи олдида жанглатиб шундай деди:

— Бўлажак зиёфатларнинг ҳидини сезяпсанми?

— Сезяпман,— деди хўжайин. Кейин секингина қўшиб қўйди: — Агар ўз терингни сотсанг, сариқ чақага олиб, исрофгарчиликка қарши тақиладиган тумор ясардим.

Ҳовлининг ичкарасидаги деразадан эса ёш, хушрўйгина бир жувон Ламмега тикилар, у ўша томонга ўтирилди дегунча, жувон кўриб қолмасин деб ўзини панага оларди.

Ичиб олган Ламменинг қаттиқ уйқуси келди, тезда ўринга ётиб, уйқуга кетди.

У эртаси куни эрталаб Тиль билан бирга Гентга жўнади.

XIII

У бу ерда ҳам хотинини излаб ҳамма қовоқхона, меҳмонхона ва карвонсаройларда бўлди. Кечқурун «Куйловчи оққуш» қовоқхонасида Уленшпигель билан учрашди. Уленспи-

гель эса шаҳар кезиб, ҳаммаёқда ваҳима уругини сепиб, ватан жаллодларига қарши кишиларда газаб уйғотди. Жума бозорида Уленшпигель бирдан ерга қорни билан ётиб олди.

— Нима қиляпсан?— деб сўради ўтиб кетаётган кўмирчи.

— Қаёқдан шамол келишини билиш учун бурнимни нам-
лаяпман.

Сўнг шу ердан ўтиб бораётган дурадгор сўради:

— Тош йўлни нега партўшак қилиб ётибсан?

— Кўп ўтмай у кўплар учун ёпинчиқ бўлади.

Ўтиб кетаётган монах ҳам тўхтади:

— Бу овсар нима қиляпти ўзи?

— Қорни билан ётиб, фотиҳангизни олиш учун дуо ўқи-
япти, отахон!

Монах уни дуо қилиб, йўлида давом этди.

Шундан кейин Уленшпигель қулогини ерга қадади.

— Нималарни эшитяпсан?— деб сўради ўтиб кетаётган
деҳқон.

— Бечора бидъатчи-шаккокларни ёндириш учун кесила-
жак дарахтларнинг ўсишини эшитяпман.

— Бошқа ҳеч нарсани эшитмаяпсанми?— деб сўради жа-
моа оқсоқоли.

— Испан жандармларининг келаётганини ҳам эшитяпман.
Агар яширадиган нарсанг бўлса дарҳол ерга кўм, ҳадемай
шаҳарларда ўғриларнинг дастидан ёруғ кун бўлмай қолади.

— Бу ақлдан озибди,— деди жамоа оқсоқоли.

— Бу ақлдан озибди,— дейишди бошқа шаҳарликлар ҳам.

XIV

Бу орада Ламме ҳеч нарса емади, фақат хотини ҳақида
ўйлади. Унинг кўнгли Брюггега талпинарди, Уленшпигель эса
қидиришни давом этдириш учун уни Антверпенга зўрлаб олиб
борди. Уленшпигель қовоқхоналардан бирида ўтириб олиб,
реформаторларга қўшилган фламандлар ва озодлик дўстлари
бўлмиш баъзи католикларга шундай дерди:

— Герцог Альба сиз томон бостириб келаётир. Ҳой фла-
мандлар, қасос денгизи кўпираяпти! Бечора аёллар, қизлар,
дарҳол қочинглар, сизларни тириклайин кўмадилар! Эй бечо-
ра эркаклар, дор, гулхан, қиличдан омон қолиш учун қочинг-
лар! Филипп Карл бошлаган қонли ишни ниҳоясига етказ-
моқчи. Отаси ажал ҳамда бадарға уругини сепган эди, ўғли
эса бидъатчилардан кўра қабристонга қирол бўлганим яхши,
деб қасам ичди. Қочаверинглар, жаллод билан гўрковлар
ақинлашиб қолишди.

Халқ унинг гапига қулоқ солди, юзларча оила шаҳардан кўчиб кетди, йўллар кўч юкланган араваларга тўлди.

Уленшпигель ҳаммаёқда сезимли хотинини излаётган, ғамга ботган Ламме билан бирга юрди.

Даммеда эса ақлдан озган Катлинанинг ҳузуриди Неле тинмай кўзёши тўкарди.

XV

Арпа ойида, яъни октябрда Уленшпигель Гентда Эгмонтни учратиб қолди. Граф ўйга ботиб юганини қўйиб юборган, от эса аста қадам ташлаб борарди. Тўсатдан у ёнида фонус кўтариб кетаётган кишини кўриб қолди.

— Сенга нима керак? — деб сўради Эгмонт.

— Ҳеч нарсаси, йўлингизни ёритиб бормоқчиман.

— Йўқол!

— Кетмайман.

— Қамчи егинг келяптими?

— Ун қамчи урсангиз ҳам майлига, фақат миянғизда мана шунақа чироқ ёқиб, ҳамма нарсани — то Эскуриалгача аниқ кўра олдирсам бас.

— Фонусингу Эскуриалинг билан бирга даф бўл!

— Йўқ, кетмайман, нималарни ўйлаётганимни сизга айтишим керак.

У граф отининг жиловидан ушлаб гап бошлади:

— Граф, сиз отни жуда яхши ўйнатасиз, каллангиз ҳам елкангизда худди шундай гижинглаб турибди. Лекин, айтишларига кўра, қирол ана шу ўйларингизга чек қўймоқчи, каллангизни узиб, танангизни ўзингизга қолдирмоқчи, каллангизни эса узоқ мамлакатларга жўнатмоқчи, уни минбаъд ололмайсиз. Бир флорин беринг, шунга яраша хизмат қилдим.

— Ҳой ярамас маслаҳатчи, қочмасанг қамчи ейсан!

— Граф, мен Уленшпигелман, дин йўлида гулханда куйдирилган Клааснинг, ғам-ғуссадан ўлган Сооткиннинг ўғлиман. Уларнинг кули кўксимда депсиб турибди, у Эгмонт жасур йўлбошчи, у ўз аскарлари билан ўзидан уч баравар кучли бўлган Альба қўшинларига баравар келади, деб айтяпти.

— Йўқол деяпман, мен хоин эмасман!

— Ватани қутқариб қол! Сендан бошқа ҳеч ким уни қутқара олмайди! — деб қичқирди Уленшпигель.

Граф уни қамчи билан урмоқчи бўлди, лекин Уленшпигель чап бериб қолди ва:

— Ҳой граф, кўзингизни очинг! Ватанимизни қутқариб қолинг! — деди бақириб.

Бошқа бир сафар граф қовоқхона олдида ичиш учун тўхтади.

Граф узангидан тушмай бақирди:

— Вино!

Уленшпигель бир қўлида қалайи қадаҳ, бошқасида бир шиша қизил вино олиб чиқди. Буни кўрган граф:

— Ҳа қора ниятли пайғамбар, бу сенмисан?— деди.

— Граф жаноблари,— деб жавоб қилди Уленшпигель,— агар менинг пайғамбарлигим қора ниятли бўлса, қоралигининг сабаби бор, у ювилмаган. Лекин сиз менга айтинг-чи, нима қизилроқ: томоқдан ўтиб кетаётган виноми ёки бўйиндан шариллаб отиладиган қонми? Фонусим мана шуларни сўрапти.

Граф ҳеч нарса демади, винони ичиб, пулини тўлаб, отини йўрттириб кетаверди.

XVI

Эндиликда Уленшпигель билан Ламме шаҳзода Оранскийнинг яқин кишиси бўлмиш Симон Симонсендан олган эшакларини миниб юришибди. Шу аҳволда ҳаммаёқни кезиб, фугарони қонхўр қиролнинг қора ниятларидан огоҳ этдилар ва Испанияда нималар бўлаётганидан хабардор бўлиб юрдилар.

XVII

Кунларнинг бирида ҳамёнида сариқ чақаси йўқ, оч-наҳор юрган, тақводор зиёратчи кийимини кийиб олган Уленшпигель Герцогенбош шаҳри аҳолисини устларига бостириб келаятган отлиқ отряд босқинидан огоҳ этгани шошилиб борарди.

Уленшпигель йўлда Симоннинг акаси Иероним Пратдан от олишга умид боғлаганди, чунки ёнида унинг номига шаҳзода бериб юборган хат бор эди. У ердан қисқа йўл орқали Герцогенбошга шитоб билан бормоқчи бўлди.

Уленшпигель йўлни кесиб ўтаётми аскарлар отрядига дуч келди. У хатнинг тақдирини ўйлаб жуда қўрқиб кетди. Лекин ўз ўйинини амалга оширишга аҳд қилиб, йўл бўйида аскарларни кутиб тураверди ва минғирлаб «Отче наш»ни ўқиганича уларни ўтказиб юборди. Аскарлар ўтиб бўлгач, уларнинг кетидан эргашиб, отряд Герцогенбошга кетаётганини билиб олди.

Қўшиннинг бошида капитан бошлиқ валлонлар¹ баталь-

¹ Валлонлар — Нидерландиянинг жанубий ва шимолий вилоятлари аҳолиси; улар француз тилида гаплашади, фламандлар билан бирга Бельгиянинг асосий икки группа аҳолисини ташкил қилади.

они; унинг кетидан байроқдорлар, профос, унинг соқчилари ва иккита айғоқчи, қоровуллар бошлиғи, аравалар бошлиғи, жаллод ёрдамчиси билан, ниҳоят катта шов-шув кўтараётган сурнайчи ва ноғорачилар боришарди.

Улардан кейин фламандлар батальони — икки юз аскар, уларнинг капитани ва байроқдори бормоқда. Улар иккита юзликка, юзликлар взводларга бўлинган. Профос ва унинг мулозимлари ҳам чийиллатиб сурнай чалаётган, ноғорани гумбурлатиб ураётган сурнайчи ҳамда ноғорачилар кузатувида бораётир.

Уленшпигель ҳам ўзининг тақводор зиёратчи кийимида кема ёнида кетаётган қайиқдай қўшин билан барабар қадам ташлаб, минғирлаб дуо ўқиб кетаверди.

Бирдан валлонлар батальонининг капитани ундан сўраб қолди:

— Ҳой тақводор, йўл бўлсин?

— Эҳ, капитан жаноблари, — деди Уленшпигель роса очикқан одамдай, — бир вақтлар оғир гуноҳ қилиб қўйиб, Римга пиёда бориш, у ерда муқаддас падаримиздан афв олиб қайтиб келишга ҳукм қилинган эдим. Афв олиб, гуноҳдан тозаланиб, жонажон юртимга қайтиб келяпман, лекин битта шарт билан: қаерда аскарларни учратсам уларга парвардигори оламнинг сўзларидан ваъз айтишим керак. Ваъзларим учун улардан нон билан гўшт оламан. Дам олган пайтларингда ваъданинг устидан чиқишга рухсат берасизми?

— Майли, — деди капитан.

Уленшпигель валлон ва фламанд аскарлари орасига кириб кетди, камзули остидаги хатни турибдими-йўқми деб тез-тез пайнаслаб қўярди.

Фламандлар бошлиғи ярмигача буталган энг катта шоҳидан бошқа ҳамма шоҳлари каллакланган эман дарахти олдида дам олишга буйруқ берди. Ўтган ойда ўша шоҳга бидъатчилардан бири осилган эди.

Аскарлар дам олгани ўтиришди, маркитант — савдогарлар пайдо бўлишди ва улар аскарларга нон, вино, пиво, турли хил гўштларни сота бошладилар. Бу неъматларни кўрган Уленшпигель очликка ҳеч бардош беролмай қолди.

Тўсатдан у маймундай чаққонлик билан ердан етти фут баланддаги бутоққа пилдираганча чиқиб олди-да, ўзини арқон билан савалай бошлади. Аскарлар унинг атрофига тўпланишди. Уленшпигель уларга ваъз айта бошлади:

— Тангри таоло, ҳазрати Исо ва азиз-авлиёлар ҳаққи омин! Фақирга берганинг, худога атаганинг, деб айтганлар. Аскарлар, худойи таоло йўлига, яъни менга хайр қилинглр.

Нон, гўшт, вино, пиво — ҳамма-ҳаммасини, борингки сомса-гача бераверинг, парвардигорнинг даргоҳи кенг, у бой, сахий, заррадай садақангизга сават-сават қовурилган тўрғайларни, ариқ-ариқ хушбўй виноларни, тоғ-тоғ дандон қантларни, балиқдан пиширилган антиқа таомларни беради, буларни жаннатда кумуш қошиқда тановул қиласизлар.— Сўнг йигламсираган овозда яна давом этди: — Гуноҳларимни ювиш учун нақадар оғир итоаткорликка бардош бераётганимни кўрмаяписизми? Наҳотки арқон билан савалаш орқамни яралаб, елкаларимни қонатиб юборгани кўнглингизни юмшатмаган бўлса?

— Бу телба ким бўлди?— деб сўрашарди аскарлар бир-бирларидан.

— Дўстларим,— деди Уленшпигель,— мен телба эмасман, мен оч, тавба-тазарру қилиб юрган бир одамман. Зероки руҳим қилган гуноҳларим учун йиғлаётган бўлса, танам очликдан нола қияпти. Марҳаматли аскарлар, қўлларингизда ёғлиқ чўчқа сони, гоз гўшти, колбаса, вино, пиво, сомсаларни кўриб турибман. Наҳотки шу неъматларни мендай бир фақир художўй билан баҳам кўрмасаларинг?

— Мана ол!— қичқиришди фламанд аскарлари.— Воизларга ўхшаб истараси иссиққина экан унинг.

Ҳамма унга копток отгандай овқатларни иргита бошлади. У бутоқ устида ўтириб овқатланаркан, тинимсиз жаврарди:

— Очлик кишиларни бағритош, ибодатга қобилиятсиз қилиб қўяди, бир парча чўчқанинг сони эса дарҳол кайфиятни ўзгартириб юборади.

— Эҳтиёт бўл, каллангни учуриб юбораман!— деди бир аскар шишада қолган ичимлигини унга иргитаркан.

Уленшпигель шишани илиб олди, ичиб туриб, яна гапида давом этди:

— Агар қаттиқ, омонсиз очлик инсоннинг ожиз танаси учун бир фалокат бўлса, бундан ҳам фалокатлироқ бошқа бир нарса бор, бу сахий аскарлар гоҳ гўшт, гоҳ пиво иргитаётган бечора художўйнинг кўнглига тушган ваҳима — ичиш ваҳимаси, зотан художўй одам ҳамиша ҳушёр бўлади, агар у оғзига олса то маст бўлгунча ичиши мумкин...

Сўнг ўзига иргитилган гоз оёғини илиб олиб, яна гапида давом этди:

— Дала балиқларини ҳавода тутиб олиш кўп ғалати ишда! Мана, бу ҳам гўштию суяги билан ғойиб бўлди! Қуруқ қумдан ҳам очкўз нарса борми дерсиз? Ҳа, бу — оч қорин.

У тўсатдан ўзига ойболта тегиб кетганини сезди ва кимнингдир:

— Қачондан бери тақводорлар қўй почасидан юз ўгирадиган бўлиб қолишган?— деган овозини эшитди.

У ўгирилиб, ойболта учига санчилган қўй почасини кўрди. Уни ҳам олиб, сўзида давом этди:

— Мен бу илик суягидан сурнай ясаб, сени шарафлаб куйлайман, эй марҳаматли ойболтачи. Ортидан суннати бўлмаган тушлик тушлигаканми?— давом қилди у.— Агар бечора тақводор оғизда эриб кетадиган сомсадан татиб кўрмаса, барра қўй гўшти ҳам овқат эканми оламда?

Шундай деди-ю, дарҳол юзини бекитиб олди, оломон орасидан унга бирданига иккита сомса ирғитишди, уларнинг бири Уленшпигельнинг кўзига, бошқаси чаккасига текканди.

Бирдан ноғоралар чалинди, сурнайлар чийиллади, аскарлар яна йўлга тушишди.

Фламандлар капитани Уленшпигелга дарахтдан тушиб, стряд билан бирга боришни буюрди. Уленшпигель эса бу ердан юз миль нарида бўлишни маъқул кўрарди, чунки баъзи ёмонлик истовчи аскарларнинг гапига кўра, уни шубҳали сдам деб ҳисоблаётганларини сезиб қолди. Улар ҳозирнинг ўзидаёқ йигитни айғоқчи сифатида ушлаб, тинтув қилишлари, хатни топиб олиб, дорга осишлари ҳам мумкин.

У йўл бўйидаги катта ариқча жўрттага ағанаб тушиб, дод солди:

— Раҳм қилинглар, жаноб аскарлар, оёғим синиб қолди, юролмайман!

Баъзи аскарлар чиндан ҳам у оёғини синдириб олган бўлса керак, деб ишонишди, хушчақчақ йигит бўлгани учун Уленшпигелга раҳмлари келиб, унга икки кунга етадиган вино ва гўшт ташлаб кетишди.

Аскарлар кўздан ғойиб бўлгач, у ўрнидан туриб чопиб кетди.

У йўлда от сотиб олди-да, йўл ва сўқмоқлардан Герцогенбошга томон чоптириб кетди. Қўшиннинг шаҳарга келаётганлигини билган граждандардан саккиз юз киши қуролланди, ўзларига бошлиқ сайлашди, Уленшпигелга эса кўмирчи кийимини кийдиришиб, Антверпен шаҳрига, паҳлавон маишатбоз Бредероде ҳузурига ёрдам сўрагани жўнатишди.

Қўшинлар эса Герцогенбошга кира олмади, чунки шаҳар ўзини қаттиқ ҳимоя қилишга шайланиб турарди.

XVIII

Бир кун Симон Уленшпигелга гап қотиб қолди:

— Менга қара, ука, юрагинг қалай, жасоратинг етарлими?

— Испанларни жони чиққунга қадар савалашга, қотилларни ўлдиришга, ёвузлардан ўч олишга етади.

— Камин мўрисига тушиб, ўша ерда жимгина ўтириб, хонада нималар тўғрисида гап бўлишини эшита оласанми?

— Худога шукур, умуртқам мустақкам, болдирим бикир, мўри ичида мушук сингари ҳар қанча бўлса ҳам туравераман.

— Бардошинг ва хотиранг қалай?

— Кўксимда Клааснинг кули депсиб турибди.

— Бўлмаса қулоқ сол,— деди Симон.— Манови тахланган харитани олиб, Дендермондега жўна, мана бу ерда сурати чизилган уй эшигини икки марта қаттиқ, бир марта секин тақиллатасан. Эшикни очиб, сендан мўри тозаловчи эмасмисан, деб сўрашади; сен саранжом одам эканингни, харитангни йўқотмаганингни айтасан, кўрсатасан. Сўнгра эса, Тиль, ўз бурчингни ўтайверасан. Фландрия мамлакати бошига оғир кунлар тушмоқда. Сенга олдиндан тайёрлаб қўйилган, тозаланган каминни кўрсатишади. Унинг мўриси ичида оёқ қўядиган тахтани ва ўтирадиган жойни кўрасан. Агар сенга эшик очган одам ўшаёққа киришга буюрса, дарҳол бўйсунинг, ўша жойда қимирламай ўтиришинг керак. Камин турган уйда энг мўътабар жаноблар: Вильгельм Индамас, шаҳзода Оранский, графлардан Эгмонт, Горн, Гохстратен¹, Людвиг Нассаускийлар ва Вильгельмнинг жасур укаси тўпланишади. Биз реформаторлар ана шу мўътабар жанобларнинг юртимизни сақлаб қолиш учун нималар қилишмоқчи ва қандай чораларни белгилашмоқчи эканликларини билмоқчимиз.

Мана, биринчи апрель куни Уленшпигель ўзига нимани буюрилган бўлса ҳаммасини бажо келтириб, камин мўриси ичида ўтирибди. Шуниси яхшики, каминга ўт қаланмаган эди, Уленшпигель эса ўз-ўзига, дудланмай ўтириб яхши эшитишим мумкин дерди.

Кўп ўтмай залнинг эшиги очилди, изғирин шамол Уленшпигельнинг баданини заҳарли тили билан ялаб ўтди.

Лекин бунга у сабот билан чидади, ичида эса шамол кинини ҳушёр қилади, деб қўйди.

Шундан кейин залга шаҳзода Оранский, Эгмонт ва бошқаларнинг киргани эшитилди. Улар ўз ҳадиклари, қиролнинг ғазаби ҳамда молиявий ишларни бошқаришдаги бемазагарчиликлар ва солиқлар ҳақида гапира бошлашди². Улардан

¹ Граф Лален Гохстратен — Вильгельм Оранскийнинг тарафдорларидан бири.

² Бу ерда шарқий Фландриянинг Термонде шаҳрида 1566 йилнинг 3 октябридаги нидерланд зодагонларининг учрашуви ҳақида гапирилади.

бири кескин, мағрурона, дона-дона қилиб сўзларди, бу Эгмонт эди. Уленшпигель уни дарҳол таниди, шунингдек, Гохстратеннинг хирқираб гапиришидан, Горннинг шанғиллашидан, Людвиг Нассаускийни аскарча дадил овозидан ва Индамасни ҳар бир сўзини худди тарозида тортаётгандай бафуржа гапиришидан таниди.

— Мамлакат хавф остида, — деди Оранский, — душман ҳужумидан ўзимизни ҳимоя қилишимиз керак.

Эгмонт мамлакатда дворянлар ҳамда ўзи туфайли осойишталик ҳукмрон бўлиб турган бир пайтда ҳукмдор, яъни қиролнинг нега бу томонларга қўшин юборишни лозим топганини ғалати ҳол деб айтди.

Унга Индамас шундай жавоб қилди:

— Филиппнинг Нидерландияда ўн тўртта корпуси бор, ундаги аскарларнинг ҳаммаси Гравелин ҳамда Сен-Кантенда ўзларига қўмондонлик қилган кимсага садоқатлидирлар.

— Тушунолмадим, — деди Эгмонт.

— Бошқа ҳеч нарса деёлмайман, — деди шаҳзода, — энг аввало сизга, граф, қолаверса ҳаммаларингизга, жаноблар, қўлга тушган шўрлик Монтиньининг¹ мактубларини ўқиб беришади.

Бу мактубларда Монтиньи шундай сўзларни ёзганди: «Нидерландияда бўлиб ўтган ҳодисалардан қирол ниҳоятда қаттиқ ғазабланган, вақти келиб, бепарволарни жазолайди».

Шу пайт Эгмонт совқотиб кетаётганини, каминга ўт ёқиш лозимлигини айтди. Иккита амалдор мактуб ҳақида гапириб турганда каминга ўт ёқишди.

Бироқ мўри тепадан бекик бўлгани учун ўтин аланга олмади, уй ичи тутунга тўлди.

Кейин Гохстратен йўтала-йўтала Париждаги испан элчиси Алавининг маликага йўллаган, қўлга туширилган хатини ўқиди.

— Элчининг маълум қилишича, Нидерландиядаги ҳамма тартибсизликларга учта одам: Оранский, Эгмонт ва Горн айбдор. Ундан кейин элчи давом этиб, уларга илтифот кўрсатиш ҳамда қиролнинг уларга нисбатан бўлган ишончини ошириш зарур, чунки уларнинг хизмати туфайлигина мамлакат итоаткорликни сақлайди. Қолган иккитаси яъни Монтиньи билан Берг масаласига келсак, улар лозим бўлган ерда ўтиришибди.

¹ Барон Флоран Монтиньи — норози нидерланд дворянларининг тарафдори, у маркиз Бергес билан биргаликда Филипп Иккинчи ҳузурига музокаралар олиб бориш учун юборилган, қиролнинг буйруғи билан турмада ўлдирилган.

«Эҳ,— деди Уленшпигель ўз-ўзига,— Испаниядаги зах турмадан Фландриянинг тутунли каминини афзал кўраман! Чунки турманинг зах деворларида сиртмоқлар унмоқда».

— Элчи яна қирол Мадридда бўлганида шундай сўзларни айтганини ёзади: «Нидерландияда содир бўлаётган ҳодисалар қироллик ҳокимиятимизга путур етказди ҳамда муқаддас динимизни ҳақоратлайди, бошқа ерларимиз хавф-хатар остида қолса ҳамки, исённи шафқатсиз равишда бостиришимиз зарур. Биз Нидерландияга шахсан ўзимиз боришга ва папа билан императорни ёрдамга чақиришга аҳд қилдик. Ҳозирги ёвузлик замирида келажакдаги фаровонлик ётади. Биз Нидерландияни ўз иродамизга сўзсиз бўйсундирамиз, у ердаги ҳокимият, дин ва давлатни идора қилишни ўз иродамизга биноан тубдан ўзгартирамиз».

«Эҳ, қирол Филипп,— деди Уленшпигель ўзича,— агар ўз иродамга биноан тақдирингни ҳал қила олганимда эди, фламандча гавроним остида биқининг, қўлинг ҳамда оёқларингга гаройиб туб ўзгаришлар юз берган бўларди!»

Вино тортилди. Гохстратен ўрнидан туриб, қадаҳ кўтарди: — Мамлакатимиз учун ичаман!

Ҳамма унга қўшилди. У ўз қадаҳини бўшатиб, стол устига қўйди ва шундай деди:

— Бельгия дворянлари учун ҳал қилувчи пайт келди. Мудофаа йўллари ва усуллари ҳақида ўйлаш керак.

У жавоб кутиб Эгмонтга қаради, лекин у лом-мим демади. Бироқ Индамас:

— Агар Сен-Кантен ҳамда Гравелин ёнида икки марта французларга даҳшат солган, фламанд аскарларига таъсири чексиз бўлган Эгмонт бизга мадад берса, испанларнинг ҳужум қилишига йўл қўймаса, биз ўз озодлигимизни сақлаб қоламиз,— деди.

Бунга граф Эгмонт шундай жавоб берди:

— Қирол ҳақида энг яхши фикрдаман, шунинг учун ҳам албатта исёнчилар сафига қўшилишни маъқул кўрмайман. Ким унинг ғазабидан қўрқса кетаверсин. Мен қоламан, чунки унинг ёрдамисиз яшаш имкониятига эга эмасман.

— Филипп шафқатсиз ўч олиши мумкин,— деди Оранский.

— Мен унга бутунлай ишонаман,— деди Эгмонт.

— Бошингни ҳам ишонасанми?— деб сўради Людвиг Насausкий.

— Бошим, танам, садоқатим — ҳаммаси унинг измида.

— Мен сен билан биргаман, дўст ҳамда иттифоқчингман,— деди Горн.

— Фалокатни кутмаслик, балки олдиндан кўра билиш керак,— такрорлади Оранский.

— Мен Граммонда йигирма икки реформаторчини дорга осдим!— деди Эгмонт зарда билан.— Агар уларнинг ваъзлари тўхтатилса, қиролнинг қаҳри ҳам юмшайди.

— Ассосиз умидлар ҳам бўлиши мумкин,— деб жавоб қилди Оранский.

— Ишонч билан қуролланамиз,— деди Эгмонт.

— Ишонч билан қуролланамиз,— деди Горн.

— Ишонч билан эмас, балки қилич билан қуролланиш керак,— эътироз билдирди Гохстратен.

Шу пайт Оранский кетажаги ҳақида ишора қилди.

— Хайр, бемулк шаҳзода,— деди Эгмонт.

— Хайр, беақл граф,— жавоб қилди Оранский.

«Сарой қаллобини қурбон бўлганлар қони тутсин»,— деди Уленшпигель ўз-ўзига.

Йиғилганлар тарқалишди.

Шундан кейин Уленшпигель каминдан чиқиб, ўз маълумотлари билан Симон сари шошилди.

— Эгмонт — хоин,— деди у.— Парвардигор шаҳзодани қўллайди.

Хўш, герцог Альба-чи? Герцог Альба аллақачон Брюсселда эди.

Учинчи китоб

I

Индамас кетаётир¹, парвардигор раҳнамо унга. Ҳар иккала граф аллақачон қўлга олинди². Альба агар ҳузурига Индамас бўйин эгиб келса, унга марҳамат ва шафқат кўрсатишга ваъда берди. Бу хабарни эшитган Уленшпигель Ламмега шундай деди:

— Жин урсин, герцог шаҳзода Оранскийни, унинг укаси Людвигни, Гохстратен, Бредероде ва шаҳзоданинг бошқа дўстларини олти ой ичида судга келишга таклиф қилмоқда, уларга адолат ва марҳамат ваъда этаётир. Менга қара, Ламме, бир куни амстердамлик яҳудий кўчада кетаётиб юқори қават деразасида турган қандайдир душманини кўриб қолибди. «Пастга туш!— деб қичқирибди у.— Каллангга шундай тушираманки, у кўкрак қафасингга кириб кетади, ана ўшанда ёруғ дунёни турма панжарасидан кўргандай қовурғаларинг орасидан кўрасан». «Бекор айтибсан,— дебди у,— мени юз марталаб савалашга ваъда берсанг ҳам пастга тушмайман!» Ишқилиб, шаҳзода Оранский билан унинг дўстлари ҳам худди шундай жавоб беришсин-да. Айтгандай, улар шундай қилишди ҳам: ахир, келишдан бош тортишди-ку. Эгмонт билан

---

¹ 1567 йилнинг 11 апрелида Вильгельм Оранский Антверпендан Насау графлигига жўнаб кетади.

² Эгмонт билан Горн 1567 йилнинг 9 сентябрида Альба томонидан қамоққа олинади.

Горн бошқача йўл тутишди. Ўз бурчини бажаришдаги бу бўшангликни худо кечирмайди, аксинча жазолайди.

II

Тўсатдан ҳужум қилиб Амстердамни олишга уринганлиги учун кўпгина аслзода дворянлар ўша пайтда Брюсселдаги От бозорида қатл қилинди.

Гимнларни куйлаб қатл майдонига кетишаётганда уларнинг орқаларида ҳам, олдиларида ҳам ногорачилар ногораларини гумбурлатиб чалиб боришди.

Уларни ҳуршаб олган испан аскарлари гоҳ у, гоҳ бу томондан қўлларигаги машғалани тегизиб, уларни куйдиришарди. Оғриқ азобига тоб беролмай афтларини бужмайтиришганда масхара қилишиб:

— Ҳа, жаноби лютерчилар, оғрияптими, вақтидан илгарироқ куйдирияпмизми? — дейишарди.

Улар мардонавор ҳалок бўлишди.

Улардан қолган меросни қирол олди.

III

— Ана, у ўтиб кетди, кўрдингми? — деди ўтинчи кийимидаги Уленшпигель Ламмега. У ҳам шундай кийиниб олган эди. — Бу герцогнинг ифлос башарасини кўрдингми? Пешонаси лочинникидай силлиқ, энсиз, соқоли дор аргамчисининг учига ўхшайди. Худо ўлим бергур! Бу оёғи сержун, қонхўр ўргимчакни кўрдингми? Юр, Ламме, бориб унинг уясини тошбўрон қиламиз...

— Эҳ, — деди Ламме хўрсиниб, — бизни тириклайин куйдириб юборишади!

Бу суҳбат чакалакзорда ковланган чуқурда бўлиб ўтмоқда эди; дўстлар яроқлар орасидан гўё бўрсиқ ўз уясидан мўралагандай қараб, ўрмондан ўтиб бораётган герцог аскарларининг сариқ ва қизил мундирларини кўришди, уларнинг қуроллари офтобда ярқирарди.

— Бизга хиёнат қилишибди, — деди Уленшпигель.

Аскарлар ўтиб кетиши биланоқ у гёзлар турган томонга чопди; у ўтинчи кийимида бўлганлиги ва бир боғ ўтинни орқалаб олгани учун аскарлар уни ўтказиб юбораверишди. Ўрмонда герцог қўшини борлигидан хабардор бўлган гёзлар ҳар тарафга тарқалишиб, қутулиб кетишди.

IV

Қуёшли, илиқ июль кунларида Брюссель шаҳар маҳкама-си рўпарасидаги майдонда қора мовут билан қопланган эшафот тиклашди, унинг икки ёнида учига темир найза ўрнатилган иккита устун бор эди.

Эшафотда иккита қора ёстиқ ва курси бор эди. Курсининг устида кумуш бут турарди.

Аслзода графлар Эгмонт билан Горннинг бошлари шу эшафотда қилич билан кесилди.

Эгмонт ҳақида Франциск Биринчининг элчиси шундай деди:

— Мен ҳозиргина Францияга икки марта даҳшат солган кишининг калласи кесилганини кўрдим.

Графларнинг бошлари темир найзага санчилди.

Уленшпигель Ламмега шундай деди:

— Тана билан қон қора парда билан қопланди. Мардона-вэр қалб ҳамда қилич билан келгусидаги қора кунларни ку-таётганлар бахтиёр одамлар!

V

Индамас қўшин тўплаб, Нидерландияга уч томондан бос-тириб кирди.

«Ёввои гёзлар» йигинида Уленшпигель шундай деди:

— Жаноб инквизиторларнинг маслаҳати билан қирол Фи-липп, олий ҳазратни ҳақоратлаган, бидъатчиларга қўшилган ёки унга қарши муносиб тарзда курашганликда айбланган ҳар бир нидерландиялик бундан буён айбдор деб ҳисобланади ҳамда номлари алоҳида зикр этилган зотлардан ташқари ҳамма — жинси ёки ёшидан қатъи назар, қилган ваҳшиёна жиноятларига яраша жазолашга ҳукм қилинади, шафқатга мутлақо ўрин йўқ, деб эълон қилди.

Меросни қирол олади.

Улим мамлакатимизда кенг қулоч ёйган; кенглиги уч юз қирқ миль келадиган майдонга жойлашган икки юзта мус-таҳкам шаҳар, кўпгина посёлка, қишлоқ, хуторларда ажал кезмоқда.

Меросхўр эса — қирол.

Бу ишга Альба аскарлар деб атаган ўн бир минг жаллод аранг улгурияпти. Ватанимиз қабристонга ўхшаб қолди, са-ноатчилар, ҳунармандлар, рассомлар, савдогарлар уни таш-лаб кетишди. Улар тангри йўлида виждонан тоат-ибодат қи-лишга имконият туғдириб берган ўзга юртларнинг бойиши

ҳамда равнақи учун тер тўқмоқдалар. Бизнинг юртимизда ҳозир ажал билан вайронгарчилик ўз ҳосилини йиғиштирмақда».

Меросхўр эса — қирол.

Қон ҳамда кўзёши! Ҳаммаёқда ажал: гулханларда, йўл бўйида дор вазифасини ўтаётган дарахтларда, бечора қизлар тириклайин ташланаётган қабрларда, қоп-қоронғи зиндонларда, қурбонлар куйиб жизгинак бўлаётган аста-секин ёнувчи гулханга қаланган саржин устида, шўрлик қурбонлар тутун ва аланга ичида ҳалок бўлаётган ўт қўйилган кулбаларда изғиб юрибди.

Буларнинг меросхўри ҳам қирол.

Аммо мамлакатда ўзларини қўйдаёй бўғизлашларига йўл бермайдиган мард, жасур кишилар ҳам бор. Ҳозирча ўрмонларда яшириниб юрган қочоқлар орасида қуроллилари ҳам бор.

Улар қирол лашкарларига тинчлик бермаётир, аскарларни ўлдиришмоқда, талашмоқда, сўнг яна ўз уяларига кириб яширинишмоқда. Ўрмондаги ялангликларнинг гоҳ у ерида, гоҳ бу ерида кечасию кундузи ўт милтиллаб қолади, кейин ўчади, яна бошқа жойда ёнади. Бу бизнинг зиёфатимиз гулханлари. Ўлжамиз — қанотли, жунли илвасинлар. Ўзимизга бек, ўзимизга хонмиз. Деҳқонлар истаган пайтда бизни нон ва гўшт-ёғ билан таъминлайди. Ламме, буларга бир қара: ҳаммаси увадаларга бурканган, ёввойилашган, лекин дадил, боқишлари жасурона, ўзларининг болталари, қиличлари, найзалари, камонлари, ойболталари билан ўрмонларда кезиб юришибди, чунки ҳар қандай қуроли уларга тўғри келаверади, улар аскарлардай текис сафда қадам ташлашни истамайдилар. Яшасин гёзлар!

Ҳаммалари қадаҳ уриштириб, хитоб қилдилар:

— Яшасин гёзлар!

Уленшпигель эса тилла суви югуртилган монахлар қадаҳидан ичди ва «ёввойи гёзларнинг» жасур боқишларига мағрур тикилди.

— Ёввойилар!— деди у.— Сизлар бўрисиз, йўлбарссиз, шерсиз. Қонхўр қиролнинг итларини ғажиб ташланг!

— Яшасин гёзлар!— деб қичқиришди улар.

VI

Уленшпигель Ипрда шаҳзода учун аскарлар ёллай бошлади; у герцог айғоқчиларининг таъқибидан яшириниб, авлиё

Мартин аббатлигининг¹ приорига² оят куйловчи бўлиб хизматга кирди. Бу ерда унинг барваста, лекин ўларча қўрқоқ, кечаси ўз соясини шайтон, қўйлагини ажина деб биладиган қўнғироқ чалувчи Помпилиус Нюман деган ўртоғи бор эди.

Приор кабоб учун роса боқилган товуққа ўхшаган тиқма-чоқдай ва хўппа семиз эди. Уленшпигель тез орада ўз пири-нинг қайси ўтлоқларда ўтлаб, эт ортираётганини билиб олди. Қўнғироқ чалувчидан эшитгани ва ўз кўзи билан кўргани шу бўлдики, у ҳар куни эрталаб соат тўққизда нонушта қилар, тушлиги эса кеч соат тўртда бўларди. Эрталаб саккиз ярм-гача ухларди, кейин овқат олдидан қашшоқлар фойдасига қанча йиғим тушганини билиш учун черковга борарди. Тушумнинг ярмини ўз ҳамёнига урарди. Соат тўққизда юқорида айтилганидек нонуштага ўтирарди: бир коса сут ошини ичиб, кейин яримта қўй почасини, қарқара гўшти қиймаси солинган сомсани еб, устидан беш қадоқ Брюссель виносидан ичарди. Соат ўнда бир неча дона олхўри еб, кетидан Орлеан виносидан ичаркан семириб кетишдан сақлаши учун худога илтижо қиларди. Чошгоҳда вақт ўтказиш учун бирорта қушни қанот-паноти билан бирга эрмак қиларди. Соат бирда тушлик қилиб катта стаканда испан виносидан ичар ва ўринга ётиб, қаттиқ уйқуга кетарди.

Уйғонгач, иштаҳа очиш учун тузланган балиқ гўштини еб, срқасидан кучли Антверпен пивосидан ичарди. Кейин опхонага ўтиб, олови чарсиллаб ёнаётган ўчоқ олдига ўрнашиб ўтириб оларди. У аббатлик монахлари учун каттагина бузоқнинг қандай қовурилаётганини ёки каттакон сихда жизиллаб қизараётган чўчқачани диққат билан кузатаркан, бу бир парча суви қочган нондан кўра минг бора афзал кўриниб кетарди кўзига. Лекин чинакам иштаҳаси ҳамон очилмасди, приор сихнинг ўз-ўзидан, сирли айланишига тикилиб қоларди. Приор шу сих учун Париж ливридан ўн бештасини тўлаган эди.

Кейин у яна ўринга ётар, чарчаганидан бир оз чўзилиб, соат иккида уйғонар ва чўчқа гўшtidан еб, ҳар бочкасини икки юз қирқ флориндан олган Бургунд виносидан ича бошларди. Соат учда жўжа еб, устидан ҳар бочкаси ўн етти флорин турадиган икки стакан Мальвазиля виносидан ичарди. Уч яримда ярим банка мураббо билан асални тинчитарди.

---

¹ А б б а т л и к — ўз қарамоғида мулк-амлоки бўлган католик монастири.

² П р и о р — католикларнинг монастир бешлиги.

Буларнинг ҳаммаси унинг руҳини кўтарар, у пиширилган қўй почасини ғажиганича соат тўртгача ором оларди.

Соат тўртда тушлик — ана шу ҳаловатли соатда кўпинча унинг ҳузурига авлиё Иоан ибодатхонасининг руҳонийси ташриф буюрарди. Улар кўпинча балиқ, илвасин, парранда гўшти ва бошқа гўштлардан кўп ейишга гаров бойлашарди. Ким даставвал ортда қолса, у бошқасини мол гўшти қиймаси, уч хил илитилган вино, тўрт хил зираворли ва етти хил турли хуштаъм гиёҳлардан тайёрланган овқат билан зиёфат қиларди.

Улар ана шу аҳволда еб-ичиб, бидъатчилар ҳақида суҳбатлашишаркан, икковларининг ҳам сўзи доимо бир жойдан чиқар, уларни ҳар қанча қирғин қилинганда ҳам бари бир кам, деб ҳисоблашарди. Уттиз тўққиз усул билан пиво шўрваси тайёрлаш хусусида мунозара қилишларини ҳисобга олмаганда, улар ўртасида мутлақо ихтилоф чиқмасди.

Кейин улар табаррук бошларини катта қоринларига эгиб, хуррак отишга тушишарди. Ваъзида улардан бири бир зумгина кўзини очиб, бу дунёдаги ҳаёт нақадар лаззатли, камбағаллар бундан беҳуда шикоят қиладилар, деб мингирлаб қўйишарди.

Уленшпигель ана шу муқаддас зот қўлида оятхонлик қиларди. У ибодат пайтида жуда яхши хизмат қилар, чақага тўлган косаларни икки марта ўзига, бир марта приорга тўкарди. Бу ишда унга қўнғироқ чалувчи Помпилиус Ньюман ёрдам қиларди. Уленшпигель унинг соғломлик барқ уриб турган бастига, қип-қизил рангига ва катта қорнига қараб, приор хизматида юриб шу даражага етдингми, деб сўради.

— Албатта, бўтам,— деди Помпилиус.— Эшикни ёпиб қўй, токи ҳеч ким гапимизни эшитмасин.

Кейин шивирлаб шундай деди:

— Биласан-ку, бизнинг хўжамиз турли хил вино ҳамда пиволарни, турли хил гўшту ҳамда парранда этини яхши кўради. У гўштни омборхонада, винони ертўлада сақлайди, калитини ёнидан қўймайди. Ухлаганда ҳам калитларни чангаллаб ухлайди. Кечаси қаттиқ уйқуга кетганда секин кириб, астагина калитни оламан, кейин яна ўрнига келтириб қўяман. Юрак ҳовучлаб қиламан бу ишни, чунки бу жиноятимни билиб қолгундай бўлса, мени тириклайин куйдиради у, бўтам.

— Бунчалик қийналиб ўтириш ўринсиз, Помпилиус,— деди Уленшпигель,— калитларни бир марта қўлга туширсак бас. Мен ўша калитга қараб янгисини ясайман, эскилари эса саховатли отамиз приорнинг белбоғида тураверсин.

— Шундай қил, бўтам,— деди Помпилиус.

Шундай қилиб, Уленшпигель калитларни ясади. Соат саккиз бўлиб, приорнинг уйқуга кетганига ишонч ҳосил қилишгач, Помпилиус иккови астагина настга тушиб, истаганларича гўшт, вино олиб чиқишарди. Уленшпигель шишаларни, Помпилиус овқатларни кўтариб оларди, чунки у теракнинг баргидек титрарди бундай пайтда, борди-ю, қўлидаги гўштлирни ерга тушириб юборганида ҳам бари бир синмасди. То қозонга тушгунича бир неча бор парранда гўштлирини ҳам уриб чиқишди, бунинг учун эса қўшни мушуклар балога қолаверишди ва баъзилари бу жиноятлар эвазига оламдан ўтди.

Аммо бир куни эрталабки овқатдан кейин приор икковларини чақириб қолди. У қовоғини уюб, шўрвада пишган кемик суякни астойдил кемириб ўтирарди.

Помпилиус даг-даг титрарди, каттакон қорни ҳам қўрқудан силкинарди. Уленшпигель жуда хотиржам бўлиб, фақат чўнтагидаги омбор калитларини гоҳ-гоҳ ушлаб қўярди.

— Кимдир виномни ичиб, парранда гўштлиримни туя қилиб юрибди,— деди приср унга.— Мабодо бу сен эмасми, чироғим.

— Йўқ,— деди Уленшпигель.

— Манави қўнғироқчининг қўли йўқмикин бу ишда?— дея у Помпилиусни кўрсатди.— У мурдадай оқариб кетибди. Ўғирланган вино унга заҳар бўлиб таъсир қилаётгани кўрииб турибди.

— Оҳ, пирим,— деди Уленшпигель,— қўнғироқчини айблаб, хато қиляпсиз. Чунки, агар у оқарган бўлса сизнинг винонгиздан ичгани учун эмас, балки унинг ҳиди бурнига кирганидан шундай бўляпти; у кундан-кунга сўлиб боряпти.

— Оламда камбағал одамлар кўп,— хўрсинди приор ва олдидаги стакандан катта хўплаб вино ичди.— Қани айт-чи, чироғим, сенинг кўзларинг мушукникидай ўткир, мабодо бирорта ўғрини пайқамадингми?

— Мен кузатиб бораман, пирим,— деди Уленшпигель.

— Парвардигор таскин ва қаноат берсин сизларга, чироқларим,— деди приор.— Доим хўшёр яшанглар, зероки ҳамма кулфат ҳамда кўзсши беқарорликдан келиб чиқади. Соғ-омон бординглар.

Уларни дуо қилгач, шўрвадан яна бир кемик олиб ғажиди ва катта стаканда вино ичди.

Уленшпигель билан Помпилиус у ердан чиқишди.

— Бу ярамас қуримсоқ сенга бир томчи ҳам вино бермади я,— деди Уленшпигель.— Ундан ўғирланган нон чиндан ҳам ҳалол.

Бу орада авлиё Мартин куни етиб келди; ибодатхона байрамга безатилди. Кечаси Уленшпигель билан Помпилиус ибодатхонага кириб, эшикларни бекитиб олишди, у ердаги ҳамма шамларни ёқишди, қўшнаи билан сурнайни олишиб, иштиёқ билан чала бошлашди. Шамлар қуёшдай порларди. Бу ишнинг бошланиши эди. Ҳамма нарсани кўнгилдагидай бажариб, улар приорнинг ҳузурига жўнашди, вақт алламаҳал бўлишига қарамай унинг уйгоқ эканини кўришди.

У қовурилгак майнани еб, устидан Рейн виносидан ичиб ўтирарди. Черковдаги ёруғликни кўриб, кўзи қинидан чиққундай бўлди.

— Пирим,— деди Уленшпигель,— ким гўштингизни еб, винонгиздан ичиб юрганини билишни истайсизми?

— Бу қанақа ёруғлик бўлди!— деди приор черков деразаларини кўрсатиб.— Эй худойим, сенингโปรดанг билан авлиё Мартин бир пул тўламай кечалари камбағал монахларнинг шамларини ёқяптими?

— Бу ҳали ҳолва,— деди Уленшпигель.— Биз билан юринг, пирим.

Приор ҳассасини олди, улар ибодатхона ичига киришди.

У ибодатхона ўртасида ҳамма авлиёларни кўрди; ҳайкаллар токчалардан тушиб, доира ташкил этишибди. Авлиё Мартин уларга бошлиқдай эди, зероки у ҳаммасидан баланд турарди; дуога очишган қўлларида қовурилган курка турарди. Бошқа авлиёларнинг оғзи ёки қўлларида роз ёки товуқ гўшти, колбаса, чўчқа сони, хом ва пиширилган балиқлар, улардан бирининг қўлида вазминлиги ўн тўрт фунт келадиган чўртанбалиқ. Улардан ҳар бирининг оёғи тагида эса биттадан вино шишаси.

Буларни кўрган приор ғазабдан ўзини йўқотиб қўяй деди, унинг икки бети қизариб, пуфлагандай ноғора бўлиб шишиб кетди, Уленшпигель билан Помпилиус тагин паққа ёрилиб кетмасин деб қўрқиб кетишди. Лекин приор уларга эътибор бермай, тўппа-тўғри авлиё Мартин олдига келди, чунки бу ишларнинг ҳаммасига шу айбдор деб билиб, унинг қўлидаги қовурилган куркани тортиб олди-да, авлиёни шундай савалай бошладики, ҳадемай унинг қўли, бурни, ҳассаси ва бош кийимини синдириб юборди.

У бошқаларни ҳам аямади, уларнинг ҳам қўли, оёғи, бош кийими, ҳассаси, ўроғи, болтаси, панжараси, арраси ва ўз мавқеи ҳамда тортган азоблари рамзи бўлган бошқа белгиларини синдириб ташлади. Шундан кейин приор қорнини силкитганча шоша-пиша, жон-жаҳди билан шамларни пуфлаб ўчира бошлади.

Ҳамма гўштларни, қовурилган қушларни ва колбасаларни қўлидан келганича тўплади ва бурни ерга теккундай бўлиб ҳужрасига кўтариб кетди. У шу қадар ғазабга минган, тажанг эдики, устма-устига учта катта шишадаги винони ичиб юборди.

Уленшпигель приорнинг уйқуга кетишини пойлаб турди, кейин у авлиёлардан тортиб олган овқатларнинг ҳаммасини, шунингдек ибодатхонада қолганларини ҳам олиб чиқди, энг яхши бўлақларни пок-покиза туширишди. Қолдиқларини Помпилиус иккови яна авлиёларнинг оёғи остига обориб қўйишди.

Эртаси куни Помпилиус эрталабки зангни чалаётганда Уленшпигель приорнинг ётоқхонасига кирди ва уни яна ибодатхонага боришга таклиф қилди. У ерда қолдиқ овқатларни ва авлиёларни кўрсатиб туриб шундай деди:

— Бу қандоқ бўлди, пирим, ҳеч нарса ёрдам қилмабди, улар бари бир овқатларни еб қўйишибди.

— Ҳа,— деди приор,— ҳатто ётоқхонамгача ўтғилардай киришиб, қутқариб қолган нарсаларимни ҳам ташиб кетишибди. Шундайми, жаноби авлиёлар? Мен устингиздан ҳазратимга арз қиламан.

— Шундайликка шундайку-я,— деди Уленшпигель,— лекин индинга хоч байрами, ҳадемай ибодатхонага ишчилар келишади. Манови пачоғи чиққан ҳайкалларга кўзлари тушади, ишқилиб, приор ота, сизни куфрда айблашмаса гўрга эди.

— Ё авлиё Мартин,— деб инграб юборди приор,— мени гулхандан ўзинг асра. Нима қилиб қўйганимни ўзим билмайман!

Кейин қўрқоқ Помпилиус занг ураётган пайтда, приор Уленшпигелга мурожаат қилди:

— Якшанба кунигача авлиё Мартинни тузатишга улгуришмайди. Нима қилиш керак? Халқ нима дейди?

— Пирим,— деди Уленшпигель,— бегараз бир айёрлик қилиш керак. Помпилиусга соқол ёпиштирамиз, унинг кўриниши ҳаминча ғамгин, басавлат, унга авлиёнинг ҳамма кийимлари кийдирамиз, у қимир этмай туради, халқ уни ёғочдан ясалган авлиё Мартин деб ўйлайди.

Приор ҳали ҳам занг ураётган Помпилиуснинг олдига чиқди ва унга:

— Занг уришни бас қил, менга қулоқ сол,— деди,— ўн беш дукат ишлаб қолишни истайсанми? Якшанба куни бўладиган хоч кўтариб юришда авлиё Мартин бўлиб турасан. Уленшпигель сени авлиё қилиб кийинтиради; бироқ сени тўртта замбарчи кўтариб бораётганда сал овоз чиқарсанг ёки қимир этсанг сени жаллоднинг буюртмаси бўйича яқиндагина

Бозор майдонига ўрнатилган, вақирлаб ёғ қайнаб турган дош-қозонда қовуришни буюраман. Итоат этгил!

— Итоат этаман, пирим, — деди Помпилиус аянчли овозда.

VII

Эргаси куни қуёш чарақлаб турганда хоч кўтарганлар сафи ибодатхонадан чиқиб келди. Уленшпигель улгурганича авлиёлар ҳайкалидан ўн иккитасини тузатди, ҳозир улар цех байроқлари орасида чайқалиб бормоқда. Унинг кетидан Биби Марям ҳайкали қад кўтарган, оппоқ кўйлақлар кийган қизлар уни шарафлаб қўшиқ айтиб боришмоқда; улардан кейин камон билан қуролланган ўқчилар, охирида тахтиравон олдида замбар устида авлиё Мартин кийимининг оғирлигидан юзи буришган, бошқалардан кўра кўпроқ чайқалаётган Помпилиус бораётир.

Уленшпигель қичима ҳосил қиладиган толқон топди. У Помпилиусга епископлик сарполарини ва қўлпоқларини ўз кўли билан кийгизди, қўлига ҳасса берди, лотин удумига кўра халқни қандай дуо қилишни ўргатди. У руҳонийларнинг кийинишига ҳам ёрдамлашди. У ибодатхона ичида бирининг камзули гижимини, бирининг лозимини тўғрилаб, уёқдан-буёққа югуриб юрарди. У чиннидай қилиб тозаланган қўндоқли камонларни ва ўқчи биродарлар қўлидаги даҳшатли ёйларни мақтарди. Ҳар бирининг ёқасидан бўйнига, ичига ёки енгига ҳалиги толқондан сепиб қўйди. Ҳаммадан кўра каноник ва авлиё Мартиннинг замбарини кўтарувчиларга кўп сепди, фақат Биби Марямни шарафлаб бораётган қизларга тегмади, уларнинг бежиримлиги, ҳусни иш бериб қолди.

Маросим қатнашчилари ҳилпираган туғ ва байроқларни кўтариб, батартиб бўлиб, ибодатхонадан чиқишди. Йўловчи аёллар ва эркаклар уларни кўрганда чўқинишарди. Қуёш омонсиз қиздирарди.

Каноник ҳаммадан аввал толқоннинг таъсирини сезди ва қулоғи орқасини қаший бошлади. Ундан кейин ҳамма руҳонийлар ва ўқчилар ҳам бўйни, оёқ ва қўлларини қаший бошладилар, бироқ улар буни сездирмасликка тиришарди. Авлиё Мартинни кўтариб бораётган тўртта замбарчи ҳам қашинишарди, лекин ҳаммадан ҳам қўнғироқ чалувчига қийин бўлди, чунки қуёш уни бошқалардан кўра қаттиқроқ қиздирар, у эса тириклайин қовурилишдан қўрқиб, қимирлашга журъат этолмасди. Унинг бурни учар, афти ғалати бўлиб бужмаяр,

оёқлари дағ-дағ қалтираб тебранарди, чунки замбарчилардан бирортаси қашинадиган бўлса, у йиқилиб кетай дерди.

Руҳонийлар Биби Марямни шарафларди:

Si de coe... coe... lo descenderes,
O, sans... ta... ta... ta... Ma... Ma... ria¹.

Чидаб бўлмас қичима уларнинг овозини титратади, лекин улар сездирмай қашинишга интилишади. Каноник билан тўрт-тала замбарчи бўйни билан қўлларини узлуксиз қашишарди, Помпилиус ҳаммадан кўра ортиқроқ азоб чекар, қалтираётган оёқларида аранг ғоз турарди.

Тўсатдан ўқчилар, сўфи, руҳонийлар, каноник, авлиё Мартинни кўтариб кетаётган замбарчилар тўхтаб, қашина бошлашди. Толқон Помпилиуснинг оёқ қафтларини омонсиз қи-чиштирар, лекин у йиқилиб кетишдан қўрқиб қимирламасди.

Оломон орасида авлиё Мартин кўзларини ёмон олайтиряпти, бечора одамларга қаҳр билан қараяпти деган гаплар юриб қолди.

Кейин каноникнинг ишораси билан хоч кўтариб юриш маросими йўлида давом этди.

Лекин қуёшнинг куйдирувчи нури маросим қатнашчиларининг елка ва қоринларини қиздириб, толқоннинг кучини ниҳоятда ошириб юборди.

Шу пайт руҳонийлар, ўқчилар, сўфилар, каноник тўхтаб қолишди, маймунлар подасидай уятни бир ёққа йиғиштириб қўйиб, қашина бошлашди.

Қизлар гимни куйлашар, уларнинг ёқимли овозлари осмону фалакда жаранглаб, фаришталар хорини эслатарди.

Кейин ҳамма боши оққан томонга қоча бошлади. Каноник қашина-қашина муқаддас туҳфаларни қутқариб қолди; ихлосмандлар авлиёларнинг ҳайкалларини ибодатхонага қайтариб олиб боришди; авлиё Мартинни кўтариб бораётган тўрт-товлон замбарчи Помпилиусни ерга ташлаб юборишди. Бахтсиз қўнғироқчи қашинмай, қимирламай, бир оғиз сўз қотмай ётди, фақат ибодат ўқигандай кўзларини юмди.

Икки бола уни кўтариб кетмоқчи бўлди, лекин у бола-ларга оғирлик қилди, шу сабабли уни деворга суяб қўйишди. Унинг кўзларидан дув-дув ёш оқа бошлади.

Унинг атрофига халойиқ тўпланди. Хотинлар оппоқ рўмолчалари билан унинг кўзёшларини муқаддас нарсадай ар-тиб ташлай бошладилар. Улар яна:

¹ Агар самодан тушсанг, о Биби Марям... (лотинча).

— Сизга нақадар иссиқ, табаррук падаримиз!— дейишарди.

Қўнғироқ чалувчи уларга мунғайиб қарар ва беихтиёр бурнини тортиб қўярди.

Унинг кўзидан яна мўл-кўл ёш думалай бошлади. Буни кўрган хотинлар:

— О, муқаддас Мартин, сиз Ипр шаҳрининг гуноҳга ботганига йиғлаяспизми? Нечун фазилатли бурнингизни тортасиз? Оҳ, нақадар йирик ёш томчилари! Асл гавҳарнинг ўзи-я! Нажот йўлимиз ҳам шу!— дейишарди.

Тўсатдан қичқириқ эшитилди:

— Ибодатхона оятхони келяпти!

Уленшпигель келиб, Помпилиусни қучоқлаб даст қўтариб елкасига олди-да кетаверди. Художўйлар оломони унинг кетидан эргашди.

— Оҳ,— деди унинг қулоғига шўрлик қўнғироқ чалувчи,— қичимадан ўлар ҳолатга етдим, бўтам!

— Қаддингни тўғри тут,— деди Уленшпигель.— Ёғоч ҳайкал эканлигингни унутдингми?

У тез юриб, қўнғироқ чалувчини приорнинг ҳузурига олиб келди. Приор бўлса баданини қон чиққундай тирнаб қаширди.

— Қўнғироқ чалувчи,— деди приор,— менга ўхшаб қашиндингни ё йўқми?

— Йўқ, пирим.

— Гапирдингни ёки қимирладингни?

— Йўқ, пирим.

— Бўпти, ўн беш дукатингни оласан. Бор, энди истаганингча қашинавер.

VIII

Эртаси куни халқ Уленшпигелдан бор гапни билиб олди, авлиё ўрнига аллақандай бир йиғлоқига сажда қилишга мажбур этиб, ўзларини қаттиқ ҳақоратлаганлари оғиздан-оғизга ўтди.

Кўп одамлар шаҳардаги бор буд-шудини ташлаб, шаҳзоданинг қўшинига қўшилишди.

Уленшпигель Льежга қайтди.

Бу ерга қайтгач у ўрмонда ғамгин ўйга чўмиб ўтирарди. У тиниқ осмонга тикиларкан, ўз-ўзига гапира бошлади:

«Уруш устига уруш: испанлар халқни калтакламоқда, таламоқда; бойлигимиз ўғирланмоқда, қонимиз дарё бўлиб оқмоқда».

Ана шундай ўй суриб ўтирганида бехосдан олдидан бир пода буғу чошиб ўтди.

Уларнинг орасида шохлари тарвақайлаган кекса эркак буғулар; уларнинг ёнларида, гўё шахсий соқчидай, ўзининг ўткир шохи билан уларни қўллаб-қувватлашга тайёрдай, икки ёшли буғулар чошиб бормоқда.

Уленшпигель уларнинг қаёққа кетаётганини билмасди, лекин ўз қароргоҳларига қайтаётган бўлса керак деб ўйлади.

— Оҳ,— деди у,— кекса ҳамда ёш буғулар, жаллодингиз— овчи келгунга қадар сиз ўрмон бўйлаб мағрурона, ўйноқлаб ўз масканингиз томон чошиб бораверасиз, барра майсаларни ейсиз, сарин ўрмон ҳавосидан тўйиб-тўйиб нафас оласиз, борлиқ нашъасини сурасиз! Биз ҳам худди шундай умр ўтказмоқдамиз, эй олижаноб буғулар!

Шунда Уленшпигелнинг кўксидаги Клааснинг кули депсий бошлади.

IX

Чивинлар чақишни бас қилган сентябрь ойида Оранский олтига дала замбараги ва тўртта оғир замбарак, шунингдек ўн тўрт минг фламандлар, валлонлар ва немислар билан Санкт-Фейт яқинида Рейн дарёсидан кечиб ўтди.

Шу аснода сариқ ва қизил байроқлар кўтариб, қонхўр герцог Альба раҳбарлигида йигирма олти минг беш юз киши эса ўн еттита дала замбараги ва тўққизта оғир замбаракни сургаб борарди.

Лекин бу юриш Индамасга зўр муваффақиятлар келтирмади, чунки Альба жанг қилишдан ўзини астойдил олиб қочарди.

Оранскийнинг укаси Людвиг эса бир неча шаҳарларни ишғол қилиб, Рейндаги кўпгина кемалардан бож олиб, Фрисландиядаги Эмингем яқинида герцогнинг ўғли билан тўқнашди. Шу жангда у жанг олдидан маошларини талаб қилган сотқин, ёлланма аскарларнинг шарофати билан ўн олтига замбарак, бир ярим мингга от, йигирмата байроқ йўқотди.

Ана шу тор-мор бўлиш, ана шу қон тўкилиш ва ана шу йиғи-сигилар ичра Уленшпигель юртининг халос бўлишини беҳуда изларди.

Жаллодлар эса бутун мамлакат бўйлаб кишиларни дорга осар, бошларини кесар, бегуноҳ қурбонларни гулханларда куйдирардилар. Меросни эса қирол оларди.

Уленшпигель валлон мамлакати бўйлаб кезаркан, шаҳзоданинг бу ерда ҳеч қандай ёрдамга таяна олмаслигига ишонди. У Бульон шаҳри атрофларига етиб борди.

Йўлда турли хил ёшдаги, жинсдаги ва мавқедаги букрилар учрай бошлади. Ҳаммасининг қўлида каттакон тасбеҳлар бўлиб, уларни ихлос билан ўгиришарди.

Уларнинг ибодатлари илиқ бир оқшомда ҳовузда вақиллаётган бақаларнинг вақира-вуқурини эслатарди.

Бу ерда букри оналарнинг қўлида бадбашара гўдаклар ҳам бор эди. Букрилар тепалик ва далаларни босиб кетган эди. Уленшпигель ҳаммаёқда уларнинг тоғ чўққисидай дўмпайиб турган букирларини кўрди.

У улардан бирининг ёнига бориб савол берди:

— Бу шўрлик эркаклар, аёллар ҳамда болалар қаёққа кетишпти?

— Биз авлиё Ремакларнинг мақбарасига энг эзгу ниятимиз, яъни елкамиздаги таҳқирловчи юкни йўқотишини илтижо қилгани кетяпмиз, — деб жавоб қайтарди у.

— Менинг юрагим орзиқиб кутаётган нарсани, яъни қашшоқ жамоаларимиз елкасини оғир қўрғошин букир бўлиб эзаяётган қонхўр герцогни олиб ташлашга авлиё Ремакль ёрдам бера олмасмикин? — деди Уленшпигель.

— Авлиё Ремаклга жазо тариқасида ато этилган букирларни олиб ташлаш ҳуқуқи берилмаган, — деди тақводор.

— Бошқачаларини олиб ташлаганми сира ўзи? — деб сўради Уленшпигель.

— Агар эскирмаган бўлса, албатта олиб ташлаган. Ана шунда мўъжиза юз беради, биз бутун шаҳар билан биргаликда байрам қиламиз. Мўъжиза юз бериб шифо топганга ҳар биримиз биттадан кумуш танга, баъзида олтин флоринни садақа қиламиз, чунки у ўша мўъжизадан кейин авлиёдай бўлиб қолади, шунинг учун ҳам унинг илтижоси худойи таолога тезроқ етиб боради.

— Нега энди, — деб сўради Уленшпигель, — бой-бадавлат авлиё Ремакль ўз дори-дармони учун пасткаш дорифурушдай ҳақ олади?

— Ҳой кофир йўловчи, шаккоклик қилганинг учун у сени жазолайди! — деди тақводор ғазаб билан букирини силкитиб.

— Вой! — деб ингради Уленшпигель ва уч букилиб дарахт остига йиқилди.

— Авлиё Ремакль жазолайдиган бўлса, қаттиқ жазолайди,— деди тақводор Уленшпигель тикилиб.

У бўлса тўлганиб, елкасини тирнар ва инграрди:

— Эй шуҳрати зўр авлиё, менга раҳминг келсин! Бу кўргилик қасддайди-я! Курақларим ўртаси шундай оғрияттики, асти чидаб бўлмайди. Вой, вой, кечир мени, авлиё Ремакль! Хой тақводор, жўна бу ердан! Мени ўз ҳолимга қўй, падаркуш сингари ўз гуноҳим учун зор-зор йиғлаб олай!

Бироқ тақводор бу ердан аллақачон жўнаб қолганди, у ҳамма букрилар тўпланадиган Бульон шахрининг Катта майдонигача чошиб борди.

У ерда даҳшатдан қалтираб, нафаси оғзига тикилиб, ҳикоя қила бошлади:

— Қомати сарвайд... адл бир тақводорни учратдим... у авлиёга тил теккизган эди, бир зумда елкаси шишиб, газакли букир пайдо бўлди!..

Бу хабарни эшитган бошқа тақводорлар шавқ билан қичқирди:

— Авлиё Ремакль, сен кишиларнинг елкасига букир ато этган бўлсанг, демак, уни йўқ қилиш ҳам қўлингдан келади! Бу букирлардан халос қил бизни, эй муқаддас Ремакль!

Бу орада Уленшпигель дарахт остидан кетди. У шаҳар афрофини айланиб юриб, бир қовоқхона эшиги олдидаги калтакка илиб қўйилган иккита чўчқа пуфагига кўзи тушиб қолди.

Уленшпигель пуфакдан бирини олди, ерда қуриб ётган камбала умуртқасини олиб, терисини тилди, қонини пуфак ичига оқизди, пуфакни яхшилаб шиширди ва оғзини боғлади. Пуфакни елкасига ўрнаштириб, унга камбала суяқларини боғлаб қўйди. У ана шундай яسانيб, букчайди ва эскирдан букри одамдай бошини сарак-сарак қилиб, майдонга кириб келди.

Уленшпигелнинг олдинги аҳволининг гувоҳи бўлган тақводор уни кўриб қичқирди:

— Ана, ҳалиги кофир!— деб бармоғи билан уни кўрсатди. Ҳамма шўрликни томоша қилиш учун чопди.

Уленшпигель бошини аянчли силкиб, деди:

— Оҳ, мен раҳм-шафқатга ҳам, ачинишга ҳам арзимаيمان! Мени қутурган итни ўлдиргандай ўлдириб юборинглар... Букрилар эса шодликдан кафтларини ишқаб:

— Сафимизга яна битта қўшилди,— дейишарди.

— Бу қилиғингиз учун бир адабингизни бериб қўяй, адоватчилар!— деб пичирлади Уленшпигель, лекин кўрунишдан ҳамма адоватларга бўйин эгиб турди.— Гарчи букирим бун-

дан беш баттар қотиб кетса-да, то авлиё Ремакль қандай жазолаган бўлса, шундай шифо бермагунча емайман ҳам, ичмайман ҳам.

Муъжиза ҳақидаги хабар каноникнинг қулоғига ҳам бориб етди. У қориндор, басавлат киши эди. Каноник кеккайиб, гўё кема сингари букрилар оломонини икки ёққа ёриб олдинга интилди.

Унга Уленшпигелни кўрсатишди. Каноник унга шундай деди:

— Шундай қилиб, эй муҳтарам зот, авлиё Ремакльнинг қамчиси сени шу аҳволга солдими?— деди.

— Худди шундай, ҳазратим,— деди Уленшпигель,— худди мени қамчилади, эндиликда энг садоқатли тақводор сифатида янгигина пайдо бўлган букиримдан мени халос этишини астойдил илтижо қиламан.

Бу гапларда аллақандай муғамбирлик борлигини сезган каноник шундай деди:

— Қани, букирингни ушлаб кўрай-чи.

— Ушлаб кўринг, ҳазратим,— деди Уленшпигель.

Унинг букирини ушлаб кўрган каноник шундай деди:

— Жуда янги, ҳали нами йўқолмаган букир. Авлиё Ремакль сенга шафқат қилар деган умиддаман. Орқамдан юр.

Уленшпигель каноникнинг орқасидан юрди ва у билан черков ичига кирди. Унинг орқасидан букрилар эргашишиб:

— Ана лаънати! Ана кофир! Янги букирингнинг оғирлиги қанча? Ундан пул тўплаш учун халта ясайсанми? Қоматинг тўғри бўлгани учун умрбўйи бизни масхаралаб юрган эдинг! Энди бизга ҳам навбат келди. Авлиё Ремакльга шон-шарафлар бўлсин,— деб бақирешарди.

Уленшпигель лом-мим демай, бошини қуйи солганча каноникнинг орқасидан бораверди. Улар катта мрамар плиталар билан қопланган мрамар мақбара турган кичкинагина ибодатхонага киришди. Мақбара билан девор оралиги икки қаричча келарди. Букри тақводорлар оломони турна қатор бўлиб, мақбара ва девор оралиғидан букирларини мрамар плитага ишқаб ўта бошлади. Улар шундай қилса букирлари йўқ бўлишига ишонишар ва мрамарга букирларини ишқабганлар кейингиларини ўтказишмас эди. Улар шовқинсиз мушглашишар, чунки бу ер муқаддас жой бўлганидан фақат бир-бирини билинтирмай туртиш билан кифояланишарди.

Каноник Уленшпигелни ҳамма кўрадиган жойга — мақбаранинг ёдгорлик тоши устига чиқиб туришини буюрди. Уленшпигель эса:

— Ўзим ёлғиз туropolмайман,— деди.

Каноник уни ўтиргизиб, ўзи унинг ёнига чиқди ва унга тиз чўкишни амр қилди. Уленшпигель у айтгандай қилиб, тиз чўкканча саждага бош қўйиб тураверди.

Каноник бундан илҳомланиб, ширали овоз билан ваъз айта бошлади:

— Исо бандалари, биродарлар! Оёғим остида авлиё Ремакльнинг қаҳрига учраган худо беҳабар, энг ярамас кофир турибди.

Уленшпигель кўкрагига муштлаб:

— Confiteor!¹— деди.

— Қачонлардир — давом этди каноник,— унинг қадди найзадай тик бўлиб, бу билан мақтаниб юрган. Эндиликда эса букри бўлиб, самовий қарғиш туфайли букчайиб қолган.

— Confiteor!— деди Уленшпигель. — Букриликдан мени халос эт!

— Шундай,— давом этди каноник,— улуғ мўъжизакор, авлиё Ремакль, сен дорул қазодан буён ўттиз тўққизта мўъжиза кўрсатган эдинг, буларнинг елкасидан босиб турган бу оғир юкларни олиб ташла! Шундай шифо бергинки, дунё тургунча сенга ҳамду санолар ўқийлик! Бу итоаткор букриларга хотиржамлик ато қил!

Букриларнинг ҳаммаси бараварига:

— Ҳа, итоаткор букриларга хотиржамлик ато қил! Букриларга хотиржамлик ато қил, букирдан, масхара бўлишдан калос эт уларни! Букирларимизни йўқ қилиб юбор, эй муқаддас Ремакль!— деб хитоб қилишди.

Каноник Уленшпигелга мақбарадан тушиб, букирини ёдгорлик тошига ишқашни буюрди.

Уленшпигель унинг айтганини қиларкан, ҳадеб:

— Mea culpa!² Confiteor! Мени букирдан халос эт!— деб такрорлайверди ва ҳамманинг кўз олдида букирини ёдгорлик тоши қиррасига ишқалай бошлади.

— Қаранглар, букири ёрилиб кетди! Қаранглар, кичрайяпти! Унг томондан йўқоляпти! Йўқ, у қайтиб кўкраги томон кириб кетяпти! Букриси йўқ бўлиб кетмайди, қаердан пайдо бўлган бўлса, яна ўша ерга — ичкарига кириб кетади!

— Йўқ, у ошқозон ичига тушиб кетади, саксон кунгача овқат вазифасини ўтайди... Бу — шифо топганларга авлиёнинг марҳамати... Эски букирлар қаёққа йўқоларкин?

Бирдан ҳамма букрилар қаттиқ бақириб юборишди. Чунки Уленшпигель ёдгорлик тоши қиррасига жон-жаҳди билан

¹ Confiteor! (лотинча) — тавба қилдим.

² Mea culpa (лотинча) — менинг айбим, менинг гуноҳим.

ишқаланган эди, пуфак ёрилиб кетди. Унинг ичидаги қон қўй-
лагидан силқиб ерга тома бошлади. У қоматини ғоз қилиб,
қўлларини олдинга чўзиб, хурсанд қичқирди:

— Шифо топдим!

Букрилар ҳам бараварига бақиринди:

— Авлиё Ремакль унга шафқат қилди! Унга шафқатли,
бизга эса қаҳри қаттиқ... Эй муқаддас авлиё, бизни ҳам буки-
римиздан халос эт! Сенга битта бузоқ қурбонлик қиламан!..
Мен эса еттита қўй бағишлайман!.. Мен эса бир йиллик овдан
тушган ўлжани... Мен олтита чўчқа сонини ҳада қиламан!..
Мен ўз уйимни черковга бераман!.. Эй, авлиё Ремакль, биз-
ларни букиримиздан халос эт!

Улар Уленшпигелга ҳасад ва эҳтиром билан тикили-
шарди.

Улардан бири Уленшпигелнинг камзули остида нима бор-
лигини билиш учун пайпаслаб кўрмоқчи бўлди, лекин кано-
ник:

— У ерда ёруққа тутиб бўлмайдиган яра бор,— деди.

— Мен сизлар учун илтижо қиламан,— деди Уленшпи-
гель.

— Айтмоқчи, ҳой тақводор,— дейишди букриларнинг ҳам-
маси бараварига,— ҳой худони марҳамати билан янгидан қо-
мати тўғриланган йигит, биз сени роса масхара қилдик, биз-
ни афв эт, нима қилганимизни ўзимиз билмадик. Исо ҳам
бутга тортилган жойида кечирган, сен ҳам бизни афв эт.

— Афв этаман,— деди Уленшпигель илтифот билан.

— Унда, манови патарни ол, мана флорин... Мана реал,
қабул қилгайсиз, эй қадди расо йигит... Қоматингиздан ўрги-
лай, мана дукат... Манови крузатни рад этманг... Манови чер-
вонни ўз қўлингиз билан олинг...

— Дукатларингизни қўйиб туринг,— деди Уленшпигель
уларга шивирлаб,— токи ўнг қўлингиз нима қилаётганини
чап қўлингиз билмай қолсин.

Уленшпигель каноникнинг букриларнинг қўлидаги пул ку-
муш ёки олтинлигини ажрата олмай, очкўзлик билан тикилиб
турганини кўриб шундай деди.

— Бошингдан раҳмат ёғиланти, эй бахтли одам!— дейи-
шарди букрилар унга.

Уленшпигель эса гўё кароматли одамдай тухфа пулларни
улардан гердайиб ола бошлади. Хасислар эса бир оғиз ҳам
гапирмай, ҳадеб букирларини ёдгорлик тошига ишқалайве-
ришди.

Кечқурун Уленшпигель майхонага бориб, у ерда яхшигина
май базми қурди.

Мекки уйқуга ётиш олдидан, каноник ҳаммасини бўлмаса-да, ўз улушини олиш учун келиб қолса керак, деб ўйлади.

Олинган пулларни санади, бу ерда кумуш пулга қараганда олтини кўп экан, чунки камида уч юз червон тушибди. Гул туваги ичида қуриб ётган дафна кўчатига кўзи тушиб қолди, уни томири билан юлиб олди ва тувакнинг остига олтинларининг ҳаммасини кўмди.

Ярим флоринликларни, патар ва бошқа майда пулларни стол устига тўкиб қўйди.

Каноник майхонага келиб, юқорига — Уленшпигелнинг олдига чиқди. У руҳонийни кўриши билан сапчиб ўрнидан турди.

— Каноник жаноблари, бу фақир хонамга нечун ташриф буюрдингиз?

— Ёлғиз сенинг давлатингни деб, бўтам,— деди каноник.

— Оҳ,— хўрсинди Уленшпигель,— манови стол устидаги давлатимни айтяпсизми?

— Худди шундай,— деди каноник.

У қўлини узатиб, ҳамма пулни сидириб ўзи олиб келган халтачага туширди. Хўжа кўрсинга аянчли тўлғаниб турган Уленшпигелга бир флорин берди, холос.

Каноник ундан бу кароматни қандай қилиб кўрсатганини сўради.

Уленшпигель унга чўчқа пуфагини ва камбала суягини кўрсатди. Каноник Уленшпигелнинг Бульон билан Дамменнинг оралиғи пиёда одам учун олис йўл эканлигини, йўлда очликдан ўлиб қолиш мумкинлигини айтиб, яна бир оз пул берилини сўраб ялиниб-ёлворишига қулоқ ҳам солмай, ҳаммасини олиб жўнаб қолди.

Каноник бир оғиз ҳам гапирмай чиқиб кетди. Ёлғиз қолган Уленшпигель дафна бутасига бир қараб қўйди-да, сўнг уйқуга кетди.

Сахар пайтида у ўз бойлигини олди-да, Бульондан чиқиб, Оранский қароргоҳи томон шошилди. У ерга бориб, ҳамма пулларни шаҳзодага берди ва бошидан кечирган ҳангомаларни ҳикоя қилиб бераркан, бу душманга товон солишнинг чинакам усули, деб тушунтирди.

Шаҳзода унга ўн флорин берди.

Камбаланинг умуртқаси масаласига келсак, уни биллурий қутичага солиб, Бульон жомеси мехробидаги бутнинг ўртасига маҳкамлаб қўйилди.

Шаҳардаги ҳамма одам бутга қадди ростланган бир худосизнинг букири чандиб қўйилганини биларди.

XI

Индамас Маасдан ўтишга ҳозирлик кўриб, Альбани чалғитиш учун отрядларини Льеж атрофидаги чалкаш йўллардан олиб борарди.

Уленшигелъ ўзининг ҳарбий бурчини бажарарди: пилта милтиқ билан муомала қилишни ўрганиб, атрофдагиларни ҳушёрлик билан кузата бошлади.

Қароргоҳга Индамаснинг аркони давлатидаги асилзода жаноблар ва офицерлар билан ҳамкорликда яшовчи фламанд ва брабант дворянлари келишди.

Лекин кўп ўтмай бир-бири билан душманлик қилувчи иккита гуруҳ пайдо бўлди, уларнинг баъзилари: «Шаҳзода — хоин» деса, бошқалари бу гапни ифвогарлар тўқиган, уларнинг ёлғон гапирувчи тилларини кесиб оламиз, дейишарди. Ишончсизлик кийимга тушган ёғлиқ доғдай катталаша бошлади. Иш олишувгача бориб етди; одамлар еттитадан, саккизтадан, ўн иккитадан тўп-тўп бўлиб пичоқбозлик қилишар, ҳатто пилта милтиқлардан ҳам ўқ узишарди.

Бир куни шовқин бўлган жойга шаҳзоданинг ўзи келди, бир-бирига душман томонларнинг орасидан ўтди. Узилган ўқ унинг қиличини узиб юборди. У олишувни тўхтатишга амр қилди ва ҳамма кўрсин ҳамда ҳечким: «Индамас ўлди, уруш ҳам тамом!» — демасин учун бутун қароргоҳни айланиб чиқди.

Эртаси куни ярим кечада, туманда Уленшигелъ уйдан етди чиқаётганда қўшни уйдан қарғанинг уч марта қағиллаганини эшитиб қолди. Ташқаридан ҳам кимдир уч марта қағиллаб жавоб қилди. Уйнинг остонасида бир деҳқон пайдо бўлди. Уленшигелъ йўлда оёқ товушларини эшитди.

Испанча гаплашишиб келаётган икки киши деҳқонга яқинлашди, деҳқон ҳам ўша тилда:

— Хўш, нима қилдиларинг? — деб сўради.

— Боладик, — дейишди улар, — қиролни деб ёлғон гапларни тарқатдик. Ишнимизнинг шарофати туфайли эндиликда қароргоҳдаги баъзи офицер ҳамда аскарлар ишончсизлик билан: «Шаҳзода фақат бемаза шуҳратпарастлиги важдан қиролга қаршилик кўрсатмоқда; у ҳаммани даҳшатга солишга ҳаракат қилмоқда, ана унда шаҳар ҳамда вилоятларни гаровда тутиб туради; у беш юз минг флорин берилса ҳозир ватан учун жанг қилаётган жасур дворянларни ташлаб кетишга ҳам тайёр. Герцог унга гуноҳидан батамом ўтганлигини, агар яна қиролга бўйсунсалар, унга ва бошқа ҳарбий саркардаларга мулк-амлоқларини қайтариб беришга тантанали қасам ич-

ди. Оранский у билан якка ҳолда битим тузади», дейишса, Индамаснинг тарафдорлари бунга эътироз билдириб: «Герцогнинг таклифи — хоинона тузоқ, Эгмонт билан Горнинг тақдири ёдида, шунинг учун бу таклифга Оранский учмайди», деб айтишмоқда. Графларни тутиб олишганда кардинал Гранвеллнинг Римда: «Тангабалиқларни тутишади-ю, чўртанбалиқларни қўлдан чиқариб юборишади», деб айтган гапларидан уларнинг хабарлари бор. Оранский озодликда экан, бу ҳали ҳеч қандай иш қилинмади деган сўз.

— Қароргоҳдаги ихтилоф кучлими? — сўради деҳқон.

— Кучли. У ҳар куни газак олиб боряпти... Хатлар қани?

Улар уйга киришди, чироқ ёнди. Уленшпигель деразадан мўралаб, уларнинг иккита хатни очишганини, қизиқиб ўқишганини, асал ейишганини кўрди, улар хайрлашаётиб деҳқонга испанчасига:

— Агар улар тарқалиб кетса, Оранский қўлимизда деявер. Иш беш бўлади, — деб шоша-пиша чиқиб кетишди.

«Хўш, бунга чек қўйиш керак», — деди Уленшпигель ўз-ўзига.

Улар қуюқ туманда ташқарига чиқишди. Уленшпигель деҳқоннинг уларга фонус олиб чиқиб берганини кўрди.

Фонус гоҳ кўриниб, гоҳ кўринмай қоларди, бундан Уленшпигель улар олдинма-кейин кетишяпти деган хулосага келди.

У пилта милтиқни ўқлаб, қора сояга ўқ узди. Фонус бандга кўтарилиб, пастга тушарди, Уленшпигель уларнинг бири йиқилганини, шериги эса унинг жароҳатини кўрмоқчи бўлаётганини сизди. У яна пилта милтиқни ўқлади. Лекин фонус тебраниб, қароргоҳ томонга қараб тез узоқлаша бошлади. Уленшпигель яна ўқ узди. Фонус чайқалди, ерга тушди, сўнг ўчиб қолди. Ҳаммаёқ қоронғи бўлди-қолди.

Уленшпигель қароргоҳ томонга қараб чопди, йўлда ўқ овозидан уйғониб кетган профос ва бир гуруҳ аскарларни учратди. Уленшпигель уларга:

— Мен овчиман, мен отган илвасинларни келтиринглар, — деди.

— Хушчақчақ фламанд, — деди унга профос, — сен фақат тилинг билан гаплашмайсан.

— Тил сўзи — шамол. Қўрғошин сўзлар эса хоинларнинг танасида қолади. Юринглар.

Фонус ёруғида уларни иккала ярадор ётган жойга бошлаб келди: бири аллақачон ўлган, иккинчиси ўлим талвасасида хирилляб ётар, қўли билан кўкрагини маҳкам чангаллаган

эди; жонҳолатда охирги кучини тўплаб, панжасида чангаллаб турган хатни олишди.

Улар жасадларни олиб кетишди, буларнинг эгниларидаги кийимидан дворянлар эканлиги кўриниб турарди, фонус ёруғида тўппа-тўғри шаҳзоданинг ҳузурига жўнашди.

Улар ландскнехтлар ва рейтарлар кузатувида тўдалашиб Оранскийнинг чодирни ёнига боришди ва бақиршиганича ўзларига қулоқ берилишини талаб қилишди.

Шаҳзода чиқди. Профос Уленшпигелга қарши айбнома нутқини бошлаш учун йўталиб олди, лекин Уленшпигель бунга имкон бермади:

— Жаноби олийлари, қарға ўрнига аркони давлатингиздан иккита хоин дворянни ўлдирдим,— деди.

У кўрганини, эшитганини ва қилган ишини айтиб берди.

Оранский индамади. Унинг, шаҳзода Оранский, Вильгельм Индамаснинг, офицерлар аскарлар ва қўрқувдан бутун вужуди титраб турган Ламме Гудзакнинг кўзи олдида икки жасад тинтиб чиқилди. Улдирилганлар ёнидан шаҳзодага яқин кишилар орасида низо тарқатиш, шу билан шаҳзоданинг кучларини бўшаштириш, уни ён босишга мажбур этиш ва герцогга тутиб бериш, шундан кейин герцогнинг шаҳзодани қилмишига яраша бошини қирқиши ҳақида ёзилган хатлар чиқди. «Жуда эҳтиёткорлик билан, пардали сўзлар билан ҳаракат қилиш керак,— деб ёзилган эди хатларда,— токи қўшин орасида Оранский ўз шахсий манфаатини кўзлаб герцог билан битим тузган деган тушунча ҳосил бўлсин. Ана ўшанда шаҳзоданинг яқинлари ва аскарлар ғазаб устида уни тутиб олишади. Бу иш эвазига уларнинг ҳар бирига беш юз дукатдан берилган. Улар сўнгги мингни Испаниядан келтирилиши кутилаётган тўрт юз минг Зеландияга олиб келиниши биланоқ олишади».

Шундай қилиб, хоинлик ҳамманинг кўз олдида фош бўлгач, шаҳзода индамай ўз яқинларига, офицер ва аскарларига ўгирилди, уларнинг орасида ўзига ишонмовчилар анчагина эди. У индамай жасадларни кўрсатди, бу билан ишонмовчиларга таъна қилгандай ишора қилди. Уша ердагиларнинг ҳаммаси эсанкираган ҳолда хитоб қилишди:

— Яшасин Оранский! Оранский ватанга садоқатли!

Уларнинг қалби нафратга тўлиб, жасадларни итларга ташлашмоқчи бўлди, лекин шаҳзода:

— Жасадларни эмас, балки мусаффо фикрларга нисбатан ишончсизлик туғдирувчи ожиз кайфиятни итларга ташлаш керак,— деди.

— Яшасин шаҳзода! Яшасин ватаннинг чин дўсти Оранский!— деб қичқиришди аскарлар ҳам, офицерлар ҳам.

Уларнинг овозлари адолатсизликка қарши даҳшат солувчи момақалдироқдай янгради.

— Буларни христианчасига дафн қилинглар,— деди шаҳзода жасадларга ишора қилиб.

— Мен-чи?— деди Уленшпигель.— Менинг садоқатли скелетим билан қандай муомала қилишади? Агар мен нотўғри иш қилган бўлсам, майли, мени савалашсин; агар тўғри қилган бўлсам, мени мукофотлашсин.

Унинг гапига Индамас шундай жавоб қилди:

— Бу аркебузчи ҳеч қандай буйруқ олмасдан ҳамда интизомни қўпол равишда бузиб, иккита офицерни ўлдиргани учун менинг кўз олдимда унга элликта ҳўл говрон урилсин. Кейин эса яхши кўз-қулоқ бўлгани учун ўттиз флорин олади.

— Жаноби олийлари,— деди Уленшпигель,— агар менга олдинроқ ўттиз флоринни бериб қўйишса, ҳар қанақа калтакка бардош берган бўлардим.

— Ҳа, ҳа, тўғри,— деб хўрсинди Ламме Гудзак,— олдин унга ўттиз флорин берсангиз, кейин у калтакка бардош беради.

— Ундан кейин,— давом этди Уленшпигель,— қалбим пок бўлгани учун уни ювишни ҳам, чайқашни ҳам ҳожати йўқ.

— Шундай,— хўрсинди Ламме Гудзак.— Бунинг ҳожати йўқ. Унинг кўнгли пок, жаноби офицерлар, уни ювманглар, қа, ювманглар!

Уленшпигель ўзига тегишли ўттиз флоринни олгач, профос уни ушлашга буйруқ берди.

— Жаноблар, қаранглар, унинг кўриниши нақадар аянчлик!— қичқирди Ламме.— Дўстим Уленшпигель ҳеч қанақа дарахтни ёқтирмайди.

— Йўқ,— деди Уленшпигель,— мен яшнаб турган баргини қўйишга тутган, тарвақайлаб ўсган шумтолни яхши кўраман, лекин ҳали нами қочмаган, баргсиз, бутоқсиз бу говронлар жуда хунук нарса, кишида аллақандай ёмон тасаввур қолдиради.

— Тайёрмисан?— деб сўради профос.

— Тайёрмисан дейсизми?— унинг гапини такрорлади Уленшпигель.— Нимага тайёр бўламан? Таёқ ейишгами? Йўқ, тайёр эмасман, тайёр бўлишга ҳам интилмайман. Сизнинг соқолингиз малла, боқошингиз қаҳрли, лекин ишонаманки, кўнглингиз юмшоқ, мендай бечоранинг саваланишини 1 стамайсиз. Менга келсак, буни қилишни ҳам, кўришни ҳам 1 стамайман. Чунки христиан одамнинг елкаси-нафас олувчи

ўнкамизни сақлаб турувчи кўкрак гумбази сингари парвардигорнинг муқаддас ибодатгоҳидир.

— Тезроқ, тезроқ бўл!— деди профес.

— Оҳ, нечун бунчалик шошилинч, жаноби олийлари. Тўғриси, шошилишга ўрин йўқ. Аввало тақдир кўритиш керак, бўлмаса ҳўл таёқнинг зиравчаси этга санчилса кишини ўлдирадиган даражада заҳарлайди. Неҳотми сиз, жаноби олийлари, менинг шунчалик манфур ўлим билан ўлганимни етасангиз? Шундай ҳам елкаларим сизга садоқатли хизмат қиляпти, жаноби олийлари. Майли, хипчин, камар билан савалашсин, лекин ўтиниб илтимос қиламан, фақат ҳўл таёқ билан уришмасин!

— Жаноби олийлари, жаноби олийлари, унга раҳм қилинг! Ҳўл таёқ — заҳарнинг ўзгинаси!— деди Ламме ҳам.

— Афв этдим, — деди шаҳзода.

Уленшпигель севинганидан бир неча бор ирғишлади, Ламменинг қорнига шапатилади, уни ўйинга тортиб шундай деди:

— Мени ҳўл таёқ ейишдан сақлаб қолган шаҳзодани мен билан бирга мақтайвер!

Ламме ўйинга тушишга уриниб кўрди, лекин қорни халақит берди.

Уленшпигель уни яхшигина вино ва овқат билан зиёфат қилди.

XII

Жанг қилишдан ўзини олиб қочган герцог Юлих ва Маас ўрталиғидаги юришларда Оранскийни ҳолдан тойдиришга интиларди. Шаҳзоданинг кўрсатмаси билан ҳаммаёқни текшириб чиқишди, лекин дарё тагида ҳамма жойда қозиқлар қоқилган эди, бу эса дарёдан ўтишда кишилар ва отларни жараҳатлаши мумкин. Бир жойдаги кечувда йўл очиқ экан. Шаҳзода дарёдан ўтишга буйруқ берди. Отлиқлар Маасдан ўтиб, дарёнинг нариги соҳилида кечувни ҳимоя қилиб, жанговар тартибда турди. Кейин дарёнинг у қирғоғидан бу қирғоғигача оқимни тўсиб туриш учун ўқчилар ва аркебузчилар ўн қатор бўлиб саф тортишди. Уларнинг орасида Уленшпигель ҳам бор эди. Сув унинг белигача чиқиб, хиёнаткор тўлқинлар уни от билан биргаликда бир неча бор тепага ирғитди.

Унинг олдидан порох тўрваларини шлангаларига боғлаб, пилта милтиқларини саланд кўтариб олган пиёда аскарлар ўтиб боришарди. Улардан кейин юк ортилган арава-уловлар, сапёрлар, мушакбозлар, тўпчилар, фальконетлар, катта ва

кичик кулеврийлар, мортлар, замбараклар ўтди. Артиллериядан кейин эса аръергард — ландскнехтлар билан фламанд отличлари ўттиди.

Уленшпигель бадани бир оз қизитадиган бирор қултум ичимликни қаердан топсам экан деб излаб қолди. Унинг олдида жанусий германилик қотма, барваста, қаҳри қаттиқ ўқчи Ризенкрафт исмли немис отда ҳуррак отиб борарди; ундан арақ ҳиди буруқсиб турарди. Уленшпигель унинг сувдонини топиб, боғичини кесди ва хурсанд бўлиб, сувдонни оғзига олиб борди. Ёнидаги ўқчи йигитлар:

— Бизга ҳам узат!— деб қичқиришди.

Уленшпигель уларнинг айтганини қилди. Сувдон бўшагач, у яна боғичини боғлаб, уни аскарнинг кўкрагига илиб қўймоқчи бўлди. Бироқ у Ризенкрафтга тегиб кетди, аскар эса кўзини очиб, «сигирини соғиш» ниятида аввало сувдонига қўл узатди. Лекин «соғин сигиридан» бир томчи ҳам сут чиқмагач, ғазабланиб бақириб қолди:

— Аблаҳ, арағимни нима қилдинг?

— Ичдим,— деб жавоб қилди Уленшпигель.— Ёвиган аскарлар учун арақ умумий неъмат, хасис эса энг ёмон ўртоқ.

— Эртага яккама-якка олишувда сени нимталаб ташлайман,— деди Ризенкрафт.

— Боравер, эртага бир-биримизнинг қўлимиз, оёғимиз, бошимиз ҳамда бошқа жойларимизни нимталаймиз.

Улар эртаси кун иттиқ ҳолда истаган қуролни тақиб келиб, калта шамшир билан бир-биридаги ортиқча ёғни кесиб ташлаш учун учрашишга аҳд қилишди. Уленшпигель қилични таёққа алмаштиришни илтимос қилди, илтимоси қабул қилинди.

Бу орада қўшин дарёни кечиб ўтди, офицерларнинг буйруғи билан ўн қатор ўқчилар ҳам нариги қирғоққа чиқиб олтишди.

Шундан кейин шаҳзода:

— Льежга қараб олға!— деб буйруқ берди.

Кўнгли севинчга тўлиб кетган Уленшпигель бошқа фламандлар билан биргалликда:

— Яшасин Оранский! Льежга қараб олға!— деб қичқирди.

Бироқ ёлланма аскарлар, айниқса немислар ҳужум қилиш учун жуда ивиб кетишганини баҳона қилишди. Шаҳзода уларга галаба ёр эканлигини, шаҳар улар томонидалигини айтиб беҳуда уринди. Улар ҳеч нарсани билишни истамадилар, гулхан ёғиб, отларини яланғочлаб, исиниб ўтираверишди.

Шаҳарга ҳужум қилиш кейинги кунга қолдирилди. Альба жасуруна кечувдан қўрқиб кетди, лекин айғоқчилар Индамас-

нинг ёлланма аскарлари ҳужумга тайёр эмаслигини маълум қилишди.

Шунинг учун ҳам герцог Льеж ва унинг атрофидаги вилоятларга, кимки шаҳзода тарафига ўтадиган бўлса ҳамма-ёққа ўт қўяман ва яксон этаман, деб таҳдид қилди. Шундай қилиб, шаҳзода немислар туфайлидан шаҳарга кечроқ келди.

XIII

Уленшпигель билан Ризенкрафт секундантларни олиб, яккама-якка олишувга жўнашди. Секундантлар, рақиблар пиёда жанг қиладилар деб қарор қилишди, агар ғолиб лозим топса ўз рақибни билан то ўлдиргунча олишадиган бўлишди, Ризенкрафт ана шундай талаб қилди.

Жанг майдони қилиб супургигуллар билан қопланган чоғ-рққина яланглик танланди.

Ризенкрафт эрталабдан ўқчилик яроқ-аслаҳаларини тақиб олди. Бошига сипарсиз дубулға ва эғнига энгсиз совут кийиб олган эди. Дабдаласи чиққан кўйлагини ҳар эҳтимолга қарши жароҳатини боғлаш учун дубулғаси ичига тиқиб қўйди. У энг яхши ёғочдан ишланган қўндоқли ёйини, ўттизта ўқи бор садоғини ва узун ханжарини оливолди, лекин одатда ўқчилар тақиб юрадиган қиличини олмади. У жанг бўладиган жойга жанговар отида келди, пешонаси патлар билан безатилган оти устида зирҳларга бурканганича керилиб ўтирди.

Уленшпигелнинг қуролланиши тўраларникига ўхшарди. У эшак минган; эгар ўрнида юбка, эшакнинг тумшугига толсават кийдирилган. Эшакнинг кўкрагига совут ўрнига бир нарча ёғ ёпиштирилган. Уленшпигелнинг уқтиришича, темир қиммат, пўлатга яқинлашиб бўлмайди, мис кейинги пайтларда замбаракларга шунчалик кўп кетяптики ҳатто қуён учун қурол ясашга ҳам етмайди. У бошига дубулға ўрнига ҳали шиллиқ қурт кемириб улгурмаган қоҳу баргини ёпиб олганди. Унинг ўртасига умрнинг ниҳояси сифатида оққуш патини суқиб қўйибди.

Энгил, ингичка шамшир ўрнига учига шаббалардан супурги қилиб суқилган узун қарағай таёқ, эгарнинг чап томонига ёғочдан ясалган пичоқ, ўнг томонига маржон дарахти шохидан ясалган сўйил осилган, унинг учига шолғом суқиб қўйилганди. Совути эса увада кийимлар эди.

У ана шу аҳволда жанг майдонида ҳозир бўлганида Ризенкрафтнинг гувоҳлари хахолаб кулиб юборишди, лекин немиснинг қовоғидан қор ёғиб тураверди.

Уленшпигелнинг секундантлари немисдан пўлат совутини

ечиб қўйишни талаб қилишди, чунки Уленшпигелнинг устида увададан бошқа нарса йўқ эди. Ризенкрафт рози бўлди. Шунда унинг секундантлари Уленшпигелдан нега супурги билан қуролланиб келганини сўрашди.

— Таёққа ўзларинг рухсат бердиларинг. Уни кўм-кўк гуллар билан безатиш мумкин-ку, ахир!

— Билганингни қил, — дейишди тўрттала секундант.

Ризенкрафт бир оғиз ҳам гапирмади, фақат шамшири билан супурги ўрни селпиб қирқа бошлади.

Секундантлар ундан Уленшпигель сингари шамширни таёққа алмаштиришни талаб қилишди.

— Бу пасткаш ўз ихтиёри билан бунчалик антиқа қуролни танлаган экан, бу билан ўз ҳаётини ҳимоя қилишга ишонган бўлса керак-да, — деб жавоб берди у.

Уленшпигель менга супурги ҳам кифоя қилади, деб такорлади, шундан кейин секундантлар ҳамма иш жойида деб эълон қилишди.

Рақиблар бир-бирига рўпарама-рўпара туришди: Ризенкрафт совутда, отлиқ; Уленшпигель эса кўкрагига совут ўрнига бир парча ёғ ёпиштириб қўйилган эшагида.

Уленшпигель яланглик ўртасига бориб, супургини найзадан қия ушлади ва шундай деди:

— Жасурлар ҳамда яхши дўстлар қароргоҳида — ҳаммаёқда совуқ башарасини суқишдан бошқа ишни билмайдиган бу сасиқ ўлимтикдан вабодан ҳазар қилгандай жирканаман. Қаерда бу ўлимтик пайдо бўлса кулги билан қўшиқнинг уни ўчади. Бундай разил доим биронта одам билан ё сўкишади, ё муштлашади, шундай қилиб, ватан учун ҳалол жанг қилиш ўрнига қўшинда парокандаликни авж олдирадиган, душманга хурсандчилик келтирадиган яккама-якка жангларнинг бошини қўзғаб юради. Қаршимда турган Ризенкрафт турли вақтларда арзимаган гап учун йигирма бир кишини ўлдирди-ю, лекин бирорта ҳам жангда ёки тўқнашувда на ўзининг мардлигини намоён қиладиган, на мақтовга арзийдиган бирор иш кўрсатди. Шунинг учун ҳам бугунги кунда бу туллаган қўтир итнинг терисини жуда қашлаб қўйгим келяпти.

— Бу пиёниста яккама-якка жангни эрмак деб ўйлаяпти шекилли, — деди Ризенкрафт. — Ана шу гапи учун калласини ёриб ташлайман, унинг ичида похолдан бошқа ҳеч нарса йўқлигини ҳамма кўриб қўйсин.

Секундантларнинг буйруғи билан иккови ҳам уловларидан тушишди, Уленшпигелнинг бошидан қоҳу барги тушиб кетди, уни дарҳол эшаги еб қўйди. Лекин секундантлардан бири эшакни бир тепиб, нарироққа ҳайдаб юборди. Отни ҳам

шу усулда нарига ҳайдашди. От билан эшак кўкат чимдий кетди.

Шундан кейин супурги кўтарган секундантлар (булар Уленшпигелнинг секундантлари эди) билан қилич кўтарган секундантлар (булар Ризенкрафтнинг секундантлари эди) ҳуштак чалиб, жангнинг бошланганлигига ишора қилишди.

Ризенкрафт билан Уленшпигель бир-бирларига жон-жаҳдлари билан ташланишди. Ризенкрафт шамшир билан ҳамла қилар, Уленшпигель супурги билан ўзини ҳимоя қиларди. Ризенкрафтнинг оғзидан боди кириб-шоди чиқар, Уленшпигель эса чап берар, ялангликнинг ҳар томонига югуриб, тилини чиқариб, афтини буриштириб Ризенкрафтни эрмак қиларди, у эса ғазабдан бўғилиб, телбалардай ҳадеб шамширини ҳавода ўйнатарди. Ризенкрафт қўққисдан сапчиб Уленшпигелга жуда яқинлашиб қолганда у шартта бурилиб, қўлидаги супурги билан бурнига қулочкашлаб тушириб қолди. Ризенкрафт жон бераётган бақадай оёқ-қўллари типирчилаганича ерга йиқилди.

Уленшпигель унга ташланиб, раҳм-шафқатни бир ёққа йиғиштириб қўйиб, супурги билан унинг юзини супуриб ишқаркан:

— Афв сўра, бўлмасам супурги тамом бўлгунича афтингни сидиравераман!— деб такрорларди.

Атрофдагиларнинг ичагини узгудай кулдириб, унинг афтини супурги билан ишқайверди. Ҳаммалари:

— Тавба қил, бўлмаса супургининг бошини ейсан!— дейишарди.

Бироқ Ризенкрафт жавоб қайтаролмасди, чунки у ғазабдан юраги ёрилиб ўлиб қолган эди.

— Жойинг жаннатда бўлсин, шўрлик тажанг!— деди Уленшпигель.

Сўнг бўғилганича жўнаб кетди.

XIV

Октябрнинг охири. Шаҳзоданинг пули тугаб, қўшин очликдан азоб чека бошлади. Солдатлар нолий бошлашди. Шаҳзода Франция томон борар, герцог билан жанг қилмоқчи бўлар, лекин у ўзини олиб қочарди.

У герцог Альбанинг ўғли қўмондонлигидаги ўнта немис отряди ва саккизта испан батальони ва учта енгил отлиқ эскадрондан иборат қўшинга дуч келди.

Жанг бошланиб кетди, герцог Альбанинг ўғли олишув пайтида испанчалаб:

— Ур, ур! Шафқат қилманглар! Яшасин папа!— деб хитоб қилди.

Шу пайт у Уленшпигель взвод бошлиғи бўлган ўқчилар отряди рўпарасига келиб қолган эди, ўз одамлари билан ўқчиларга ташланди. Шунда Уленшпигель ўз бошлиғига му-рожаат қилди:

— Анови жаллоднинг тилини кесиб ташлайман!

— Кес,— деди бошлиқ.

Уленшпигель мерганларча ўқ узиб, герцог ўглининг жағи-ни пачақлаб, тилини дабдала қилиб ташлади.

Батальон ва эскадронлар мағлубиятга учради.

Ана шу ғалабадан кейин Уленшпигель қароргоҳдан дўсти Ламмени қидира бошлади, лекин тополмади.

— Эҳ,— деди у,— дўстим Ламме, семиз дўстим ғойиб бўлибди. У мардлиги тутиб қизиқ устида қорнининг оғирлигини ҳам унутиб, испанларни қувиб кетган бўлса керак. Албатта, нафаси оғзига тиқилиб, йўлга тушиб қолган бир қоп гўшздай гуппа қулаган; душман уни ушлаб, ўзи билан олиб кетган, уни, яъни христиан ёғини пул бараварига сотмоқчи бўлишган. Дўстгинам Ламме, қаёқларда қолдинг? Қаердасан, азиз бақалогим?

Уленшпигель шундай деб уни ҳаммаёқдан қидирди, лекин ҳеч қаердан тополмай, жуда хафа бўлиб кетди.

XV

Қор бўронлари кучайган ноябрь ойида шахзода Уленшпигельни ўз ҳузурига чақирди. У совутининг боғичини тишлаб ўтирарди.

— Қулоқ сол, яхшилаб уқиб ол,— деди у.

— Қулогим зиндон эшигига ўхшайди,— деди Уленшпигель.— Гапнинг кириши осон-у, чиқиши қийин.

Индамас шундай деди:

— Фландрия, Геннегау, Шимолий Брабант, Антверпен, Жанубий Брабант, Шимолий Голландияни айланиб чиқасан, ҳамма ерда: агар тақдир қуруқликда муқаддас христиан ишми-зга тескари боқадиган бўлса, манфур кучларга, ёвуз зўра-вонликка қарши кураш денгизда давом этади. Қўлимиз баланд келганда ҳам, паст келганда ҳам, парвардигор ўзи қўллайди, деган гапларни айтасан. Амстердамга келиб, ҳамма қилган ишларинг ҳақида менга садоқатли бўлган Паул Бейсга ҳисоб берасан. Мана, Альбанинг ўзи имзо чеккан, ўлдирилган одамлар ёнидан топилган учта паспорт. Котибим унга зарур номларни ёзиб қўйган. Эҳтимол, йўл-йўлагай ишонса

бўладиган бирерта ҳамроҳ ҳам топиб оларсан. Кимки тўр-гайнинг сайрашига хўроз қичқарини билан жавоб берса, у садоқатли киши бўлади. Мана сенга эллик флорин. Узингга пишиқ ва дадил бўл.

— Кўксимда кул депсиб турибди,— деди Уленшпигель.
Шундай қилиб, у йўлга тушди.

XVI

Қирол ва герцог номидан берилган гувоҳнома унга истаган қурулни тақиб юришга ҳуқуқ берарди. У ўзи билан пилта милтигини, қуруқ порох ва бир қанча ўқ олди. Кейин эгнига дабдаласи чиққан плаш, анча кийилган камзул, испанча чолвор, бошига пат суқилган шляпа кийиб, белига қилич боғлади, қўшинни француз чегарасида қолдириб, Мастрихт томон йўл олди.

Аёз элчилари — қичитқиўт гапалаклари уйлар атрофида чарх уришар ва бошпана сўрашарди. Уч кундан бери қор ёғмоқда.

Уленшпигель йўлда паспортини кўп марта кўрсатишга мажбур бўлди. Уни ўтказиб юборишаверди. Шу аҳволда у Льежга қараб борарди.

Кўп ўтмай у катта текисликка етди, шамолда бўралаб ёғаётган лайлакқор юз-кўзига уриларди. Унинг қаршисида оппоқ қорга бурканган текислик кўз қамаштирадиган даражада ярқираб ястаниб ётар, шамол ҳайдаган қор тўзони унинг устида чирпирак бўлиб югурарди. Унинг кетидан учта бўри кела бошлади, ўқ узиб, улардан бирини қулатди, қолганлари яранган дўстига ташланиб, унинг гўштидан бир бўлакдан олишиб, ўрмонга қочибди.

Бўрилардан қутулгач, яна бўрилар галаси келмаяптими-кан деб орқасига қаради, орқада, ялангликнинг бир чеккасида ҳайкаллар қорасини кўрди, улар қор бўрони ичида доғга ўхшаб ҳаракат қилар, уларнинг орқасида келаётган отличлар қорайиб кўринарди. У дарахтга чиқиб олди. Шамол узоқдан одамларнинг носини олиб келарди.

«Эҳтимол, оқ плаш кийган художўй зиёратчилар бўлса керак,— деб ўйлади у,— негаки уларнинг кийимини қордан аранг ажратиб оляпман».

Бироқ у шу пайт чопиб келаётган яланғоч одамларни кўрди, уларнинг орқасида қора либосли иккита рейтар бўйдор отларга миниб, бу ожиз галани қамчи билан уриб ҳайдаб келмоқда. У пилта милтиқни ўқлади. Бу шўрлик одамлар орасида ёшлар ҳам, кексалар ҳам бор эди. Совқотган, жунжиккан

одамлар аскарларнинг қамчиси зарбидан ўзини олиб қочиш учун олдинга қараб югуришарди. Миссиқ кийинган, арақдан юзлари қизарган, қорни тўқ рейтарлар эса яланғоч одамларни қамчилаб, тезроқ югуришга мажбур қилишаётганидан ҳузур қилиб боришарди.

«Клааснинг кули, сен учун қасос оламан»,— деди Уленшпигель ва рейтарлардан бирига ўқ узди, у юзидан яраланиб, отдан гуппа қулади. Иккинчиси эса, бу ногаҳоний ўқнинг қаердан келганини билмай қўрқиб кетди, ўрмонда душманининг пистирмаси бўлса керак, деб ўйлади. У ўз ҳамроҳининг отини олиб қочиш қолмоқчи бўлди, отнинг жиловидан тутди, ерга тушиб, ўлган ўртоғини отга ўнгараётганда гарданидан ўқ еб йиқилди.

Яланғоч одамлар эса, беҳато ўқ узаётган бу мерган қиёфасидаги самовий фаришта бизга ёрдамга келган, деб ўйлаб, низ чўкишди. Уленшпигель дарахтдан тушди, бечоралар орасидан бир неча киши, ўзи билан шаҳзода армиясида бирга хизмат қилганлар уни таниди. Улар Уленшпигелга тубандигиларни тушунтирди:

— Кўрдингми, Уленшпигель, бизни Франциядан, пул тўлаб озод бўла олмаганимиз учун мана шундай даҳшатли қиёфада, қўзғолончи ҳамда ҳарбий асирлардай ҳозир герцог турган Мастрехтга ҳайдаб келишяпти. Биз мана шу ақволда олдиндан қийноққа, жазога ёки ўғри, жиноятчилар сингари қирол галераларида хизмат қилишга ҳукм қилинганмиз.

Уленшпигель уларнинг энг кексасига плашини берди ва шундай деди:

— Юринглар, мен сизларни Мезьерга олиб бораман, лекин олдин анави аскарларнинг ҳамма нарсасини олиб, отларини туттишимиз керак.

Аскарлардан ечиб олинган камзул, чолвор, этик, шапка ва совутлар энг ожиз ҳамда касал одамларга тақсим қилинди. Шундан кейин Уленшпигель:

— Юринглар, ўрмонга кирайлик, у ер тинч, иссиқроқ. Қани чопдик, биродарлар!— деди.

Катта йўлдан илгарилаб бораётиб, соябонли аравада кетаётган деҳқонни учратишди. У яланғоч одамларга раҳми келиб, уларни аравасига ўтқазиб олди. Улар пичан орасига кириб, бўш қопларга ўраниб олишди. Бир оз исинишгач, худога шукур қилишди. Уленшпигель ўлжа олинган отлардан бирини миниб, бошқасини етаклаб арава ёнида борарди.

Улар Мезьерда тўхташди, уларга қайноқ шўрва, пиво, нон, пишлоқ, чол ва аёлларга гўшт келтиришди. Уларга бошпана, кийим-кечак ҳамда жамоа ҳисобидан янги қурол-аслаҳа бе-

ришди, ҳаммалари Уленшпигелни дуо қилишди, бағриларига босишди, бу меҳрибонликдан у эриб кетди.

У рейтар отларини қирқ саккиз флоринга сотиб, ундан ўттиз флоринни французларга берди.

У ёлғиз ўзи йўлида давом этаркан, ўз-ўзига шундай дерди: «Мана, қон, кўз ёшлари, кулфатларни кечиб боряпман, лекин ҳеч нарсани топа олмаётirman. Ламме қаерда? Неле қаёқда? Ватан учун нажотни қаердан излаш керак?».

XVII

Уленшпигель март ойида Намюрга келди. Ўша ерда Маас балиғига, айниқса хонбалиққа ҳирс қўйган Ламмени учратди, у жамоа руҳсатини олиб, қайиқ ёллаб, балиқ овлаш билан шуғулланаркан. Лекин бунинг учун у балиқчилар гильдиясига эллик флорин тўлабди. У ўзи тутган балиқларни гильдияга сотар ва қорнига жойлар, шу йўл билан қорнида ортиқча ёғ ҳамда халтасида эса червон тўпларди.

Маас соҳилида дарёнинг нариги томонига — шаҳарга ўтиш илинжида кезиб юрган дўсти ва ўртоғини кўрган Ламме севинчи ичига сиғмай қирғоққа чиқди, қияликдан аранг кўтарилиб, ўзини Уленшпигелнинг қучоғига отди. Хурсандликдан энтика-энтика деди:

— Мана, ниҳоят яна мен билан биргасан, бўтам, худонинг эрка ўғли! Хўш, энди қаёққа кетяпсан? Сенга нима керак? Демак, тирик экансан-да? Хотинимни учратмадингми? Маас балиғидан ейсанми? Бу бевафо дунёда учрайдиган энг аъло нарса. Бу ерда, оғайни, шундай қайлаларни пиширишадими, бармоғингни унга қўшиб еворай деганингни билмай қоласан. Жанг оловлари сенга зарҳал бергандан бери янада очилиб кетибсан, виқорли бўлиб қолибсан-а! Мана энди шу ердасан, бўтам, азиз дўстим, дарбадар, хушчақчақ Уленшпигель! — Сўнг овозини пасайтирди: — Қанча испанни у дунёга жўнатдинг? Хстинимни учратмадингми? Маас виносидан ичасанми? Бўтам, сен яраланибсан. Шу ерда қолаверасан, ҳадемай ўзингни ёш лочиндай тетик, соғлом, қирчиллама ҳолда кўрасан. Ҳеч қанақа балчиқ ҳиди келмайдиган балиқларга ҳам роса тўясан! Мени бир ўпиб қўй, лўппигинам! Худога шукур, худога шукур! Эҳ, нақадар хурсандман-а!

Ламме шундай дея иргишлар, ўйинга тушар, пихиллаб Уленшпигелни айлантирарди. Кейин улар шаҳарга жўнашди. Намюр дарвозаси олдида Уленшпигель герцог имзо чеккан паспортини кўрсатди, кейин Ламме уни ўз уйига олиб кетди.

Тушлик овқат тайёрлатиб, Уленшпигелнинг саргузаштла-

рини эшитди ва ўзининг бошидан кечирганларини ҳам ҳикоя қилиб берди. Ламме бир қизни хотиним деб ўйлаб, қўшинни ташлаб, унинг орқасидан кетибди. У Намюргача шу аҳволда аёлнинг орқасидан эргашиб келибди. У ҳикоя қиларкан, дам ўтмай Уленшпигелдан:

— Хотинимни кўрмадингми? — деб сўраб қўярди.

— Бошқа аёлларни, жуда хушрўйларини, айниқа шу шаҳарда ғоятда сулувларини учратдим, — жавоб қилди Уленшпигель.

Ламме кўзадан битта хонбалиқни олиб, гапида давом этди:

— Қара, қандай чиройли, семиз балиқ! Эртага эрталаб Намюрдан жўнаб кетамиз. Халтам тўла флорин — икковимиз биттадан эшак сотиб олиб, Фландрияга жўнаймиз.

— Анча пул керак бўлади, — деди Уленшпигель.

— Ҳечқиси йўқ, кўнглим Даммега талпиняпти: хотиним менга ўша ерда кўнгил қўйган эди. Эҳтимол, ўша ёққа қайтиб боргандир.

— Майли, истасанг эртага эрталаб йўлга тушамиз.

Эртаси куни улар чиндан ҳам ҳар қайсиси биттадан эшакка миниб жўнаб кетишди.

XVIII

Изғирин шамол эса бошлади. Бахтиёр ёшликка ўхшаб эрталабдан чарақлаб турган қуёш нурсизланди, сочлари оқариб, қари чоллардай қовоғини солиб олди, ёмғир аралаш дўл ёғиб берди.

Ёмғир тингандан кейин Уленшпигель эғнидаги томчиларни силкиб:

— Осмон шунчалик кўп туманни эмиб оладики, баъзи баъзида шунақа енгиллашиб олиши ҳам керак-да, — деди.

Йўловчилар устига олдингисидан ҳам кучлироқ дўл аралаш ёмғир қўйиб берди.

Ламме зорланди:

— Бизни яхшилаб ювиб қўйди, чайқашига бало борми энди?

Қуёш яна жамол кўрсатди, улар хурсанд бўлиб, силкинишиб, олдинга интилишди.

Учинчи марта қўйган дўл аралаш жала шу қадар кучли бўлдики, у ўткир пичоқ сингари дарахтларнинг қуруқ шохларини чўрт-чўрт қирқиб ташлади.

Ламме яна нола қилди:

— О, қани энди бирор пана жой бўлса! Бечора хотиним! Оҳ, иссиққина каминлар, ёғлиқ шўрвалар, қайдасиз!

Шўрлик семиз йиғлаб юборди. Лекин Уленшпигель уни юпатиб шундай деди:

— Зорланма. Бу кўргиликларнинг ҳаммасига ўзимиз айбдор эмасмизми? Елкамизга бошимиздан ёмғир қуйиб турибди, лекин бу декабрь ёмғири май ойига бориб далаларни кўм-кўк майса билан безантиради-ку. Сигирлар ҳам ўшанда севинганидан маъраб юборади. Биз бошпанасизмиз — нега уйланмаяпмиз? Яъни мен ўзим ҳақимда ҳамда гўзал, саховатли, жажжи Неле ҳақида гапиряпман. У бизга ҳозир ловия билан гўштдан бошлаб димлама пишириб берган бўларди. Олдимиздан шарқираб оқаётган сув бўлишига қарамай ташналигимизча қолаётирмиз, нега битта ҳунарнинг бошини ушлаб қолавермадик? Сабр-қаноатлилар қўли гул уста бўлиб қолишди, ертўлалари эса бочка-бочка пиво билан тўла.

Унинг кўксига Клааснинг кули депсий бошлади, осмон ёришиб, қуёш чарақлаб чиқди.

— Порлоқ қуёш, бизни иситганинг учун раҳмат, Клааснинг кули, қалбимни иситиб, ватан озодлиги йўлида дарбадар юрган одамлар бахтиёрлар, деганинг учун сенга ҳам раҳмат!— деди Уленшпигель.

XIX

Улар эшакларини йўрғалатганча илгарилаб бормоқдалар. Ламме ҳузур қилиб соф ҳаводан нафас олади.

Уленшпигель эса, мамлакатни эгаллаб олган, уни талаётганларга қарши курашиш учун қаердан кўпроқ яхши аскарлар тўплаш мумкинлиги ҳақида бош қотиради.

XX

Неле ҳам Катлина билан руссага тўлиб яшар, онаси доимо:

— Словни нари олинг! Жоним ташқарига чиқмоқчи! Миямдан тешик очинг, жоним ташқарига чиқмоқчи!— деб нола қиларди.

Катлина ҳадеб бошига каноп лоси қўйиб куйдирилган жойни кўрсатарди.

У жуда камбағал эди, лекин қўшнилари унга ловия, нон, гўшт билан қўлларидан келганича ёрдам қилиб туришарди. Жамоа ҳам оз-моз пул билан ёрдам қиларди. Неле бадавлат шаҳарлик хонимларнинг кўйлақларини тикар, кийимларини дазмоллар ва шу йўл билан ҳафтада бир флорин ишларди.

Катлина эса ҳадеб:

— Миямдан тешик очинглар, жонимни чиқариб юборинглар! У очинглар деб тақиллалатапти!— деб такрорларди.
Неле унга қулоқ соларкан, аччиқ-аччиқ йиғларди.

XXI

Бу орада Уленшпигель билан Ламме қўлларидаги паспортлари билан соҳилга, қоялар этагига тақалган кичкина меҳмонхонага етиб келишди. Унинг пештоқига: «Марлер меҳмонхонаси», деб ёзиб қўйилган эди.

Бургунд виносининг ҳиди анқиб турган бир неча шиша Маас виносидан ичиб, устига сардак солинган балиқдан тўйиб еб, ашаддий папа тарафдори бўлган меҳмонхона эгаси билан суҳбатлашиб ўтиришди. Ҳақкага ўхшаган маҳмадона бу одам сал ортиқ ичиб қўйди, у ҳадеб заҳарлик билан кўз қиса бошлади. Уленшпигель шубҳаланиб, бу кўз қисиллар бежиз бўлмаса керак, деган ўйда унга ҳадеб қуйиб бераверди, хўжайин кўп ўтмай ўйинга тушиб, қотиб-қотиб кула бошлади. Кейин у яна ўтириб, қадаҳ кўтарди:

— Эй, саховатли католиклар, сизларнинг соғлиқларингизга!

— Сенинг соғлигингга!— дейишди Уленшпигель билан Ламме.

— Ҳар қандай бидъатчилик ҳамда исёнкорлик вабосини томири билан қуришти учун!

— Худди шунинг учун ичамиз!— дейишди Уленшпигель билан Ламме ва ўз қадаҳи тўла ё тўла эмаслигини кўролмай қолган хўжайиннинг стаканига яна қуйишди.

— Яхши йигитлар экансиз,— деди у,— сахийлигингиз учун ичаман, чунки куним сиз билан бирга ичиб турган вино орқали ўтади-да. Паспортларингиз борми?

— Мана,— деди Уленшпигель

— Герцог имзо чекибди. Герцогнинг соғлиғига ичамиз!

— Герцогнинг соғлиғига!— дейишди Уленшпигель билан Ламме.

Хўжайин сўзлашда давом этди:

— Каламуш, сичқон, кўрсичқонларни нима билан туттишади? Қопқон билан. Ҳаммаёқни ковлаётган кўрсичқон ким? Бу машҳур бидъатчи, бу Оранский. Худо бизга ёр! Улар келишади. Ха-ха! Ичамиз! Қуй! Ёняпман, ёнган одамман! Ичайлик!.. Улар уч киши... Ажойиб, ёқимтой реформаторчилар тарғиботчилари... Ажойиб, жасур аскарчалар, таёгингдай маҳкам йигитлар... Ичайлик!.. Улар билан энг катта бидъат-

чининг қароргоҳига боришни истайсизми? Менда уларнинг ўзи имзо чеккан паспортлар бор... Уларнинг ишини бир кўриб қўйинглар.

— Жуда соз, биз ҳам қароргоҳга борамиз,— деди Уленшпигель.

— Улар у ёқда ишни бошлашяпти. Кечаси, қулай пайти келиб қолса,— хўжайин ҳуштак чалиб, бировни бўғаетгандай ҳаракат қилди,— Нассау майнасини¹ пўлат шамол грибонидан олади ғиппа. Энди ичамизми? Шундайми?

— Бола-чақали одам бўлсанг ҳам хушчақчақ экансан,— деди Уленшпигель.

— Уйланмаганман, уйланмайман ҳам,— эътироз билдирди хўжайин.— Ахир мен давлат сирларини сақлайман-ку, ичайлик, ахир хотин тўшакда бу сирларни билиб олиб, мени тезроқ дор остига жўнатиб, тақдиру азалда битилганидан беш кун бурун бева қолади-ку унда. Эҳ худо, ўз паноҳингда сақла! Улар келишади... Янги паспортларим қаерда? Христианона қалбимда! Ичамиз... Ана улар, ҳув ана, бу ердан уч юз қадам наридаги Мар-ле-Дам йўлида. Кўряпсизларми? Ичамиз!

— Ич,— деди Уленшпигель,— ич! Мен қирол учун, герцог учун, ваъзхонлар учун, пўлат шамол учун ичамак. Сенинг, ўзимнинг соғлигим учун, вино, шиша учун ичаман! Сен ҳеч нарса ичмаяпсан-ку!

Уленшпигель ҳар қадаҳ кўтарганда хўжайиннинг стаканини тўлдирад, у эса бир кўтаришда ичиб юборарди.

Уленшпигель унга хийла тикилиб тургач, ўрнидан турди.

— Ухлаб қолди. Кетдик, Ламме,— деди.

Йўлга чиққандан кейин шундай деди:

— Бизни чақадиган унинг хотини йўқ. Ҳадемай қоронги тушади... Анави ярамаснинг нималарни гапирганини эшитдингми, уч тақводор воиз кимлар эканлигини танидингми?

— Ҳа,— жавоб қилди Ламме.

— Уларнинг Маас соҳили бўйлаб боришини, «пўлат шамол» эсмасдан олдин уларни қўлга олишимиз зарур эканлигини англадингми?

— Ҳа.

— Шаҳзоданинг ҳаётини сақлаб қолишимиз керак!

— Шундай.

— Пилта милтиғимни олиб, қоялар оралиғидаги буталар орасида биқиниб ўтир. Иккита ўқ жойла. Қарга бўлиб қағиллашим биланоқ ўқ узасан.

---

¹ Н а с с а у м а й н а с и — Вильгельм Оранскийга ишора, чунки у Нассау ҳукмронлари шажарасидан эди.

— Хўп,— деди Ламме.

Шундай деб у буталар орасига яширинди, Уленшпигель тепкининг шиқиллаганини эшитди.

— Келишяпти, кўряпсанми?— деб сўради у.

— Ҳа, кўряпман. Улар уч киши, аскарлардай баравар оёқ ташлаб келишяпти. Улардан бири бошқаларидан бир қарич новча.

Уленшпигель уларнинг йўлига оёгини чўзиб ўтирди, гадо-ларга ўхшаб тасбеҳ ўгириб, аллақандай дуоларни ўқий бошлади. Шляпасини эса тиззалари орасига қўйди.

Учала ваъзгўй ўтиб кетаётганда Уленшпигель уларга шляпасини чўзди, лекин улар ҳеч нарса беришмади.

Шунда у ўрнидан туриб, аянчли, мунгли овозда гап бошлади:

— Ҳой яхшилар, заҳматкаш одамга бир чақа хайр қилинглар! Тош конида йиқилиб, ишдан чиқдим. Бу ердаги одамларнинг шу қадар қаҳри қаттиқки, кулфатимни энгиллатиш учун садақа ҳам беришмайди. Оҳ, озгина хайр-садақа беринглар, ҳаққингизга дуо қиламан! Ҳой яхшилар, парвардигор умрларингизни узоқ этсин, бахтларингизни берсин!

— Чироғим,— деди ваъзхонларнинг кенг елкали новчаси,— ҳали папа билан инквизиция ҳукмронлик қилар экан, бу дунёда биз учун ҳеч қандай хурсандчилик бўлмайди.

Уленшпигель хўрсиниб шундай деди:

— О, нималар деяпсиз, ҳой яхшилар? Ялинаман, секинроқ гапиринглар! Мендай бечорага озгина садақа қилинглар!

— Чироғим,— деди паст бўйли, жангари қиёфали пакангина ваъзхон,— биз камбағал зоҳидлармиз, ёнимиздаги пул йўл харажатимизга аранг етади, холос.

Уленшпигель тиз чўкди.

— Ҳаққимга дуо қилиб қўйинглар,— деди у.

Учала ваъзхон ҳеч қандай дуо-пуосиз қўлларини Уленшпигелнинг боши узра чўзишди.

Шунда Уленшпигель уларнинг озгинликларига қарамай анча қориндор эканликларини сезиб қолди, тураётиб бошини новча ваъзгўйнинг қорнига уриб олди, қулоғига пул жириинги чалинди.

У ўзини ғоз тутиб, шамширини суғурди ва:

— Муҳтарам оталар,— деди у,— ҳаво совуқ. Сизлар иссиқ кийингансиз, мен эса юпун. Марҳамат қилиб жунларингизни берсаларингиз, ундан плаш тикиб олиш қўлимдан келармикан? Ахир, мен гадо одамман, яъни гёзман. Яшасин гёзлар!

— Ҳой бурундор гёз, сен бурнингни жуда юқори кўтаряпсан: уни кесиб ташлашга тўғри келади,— деди новча ваъзхон.

— Кесиб ташлаш керак!— деб қичқирди Уленшпигель орқага бир қадам тисарилиб.— Эҳтиёт бўлинглар, «пўлат шамол» шаҳзодадан олдин ўзларингни учириб кетмасин тагин! Мен гёзман, яшасин гёзлар!

Ўзини йўқотиб қўйган ваъзхонлар бир-бирига гап қотди:

— Бу қаёқдан била қолди? Бизга хоинлик қилишибди! Ур баччагарни! Яшасин папа!

Улар кийимлари остидан ажойиб ханжарларни чиқаришди.

Лекин Уленшпигель уларни кутмай, Ламме яшириниб ётган бута томонга қочди, ваъзхонлар ўқ узадиган масофага яқинлашиб келганда у бақириб шундай деди:

— Қарғалар, ҳой қора қарғалар, пўлат шамол эмас, қўрғошин шамол эсапти! Энди фотиҳаларингни ўқийман!

Сўнг қарға бўлиб қағиллади.

Бута орасидан гумбурлаб ўқ узилди, новча воиз ерга мукасидан йиқилди. Иккинчи узилган ўқ бошқасини ағдарди.

Уленшпигель буталар орасида Ламменинг ёқимтой башарасини, шошилиб пилта милтиқни ўқлаётганини кўрди.

Қоп-қора бутазор узра кўкимтир тутун таралди.

Учинчи воиз жон-жаҳди билан Уленшпигелга ташланди.

— Пўлат шамолми ёки қўрғошин шамолми, ишқилиб қайсиниси бўлса-да, сени нариги дунёга жўнатади, ярамас қотил,— деди у.

Шундай деб у ҳамлага ўтди ва ўзини мардонавор ҳимоя қила бошлади.

Улар рўпарамарўпара туриб, зарба берар ва зарбани қайтаришарди. Уленшпигель қонга беланиб кетди, чунки рақибни моҳир жангчи бўлиб, унинг боши ва оёғини жароҳатлаган эди. Лекин Уленшпигель унга шердай ташланар ва ўзини ҳимоя қиларди. Бошидаги ярадан оққан қон кўзини тўсиб, кўришга халақит бера бошлади. Озгина нафас ростлаш учун ирғиб четга қочди, чап қўли билан қонни артди. Бироқ у ҳолдан тояётганини ҳис қилди. Агар Ламме яна бир ўқ узиб, унинг рақибини ер тишлатмаганида Уленшпигель албатта ҳалок бўларди.

Уленшпигель унинг қон қусиб қарғанаётганини, ўлим олдидан оғзидан кўпик чиқараётганини кўриб ва эшитиб турарди.

Буталар устида таралган кўкимтир тутун орасидан яна Ламменинг соддадил юзи кўринди.

— Тайёрми?— деб сўради у.

— Ҳа, бўтам,— деди Уленшпигель.— Лекин яқинроқ кел... Пистирмадан чиққан Ламме Уленшпигелни қонга беланган ҳолда кўрди. Мешқорин бўлишига қарамай, бугудай чаққон ҳаракат қилиб, ўликлар орасида ерда ўтирган Уленшпигель сари югурди.

— Азиз дўстим яраланибди, анови аблаҳ яралабди!— деди Ламме.— Уленшпигель, индамаяпсан-а! Жон беряпсанми, бўтам? Малҳам қаерда! Аҳа, саватда — колбасаларнинг тагида. Уленшпигель, гапимни эшитяпсанми? Эҳ, жароҳатингни югани иссиқ сув ҳам йўқ, топишнинг ҳам имкони йўқ! Лекин дарё суви ҳам бўлаверади. Гапир, азиз дўстим. Унчалик оғир яраланмагансан-ку! Сувми? Муздаккина, шундайми? О, у ўзига келяпти! Бу мен, бўтам, дўстингман, ҳаммаси ўлди, ҳаммаси!.. Эҳ, жароҳатини боғлагани латта бўлганда эди! Йўқ! Хўш, кўйлагим...— у ечинаркан, гапида давом этди:

— Кўйлагимни йиртаман... Қон тўхтади. Дўстим ўлмайди. Вой, яланғоч елкам бу совуқда музлаб кетяпти! Тезроқ кийиши керак. Ўлмайди, йўқ, ўлмайди!.. Бу менман, Уленшпигел, дўстинг Ламмеман! Куляпти!.. Қотилларни ечинтираман. Уларнинг қорни тўла олтин. Олтин ичаклар — червонлар, флоринлар, дукатлар, талерлар — хатлар ҳам боракан. О, энди биз боймиз! Ҳаммаси уч юз червондан ортиқ. Пулларни ҳам, қуролларни ҳам оламыз. «Пўлат шамол» шаҳзодага қарши эсолмайди.

Уленшпигель совуқдан қалтираб ўрнидан турди.

— Мана, оёққа ҳам турдинг,— деди Ламме.

— Малҳам таъсир қияпти,— деб жавоб қилди Уленшпигель.

У учала ваъзхоннинг жасадини олиб, қоялар оралиғига қурол ва кийимлари билан бирин-кетин улоқтирди, фақат плашларини олиб қолди.

Дарё ҳам булутли осмон остида пўлатдай ярқираб оқарди.

Қонларни ювиб, қор ёға бошлади.

Бироқ иккови ҳам негадир хафа эди.

— Одамдан кўра, товуқни ўлдириш анча осон менга,— деди Ламме.

Улар эшакларига минишди.

Гюи остонасига етганда ҳам Уленшпигелдан қон оқарди; улар ёлғондакамдан жанжаллашиб, эшакларидан тушишди ва шамширларини ишга солиб олиша кетишди.

Кейин жангни тугатиб, яна эшакларига минишди-да, дарвоза олдида паспортларни кўрсатиб, шаҳарга киришди.

Аёллар Уленшпигелнинг қонли жароҳатларини, голибона

қиёфада эшагини йўргалатиб кетаётган Ламмени кўришиб, енгилганга раҳмлари келди. Ламмега эса мушт дўлайиб дўқ қилишарди:

— Анови ёвуз шеригини яралабди!

Ламме эса, шуларнинг орасида хотиним йўқмикан, деб аланг-жалаанг қиларди.

Аммо беҳуда олазарак бўларди, у яна қайғуга чўмди.

XXII

— Энди қаёққа борамиз?— деб сўради Ламме.

— Мастрихтга,— жавоб қилди Уленшпигель.

— Лекин у ерда Альбанинг аскарлари тўлиб-тошиб ётибди-ку, бўтам, айтишларича унинг ўзи ҳам шаҳарда эмиш. Паспортларимиз унча иш бермайди. Борди-ю, уни испан аскарлари яроқли деб топса ҳам, ҳар ҳолда шаҳарда бизни ушлаб сўроқ қилишади. Бунинг устига воизларнинг ўлими ҳақидаги хабар етиб борса, тамом бўламиз.

— Қарга, қузгун ва калхатлар ҳадемай уларни чўқиб еб битиришади. Уларнинг юзларидан ҳозир ҳам таниб бўлмайди. Паспортларимиз ёмон бўлмаса-да, ҳар ҳолда сен ҳақсан: одам ўлдирилганлиги ҳақидаги хабарни билишса, биздан гумонсирашади. Шунда ҳам бари бир Ланден орқали Мастрихтга етиб боришимиз шарт!

— Бизни дорга осишади,— деди Ламме.

— Утиб кетамиз,— деди Уленшпигель.

Улар шундай мулоҳаза юритишиб, «Ҳакка» майхонасига етиб боришди, у ерда яхши овқат, бошпана, эшаклари учун ем топишди.

Эрталаб Ланденга жўнаб кетишди.

Шаҳарга яқин жойдаги катта чорбоққа келиб, Уленшпигель тўрғай бўлиб сайради, ўша заҳотиёқ унга жавобан жангари хўроз қичқириғи эшитилди. Дарвоза олдида истараси иссиққина фермер кўринди ва:

— Сизлар эркин оғайниларсизлар, шундай экан, яшасин гёзлар! Ичкарига киринглар,— деди.

— Ким бу?— сўради Ламме.

— Томас Утенгове, жасур реформаторчи,— деб жавоб қилди Уленшпигель. — Унинг ишчилари ҳам ўзи сингари виждон эркинлиги учун курашмоқда.

— Шаҳзоданинг ҳузуридан келяпсизларми?— деди Утенгове.— Еб-ичиб ўтиринглар.

Товада чўчқа сони билан колбаса жизиллай бошлади, вино пайдо бўлди, стаканлар тўлдирилди. Ламме винони қақраб

ётган қум сингари симириб, овқатни ҳам пок-покиза туши-
раверди.

Чорбоғнинг батраклари ва чўрилари навбатма-навбат эшик
тирқишидан мўралаб, унинг заҳматкаш жағининг бетиним
ишлаётганини томоша қилишарди. Хизматкорлар унга ҳавас
билан боқиб, бир-бировларига шундай меҳнат қилишга ўзла-
ри ҳам тайёр эканликларини айтишарди.

Томас Утенгове меҳмонларни тўйдиргач, бундай деди:

— Юзта деҳқон шу ҳафта ичида бу ердан Брюгге ҳамда
унинг атрофидаги тўғонларни тузатиш баҳонаси билан жў-
наб кетишади. Улар беш-олти кишидан бўлиб, турли йўллар
билан жўнайди. Брюггеда уларни денгиз орқали Эмденга
олиб борадиган кемалар кутиб туради.

— Уларнинг пули, қуроли ҳам бўладими?— деб сўради
Уленшпигель.

— Ҳар бирида ўн флориндан пул, биттадан катта пичоқ
бўлади,— деб жавоб қилди Томас Утенгове.

— Худо ҳамда шаҳзода сени тақдирлайди,— деди Улен-
шпигель.

— Мукофот ҳақида ўйламайман,— деди Томас Утенгове.

— Буни қандай қиласизлар...— деб сўради Ламме йўғон
қон колбасани чайнар экан,— ҳурматли хўжайин, буни қан-
дай қиласизлар, бу овқат сизларда ейишли, хушбўй, мулойим
бўлиб пишаркан?

— Шунинг учунки,— деди хўжайин,— унга долчин билан
эфир мойли хушбўй кўкатлардан соламиз.

— Биз Матрихтга ўтишимиз керак,— деди Уленшпигель.

— Бу мумкин эмас,— деди хўжайин,— герцог аскарлари
шаҳар ҳамда унинг атрофларини қўриқлаб турибди.

Хўжайин уларни чордоққа олиб чиқди, ўша ердан майдон
бўйлаб ҳаракат қилаётган пиёда ва отлиқ аскарларнинг бай-
роқлари ҳамда белгиларини қўли билан кўрсатди.

— Агар сиз, ўз обрў-эйтиборингиз ёрдамида уйланишимга
рухсат олиб берсангиз,— деди Уленшпигель,— мен уёққа ал-
батта ўтиб оламан. Келин гўзал, латофатли ва сахий бўлиши,
умрбод эмас, ақалли бир-икки ҳафтага бўлса ҳам, менга те-
гишга хоҳиш билдириши керак.

— Бундай қила кўрма, бўтам,— деди Ламме хўрсиниб,—
қиз сени ташлаб кетади.

— Йўқ, шундай қилиш керак,— деди Уленшпигель.

Ламме дастурхонда ҳеч нарса қолмаганини кўриб хомуш
бўлиб қолди.

Лекин кўп ўтмай у бир идишда печенье топиб олди ва ғам-
гин чайнай бошлади.

— Демак, қадаҳ кўтарамиз,— деди Уленшпигель Томас Утенговега.— Шундай қилиб, менга бой ёки камбағал қаллиқ топасиз. Мен қиз билан никоҳ ўқитиш учун черковга, руҳоний ҳузурига бораман. Руҳоний мен учун ҳеч қандай аҳамияти йўқ никоҳ гувоҳномасини беради, чунки у папа инквизитори. Унда икковимизнинг софдил христиан эканлигимиз, муқаддас волидамиз бўлмиш ва ўз фарзандларини ҳаворийларнинг қоидаларига мувофиқ тириклайин ўтда куйдираётган Рим черкови қонунлари бўйича диний маросимда қатнашганимиз, тавба-тазарру қилганимиз айтилади, шундай қилиб, биз муқаддас падаримиз, Рим папасининг, ер ҳамда самовий қўшинларнинг, каноник, монах, ёлланма аскарлар, айғоқчилар ва бошқа маразларнинг оқ фотиҳасини оламиз. Қўлимиздаги ана шу гувоҳнома билан тўй саёҳатига ҳозирлик кўрамиз.

— Келин нима бўлади?— деб сўради Томас Утенгове.

— Келинни сиз топасиз. Шундай қилиб, мен қарағай, игна баргли дарахт шохлари, қоғоз гуллар билан безатилган иккита арава оламан, уларга сиз шаҳзоданинг олдига юбормоқчи бўлган одамлардан бир нечасини ўтқизамиз.

— Келин-чи?

— У ҳам биз билан бирга бўлади албатта. Шундай қилиб, араваларнинг бирига сизнинг отларингиздан иккитасини, бошқасига бизнинг эшакларимизни қўшамиз. Биринчи аравага мен, хотиним, дўстим Ламме ҳамда гувоҳлар; бошқасига сурнайчи, қўшнайтичи, ногорачилар ўтиришади. Кейин қўшиқ ҳамда ногора садолари остида, тўй байроқчаларини ҳилпира-тиб маст-аласт бўлиб, ё дор тагига, ё озодлик томон элтадиган катта йўлдан борамиз.

— Сенга ёрдам беришга уриниб кўраман,— деди Томас Утенгове.— Бироқ хотинлар билан қизларнинг эркаклар билан кетгилари келиб қолади-ку.

— Худо бизни ўз паноҳида сақласин,— деди бошини эшикдан суққан чиройли бир қиз.

— Агар керак бўлса тўртта арава ҳозирлаш мумкин,— деди Томас Утенгове.— унда биз йигирма беш кишидан кўпроқ одамни жўнатамиз.

— Альба аҳмоқ бўлиб қолаверади,— хитоб қилди Уленшпигель.

— Шаҳзоданинг флоти эса кўпроқ жасур аскарларга эга бўлади,— жавоб қилди Томас Утенгове.

Сўнг қўнғироқ чалиб, батраklarини, қизларни чақирди ва уларга муружаат қилди:

— Қулоқ солинг, зelandияликлар, эркагу аёллар, қаршин-

гизда сиз билан биргаликда герцог қўшиқлари орасидан тўй карвони билан ўтиб кетишга ҳозирланаётган фламанд Уленшпигелни кўриб турибсиз.

Зеландиялик эркагу аёллар бараварига:

— Ҳаёт йўлида асло чўчимаймиз! Тайёрмиз!— деб қичқаришди.

Эркаклар ўзаро гаплаша бошладилар:

— Севинч устига севинч! Қуллик тупроғини озодлик денгизига алмаштирамиз. Агар худо бизга ёр бўлса, ким ҳам бизга қарши чиқарди?

Хотинлар билан қизлар ҳам:

— Эрларимиз, севганимиз билан бирга кетамиз. Ватанимиз Зеландия бизга бошпана беради,— дейишди.

Уленшпигель ёшгина, чиройли қизни кўриб қолди ва унга қазиллашиб мурожаат қилди:

— Менга тегасанми?

Қиз чўғдай қизариб жавоб қилди:

— Тегаман, лекин черковда никоҳ ўқитамиз.

— Унинг кўнгли хўжайиннинг ўғли Ганс Утенговеда. Тўғрими, у ҳам кетяпти-а?— дейишди хотинлар кулиб.

— Кетяпман,— деди Ганс.

— Боравер,— деди отаси.

Эркаклар байрам либослари: бахмал камзул ва шимларни, унинг устидан узун плашларни, бошларига қуёш ва ёмғирдан ҳимоя қилувчи теграси кенг шляпаларни кийишди.

Хотинлар эса қора пайпоқлар ва ўйма гулли чуваклар кийишди; уларнинг пешоналарида эса катта-катта нақшли олтин тўқалар бўлиб, қизларнинг тўқалари чап томонида, эрга чиққан аёлларники эса ўнг томонда эди; яна устларида оқ қотирма сурп ёқа, зар ва қизил ипак билан гул тикилган кўкрак печлари, қора сукнодан кенг юбкалари бор эди.

Оёқларида жун пайпоқ, чуваклари бахмалдан, қумуш тўқали.

Шундай кейин Томас Утенгове черковга руҳоний ҳузурига бориб, дарҳол Клааснинг ўғли Тильбертни, яъни Уленшпигелни Таннекен Питерсга никоҳ қилиш зарурлигини илтимос қилди, бунга руҳоний розилик билдирди.

Шундай қилиб, Уленшпигель тўйга келганларга бош бўлиб, черковга борди ва Таннекен билан никоҳдан ўтди.

Чошгоҳга яқин, қуёш чарақлаб турган пайтда байроқларни қилпиратиб, дўмбира, сурнай, най ва қўшнайд садолари остида, кўк япроқ ҳамда гуллар билан безатилган араваларда ҳамма йўлга тушди.

Альбанинг қароргоҳида бошқача байрам бўлмоқда эди:

айгоқчи ва соқчилар тревога чалиб, бирин-кетин чопиб келишиб тубандагича хабар беришди:

— Душман яқинлашиб қолди. Биз ноғоралар гумбурини, найларнинг чийиллашини эшитдик ҳамда байроқларни кўрдик. Бизни тузоққа илингириш учун кучли отлиқ отряд яқинлашмоқда. Асосий кучлар сал нарироққа жойлаштирилган бўлса керак.

Герцог дарҳол ҳамма қисм командирларига ахборот йўллаб, қўшинларни жанговар тартибга келтириш ва отрядларни разведкага юбориш ҳақида буйруқ берди.

Тўсатдан ўқчилар олдида тўртта арава пайдо бўлди. Аравалар эркак ва аёлларга тўла, улар рақсга тушар, шишаларни қўлда ўйнатишар, сурнай чалиб, дўмбираларни гумбурлатишарди.

Тўй карвони тўхтади; шовқинга Альбанинг ўзи чиқди, араваларнинг бирида куёв-келинларни кўрди, келиннинг ёнида гуллар тақиб олган куёв — Уленшпигель ўтирарди.

Деҳқон эркаклар ва аёллар ерга тушиб ўйин қилишди, аскарларга вино тутишди.

Альба ва унинг амалдорлари атрофда жанг бўлиш эҳтимоли бўлиб турган бир пайтда бу аҳмоқ мужикларнинг ўйинкулги қилишларидан ажабланди.

Тўй карвони қатнашчилари қўлларидаги ҳамма виноларини аскарларга улашишди, улар эса буларни шарафлаб, табриклашди.

Ичимлик тугагач, деҳқонлар яна араваларга ўтиришди, бир дам ҳам тўхтамай ноғора, сурнай ва қўшнаё садолари остида йўлга тушишди. Аскарлар эса куёв-келинни шарафлаб, пилта милтиқлардан ўқ узиб, хурсанд кузатиб қолишди.

Шундай қилиб, улар Мастрихтга етиб келишди. Уленшпигель Оранскийнинг кемаларига қурол ва тўплар етказиб берадиган ишончли реформаторчи билан алоқа боғлади.

Улар ана шундай деҳқон кийимида ҳаммаёқни кезиб чиқишди.

Герцог уларнинг қилмишидан хабардор бўлди, бу ҳақда қўшиқ тўқиб, герцогнинг ўзига юборишди.

Герцог қачон бўлмасин бирор ҳаџога йўл қўядиган бўлса, аскарлар қўйидаги қўшиқни куйлашарди:

Герцог Альба ғазабнок
Келолмайди ҳушига.
Тўполон-ку ҳаммаёқ
Келин кирар тушига...

XXIII

Қирол Филиппнинг кўнгли ғаш, доим ғам-ғуссага ботиб юрди.

У ожиз шуҳратпарастлик ботқоғига ботиб, нуқул худойи таолодан Англияни енгил, Францияни бўйсундириш, Милан, Генуя ва Венецияни босиб олишни, денгизлар ҳоқими бўлишни ва бутун Европага подшолик қилишни ато этишини сўрарди.

Лекин ана шу тантаналарни ўйларкан, у кулмасди.

У ҳамипша титраб ўтирарди; уни вино ҳам, ўзи ўтирган залда муттасил ёқилаётган хушбўй дарахтнинг алангалари ҳам исита олмасди. У ҳадсиз-ҳисобсиз хатлар орасида ўтирарди, агар бу хатлар солинса юзта бочка ҳам тўларди, у Рим императорларидек бутун жаҳонга ҳокимлик қилиш ҳақида ўйлаб тинимсиз ёзарди. Ўз ўғли дон Карлосга бўлган рашкли нафрат ичини еб борарди. Дон Карлос герцог Альбанининг ўрнига Нидерландияга бормоқда. Ундан кейин эса, қиролнинг фикрича, у ўша ердаги ҳокимиятни эгаллайди. У ўз қаршисида ўғлини хунук, жирканч, қутурган, ёвуз бир қолда тасаввур қиларкан, унга бўлган нафрати юз чандон ортарди. Лекин у бу ҳақда ҳеч кимга гапирмасди.

Қирол Филиппга ва унинг ўғлига хизмат қилувчи яқин кишилар кимдан кўпроқ қўрқиб керак: ўз хизматкорларига ташланиб, уларнинг юзини тирнаб қонатадиган зўравон ўғлиданми ёки қўрқоқ, маккор, бировларнинг қўли билан калтакловчи, сирглондай мурдалар билан тирикчилик қиладиган отасиданми — буни билишмасди.

Хизматкорлар уларнинг бири иккинчиси атрофида ўралашиб юрганини кўриб сесканиб кетишарди.

Улар, ҳадемай Эскуриалда яна бир марҳум пайдо бўлади, дейишарди.

Кўп ўтмай улар дон Карлоснинг давлатга хиёнат қилишда айбланиб, зиндонга ташланганини билишди.

Шунингдек, унинг қалбини кучли русса кемираётгани, зиндондан қочиб кетишга уриниб, турма панжалари орасидан сиқилиб чиқаётганда симлар юзини тирнаб юборгани, онаси Изабелла Французская кўзёшлари тўкаётганидан ҳам хабар топишди.

Лекин қирол Филипп йиғламасди.

Дон Карлосга пишмаган анжир беришганмиш, эртаси куни гўё ухлаётгандай ўлиб ётганмиш деган овозлар тарқалди. Врачлар у анжирни еганидан кейиноқ юраги урмай қўйганлигини аниқлашди.

Қирол Филипп дон Карлоснинг жанозаси ўқилиб бўлгач, уни қирол қалъасидаги қабристонга қўйишни, қабр устига мрамар тош ётқизишни амр қилди, лекин кўздан қатра ёш чиқмади.

Овозаларга кўра, дон Карлоснинг Нидерландия хусусидаги ўйларига ёрдам берган қиролича Изабелла ғам-аламдан сўлиб, оғир дардга чалинибди.

Қиролича ҳам вафот этди. Филипп унга ҳам йиғламади.

XXIV

Шу кунларда даммелик хотинлар ва қизлар Неленинг ҳузурига келиб, «май келини» бўлишни, яъни унга топган куёвлари билан бутазор ичига яширинишни исташ-истамаслигини сўрашди, чунки уларнинг ҳасад қилмай, сидқидилдан айтишларича, Даммедаги ҳамма ёш йигитлар унга уйланишни ўзи учун бахт деб ҳисобларди, негаки қиз дилбар, сўлим ва ақлли эди. Бу фазилатлар, шубҳасиз, жодуларнинг шарофатидан дейишди.

— Дугонажонларим, — деб жавоб қиларди Неле, — мени оламан деган йигитларга Неленинг кўнгли бу ерда эмас, балки йироқларда ватан озодлиги йўлида дарбадар кезиб юрган кишида экан, деб айтиб қўйинглар. Агар мен сиз айтгандай дуркун ва ёш бўлсам, унда жодугарликдан эмас, балки ўз соғломлигимдан миннатдорман.

— Ҳар ҳолда Катлина шубҳа остида, — дейишди дугоналар.

— Ёмон миш-мишларга ишонманглар, — эътироз билдирди Неле. — Катлина жодугар эмас. Судья жаноблар унинг қоқ миясини куйдиришди, парвардигор уни ақлдан оздирди.

Катлина эса бурчакда ўтириб бошини қимирлатар ва қуношиб:

— Оловни олинглар! — дерди.

Аёллар унга раҳмлари келганидан бир неча кумуш тапга беришди.

Дугоналар кетишгач, Неле уйда ёлғиз қолиб йиғлади. У йироқларда кезиб юрган Уленшпигель ҳақида, у билан бирга эмаслиги ҳақида, ҳадеб хўрсиниб, инграб: «Оловни олинглар!» — деб нола чекувчи Катлина ҳақида ўйлади. Катлина тез-тез иккала қўли билан кўксини чангаллаб, бошида ва танасида тентаклик олови авжга минаётганини кўрсатарди.

Бу орада «май келини» ва унинг куёви буталар орасига яширинди, кимки уларни топиб олса, жинсига қараб байрамнинг қироли ёки қироличаси бўлади.

Неле «май келин» қалин бутазорлар билан қопланган сойликдан топилганида йигит ва қизларнинг шод қийқириқларини эшитди.

Шунда у бир вақтлар севикли ёри Уленшпигель билан бирга ана шундай қаллиқларни ахтаришган ширин дамларни эслаб ййғлади.

XXV

Бу пайт Уленшпигель билан Ламме эшакларини йўрғалатганча йўлда давом этишарди.

— Менга қара, Ламме,— деди Уленшпигель,— нидерланд дворянлари Индамасга ҳасад қилиб, иттифоқчилар ишига хоинлик қилишди, ватанни озод қилиш учун тузилган муқаддас битим ҳамда иттифоқни барбод этишди. Эгмонт билан Горн ҳам хоинлик йўлига ўтишди, лекин бу уларга катта фойда келтирмади; Бредероде ўлди, Фландрия билан Брабантнинг қашшоқ оддий фуқаросидан бошқа урушни ҳеч ким давом эттирмапти. Олдинга интилиш, оролларни эгаллаш учун... ҳа, бўтам, Зеландия оролларини... яна шахзодага қарашли Шимолий Голландияни, яна узоқроқда денгиз ичкарисидаги Эмден ҳамда шарқий Фрисландияни эгаллаш учун халқ қалол саркардаларни, доҳийларни кутмоқда.

— Эвоҳ,— деди Ламме,— мен рўйирост кўриб турибман, биз гулхан, дор ҳамда жаллод кундаси оралиғида айланиб юрибмиз, очликдан ўлиб, ташналиқдан беҳол бўламиз, тинчлик ҳамда дам олишга ҳеч қандай умидимиз йўқ.

— Бу хамир учидан патир,— деди Уленшпигель— Шуни мамнуният билан тасаввур қилгинки, буларнинг ҳаммаси биз учун арзимаган нарсалар: душманларимизни калтаклаётган биз эмасми, уларни масхаралаётган биз эмасми, ҳамёнларимиз эндиликда олтинга тўла эмасми, гўшт, пиво, вино ҳамда араққа тўймаймизми? Ҳой еб тўймас партўшак, сенга яна нима керак? Эшакларимизни сотиб, ўрнига отлар сотиб олсак бўлмасмикан?

— Бўтам,— деб жавоб қилди Ламме,— менинг ҳажмимдаги одамни от йўрғалаб анча безовта қилади.

— Майли, оддий деҳқонларга ўхшаб эшагингни миниб юривер, токи деҳқончасига кийинган экансан, менга ўхшаб қилич билан эмас, балки учи тигли таёқ кўтариб олган экансан, ҳеч ким сенга кулмайди.

— Бўтам,— деди Ламме,— паспортларимизнинг ҳаммаерда, қишлоқларда ҳам ишончли эканига аминмисан?

— Ёнимда устига каттакон черков муҳри босилган қизил сурғучи осилиб турган никоҳ қоғозим, яна ваъз айтиш учун берилган гувоҳномам ҳам бор. Созгина қуролланган иккита йигитга герцогнинг аскар ҳамда айғоқчилари бас келолмайди. Биз сотаётган қора тасбеҳлар-чи? Икковимиз ҳам рейтармиз — сен фламанд, мен немис — герцогнинг махсус топшириғи билан бу муқаддас нарсаларни тарқатиб, бидъатчиларни муқаддас католик динига жалб қилиш учун мамлакат бўйлаб кезиб юрибмиз-ку. Шундай қилиб, ҳаммаёққа қўлимиз етади: аслзода жаноблару семиз аббатларникига бемалол кираверамиз, ҳаммаерда бизни зўр меҳмондўстлик билан кутиб олишади. Биз эса уларнинг сиридан хабардор бўламиз... Лабингни ялаб ол, меҳрибон дўстим.

— Бўтам,— деди Ламме,— бундан чиқдики, биз айғоқчилик билан шуғулланарканмиз-да?

— Уруш қонунлари ҳамда удумлари бўйича шундай,— деди Уленшпигель.

— Бордию, анави уч тақводор воқеаси ҳақидаги хабар буюққача етиб келса, ишимиз чатоқ бўлади-ку,— дерди Ламме. Жавоб бериш ўрнига Уленшпигель куйлаб юборди:

Яшаш эрур ширим яккаш,
Умидим кўп мангу умрдан.
Одамларга бўлсам-да ўхшаш,
Асли жоним менинг темирдан.

Лекин Ламме зорланди:

— О, менинг терим шунчалик юпқаки, ханжар сал тегиб кетса илма-тешик бўлиб кетади! Шаҳару қишлоқларни кезиб, бахмал чолвор кийиб, олтин идишларда ёғлиқ майналарни ейдиган жанобларга хизмат қилиб дайдиб юргандан кўра, яхшиси бирорга фойдали ҳунар билан шуғулланганимиз маъқул. Бу хизматларимиз учун эса бизга тегадигани тепки, хавф-хатар, жанг, ёмғир, дўл, қор ҳамда дарбадарлар ёвғони... Улар бўлса колбасалар, семиз ахта хўрозлар, хушбўй қилиб пиширилган тўрғайлар ҳамда сели оқиб турган жиққамой товуқларни ейишади...

— Сўлакайларинг оқиб кетдими, азиз дўстим?— сўради Уленшпигель.

— Оҳ, қип-қизил сомсалар, янги пиширилган печеньелар, юмшоққина қаймоқли тортлар, қаердасиз? Эҳ хотиним, қаерларда юрибсан?

Уленшпигель унга шундай жавоб қилди:

— Кўксимда кул депсиб турибди, мени жангга чорламоқ-

да у. Сен беозор қўзичоқ эса на ота-онанг учун, на севимли кишиларинг, на фақирлигинг учун ўч олишинг керак. Агар уруш даҳшатлари сени қўрқитадиган бўлса, бурчим даъват этаётган томонга ёлғиз ўзим кетавераман.

— Ёлғиз ўзинг?— деб сўради Ламме.

Тўсатдан у эшагини тўхтатди, эшак йўл ёқасида қалин ўсган янтоқларга бўйнини чўзди. Уленшпигелнинг эшаги ҳам тўхтаб, ўтлай бошлади.

— Ёлғиз ўзингми?— такрор сўради Ламме.— Лекин мени ёлғиз ташлаб кетмассан — бу инсофсизлик бўлади. Мен аллақачон хотинимдан жудо бўлдим, энди дўстдан ҳам жудо бўлишлик — дард устига чипқон бўлади. Сенга онт ичиб айтаманки, энди мутлақо зорланмайман. Гап шундай экан,— у бошини мағрур кўтарди,— ўқ ёмғири остига ҳам бораман. Ҳа, шунақа! Қиличбозлик қизиган жойда бўламан, ҳа! Бўри сингари қон ялаётган анови лаънати ёлланма аскарлар билан юзма-юз бўламан. Агар қачон бўлмасин, ўладиган даражада яраланиб, қонга беланиб оёгинг остига йиқилсам, мени ўз қўлинг билан жойимга қўй, агар хотинимни учратгундай бўлсанг, унга бу дунёда ҳеч ким мени севмагани учун яшай олмаганимни айт. Йўқ, бўтам Уленшпигель, унингсиз яшай олмайман!

Ламме йиглаб юборди, Уленшпигелнинг кўнгли унинг беозор жасоратидан эриб кетди.

XXVI

Бу пайт Альба ўз кучларини икки армияга тақсимлади, улардан бирини Люксембург герцоглигига, бошқасини Намюр графлигига юборди.

— Менга тушунарли бўлмаган аллақандай стратегик ният,— деди Уленшпигель,— хўш, менга бари бир... Ҳар ҳолда Мастрихтга жўнаймиз.

Улар Маасни ёқалаб шаҳарга яқинлашганда Ламме Уленшпигелнинг дарёдан қатнаётган ҳамма кемаларга диққат билан тикилаётганини сездди. Тўсатдан у тумшугида танаси одам, оёқлари ўрнида балиқнинг думи бўлган сурат солинган кема олдида тўхтаб қолди. Балиқ думли одамнинг қўлида қалқон бўлиб, унга зарҳал билан ёзилган «И. А.» ҳарфлари кўзга ташланиб турарди, бу ҳарфлар Исо Алайҳиссалом деган маънони билдирарди.

Уленшпигель Ламмега тўхта деган ишора қилиб, тўрғай бўлиб сайради.

Палубада бир одам пайдо бўлди ва хўроз бўлиб қичқирди. Унга Уленшпигель аллақандай ишора қилди-да, соҳилда уймалашиб ётган халойиқни кўрсатиб, эшак бўлиб ҳангради. У ҳам: «И-а!— деб ҳанграб жавоб қилди. Уленшпигель билан Ламменинг эшаклари ҳам қулоқларини динг қилиб, ўзларининг жонажон ҳанграшларини эшитиб, овозларини баралла қўйганча унга жўр бўлишди.

Хотинлар, кемаларни судраётган отлиқ эркаклар ўтиб туришарди, шунда Уленшпигель Ламмега мурожаат қилди.

— Анови кемачи биздан, эшакларимиз устидан куляпти. Кемасига ўтиб, уни бир дўппосламаймизми?

— Яхшиси ўзи буёққа тушсин,— деди Ламме.

— Агар,— деб маслаҳат берди ўтиб кетаётган бир аёл,— қўл-оёқларимиз синиб, афти-башарамизнинг дабдаласи чиқмасдан эсон-омон қайтайлик десаларинг бу Стерке-Пирни¹ ўз холига қўйинглар, истаганича ҳанграйверсин.

— И-а, и-а!— ҳангради кемачи.

— Ҳанграйверсин,— деди аёл.— У зил-замбилдай бочкалар ортилган аравани нақ кўзимизнинг олдида даст кўтарган. каттакон от тортиб кетаётган аравани ушлаб тўхтатиб қолган. Ҳов анови ерда,— аёл «Мовий минора» қовоқхонасини кўрсатди,— у йигирма қадам наридан туриб пичоғини отиб қалинлиги ўн икки дюйм келадиган эман тахтани тешиб юборган.

— И-а, и-а!— деб ҳангради кемачи, унга палубага чиққан ўн икки яшар бола ҳам жўр бўлди.

— Уша Паҳлавон Петрингдан қўрқмаймиз. Оти Стерке-Пир бўлса бўлаверсин! Биз ундан бақувватроқмиз — мана, рўпарангда дўстим Ламме турибди. У бунақалардан иккитасини бемалол пачақлайди.

— Нега опқочяпсан, бўтам?— деди Ламме.

— Борини айтяпман-да,— жавоб қилди Уленшпигель.— Камтарлик қилиб гапимни бўлмай тур... Шунақа, яхшилар, ҳадемай унинг қўли қичишиб, машҳур Стерке-Пирингизни роса дўппослаганини кўрасизлар.

— Жим бўлсанг-чи!— деди Ламме.

— Полвонлигинг маълум, буни яширишнинг ҳожати йўқ,— деди Уленшпигель.

— И-а!— ҳанграб қўйди яна кемачи.

— И-а!— деб унга қўшилди бола.

Бирдан Уленшпигель яна тўрғай бўлиб сайради. Эркакларнинг ҳам, аёлларнинг ҳам, ўша ердагиларнинг ҳаммаси-

¹ Стерке-Пир — фламандчасига Паҳлавон Петр дегани.

нинг ҳаваси келди ва бунақа сайрашни қаерда ўрганганлигини сўрашди.

— Жаннатда, — деди у. — Ахир, мен тўппа-тўғри ўша жойдан келяпман.

Шундай деб у ҳадеб ҳанграётган, масхара қилиб қўли билан уларни кўрсатаётган кемачига бурилиб бақирди:

— Ҳой такасалтанг, нега энди кемада ўтирибсан? Буёққа тушиб, ўзимиз ҳамда эшагимиз устидан кулишга юрагинг бетламаётганга ўхшайди, а?

— Аҳа, қўрқяпсан-а? — деб такрорлади Ламме.

— И-а, и-а! — ҳангради кемачи ҳамон. — Кемага марҳамат қилинглар, эшакли эшак жаноблар!

— Мен нима қилсам сен ҳам шунақа қил, — деб шипшиди Уленшпигель Ламмега. Кейин у кемачига қичқирди: — Агар сен Стерке-Пир бўлсанг, мен Тиль Уленшпигелман! Манови эшакларимиз Иеф билан Ян сендан яхшироқ ҳанграшади, чунки бу уларнинг она тиллари. Биз абжағи чиққан кемангга чиқмаймиз. Бу эски кир тоғора бир тўлқин кўтарилгандаёқ ағдарилиб кетади, ўзиям гоҳ бочкага, гоҳ қисқичбақага ўхшаб сузади.

— Худди шундай, қисқичбақага ўхшаб сузади! — деб қичқирди Ламме ҳам.

— Сен нега ҳовлиқяпсан, ҳой ғарчча мой! — деб қичқирди кемачи Ламмега қараб.

Шу пайт Ламменинг газаби қайнаб кетди.

— Сен ёмон христиан экансан, заифлигимни юзимга еоляпсан! — деб бақирди у. — Лекин шунин билгинки, бу мой — менинг ёғим, бу ўзимни яхши парвариш қилганимдан. Сен бўлсанг занглаган миҳсан, умр бўйи ачиган шўр балиқлар, шам пилиги, балиқнинг терисини еб тирикчилик ўтказгансан, бу озгинлигингдан ҳам кўриниб турибди.

— Ҳозир роса муштлашиш бўлади! — дея бошлашди ўткинчилар, қизиқсинишдан завққа тўлиб.

— И-а, и-а! — деб бақирдишарди кемадан.

Ламме эшакдан тушиб, тош олиб кемачига отмоқчи бўлди.

— Тош отма, — деди Уленшпигель.

Кемачи ўзи билан бирга ҳанграётган боланинг қулоғига бир нима деб шивирлади. У кемадан шлюпкани арқонини ечиб, чангакни эпчиллик билан ишлатиб, соҳилга яқинлаша бошлади. У қирғоққа яқинлашиб, қоматини мағрур тутиб:

— Хўжайиним кемага ўтиб, ўша ерда муштлашишда куч синашга журъат қила олиш ёки қила олмасликларингни сўраяпти. Манови одамлар билан хотинлар бунинг гувоҳи бўлишади, — деди.

— Биз тайёрмиз!— жавоб қилди Уленшпигель виқор билан.

— Муштлашишга тайёрмиз!— деди Ламме мағрур.

Туш пайти эди. Тўғон ва верф ишчилари, эрларига овқат олиб келган аёллар, оталарининг ловия ҳамда қайнатилган гўшт еб қорин тўйдиришларини томоша қилиш учун келган болалар — ҳаммалари кулар ва чапак чалишарди, бўлажак жангда уришувчилардан бирининг калласи ёрилишини, жуда бўлмаса дарёга ағдарилиб тушишини кўз олдига келтиришарди.

— Бўтам,— деди Ламме секингина,— у бизни сувга улоқтиради.

— Сира чўчима,— деди Уленшпигель.

— Семиз қўрқяпти,— дейишди ишчилар.

Ҳамон эшаги устида ўтирган Ламме бурилиб, уларга ўқрайиб қаради, лекин оломон ундан кула бошлади.

— Кемага чиқамиз,— деди Ламме,— қўрққан-қўрқмаганим ўша ерда маълум бўлади.

Унинг бу гапига одамлар яна гуриллаб кулди.

— Кетдик,— деди Уленшпигель.

Улар эшакларидан тушиб, юганларни эшакларни силаб-сипалаётган боланинг қўлига тутқазишди, бола уларни янтоқ ўсган томонга етаклади.

Уленшпигель чангакни олиб, Ламменинг қайиққа ўтиришига ёрдамлашди-да, қайиқни кема томонга ҳайдади. Кейин ҳарсиллаган, терга ботган Ламменинг кетидан арқон орқали ўзи ҳам кемага чиқди.

Уленшпигель палубага чиққач, чувагининг ипини боғлаш учун энгашди. Ламмега кулиб қараб турган кемачига бир нарсаларни шивирлади. Кейин эса кемачи уни шармандали ёғ бойлашдан шишиб кетган бекорхўжа, доимий турма меҳмони, ялоқхўр дея ва бошқа сўзлар билан сўкиб, ҳақорат ёғдираверди.

— Ҳой кит балиқ, қорнингни ёрса қанча бочка ёғ чиқади?

Ламме бир оғиз ҳам жавоб қайтармай, тўсатдан қутурган буқадай унга ташланди ва жон-жаҳди билан унинг ҳаммаёғига мушт тушира кетди, жон ачитадиған қилиб уриш унинг қўлидан келмади, чунки у семизлигидан анча ожиз эди. Кемачи ўзини ҳимоя қилаётгандай ҳаракат қилди ва Ламменинг истаганча уришига имкон берди. Уленшпигель дўсти ҳар мушт урганда:

— Бу дайди бизга тўйгунча қуйиб беради,— дерди.

Қирғоқдан томоша қилиб турган аёллар, болалар ва ишчилар:

— Бу семизнинг бунчалик уришқоқлигини ким ҳам хаёлга келтирибди?— дейишарди.

Улар чапак чала бошлашди. Ламме рақибни юзини бекитишга уриниши биланоқ яна унга ташланарди. Бирдан ҳамма Ламме тизасини Стерке-Пирнинг кўкрагига қўйиб, бир қўли билан томоғидан бўгаётганини, бошқасини мушт тушириш учун кўтарганини кўриб қолишди.

— Узр сўра!— дағдага билан қичқирди у.— Бўлмаса кир тоғорага ўхшаган кеманига ерпарчин қилиб ураман!

Стерке-Пир инқиллади, гапира олмаслигини билдириб, қўл ишораси билан афв сўради.

Шундан кейин Ламме рақибини меҳрибонлик билан турғизиб қўйди. Кемачи ўрнидан турди, томошабинларга орқасини ўгириб, Уленшпигелга тилини чиқариб кўрсатди. Уленшпигель эса палубада гердайиб, уёқ-буёққа голибона юраётган Ламмега қараб, ақлдан озган одамдай қотиб-қотиб кулди.

Қирғоқда турган аёлу эркак, ўгил ва қиз болалар жонжақдлари билан чапак чалишар ва:

— Стерке-Пирни енгган кишига шон-шарафлар! У темир одам экан. Унинг бошлаб мушт туширганини, калла уриб уни орқасига ағдариб юборганини кўрдингизми?! Энди улар ярашиш учун бирга ўтириб ичишади. Стерке-Пир пастдан вино билан колбаса олиб чиқяпти,— деб бақирришарди.

Чиндан ҳам Стерке-Пир иккита стакан ва бир кружкада оппоқ Маас виноси келтираётган эди, Ламме у билан ярашди. Ламме галабадан, вино ва колбасадан жуда мамнун эди, палубадаги қора тутун кўтарилаётган мўрини Стерке-Пирга кўрсатиб, трюмда нималар қовурилаётганини сўради.

— Жанговар таомлар,— деди у кулиб.

Ишчилар оломони, аёллар ва болалар бири уйга, бири ишга тарқала бошладилар, бир зумда эшак минган хипчагина тақводор кузатувида бир семиз киши юргани, унинг эшак миниб олгани ва Самсондан¹ ҳам кучли эканлиги, унинг жигига тегмаслик, ундан эҳтиёт бўлиш ҳақида миш-мишлар тарқалди. Ламме вино ичар ва кемачига голибона назар ташлаб қўярди.

Тўсатдан кемачи:

— Эшакларингиз соҳилда зерикиб қолди,— деди.

У кемани қирғоққа яқинлаштириб, соҳилга тушди ва эшаклардан бирининг олдинги ва кейинги оёқларидан ушлаб, қўзи-

¹ Самсон — мўъжизавий кучга эга бўлган инжил қаҳрамонларидан

чоқдай даст кўтариб палубага олиб ўтди. Ҳансирамай-нетмай, иккинчисини ҳам худди шундай палубага олиб ўтди. Шундан кейингина:

— Энди ичамиз, — деди.

Бола палубага сакради.

Улар ичишди. Ламме чурқ этмай ўтирар, ўзининг, яъни Гудзакнинг шундай паҳлавонни енгганини сира тасаввур қилолмасди. У сездирмай кемачига қараб-қараб қўярди, олдингидай голибона боқа олмас, мени ҳам эшак сингари даст кўтариб, енгилгани учун ўч олиш мақсадида Маасга улоқтириб юборса-я, деб хавфсирарди.

Лекин Стерке-Пир уни хурсанд бўлиб меҳмон қиларди, буни кўрган Ламменинг хавотирлиги тарқаб, кемачига яна виқор билан тикила бошлади.

Стерке-Пир билан Уленшпигель ҳадеб кулишарди.

Бу орада сира отхонага ўхшамаган палубада, тахта устида турганидан хижолат чекаётган эшаклар қулоқларини шалпайтириб, қўрққанларидан сув ичолмасди. Шу пайт Стерке-Пир уларга кемани тортадиган отларга бериш учун жамғариб қўйган икки халта сулини келтириб қўйди. Сулини у қайдовчилар ем ҳақи деб ўзини шилмасликлари учун сотиб олган эди.

Тўрвадаги сулини кўрган эшаклар минғирлаб дуо ўқийгандай лунжларини қимирлатиб, палубага ғамгин бир қараб қўйишди-ю, йиқилиб кетишдан қўрқиб, бир қадам ҳам силжишмади.

— Энди ошхонага тушамиз, — деди кемачи Уленшпигель билан Ламмега, — рост, жанговар ошхонага, лекин сен — голибим, уёққа қўрқмасдан тушавер.

— Сира қўрқмайман, орқангдан тушавераман, — деди Ламме.

Бола рулни бошқара бошлади.

Улар пастга тушишиб, дон-дун — бугдой, ловия, нўхат солинган, лавлаги ва турли хил сабзавотлар тўлдирилган қопларни кўришди.

Кейин эса кемачи мўъжазгина темирчилик ишхонаси эшигини очди ва шундай деди:

— Сизлар жасур одамлар бўлганингиз, эркин тўрғайнинг сайрашини, хўрознинг жанговар чақиришини, индамай, итоаткорона ишловчи эшакнинг ҳанграшини билганингиз учун ўзимнинг жанговар ошхонамни кўрсатаман. Бунақа кичкина темирчилик ишхоналари Маас бўйлаб кезувчи ҳар бир кемада бор. У ҳеч қандай шубҳа туғдирмайди, чунки кеманинг бузуқ-ёриқ ерларини тузатиш лозим. Лекин ҳамма кемаларди

ҳам менинг трюмимда сақланаётган ажойиб сабзавот маҳсулотлари йўқ.

Кейин трюм полидаги бир неча тошларни суриб, полга қоқилган тахтани кўтарди ҳамда у ердаги бир бойлам мушкет милларини пардек осон кўтариб, яна ўрнига қўйди, сўнг уларга найза ва ойболталарнинг ўткир тигларини, қиличларни, порох халталарини, ўқ соладиган сумкаларни кўрсата бошлади.

— Яшасин гёзлар! — хитоб қилди у. — Мана, улар учун ловия ва қайла! Қўндоқларимиз — қўй биқинлари, ойболталарнинг тиғи — салат, манави миллар — эркинлик ёвғонига солинадиган новвос қовурғалари. Яшасин гёзлар! Бу озик-овқат маҳсулотларини қаерга етказиб бериш керак? — деб сўради у Уленшигелдан.

— Нимвегенга, у ерда сен яна ғамлаб қўйилган, деҳқонлар келтирадиган чинакам сабзавотларни оласан. Улар ҳам эркин тўрғай бўлиб сайрашади, сен жанговар хўроз чақириғи билан жавоб берасан. Ньюе-Ваал яқинида яшовчи доктор Понтусниккига кирасан, унга шаҳарга сабзавот олиб келганингни, лекин сўлиб қолишидан қўрқишингни айтасан. Деҳқонлар бозорга бориб, сабзавотлари учун ҳеч ким олмайдиган даражада қиммат сўраб, савдо қилиб тургунларича қуролларингни нима қилиш лозимлигини сенга айтади. Ҳар ҳолда менинг ўйлашимча, хавф-хатарга қарамай, у Ваал, Маас ҳамда Рейн бўйлаб пастга қараб сузишга, у ерларда тўрғайларнинг сайрашини биладиган кўп денгизчилар бўлган Гарлинген балиқчи кемалари билан сабзавотларни тўрларга айирбошлашни буюради; ундан нарига эса, Лауэрзее кўрфазигача соҳилнинг саёз жойлари ёқалаб сузиб боришга тўғри келади. У ерда тўрларни темир ҳамда қўрғошинга айирбошлайсан, деҳқонларни Флиланд, Амеланд, Маркен аҳолисига ўхшатиб кийинтирасан, соҳилда юриб балиқ овлайсан, балиқларни тузлаб ғамлайверасан, лекин сотмайсан, чунки «ичиш учун янги-си, уруш учун тузлангани» деган қадимий одат бор.

— Хўш, унда яна ичарканмиз-да, — деди кемачи.

Улар яна палубага кўтарилишди.

Лекин Ламме ғамгин эди. Тўсатдан у:

— Темирчилик ишхонангиздаги олов шу қадар иссиқки, унда яхшигина рагу пишириш мумкин. Жуда шўрва ичким келди-да, — деди.

— Ҳозир қотирамиз, — деди кемачи.

У кўп ўтмай Ламменинг олдига ичида катта бир бўлак тузланган сўқим гўшти сузиб юрган ёғлиқ шўрва келтириб қўйди.

Лекин овқатдан бир неча қошиқ ичган Ламме:

— Томоғим шилиниб, тилим ловиллаяпти: бу янги гўшдан қилинган рагу эмас,— деди.

— Ахир, бундай дейилган-ку: «Ичиш учун янгиси, уруш учун тузлангани»,— деди Уленшпигель.

Кемачи яна стаканларни тўлдирди.

— Озодлик қуши тўрғай учун ичаман!— деди.

— Жанговар карнайчи хўроз учун ичаман!— деди Уленшпигель.

— Хотиним учун ичаман! Жонгинам, ташналик нималигини мутлоқ билмасин у!— деди Ламме.

— Сен Шимолий денгиз орқали Эмденга борасан: у бизнинг бошпанамиз,— деди Уленшпигель кемачига.

— Денгизнинг бағри кенг,— жавоб қилди у.

— Жанг учун ҳам кенг.

— Худо бизга ёр!— деди кемачи.

— Бўлмаса бизга ким қарши?— Уленшпигель унинг гапини илиб кетди.

— Қачон жўнайсизлар?— сўради кемачи.

— Ҳозир.

— Оқ йўл! Мана сизларга порох билан ўқ.

Кемачи улар билан ўпишиб хайрлашди, эшакларни қўзичоқдай қирғоққа елкасида олиб ўтди ва Ламме билан Уленшпигелни кузатиб қўйди.

Улар эшакларга минишиб, Льеж томон йўл олишди.

— Бўтам,— деди Ламме йўлда,— нега бу паҳлавон одам менинг шунча уришимга йўл қўйиб берди?

— Қаёққа борсак ўша ерда сенга даҳшат ёр бўлсин учун шундай қилди. Бу бизни йигирмата ландскнехтдан кўра яхшироқ қўриқлайди. Қудратли, ғолиб Ламмега, ҳамманинг кўз олдида Стерие-Пирни, ўша эшакларни қўзичоқ сингари бемалол кўтарадиган Паҳлавон Петрни буқага ўхшаб бир зарб билан кўтарадиган Паҳлавон Петрни буқага ўхшаб бир зарб билан ағдариб ташлаган Ламмега ким ҳам ҳаммалар билан келишга журъат эта оларди? Бу ерда сени ҳамма биледи энди, сен — Даҳшатли Ламме, сен — Енгилмас Ламмесан, мен сенинг паноҳингда яшайман. Йўлимизда учраган одамларнинг ҳаммаси бизни билишади, ҳеч ким сенга кўз олайтира олмайди, ҳаммага тааллуқли бўлган инсон зотининг жасурлиги туфайли ҳамма жойда сени самимият ҳамда ҳурмат, очиқ чеҳра, итоаткорлик кутади, бу даҳшатли муштинг кучига тухфа бўлади.

— Яхши гапларни айтяпсан,— деди Ламме ва эшак устида қоматини ростлади.

— Ҳақ гапни айтяпман. Кўрдингми. қишлоқдаги биринчи уйларданоқ сенга қизиқиб қарашяпти? Даҳшатли ғолибни — Ламмени кўрсатишяпти бир-бировларига. Кўрдингми, эркаклар сенга ҳавас билан тикилмоқда, ожиз, қўрқоқ одамлар эса ҳузурингда бош кийимини олишяпти? Уларга қуллуқ қил, Ламме, ҳақир оломондан ҳазар қилма. Болалар номингни билишади, уни қўрқув билан такрорлашяпти, эшитяпсанми унинг?

Ламме эса мағрурона илгарилаб бораркан, қироллар сингари гоҳ ўнг, гоҳ сўлга таъзим қиларди. Унинг жасурлиги ҳақидаги овоза қишлоқдан-қишлоққа, шаҳардан-шаҳарга ўтиб, ҳатто Льеж билан Намюргача етиб борди. Лекин анави уч ваъзхон важидан улар Намюрга тушишмади.

Шу аҳволда улар дарё, канал, ирмоқлар бўйлаб боришаверди. Ҳаммаерда тўрғай сайрашига хўроз қичқириги жавоб бераверди. Ҳаммаерда чўкичлаш, чархлаш, озодлик йўлида курашиш учун қурол қуяётганларини ва қуролларни яқиндан сузиб ўтаётган кемаларга ташиётганларини кўришди. Қуролларни божхона назоратидан бочка, яшик, саватларга солиб яширишарди.

Ҳаммаерда тайинланган кунга қадар уни порох ва ўқлар билан бирга ишончли жойларда сақлаш ҳамда яширишга бош қўшувчи яхши одамлар кўп учради.

Ламме ҳам Уленшпигель билан бирга бўлди, ҳаммаерда унинг енгилмаслиги ҳақида овозалар юрарди. Бора-бора ўзи ҳам қудратли кучга эга эканлигига ишона бошлади, мағрур, жанговар қиёфага кириб, ҳатто соқол ҳам қўйиб юборди. Уленшпигель уни Ламме Шер деб атаётган бошлади.

Лекин Ламме айтганида туролмади, янги чиққан соқол этини қичиштиргани учун тўртинчи куни соқолини сартарошга қирдириб ташлатди.

У яна Уленшпигель ҳузурда ҳандалакдай бўлиб, қуёшдай чарақлаб кулган кўйи ҳозир бўлди.

Шу аҳволда улар Стокемгача боришди.

XXVII

Қоронги тушиши билан улар эшакларини Стокемда қолдириб, ўзлари Антверпен шаҳрига киришди.

Уша ерда Уленшпигель Ламмега мурожаат қилиб деди:

— Қара, бу бутун жаҳон ўз хазинасини тўплаган улкан шаҳар. Бу ерда олтин, кумуш, зиравору ярқироқ кўн, деворга қоқадиган гиламлар, дарпардалар, бахмал, жун билан ипаклар; бу ерда ловия, нўхат, буғдой, гўшт, ун, терилар; ҳамма-

ёздан келтирилган винолар бор. Дарё соҳиллари товар сақланадиган омборхоналар билан тўла.

Қуёш нуридан каштанларнинг япроқлари қизарадиган, дарахтларда қушлар сайрайдиган, илиқ ўтлоқдаги майсалар остида қўнғизлар ҳузур қилиб қўнғиллашадиган ёзнинг охириги ойлари эди.

Ламме Уленшпигель билан ёнма-ён, бошини қуйи эгиб, ўз танасини эмас, балки бутун бир уйни кўтариб бораётгандай секин қадам ташлаганча шаҳар кўчаларини кезарди.

— Ламме,— деди Уленшпигель,— сенинг ҳамон руҳинг тушкун. Бу терига қанчалик зарар эканлигини наҳотки билмасанг? Аҳвол шундай давом этаверадиган бўлса теринг шилиниб тушади. Кейин сени пўсти арчилган Ламме дейишса яхши бўладими?

— Қорним оч.

— Юр, овқатланамиз.

Улар Эски Қиямаликдаги қовоқхонага киришиб, қуймоқ ейишди ва энг зўр пиволардан ичишди.

Ламме зорланишни бас қилди.

— Ичингга чироқ ёққандай хурсанд қиладиган ажойиб пиво! Сен қорнингни силкитиб куляпсан. Мен хурсандликдан ичингдаги ичаклар ҳам рақс тушишини яхши кўраман,— деди Уленшпигель.

— Бўтам, агар хотинимни топиб олиш бахтига муяссар бўлганимда бундан ҳам яхшироқ рақс тушарди улар,— деб жавоб қилди Ламме.

— Майли, уни ахтаргани борамиз.

XXVIII

Улар Гентга жўнашди ва саҳар пайтида Локеренга етиб келишди. Ерга шудринг тушган, ўтлоқлар тепасини оқиш туман қоплаган эди.

Уленшпигель бир темирчилик ишхонаси ёнидан ўтаётиб, тўрғай бўлиб сайради, ўша заҳоти темирчилик устахонаси эшигида ҳурпайган оқ сочли бош кўринди ва ҳаста, ожиз овоз билан хўроз бўлиб қичқирди.

— Бу темирчи Вастеле,— деди Уленшпигель Ламмега.— У кунбўйи белкурак, омочларга тиш, кетмон, ажойиб черков панжаралари ясайди; тунлари баъзида виждон эркинлиги учун курашаётганларга қурооллар ясайди. Шундай бетиним тер тўқар экан, бундан у бақувват тортаётгани йўқ, зеро у арвоқдай рангсиз, жазога ҳукм қилингандай маъюс, эти бо-

риб суягига ёпишган ориқ. Ҳали ухламапти, туни билан тинимсиз ишлаган.

— Киринглар, — деди Вастеле, — эшакларни уйнинг орқасидаги ўтлоққа олиб ўтинглар.

Унинг айтганини қилишгач, Уленшпигель билан Ламме темирчилик ишхонасига киришди, Вастеле туни билан ясаган ҳамма қилгичларини, найза тиғларини ертўлага ташиди, шогирдларининг кундузи ишлашлари учун ҳозирлик кўриб қўйди.

У хира кўзларини Уленшпигелга тикиб савол берди:

— Шаҳзодадан қанақа хабарлар келтирдинг?

— Шаҳзода ўз қўшинлари билан, жанг маҳали етди дегунча ҳадеб: «Пул, пул!» — деб қичқирадиган ёлланма аскарларнинг касофатига қолиб, Нидерландиядан суриб чиқарилди. У ўзининг садоқатли аскарлари билан биргаликда гугенотлар¹ билан Наварр қиролига ёрдам бериш учун Францияга шошилди. У ердан Германияга ўтди, Германияда унинг қўшинлари Нидерландиядан қочиб борган жуда кўп қочоқлар ҳисобига тўлдирилди. Сен ўзинг тўплаган қуроол ҳамда пуллари унга юборасан, биз эса денгизда озодлик учун кураш олиб борамиз.

— Нимаики лозим бўлса, ҳаммасини қиламан, — деди Вастеле. — Менда қуроол ҳамда тўғқиз минг флорин бор... Сизлар эшак миниб келдиларингми?

— Ҳа.

— Йўлда ўлдирилган, таланган, Маас дарёси бўйидаги қоя оралиғига улоқтирилган учта ваъзхон ҳақида ҳеч нарса эшитмадингларми?

— Эшитдик, — деди Уленшпигель босиқлик билан, — ўша уч ваъзхон герцог айғоқчилари бўлиб, шаҳзодани нариги дунёга жўнатиш учун ёлланган қотиллар экан. Биз икковимиз, мен билан Ламме, уларни саранжомладик. Уларнинг пули ҳам, қоғозлари ҳам бизда. Биз бу пуллардан йўл харажати-мизга лойиғини оламиз, қолганини шаҳзодага юборамиз.

Шундай деб Уленшпигель ўзининг ҳамда Ламменинг камзули тугмаларини ечди, ичидан қоғозларни олди. Вастеле буларни ўқиб кўриб деди:

— Бу ерда жанг ҳамда фитна режалари бор экан. Мен буни шаҳзодага юбораман, у эса садоқатли дарбадарлар Уленшпигель билан Ламме Гудзакнинг ўзининг олижаноб ҳаётини сақлаб қолганидан хабардор бўлади. Мен сизларни таниб қолмасликларни учун эшакларингизни ҳам сотиб юбораман.

¹ Гугенотлар — Франциядаги протестантлар шундай номланарди.

— Наҳотки Намюр ҳокимлари орқамиздан жосуслар юборишган бўлсалар?— деди Уленшпигель.

— Мен сизларга билганимни айтиб бераман,— деди Вастеле.— Яқинда бу ерга Намюрдан бир темирчи, ҳалол реформатор келди. Унга оқсоқоллар судининг қотиби шу иш юзасидан йиғилиш бўлиб, қотиллик юз берган жой яқинида яшовчи бир одамни сўроқ қилганларини айтибди. Ундан, қотилларни ёки шубҳали одамларни кўрмадингми, деб сўрашганда, шундай жавоб берибди: «Эшак минган эркак ва аёл деҳқонлар ўтиб туришади, улар эшакларидан тушмай менинг қўлимдан бир-икки стакан вино ичиб ўтиб кетишади; баъзилари ичкарига кириб ичишади: эркаклар пиво ичишади, аёллар билан қизлар бўлса асал ейишади. Бир куни кўриниши дурустгина икки деҳқон кириб келди, улар, жаноби Оранскийнинг калласини узиб ташланса яхши бўларди, дейишган эди, бу гапларни айтarkan у ҳуштак чалиб, бировнинг томоғига пичоқ олиб бораётгандай ҳаракат қилган. «Пўлат шамол» масаласига келсак,— деган у,— сизга сир тутиб айтсам, баъзи бир нарсалардан хабарим бор». Уни сўроқ қилишиб, кейин қўйиб юборишган. Шундан кейин судьялар ўз қўл остидагиларга буйруқлар жўнатган бўлса керак. Майхона эгаси фақат эшак минган деҳқонларни ва аёлларни кўрганман, деб айтган. Шунинг учун ҳам ким эшак минган бўлса, ўша одамни ушлашаверади. Сизлар эса шаҳзодага керакли одамларсиз, чироқларим.

— Эшакларни сотиб юборавер,— деди Уленшпигель,— пулни эса шаҳзоданинг ҳарбий хазинаси учун сақлаб қўй.

Эшаклар сотиб юборилди.

— Энди,— деди Вастеле,— ҳар бирингиз цех мастери эмас, балки эркин кишилар бўлишингиз керак. Сен қушларга қафас билан қопқон ясашни биласанми?

— Бир вақтлар ясардим,— деди Уленшпигель.

— Сен-чи?— деб сўради Вастеле.

— Мен қуймоқ ва кулчалар сотаман.

— Юринглар. Манави ерда тайёр қафас билан қопқонлар, асбоблар ва мис симлар бор; эскиларини тузатиб, янгиларини ясаш учун қанча материал кетса олинглар. Буларнинг ҳаммасини изқуварларимдан бири келтирган. Булар сенинг ихтиёрингда, Уленшпигель. Сенга келганда, Ламме, манави кичкина қозонча билан боққонни оливол; сенга кулча нон ҳамда қуймоқ қовуришинг учун ун билан ёғ бераман.

— Пиширганининг барини ўзи еб қўяди,— деди Уленшпигель.

— Қачон бошлаймиз?— деди Ламме.

— Бир-икки кеча менга ёрдам берасизлар, катта ишни бажаришда ўзим ёлғизлик қилиб қоляпман,— деб жавоб қилди Вастеле.

— Қорним оч,— деди Ламме,— шу ерда овқатланса бўладими?

— Нон билан пишлоқ бор,— деди Вастеле.

— Ёрсизми?— сўради Ламме.

— Ёрсиз,— деди Вастеле.

— Пиво ёки винонг борми?— сўради Уленшпигель.

— Унақа нарсаларни ичмайман,— деб жавоб қилди у,— лекин, истасанглар, «Соқоқуш» қовоқхонасидан келтириб бераман.

— Майли, чўчқа сонидан ҳам олиб кел,— деди Ламме.

— Ихтиёрларингиз,— деди Вастеле ва Ламмега ижирганиб қараб қўйди.

Шундай бўлса-да, у пиво билан чўчқа сонини келтирди. Ламме хурсандлиги ичига сиғмай беш кишининг овқатини бир ўзи туширди.

— Ишга қачон тушамиз?— деб сўради у.

— Кечаси,— деди Вастеле.— Лекин сен ишхонада қолавер, ишчиларимдан ҳадиксирама. Улар ҳам сента ўхнаган реформаторлар.

— Бу яхши,— деди Ламме.

Кечаси тунги занг урилиб, дарвозалар бекилганда Вастеле Уленшпигель ҳамда Ламменинг ёрдамида ертўладан боғлам-боғлам қилиб қўйилган қуроолларни темирчилик хонасига олиб чиқди ва шундай деди:

— Йигирмата пилта милтиқни тузатиш, найзалар учун ўттизта тигни қайта ясаш, бир ярим мингта ўқ қуйиш керак. Мана шунга ёрдам берасизлар.

— Иккала қўлим билан,— деди Уленшпигель.— Нега энди қўлларим тўртта эмас-а?

— Ламме нима қилади?— деди Вастеле.

— Тўғри,— деди ҳаддан ташқари кўн еб-ичганидан ланжлиги ошган Ламме.

— Сен ўқларни қуясан,— деди Уленшпигель.

— Уқ қуяман,— деб такрорлади Ламме.

Ламме қўрғошин эритиб, ўқ қуяркан, ҳорғинликдан аранг оёғида турган одамни олиб қолган Вастелега хўмрайиб боқарди. У эриган қўрғошинни Вастеленинг бошига қуйиб юборгиси келса-да, ўзини босиб, индамасдан, жаҳл билан ўқ қуяверди.

Ярим кечага борганда Уленшпигель билан Вастеле милларни, найза тигларини зўр бериб тозалашаётганда ғазаби

ниҳоясига етган, ҳаддан зиёд чарчаган Ламме пишиллаб бундай деди:

— Мана, эндиликда сен нимжон, ориқ, рангпар одамсан, чунки князларнинг, бу дунё улуғларининг эзгу ниятларига ишонасан; ҳаддан ортиқ жон куйдириб ишлаб, олижаноб танангининг хўрлик ҳамда зорликда озиб-тўзишига сабабчи бўласан. Бироқ парвардигор билан жаноби табиат уни озиб-тўзиш учун яратмаган-ку. Жонимиз — ҳаётимиз руҳи — нафас олиши учун гўшт ҳам, пиво ҳам, ловия ҳам, чўчқа сонн ҳам, колбаса ҳам, сосиска ҳам, ором ҳам зарурлигидан хабаринг борми ўзи? Сен бўлсанг қуруқ нон, сув ва бедорлик билан тирикчилик ўтказаяпсан!

— Қаёқдан бунақа сўзамол бўлиб қолдинг? — деб сўради Уленшпигель.

— Нима деяётганини ўзи ҳам билмайди, — деди ғамгин ҳолда Вастеле.

Лекин Ламме ловиллаб кетди:

— Сендан яхшироқ биламан! Мен айтмоқчиманки, ҳаммамиз: мен ҳам, сен ҳам, Уленшпигель ҳам аҳмоқмиз, шунинг учун аҳмоқмизки, устимиздан кулаётган бу дунёнинг аслзодалари, князларини деб жонимизни жабборга бераётирмиз, уларнинг кўз олдида ҳорғинликдан харом ўлиб, адои тамом бўлиб бораётирмиз, чунки улар учун қурул ясаб, ўқ қуйиб беришимиз. Улар бўлса шу топда олтин қадаҳларда француз виноларини ичишмоқда, инглизча қалайи тақсимчаларида немис бўрдоқи хўрозларини ейишмоқда, уларнинг душманлари оёқ-қўлларимизни қирқиб, танамизни қабрга тикишаётганини билишни ҳам, эшитишни ҳам истамайдилар, биз арши аълода парвардигорни ахтариб юраверамиз-у, улар бўлса тангрининг марҳаматидан баҳраманд бўлиб юришаверади. Ҳозирнинг ўзида улар реформатор ҳам, кальвинчи ҳам, лютеранчи ҳам, католик ҳам эмас, улар учун бу нарсаларнинг фарқи йўқ ёки фақат шубҳа туғдиришади, ҳалос — улар мўмай пулларга мамлакатларни сотиб олишади ёки забт этишади, монахлар, аббатлар ҳамда монастирларнинг амлоқларини сотиб юборишади, ҳамма бойликларни ўзлариники қилиб олишади. Олтин қадаҳлардан ўз хурсандчиликлари учун, бизнинг эса аҳмоқлигимиз, бефаҳмлигимиз учун, ўзларининг шундоқ тумшугининг тагида, эй темирчи, сенинг эзгу ниятларингни ерпарчин этиб, қилган гуноҳи азимлари учун ичишмоқда. Қара, ўтлоқлар, далалардаги дон-дун, мевазор боғлар, ҳайвонлар — буларнинг ҳаммаси ердан ўсиб чиқадиган олтиндир; ўрмондаги йиртқич ҳайвонлар, самодаги қушлар, семиз тўрғайлар, юмшоқ гўштли майналар, ёввойи чўчқанинг калла гўштлири,

буғу нимталари — ҳаммаси ўшаларники; ов, балиқ ови, ер билан денгизлар ҳам ўшаларники. Сен бўлса қуруқ нон еб, сув ичиб ўтирибсан, биз ҳам бу ерда уйқусиз, овқатсиз, ичимликсиз зўриқиб меҳнат қилаётгирмиз.

Уленшпигель бир оғиз ҳам гапирмай, нуқул куларди; Ламме бўғилиб пишилларди.

Лекин Вастеле унга мулойимгина жавоб қайтарди:

— Гапларингнинг восиқаси йўқ. Мен чўчқа сони, пиво, майна гўшти учун эмас, виждон эркинлигининг тантанаси учун яшамоқдаман. Шаҳзода ҳам бизни деб яшамоқда. У ўз мол-мулкани, оромини, бахтини қурбон қилиб, жаллодлар билан золимларни Нидерландиядан қувиш учун курашмоқда. Сен ҳам ўшандай қил, ортиқча ёғингни йўқотишга урин. Ватанин семиз қорин билан эмас, мағрур жасорат билан, ўлимга тик боқиб, барча қийинчиликларга бардош бериш билан халос қилиш мумкин. Агар чарчаган бўлсанг, бор, дам ол.

Лекин Ламме унамади, чунки у анча хижолатда қолган эди.

Улар саҳаргача қурол ясаб, ўқ қуйишди. Шу аҳволда уч кун қаторасига ишлашди.

Кейин эса кечаси Гентга боришди, йўл-йўлакай қафаслар, қопқонлар, кулча ва қуймоқлар сотишди.

Улар қизил томлари ҳар томондан кўриниб турган Мелестее шаҳарчасига жойлашишди ва ҳар ким кунбўйи ўз молини алоҳида сотиб, кечки занг уриш олдидан «Оққуш» қовоқжонасида учрашишга аҳдлашиб олишди.

Ламме ўз касбига берилиб кетиб, Гент кўчаларида қуймоқ сотар ва хотинини излар, кўп пиво ичар, оғзи эса овқат ейишдан тинмасди. Уленшпигель табиб Яков Сколапга, тикувчи Ливен Сметга, черепиначи Ян де Розега шаҳзоданинг мактубларини элтиб берди, улар эса йигитга шаҳзода учун тўплаган пулларини беришди ва ундан бир неча кун Гент ҳамда шаҳар атрофларида бўлишини илтимос қилишди, шунда улар яна бир оз пул тўплаб беришлари мумкин экан.

Кейинроқ бу одамларнинг ҳаммаси бидъатчиликда айбланиб дорга осилди, уларнинг жасадлари эса шаҳар чеккасидаги Брюгге дарвозаси қаршисига — Дор майдонига дафн қилинди.

XXIX

Бу орада малла профос Спелле ўзининг қизил тусли судьялик асосини кўтариб, ориқ отда шаҳарма-шаҳар қатнар, ҳамма жойда эшафотлар тиклар, гулханлар ёқар, бечора аёл ва

қизларни тириклайин кўмиш учун чуқурлар қаздирарди. Улардан қолган меросни эса қирол оларди.

Бир куни Уленшпигель билан Ламменинг ҳузурига Боолкин деган таниш қиз йиғлаб кириб келди.

— Профос Спелле Мелестеда,— деб ҳикоя қила бошлади,— пул учун қароқчи ва ўғриларни қамоқдан бўшатиб юбормоқда, бегуноҳ кишиларни ўлимга гирифтор қилаётир. Жабрдийдалар орасида акам Михиелькин ҳам бор. Сизлар эркаксизлар, ундан ўч олишларинг керак. Кимки азиз акам учун жаллод Спелледан ўч олса, у киши умрбод менинг хўжам бўлиб қолади, у одамга итдай хизмат қиламан.

Уленшпигелнинг кўксига Клааснинг кули депсиб кетди, у қотил Спеллени дорга осилга аҳд қилди.

Уленшпигель Боолкин билан бирга Михиелькиннинг уйига борди. Хоналардан бирида, пастки қаватда эркак кишининг суратига кўзи тушди.

— Бу акам,— деди Боолкин.

Уленшпигель суратни қўлига олиб:

— Спелле дорга осилади,— деди.

— Буни қандай қиласан?— деб сўради қиз.

— Агар буни олдиндан айтиб қўйсам, уни дорда кўрганингда унча қизиғи бўлмайди.

Боолкин бошини чайқаб, ғамгин ҳолда деди:

— Сен менга ҳечам ишонмаяпсан.

— Қанақасига ишонмас эканман, ахир сенга: «Спелле дорга осилади», деяпман-ку. Ана шу бир оғиз гапим учун ундан олдинроқ мени дорга осиллари мумкин.

— Жуда тўғри.

— Мана кўрдингми... Демак, менга яхшилаб қорилган лой, бир кружка пиво, тоза сув, бир неча бўлак мол гўшти ҳозирла. Мол гўшти мен учун, пиво мол гўшти учун, сув лой учун, лой ҳайкал учун.

Уленшпигель еб-ичиб ўтираркан, тинмай лой эзғиларди, баъзан эса беихтиёр лой парчаларидан оғзига ҳам ташлаб юборарди, чунки кўзи Михиелькиннинг суратига қадалган эди. Лойни роса эзғилаб пишитиб бўлгач, ундан бир ниқоб ясади, ниқобнинг оғзи, қулоғи, бурни, кўзлари — ҳаммаси қуйиб қўйгандай Михиелькиннинг ўзгинаси эди, буни кўрган Боолкин бақа бўлиб қолди.

Кейин у ниқобни печкага қўйди, у қуригач, ниқобни ўликнинг юзига ўшатиб, кўзларини ҳаракатсиз, қотиб қолгандай, юзини ғамгин, буришган қилиб бўяди. Шу пайт қизнинг ажабланиши барҳам топиб, ниқобга михлангандай тикилиб

қолди. Унинг ранглари оқариб, ҳушидан айрилиб, юзларини қўли билан бекитди ва даҳшатдан қалтираб хитоб қилди:

— Бу ўша, бечора акам Миخيелькин!

Кейин Уленшпигель унга иккита қонга беланган оёқни ёпиштирди.

Боолкин ўзини аранг қўлга олиб деди:

— Ким қотилни ўлдирса, тангрининг раҳмати ёғилади унга.

Ниқоб билан оёқни кўтариб олган Уленшпигель:

— Менга ёрдамчи керак,— деди.

— «Мовий ғоз» қовоқхонасига бориб, унинг эгаси ипрлик Иоос Лансамга учраш. У акамнинг энг яхши дўсти, яқин ўртоғи эди. Унга Боолкиннинг олдидан келдим, деб айтгин.

Уленшпигель қовоқхонага кирди, Иоос Лансам пештахта ёнида экан.

Уленшпигель ёнидан бир шиша арақ чиқариб, унга муурожаат қилди:

— Боолкин мана шу арақдан икки бочка сотаркан.

— Қани, ошхонага кирайлик,— деди Иоос.

У ошхона эшигини зичлаб ёпди ва Уленшпигелга тикилганича деди:

— Сен арақ сотмайсан. Нега кўз қисиб, имо-ишора қиялсан? Кимсан ўзи?

— Мен Даммеда куйдирилган Клааснинг ўғлиман,— деди Уленшпигель.— Унинг кули кўксимда депсиб турибди: мен қотил Spellени ўлдирмоқчиман.

— Боолкин ҳузуридан келдингми?

— Боолкиннинг ҳузуридан келдим. Мен Spellени ўлдираман, сен менга ёрдам берасан.

— Мен тайёрман. Нима қилишим керак?

Уленшпигель жавоб қилди:

— Spellенинг душмани, саховатли руҳонийнинг олдига борасан. Дўстларингни тўплаб, кечки ибодатдан кейин улар билан биргаликда Spellенинг уйи билан у доимо бўладиган «Лочин» қовоқхонаси оралиғига яқин жойда турасан. Ҳаммангиз қора кийим кийинг. Роппа-роса соат ўнда Spellенинг «Лочин»дан чиқаётганини кўрасан, шу пайт қарши томондан эса арава келаверади. Бугун кечқурун ўртоқларингга ҳеч нарса дема: улар хотинларига тилларидан гуллаб қўйишади. Улар билан эртага гаплашгин. Йигилишиб, ҳамма гапга қулоқ солинглар ва барини эслаб қолинглар.

— Ҳаммасини эсда сақлаб қоламиз,— деди Иоос. Сўнг у стаканни кўтарди:— Spellе осиладиган арғамчи учун ичман!

Эртаси куни Иоос Лансам ва Михиеькиннинг дўстлари ҳар куни пиво ичиб ўтиришадиган «Мовий ғоз» қовоқхонасидан чиқишди. Ўз ниятларини яшириш мақсадида улар кечки занг урилгандан кейин турли йўллар билан кетишди ва Спелле уйига ўтадиган йўлда учрашишди. Улар ўн етти киши эди.

Соат ўнда «Лочин»дан Спелле билан унинг изқуварлари чиқишди. Лансам ўртоқлари билан Михиеькиннинг дўсти бўлмиш Самсон Боннинг омборхонасига яширинди. Омборнинг эшиги ланг очиқ эди, лекин Спелле уларни кўрмасди.

Улар бўлса Спелле ва унинг изқуварлари маст, оёқда аранг юриб боришаётганини кўриб туришарди.

Спелле уйқусираган овозда, дам-бадам ҳиқичоқ тутиб гапириб борарди:

— Профослар! Профослар! Бу дунёда жонингиз ҳузур ҳаловатда. Қани, мени қўлтиқлаб олинглар-чи, эй дорфурушлар, сарқитларимни бекорга емаяпсизлар-ку!

Тўсатдан дала томондан эшакнинг ҳанграши ва чарсиллаган қамчи овози эшитилди.

— Аҳа,— деди Спелле,— ўжар эшак самимий таклифга қулоқ солмаётир — жойидан жилмаётир.

Шу пайт йўлдан келаётган ғилдираакларнинг қаттиқ тарақлаши ва араванинг ғижри эшитилди.

— Тўхтагилсин!— қичқирди Спелле.

Арава уларга яқинлашганда Спелле билан унинг ёрдамчилари чошиб бориб, эшакнинг жиловидан тутишди.

— Аравада ҳеч ким йўқ,— деди изқуварлардан бири.

— Анқов!— Спелле эътироз билдирди.— Қачондан бери қуруқ аравалар ўзидан-ўзи юрадиган бўлиб қолди кўча-кўйда? Унинг ичига биронта одам яшириниб олгандир. Фонусларни ёқинглар! Баландроқ кўтарсаларинг-чи, ҳеч нарса кўрмайпман.

Фонуслар ёқилди, Спелле ўз фонуси билан аравага чиқди. Лекин унинг ичини қарагач, даҳшатдан додлаб юборди ва тубандаги сўзларни айтиб, ўзини орқага ташлади:

— Михиеькин, Михиеькин! Шафқат қил, эй парвардигор!

Аравада оппоқ либосга буркалган, қўлида иккита қонга беланган оёқни ушлаб олган бир киши қаддини ростлади.

Шовқин-суронга пистирмада турган одамлар чошиб келишди ва марҳум дўстлари Михиеькинга жуда-жуда ўхшаган қиёфага ҳайрат ва даҳшат билан тикилиб қолишди.

Арвоқ қонга беланган оёқларни силкитар, юзи эса Михиеькинникидай тўла, кулча бет бўлиб, мурдадай қонсиз, даҳ-

шатли, қаҳрабодай сарғиш-яшил, жағини эса қуртлар еган эди.

Арвоҳ ҳамон қонли оёқларни ўйнатиб, чалқанчасига ерда инграб ётган Спеллега мурожаат қилди:

— Спелле! Профос Спелле! Кўзингни оч!

Бироқ Спелле қотиб қолган эди.

— Спелле,— деди арвоҳ яна,— профос Спелле! Кўзингни оч, бўлмаса сени жаҳаннамга олиб кетаман!

Спелле ўрнидан турди; даҳшатдан унинг сочлари тип-типка бўлиб кетганди, у аянчли овоз билан ялина бошлади:

— Миخيелькин! Миخيелькин! Шафқат қилинг!

Бу орада шаҳарликлар ҳам тўпланди, лекин Спелле рўпарасидаги фонусларни кўради, холос, кейинроқ эътироф этишча, бу чироқларни шайтонларнинг кўзи деб ўйлабди.

— Спелле,— деди Миخيелькиннинг арвоҳи,— бандаликни бажо келтиришга тайёрмисан?

— Йўқ,— деб бақирди профос,— йўқ, жаноби Миخيелькин, ҳали ўлимга тайёр эмасман! Ҳали қилган гуноҳларим туфайли қалбим қоп-қора экан, олло-таолога рўпара бўла олмайман.

— Мени танияпсанми?— сўради арвоҳ.

— Мени қўлла, эй худо! Ҳа, сизни танияпман. Сиз қийноқдан кейин ўз ўрнида беозоргина ўлган сомсафуруш Миخيелькиннинг руҳи, анови оёқлар эса, мен ҳар бирига эллик фунтдан тош ошишга буюрган оёқлар. Оҳ, Миخيелькин, мени афв этинг!

— Сен тавба қилмоқчимисан?— сўради арвоҳ.

— Шундай, жаноблари, ҳамма нарсага иқрор бўламан, ҳаммаси учун тавба қиламан ҳамда гуноҳларимни бўйнимга сламан. Лекин, худо ҳаққи, мени ютиб юбораман деб турган анави шайтонларни қувиб юборинг! Мен ҳаммасини айтиб бераман. Анави ёниб турган кўзларни йўқотинг! Мен Турнда бешта шаҳарликни, Брюггегада тўрт кишини шундай қилгандим. Ҳозир уларнинг номлари эсимда йўқ, агар сиз талаб қилладиган бўлсангиз, айтиб бераман. Бошқа жойларда ҳам шундай гуноҳ қилганман, менинг айбим билан олтмиш гуноҳсиз одам ҳозир қабрда ётибди. Миخيелькин жаноблари, қиролга пул керак, менга шундай деб айтишган. Лекин ўзимга ҳам пул керак, ахир. Пулларимнинг бир қисми Гентда, онам Гровельснинг ертўласига кўмилган. Мен ҳаммасини айтдим, ҳаммасини! Шафқат қилишингизни ва афв этишингизни илтижо этаман! Шайтонларни қувиб юборинг! Эй парвардигор, муқаддас Биби Марям, халоскор Исо, мени ўз паноҳларингда

асранглар! Жаҳаннам оловларини нарироқ олинг! Бутун бой-лигимни бева-бечораларга бераман, тавба қиламан!

Шаҳар халқининг ўз тарафини олишга тайёрлигини кўриб, Уленшпигель аравадан сакраб тушди ва Спелленинг кекирдагидан бўғиб ўлдирмоқчи бўлди.

Лекин орага руҳоний тушиб қолди.

— Қўй уни,— деди у.— Арвоҳнинг қўлида ўлганидан кўра дорда ўлгани маъқул.

— Ҳой тақсир, буни нима қилмоқчисизлар?— деб сўради Уленшпигель.

— Герцогга шикоят қиламиз, уни дорга осиб юборишди,— деди руҳоний.— Лекин сен ўзинг кимсан?

— Мен Миخيелькин ниқобидаги бечора фламанд тулкисиман. Испан овчиларидан қўрқиб, бир зумда яна ўз инимга яшириниб оламан,

Шундай қилиб, Спелле дорга осилди, унинг мол-мулки мусодара қилинди.

Меросни эса қирол олди.

XXX

Эртаси куни Уленшпигель мовий Лей дарёси бўйлаб Кортрейк томон йўл олди.

Ламме оҳ-воҳ чекиб унга эргашди.

— Ҳой пасткаш, нега сен ҳадеб хотининг важидан нола чекаверасан?— деди унга Уленшпигель.

— Бўтам, у мени ҳаммавақт жонидан ортиқ севарди, мен ҳам уни жуда-жуда севардим, э худойим-эй! Бир куни кечқурун Бланкенбергдан ферма учун ижара ҳақини олиб келсам, уй бўм-бўш. Чамамда хотиним қочиб кетган бўлса керак. Ҳозир у қаерларда экан-а?

Шундай деб Ламме Лей дарёси бўйига ўтириб, бошини ҳам қилганича дарёга тикилиб қолди.

— Оҳ,— деб хўрсинди у,— умр йўлдошим, қанчалар латофатли, нақадар қоматдор эдинг-а! Қаерлардасан?.. Айтмоқчи, ҳой дарё, қуёш нурларига чўмилиб, ўйноқлайдиган аввалги тўлқинларинг, муздек сувларинг қани?

XXXI

Урмон ёқасига етишгач, Ламме Уленшпигелга мурожаат қилди:

— Иссиқда қолдан тойдим, салқинда бир оз дам олайлик.

— Жуда соз,— деди Уленшпигель.

Улар чакалакзордаги майса устига ўтиришди, уларнинг олдидан буғулар подаси чопиб ўтди.

— Ҳушёр бўл, Ламме,— деди Уленшпигель ва немис пилта милтигини ўқлади.— Ҳов ана, ҳанузгача ўз шохларини сақлаб қолган, тарвақайлаган гўзал шохини мағрур намойиш қилиб бораётган эракак буғулар; уларнинг ёнида яроқбардордай ўткир шохлари билан уларга мадад беришга тайёр икки ёшли қоматдор, чиройли урғочи буғулар чопиб борапти. Улар ўз қароргоҳига шошиляпти. Энди менга ўхшаб тепкини кўтариб қўй. Оддик! Қари буғу яраланди. Ёшининг сонига тегди. Қани, йиқилгунига қадар уларнинг кетидан қувамиз! Югур, мен билан, сакра, илдавроқ чоп, уч!

— Тентак дўстимнинг яна бир қилиги,— деди Ламме,— буғулар орқасидан қувиш. Қанотсиз учма, бу беҳуда чираниш. Қувиб етолмайсан! Оҳ, нақадар бешафқат ўртоғ-а! Ахир, мен сенга ўхшаган эпчил эмасман-ку. Жиққа терга ботдим, бўтам... шилтаи шалаббо бўлдим, ҳозир гуппа қулайман... Агар ўрмончи сени ушлаб олса, ўзингни дорда кўрасан. Буғулар қиролники-ку. Қўй, қочиб кетаверсин, бўтам, бари бир уларни ушлолмайсан.

— Кетдик,— деди Уленшпигель.— Унинг шохлари барглари қандай шитирлатаётганини эшитяпсанми? Қуюндай шовиллайди-я. Анави ерда ёйилиб ётган барглар, синган ёш ниҳолларни кўряпсанми? Ҳўш, яна битта ўқ еди — бу гал сонидан. Уни мазза қилиб еймиз!

— Ахир, у ҳали қозурилганича йўқ-ку,— эътироз билдирди Ламме.— Бечора ҳайвонлар қочиб кетаверсин. Эҳ, аттанг! Ҳозир йиқилиб, кейин сира ўрнимдан туролмай қолсам керак.

Тўсатдан чор атрофдан уада кийим кийган, қуролланган кишилар чопиб чиқинди. Итлар буғулар изидан вовиллаганича чопиб кетди. Ваҳшиёна қиёфали тўрт киши Уленшпигель билан Ламмени ўраб олиб, уларни қалин ўрмон билан қуршалган пана бир ялангликка ҳайдаб боришди; бу ерда аёллар ва болалар орасида Уленшпигель билан Ламме қилич, қўндоқли ёй, пилта мылтиқ, найза тўппонча, ишқилиб, нима тўғри келса, шу билан қуролланган жуда кўп эракакларни кўришди.

Уларга кўзи тушиши биланоқ Уленшпигель савол берди:

— Кимсизлар? «Листовиклар» эмасмисизлар? Ёки таъқибдан қочиб жамоа бўлиб яшаётган «ўрмон биродарлари» мисиз?

— Биз «ўрмон биродарлари» миз,— деди гулхан ёнида ўтирган ва товада қуш гўшти қовураётган бир чол.— Ўзинг кимсан?

— Мен гўзал Фландрияданмай,— деди Уленшпигель— Мен расом, деҳқон, дворян, ҳайкалтарош — бир йўла ҳаммасиман. Жаҳонни кезиб, барча улугворлик ҳамда гўзалликни мадҳ этаман, тентаклик устидан роса куламан.

— Агар сен кўп жойларни кезган бўлсанг,— деди чол,— гентликлар сингари Shild ende Vriendt — «Қалқон ва дўст» дея олсанг керак. Агар айтолмасанг сен сохта фламандлик бўласан ҳамда нариги дунёга жўнайсан.

— Shild ende Vriendt,— деди Уленшпигель.

— Сен-чи, бақалоқ?—чол Ламмега мурожаат қилди.— Нима билан шуғулланасан?

— Мен ўз мулкимни, чорбоғларимни, ферма, хуторларимни еб-ичиб, хотинимни излаб ҳамда ҳамма ерда дўстим Уленшпигелга эргашиб юрибман.

— Агар сен шунчалик кўп кезган экансан, унда Лимбургдаги веертликларнинг лақаби қанақалигини биларсан?

— Буни билмайман,— деди Ламме.— Лекин сиз менга бир нарсани, хотинимни уйдан ҳайдаб юборган ярамаснинг исмини айтиб беролмайсизми? Унинг отини айтинг, турган жойида жонини оламан.

— Бу дунёда икки нарса борки,— деди чол,— у ҳеч қачон қайтиб келмайди: сарфланган пул билан меъдасига текканимиз учун қочиб кетган хотинлар.

Сўнг у Уленшпигелга юзланди:

— Сен Лимбургдаги веертликларнинг лақаби қанақалигини биласанми?

— Скат балигини афсун қилувчилар,— деди Уленшпигель.— Чунки бир куни балиқчининг аравасидан битта скат балиғи тушиб қолади, ерда ирғишлаётганини кўрган кампирлар уни шайтон деб ўйлашади. «Юринглар, руҳонийнинг ҳузурига борайлик, балиққа ўрнашиб олган шайтонни ҳайдаб юборсин»,— дейишади кампирлар. Руҳоний афсун ўқиб, балиқни тинчитади, уни олиб веертликларни дуо қилиб бошлаб қорнини тўйғизади. Худо қонхўр қиролнинг бошига ҳам шу кунни солсин.

Шу пайт ўрмонда итларнинг вовиллагани эшитилди. Дарахтлар орасида қуролли кишилар ҳайвонларни ҳуркитиш учун бақириб-чақириб югуришарди.

— Мен отган буғулар,— деди Уленшпигель.

— Биз уларни еймиз,— деди чол.— Лимбург вилоятидаги эндховенликларнинг лақаби нима?

— Лўкидончилар,— деди Уленшпигель.— Бир куни душман уларнинг шаҳри остонасига етиб келганда, улар шаҳар дарвозаларини бекитиб, сабзидан лўкидон тиқиб қўйишади.

Гозлар келиб, сабзига ташланишиб, уни чўқиб еб қўяди, душман эса Эндховенга кириб олади. Виждон эркинлиги тарафдорларига чириётган турма лўкидонларини чўқилаб парчалаб ташлаш учун темирдан тумшуқ керак бўлади.

— Агар худо ёр бўлса, бизга ким ҳам қарши бўларди?— деди чол.

— Анави итларнинг вовиллаши, одамларнинг бақриши, шохларнинг синиши ўрмондаги чинакам бўрон,— деди Уленшпигель.

— Буғу гўшти ҳам ширин бўладими?— деб сўради Ламме товага тикилиб.

— Ҳайдовчиларнинг бақриғи яқиндан эшитиляпти,— деди Уленшпигель Ламмега.— Итлар ҳам яқинлашиб қолди. Шовқинни қаранг! Буғу, буғу! Узингга эҳтиёт бўл, бўтам!.. Вой, вой, аҳмоқ ҳайвон-э! Бақалоққина дўстимни това, кўза, қозон, кастрюль, гўшт парчалари орасига думалатиб кетди-я! Ана, қўрқувдан жонини ҳовучлаб аёллар билан қизлар ҳам қочишмоқда. Сендан қон оқяптими, бўтам?

— Мени масхара қиляпсанми, аблаҳ!— деди Ламме.— Ҳа, қон оқяпти, буғу шохи билан сонимга калла қилди. Қара, шимим билан сонимнинг дабдаласи чиқиб кетибди. Ажойиб қовурдоқ бўлса ерда сочилиб ётипти-я! Эҳ, ҳамма қоним оқиб битадиган бўлди.

— О, бу буғу мусибатни олдиндан кўрадиган табиб экан,— деди Уленшпигель.— У сени зарбадан сақлаб қолди.

— Уят сенга, ҳой бағритош аблаҳ!— деди Ламме.— Энди сен билан бирга юрмайман. Манави яхши одамлар орасида қоламан. Наҳотки шунчалик инсофсиз бўлсанг? Мен бўлсам бўронда, совуқда, ёмғирда, дўл ҳамда шамолда, жоним эриб кетадиган даражадаги жазирамада орқангдан итдек эргашиб юрибман-а!

— Яранг унчалик эмас,— деди Уленшпигель.— Унга дарров қуймоқ бос, ҳам малҳам, ҳам қовурдоқ бўлади. Лувенликларни нима деб аташларини биласанми?.. Кўрдингми, билмайсан, бечора дўстим. Майли, зорланмаслигинг учун айтиб бераман. Уларни сигирларни отувчилар дейишади. Кунларнинг бирида улар шундай аҳмоқ бўлишибдики, сигирларни душман аскарлари гумон қилишиб, уларга қараб қарсиллатиб ўқ отишаверибди. Биз бўлсак, гўшти сассиқ, териси фақат ноғорага ярайдиган испан эчкиларига ўқ узяпмиз.

— Мени ўз ҳолимга қўй,— деди Ламме.— Уйдирмаларингга тупураман. Мени тинч қўй.

— Эҳтиёт бўл,— деди Уленшпигель,— итларнинг вовиллаши тингани йўқ ҳали. Аксига олиб баттароқ авж қиляпти.

бургу ҳам чалиняпти. Буғудан эҳтиёт бўл! Келяпти! Бургу чалиняпти!

— Улжага чақиришяпти,— деди чол.— Қовурдоғингга қайтавер, Ламме: буғу ўлдирилди.

— Ажойиб овқат бўлади-да,— деди Ламме,— сиз мени меҳмонга таклиф қиласиз — ахир, сизни деб чакана уринмадим ўзиям, қуш гўшти сели билан жуда мазза бўлади-да. Озгина ғижирлайди, лекин бунга қум айбдор, чунки анови лаънати буғу чошиб ўтаётиб, камзулим, сонимни йиртиб, гўштни ҳам ерга тушириб юборди-да. Ўрмончилардан қўрқмайсизларми?

— Биз кўпчиликмиз,— деди чол,— уларнинг ўзи биздан қўрқишади, безовта қилгани журъат этишолмайди. Изқуварлар билан судьялар ҳам. Халқ бизни яхши кўради, чунки уларга ҳеч қандай зиён етказмаймиз. Испан қўшинлари бизни қуршаб олгунга қадар бу оламда бир оз яшаб турамыз. Агар қуршовда қолиш тақдирда бўлса, ҳаммамиз: эркагу аёл, қизу йигит, чолу гўдаклар ҳаётимизни қимматга берамиз, қонхўр герцогнинг қўлида минг турли азоб-уқубатларни чеккандан кўра, таслим бўлмасдан, бир-биримизни ўлдириб қўя қоламиз.

— Қуруқликда жаллодлар билан урушадиган пайтлар ўтиб кетди. Эндиликда унинг кучларини денгизда тор-мор келтириш керак. Брюгге, Гейст ва Кнокке орқали Зеландия оролларига боринглар,— деди Уленшпигель.

— Пулимиз йўқ,— деб жавоб қилди чол.

— Мана сизга шаҳзодадан минг червон,— деди Уленшпигель.— Сув йўллари — ирмоқ, канал, дарёларни ёқалаб боринглар. Биқинига «И. А.» деб ёзилган кемаларни учратасизлар, шунда бирорталарингиз тўрғай бўлиб сайранг. Бунга жавобан хўроз бўлиб қичқиришади, ана ўшанда дўстлар орасида бўласиз.

— Шундай қиламыз,— дейишди улар.

Ўлдирилган буғуни арқон боғлаб кўтариб олган овчилар итлари билан бирга етиб келишди. Ҳамма гулхан атрофига ўтирди. Эркак, аёл ва болалар бўлиб олтмиш чоғли одам бор эди. Улар халталаридан нон, қинларидан пичоқ чиқаришди.

Буғунинг териси шилиниб, ичи ағдарилиб, нимталаниб, бошқа майда илвасинлар билан бирга сихга тортилди. Овқатдан кейин Ламме дарахтга суюнганча, бошини кўксига эгиб, хуррак ота бошлади.

Қоронғи тушиши билан «ўрмон биродарлари» ертўлаларга

кириб яширинишди, Уленшпигель билан Ламме ҳам уларга эргашишди.

Қурулланган соқчилар қароргоҳни қўриқлаб қолишди. Уленшпигель қуруқ чўкиртақларнинг улар оёғи остида чирсиллаб синганини эшитиб ётарди.

Эртаси куни у Ламме билан йўлга тушди.

— Бахтинг ёр бўлсин! Албатта денгизга борамиз,— деб қолишди қароргоҳдагилар.

XXXII

Ламме Гарлебекеда яна талайгина қуймоқ қилиб олди, ундан йигирма еттитасини еб, ўттизтасини саватга солди. Уленшпигель эса қафасларини кўтариб борарди. Кечқурун улар Кортрейкка етиб келишди. Жилис ван ден Энденинг «Асалари» меҳмонхонасига тушишди, тўрғай овозини эшитган меҳмонхона эгаси ўша заҳотиёқ уларга пешвоз чиқди.

Улар бу ерда роса ҳузур қилишди. Меҳмонхона эгаси шаҳзоданинг хатини ўқигач, Уленшпигелга унга элтиб бериш учун беш юз червон берди, дўстларни меҳмон қилиб егизган курка гўшти, ичкизган пиволари учун ҳақ олишни истамади. У Кортрейкда қонхўрларнинг изқуварлари қайнаб-бижғиб ётганини, шунинг учун оғизларига эҳтиёт бўлишларини таъинлаб, огоҳлантириб қўйди.

— Биз уларни таниймиз,— деди Уленшпигель билан Ламме.

Шундан кейин «Асалари»дан чиқишди.

Ботаётган қуёш шўъласига чўмган томлар олтиндай товланар, аргувон дарахтларида қушлар сайрар, хотинлар остоналарида туриб валақлашар, болалар тупроқ ўйнашар, Уленшпигель билан Ламме эса кўчаларда бемақсад кезишарди.

— Мен ван ден Эндедан,— деб тўсатдан гап бошлади Ламме,— хотинимга ўхшаган аёлни учратган, учратмаганини сўрадим, унинг қанақалигини тавсифлаб бердим. Гапимни эшитиб, шаҳардан ташқарида, Брюггега борадиган йўл бўйида Стевен деган кампирнинг «Камалак» номли майхонасида худди унга ўхшаган аёлни кўрганини айтди. Мен ўша ёққа кетялман.

— Мен ҳам етиб бораман,— деди Уленшпигель,— ўша ерда учрашамиз. Шаҳарни томоша қилмоқчиман. Мабодо хотинингни учратиб қолсам, дарҳол ҳузурингга юбораман. Ван ден Энденинг гапини эшитдинг-а? Жон керак бўлса тилингга эҳтиёт бўл.

— Чурқ этмайман,— деди Ламме.

Уленшпигель кайфи чоғ шаҳар кеза бошлади. Қуёш ботди, дарҳол қоронғи тушди. У «Камалак»ка етиб борди. Бу ерда чит кўйлак кийган бир неча қиз меҳмонларга хизмат қилишарди.

Бирдан у бурчакдаги шам ёқиб қўйилган стол ёнида слди-га гўшт ва пиво қўйиб ўтирган Ламмени кўриб қолди.

Ламме Уленшпигелни кўриб, ўрнидан турди-ю, ирғишлаганича қичқириб юборди.

— Худога шукур! У дўстим Уленшпигелни қайтиб берди. Ҳой бека, ичимликдан келтир!

Уленшпигель ҳамёнини чиқариб бақирди:

— Ҳамён бўшамагунча ичамиз!

Червонлар жаранглади.

— Худога шукур!— деб бақирди Ламме ва чаққонлик билан ҳамёни унинг қўлидан тортиб олди.— Сен эмас, мен тўлайман. Бу менинг ҳамёним.

Уленшпигель ҳамёни тортиб олмоқчи бўлди, лекин Ламме маҳкам чангаллаб олганди, улар ҳамёни талашипар экан, Ламме бўлиб-бўлиб шивирлай бошлади:

— Қулоқ сол... қулоқ сол... бу ерда изқуварлар бор экан... тўрт киши... Ташқаридаги иккитаси сеники... буюғи меники... бу ердан чиқиб кетмоқчи бўлдим-у... эплотмадим... Стевен кампир айғоқчи!..

Уленшпигель унинг гапларини эътибор билан тингларкан, олишишда давом этди ва бақирди:

— Ҳамёнимни бер, аблаҳ!

— Ололмайсан,— деди Ламме.

Улар бир-бирига ёпишганча ерда думалай бошлашди, бу орада Ламме Уленшпигелга ўз ахборотларини шипший бошлади.

Тўсатдан «Асалари»нинг хўжайини ёнида еттига одам билан кириб келди, лекин уларни танимаган қилиб кўрсатарди ўзини. У хўроз бўлиб чақирди. Уленшпигель унга жавобан тўрғай бўлиб сайради.

— Булар ким?— сўради кампирдан «Асалари»нинг хўжайини муштлашаётганларни кўрсатиб.

— Иккита такасалтанг, дорга осилмасларидан олдин, уларнинг бемазагарчиликларига йўл қўймай, ажратиб қўйган маъқул.

— Қани, бирортанг ажратиб кўр-чи,— деб бақирди Уленшпигель,— каттакон тош билан меҳмон қилмай яна!

— Шунақа! Каттакон тош билан зиёфат қиламиз,— деб такрорлади Ламме.

— «Асалари»нинг хўжайини бизни қутқаради,— шивирлади Уленшпигель Ламменинг қулоғига.

Хўжайиннинг бу чинакам олишув эмаслигига ақли етди ва дарҳол ўзи ҳам муштлашишга қўшилишиб кетди.

— Сен халоскоримизмисан?.. Қандай?..— деб шивирлаб сўрашга улгурди Ламме ундан.

«Асалари» хўжайини атрофдагиларни чалғитиш учун Уленшпигелнинг грибонидан сиқиб силкитди ва секин шивирлай бошлади:

— Етти азамат сен томон... бақувват йигитлар... қассоблар... Мен кетяпман... шаҳарда отнинг қашқаси бўлиб қолганман. Кетганимдан кейин ҳаммаёқни остин-устун қилиб ташланглар...

— Ҳали шунақами, мана сенга,— деди Уленшпигель ўридан туриб уни бир тепаркан.

У ҳам Уленшпигелга тепки билан жавоб қилди.

— Қаттиқ уряпсан, ҳой бақалоқ,— деди Уленшпигель.

— Дўлдай мушт ёғдирыпти-я,— деди унинг ёлғондакам душмани ва ҳамённи тортиб олиб, Уленшпигелга берди.

— Фирибгар,— деди Ламме,— ичган пивонинг ҳақини тўлаб қўй! Пулинг яна қўлингда-ку энди.

— Тўлаб бўпман, сендақа аблаҳни қара-ю!— деди Уленшпигель.

— Вой, юзсизлигини қаранг-у, буни!— деди кампир.

Стевеннинг ёши олтмишдан ошган, юзи сўлиган олмага ўхшаган, заҳри томиб турадиган бир кампир эди. Бурни бойқушнинг тумшугидай юзида диккайиб турарди. Кўзларида совуқ очкўзлик нури чақнарди. Қурқшаган оғзидан иккита сўйлоқ тиши чиқиб турарди. Чап юзида каттакон, қип-қизил нори бор эди.

«Асалари»нинг хўжайини озгина ичиб, ҳақини тўлаб чиқиб кетди. Қассоблар кампирга ва унинг изқуварларига афтларини бужмайтиришиб, улар билан бир фикрда эканликларини ишора қилишди.

Улардан бири имо-ишора билан Уленшпигелнинг аҳмоқ эканлигини, уни ҳозир болашини билдирди. У кампирга тилини чиқариб кўрсатди; кампир сўйлоқ тишларини иржайтириб хахолаб кулди. Лекин шу пайт ҳалиги йигит Уленшпигелнинг қулоғига: «Ҳаммасини абжағини чиқарамиз!»— деб шивирлади. У изқуварларни кўрсатиб, баланд овоз билан деди:

— Муҳтарам реформат, ҳаммамиз сенинг томонингдамиз! Овқат ҳамда вино билан бизни яхшилаб сийлагин.

Кампир шарақлаб кулди, Уленшпигель тескари қараганда кампир тилини чиқариб кўрсатди.

Ҳамма изқуварлар, қассоблар ва қизлар Уленшпигелга тилларини кўрсатиб, уни масқара қилиб кула бошлашди. Ғазаби келганидан юзи хўрознинг тожисидай қизариб кетган Ламме ғар-ғар терлар, лекин бир оғиз ҳам гапирмасди.

— Қани, бизга овқат билан ичимлик бер,— дейишди қассоблар билан изқуварлар.

— Ҳой Стевен!— Уленшпигель кампирга мурожаат қилди ва яна червонларини жиринглатди.— Бизга овқат, жарангдор қадаҳларда вино бер.

Қизлар яна шарақлаб кулишди, кампир яна сўйлоқ тишларини иржайтиб кулди.

Лекин ертўлага ва ошхонага тушиб чўчқа гўшти, сосиска, кўймоқ билан қон қолбаса ҳамда жарангдор қадаҳларни олиб чиқди: қадаҳларнинг жарангдор деб айтилишининг боиси шунда эдики, уларнинг оёғи бўлиб, сал қимирлатса қўнғироқдай жарангларди.

— Ким оч бўлса — есин, ким ташна бўлса — ичсин,— деди Уленшпигель.

Изқуварлар, қизлар, қассоблар ва кампир унинг бу гапини маъқуллаб шивирлашишди ва қарсақлар билан жавоб қилишди. Кейин ҳамма ўтирди: Уленшпигель, Ламме ва қассоблар каттақон фахрли стол атрофига, изқуварлар иккита кичикроқ стол атрофига ўтиришди. Улфатлар чапиллатиб овқат ейишга ва ичишга тушишди; кўчадаги иккита изқуварни ҳам ўртоқлари ичишга чақирди. Уларнинг қўлидаги халталарда арқон ва занжирлар кўриниб турарди.

— Пулини тўламасдан ҳеч ким кетмайди,— деди кампир масқараомуз тилини чиқариб.

У ҳамма эшикларни бекитиб, калитини чўнтагига солди.

— Хўш,— деди кампир,— художўйларни шилувчи жаноби Уленшпигель, энди ҳақини тўларсиз-а?

Ламме бир нарса демоқчи бўлиб оғиз жуфтлаган эди, Уленшпигель имо билан индама деди ва кампирга жавоб қилди:

— Биз слдиндан пул тўлаймиз.

— Бўлмаса пулни меросингдан оламан!

— Сиртлонлар ўлаксалар билан тирикчилик ўтказди.

— Шундай,— деб қичқирди изқуварлардан бири,— мана шу иккаласи художўйларни талаб, уч юз флориндан кўп пулини олишган.

— Ичамиз,— дейишди изқуварлар.

— Парвардигорим шарафига! Ичамиз!— деди кампир.— Эшиклар қулфлоглиқ, деразалар берк, қушчалар қафасда.. ичамиз!

— Ичамиз!— деди Уленшпигель.
— Ичамиз!— деди Ламме.
— Ичамиз!— деди еттовлон.
— Ичамиз!— деди изқуварлар.
— Ичамиз! Нима бўлса бўпти-да!— қичқирди Уленшпигель.— Зиёфат муваффақиятли ўтсин учун энг яхши винолар берилсин.

Кампир вино келтирди. Изқуварлар еб-ичиб ўтираверишди. Уленшпигель, Ламме ва қассоблар ўз столларида ўтириб ичишди. Кампир сўйлоқ тишларини иржайтиб кулар ва синчада осиглиқ турган ҳар бири бир қадоқдан келадиган, бештаси бир бойламдан боғланган шамларни кўрсатарди.

— Гулханга бораётганда қўлга шам ушлаб олинади,— деди кампир Уленшпигелга.— Биттасини ҳадя қилайми сенга?

— Ичамиз!— деди Уленшпигель.

— Ичамиз,— деди еттовлон.

Тўсатдан Уленшпигель ўз қадаҳининг оёғини столга уриб тақиллатди, кейин кигиз босувчилар жунни босиш учун бир меъёрда аста ургандай, у ҳам қўли билан столга шапиллатиб уриб қўйди.

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди!— деди Уленшпигель.

Кўнгил очувчилар норози бўлса ана шундай деб қичқирди Фландрияда.

Уленшпигель ичди, қадаҳини столга уриб жаранглатди ва:

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди!— деди.

Ундан кейин қассоблар ҳам шундай қилишди.

Ҳаммаёқ жимиб қолди: кампир хато қилганини билди.

— Анови еттовлон биз томонда эмасми?— дейишарди изқуварлар.

Лекин қассоблар кўз қисишиб, сизлар томонда, деб имо қилишди ва Уленшпигелнинг кетидан тобора баланд овоз билан:

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди! Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди!— деб такрорлайверишди.

Кампир ўзини дадил туттиш учун ичаверди.

Уленшпигель яна бир меъёрда столга шапатилай бошлади. Қассоблар ҳам шундай қилишди. Стаканлар, кружкалар, ликоплар, шишалар, қадаҳлар стол устида рақсга туша бошладди, ерга тушиб сина бошлади. Бутун қолганини синдириш учун яна столга олиб қўйишарди, бир меъёрда даҳшатли, ваҳимали жаранглаш авж олаверди:

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди!

— Войдод,— деб жар солди кампир,— улар бу ердаги ҳамма нарсани уриб синдиришади!

Даҳшатдан унинг иккала сўйлоқ тиши баттарроқ иржайиб кетди.

Уленшпигель, Ламме ва еттовлоннинг жазаваси тутиб, қони қайнаб кетди.

Улар таҳдид солувчи куйни куйлаб, қўлларидаги қадаҳларни сингунга қадар бир меъёрда столга ураверишди; скамейкаларга миниб олиб; ёнларидан узун пичоқларини чиқаришди. Уларнинг қўшиғи шундай кучайиб кетдики, хонанинг деразалари ларзага келди. Улар дарғазаб иблислардай стол атрофи ва уй ичини айланишаверди ва ҳадеб:

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди!— деб такрорлай-веришди.

Шу пайт қўрқувдан қалт-қалт титраб изқуварлар ўринларидан туришди ва арқон ҳамда занжирларига ёпишишди. Лекин Уленшпигель, Ламме ва қассоблар пичоқларини яшириб, курсиларни кўтаришиб, худди таёқ ўйнатгандай бошлари узра айланттиришиб, хона ичида югуришди ва уларни ўннга, сўлга улоқтира бошлашди.

Улар мебель, ойна, шкаф, кружка, ликоп, стакан, қадаҳ, шишаларни — хуллас ҳамма нарсани синдиришди, изқуварларни аёвсиз дўппослашди ва муштлаш оҳангига мослаб:

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди!— деб куйлашаверди.

Қассоблар билан Ламме чўри қизларга: «Сизларга тегмаймиз», дейишди ва уларнинг ёрдамида қалтираб турган изқуварларни аргамчи, занжирлар билан боғлаб ташлашди. Улар заррача бўлсин қаршилик кўрсатишга журъат этолмадилар, чунки «Асалари» хўжайини танлаб олган қассоб йигитлар жуда бақувват бўлиб, изқуварларни пичоқ билан қийма-лаб ташлашлари мумкин эди.

Уленшпигель, Ламме ва еттовлон тинмасдан, бир меъёрда:

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди!— деб куйлайверишди.

Кейин Уленшпигель уларга қўшиқни паст овоз билан айтишга ишора қилди, секин айтилаётган қўшиқ садолари остида изқувар ва чўриларга шундай деди:

— Кимки ёрдам сўраб бақирса, ўша заҳоти сўйиб ташланади.

— Сўйиб ташланади!— такрорлашди қассоблар.

— Биз чурқ этмаймиз,— дейишди қизлар.— Бизга тегма, Уленшпигель!

Қассоблар секин, бир меъёрда куйлашарди:

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди!
Кампир ҳам миқ этмайман деб ишонтирди. Изқуварлар ҳам шундай деб ваъда беришди.

Уленшпигель давом этди:

— Сизлар бизнинг ҳукмимиздасизлар. Тун қоронғи, дарё ёқин, борди-ю сизларни унга улоқтирадиган бўлсак, чўкиб кетишинглар ҳам осон. Кортрейк дарвозалари берк. Мабодо тунги соқчилар шовқинни эшитган бўлса ҳам... жойидан жилишмайди, чунки улар жуда ялқов, саховатли фламандрлар тўпланиб олиб, стакан ҳамда шишаларнинг қувноқ жаранги остида майхўрлик қилишяпти, деб ўйлашади. Шунинг учун дамингизни чиқарманг, ўз ҳокимларингиз қаршисида гинг демай туринг.

Кейин у қассобларга мурожаат қилди:

— Сизлар гёзларга қўшилмоқчисизлар?

— Келганингни эшитиб, йўлга тушдик.

— У ердан денгизга қараб юрасизларми?

— Ҳа.

— Бўшатиб юборсак изқуварлар орасида бизга хизмат қиладигани йўқми?

— Улардан иккигаси — Никлас билан Иоос бечора реформаторларни ҳеч қачон таъқиб қилмаган.

— Биз ҳалол одамлармиз, — дейишди Никлас билан Иоос.

— Мана сизга йигирма флорин, — деди Уленшпигель. — Чақимчиликларинг учун оладиганларингдан икки баравар кўп.

— Йигирма флорин? — деб қичқириб юборишди бошқалари. — Йигирма флорин оладиган бўлсак, биз ҳам шаҳзодага хизмат қилишга тайёرمىз! Қирол зиқналик қилиб кам тўлашпти. Агар ҳар биримизга шу пулнинг ярмини берсанг, нима ни хоҳласанг, судьяга шуни кўрсатамиз.

Қассоблар билан Ламме ҳамон:

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди! Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди! — деб куйлашарди аста.

— Кўп нарсани валдираб қўймасликларинг учун сизларни қўл-оёқларинг боғлиқ ҳолда гёзларнинг ҳузурига олиб боришади. Денгизга борганда ўн флориндан оласизлар, унғача тиз аминмизки, сафар ошхонаси сизларнинг иссиқ-совуғингизга қараб туради. Агар ишончга лойиқ одамлар бўлсангиз қолган улушингизни ҳам оласиз. Қочишга уринсангиз дорга осиласиз. Борди-ю қочиб кетолсангиз, фақат арқондан қутуласиз, лекин пичоқ тигидан қочиб қутулолмайсиз.

— Ким бизга яхши тўласа, ўшанга хизмат қиламиз,— дейишди улар.

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди!— деб такрорлашарди Ламме билан қассоблар столга қадаҳ ҳамда ликоп сиқиқларини уришаркан.

— Кампир билан чўриларни бирга олиб кетасизлар,— деди Уленшпигель.

Қассоблар изқуварлар, кампир ва чўриларни ўзлари билан олиб, йўл-йўлакай:

— Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди! Қадаҳлар жаранглайдиган вақт етди!—деб куйлаб боришарди.

Саҳар пайтида қароргоҳга етиб келишди ва тўрғай бўлиб сайрашди. Хўроз чақирғи уларга жавоб берди. Қизлар билан изқуварлар қаттиқ назорат остига олинди. Кампир эса дорга осилди, сўнг ўрмонга дафн қилинди.

Бу орада Уленшпигелдан йўл-йўриқ олган иккита изқувар Кортрейк қалъа назоратчиси ҳузурига жўнашди, чунки Стевен уйдаги беадаблик ва ур-йиқит сабабчилари судга беришга лойиқ эди. Улар қалъа назоратчисига бўлиб ўтган ҳамма ҳодисани батафсил гапириб шундай дейишди:

— «Камалак»ка кўнгил очгани кирган Уленшпигель ҳамда унинг содиқ дўсти Ламме Гудзак ҳеч қачон ваъзхонларнинг қотили бўлмаган. Уларнинг қўлида герцогнинг ўзи қўл қўйган паспортлар бор, буни ўз кўзимиз билан кўрдик. Ҳақиқий айбдорлар гентлик иккита савдогар: биттаси ориқ, бошқаси бақ-бақалоқ, улар Стевен кампирнинг уйини талаб Францияга қочиб кетишган. Агар ҳамшаҳарлари бўлмиш еттита бақувват қассоб ёнларини олмаганда уларни тутиб олардик. Улар бизни боғлаб қўйишди, Франция чегарасига етгандан кейингина бизни қўйиб юборишди. Мана арқон излари. Орқаларидан тўртта изқуваримиз бораётир, уларни тутиб олиш учун мадад кутишяпти.

Қалъа назоратчиси ҳалол хизмати учун мукофот тариқасида уларнинг ҳар бирига икки дукатдан пул ва янги кийим берди.

Кейин у Фландриянинг олий трибуналига, Кортрейк оқсоқоллар судига ва бошқа судларга хат ёзиб, ҳақиқий қотиллар топилганини маълум қилди.

Уларга бутун тафсилотлар ҳақида ахборот берди.

Бу ҳол олий трибунал судини ва бошқа судларни талва-сага солди.

Ўта сезгирлиги учун қалъа назоратчисига мақтов сўзлари айтилди.

Уленшпигель билан Ламме эса Лей дарёси бўйлаб олдинга — Гент томонга тинчгина йўл олишди. Улар Брюггега жўнашди, Ламме у ердан хотинини топиш илинжида эди. Сўнг Даммега қараб юришди, Уленшпигель ақлдан озган Катлина ҳузурида ғамгин ҳаёт кечираётган Нелени кўришдек ширин ҳаёл оғушида олдинга ошиқарди.

XXXIII

Анчадан бери Даммеда ва унинг атрофларида кўз кўрмаган, қулоқ эшитмаган ёвузликлар юз бера бошлаганди. Қиз, ўғил ва ёки кекса одам чўнтагида пули билан Ерюгге, Гент ёки Фландриянинг бошқа бир шаҳарига йўлга чиқадиган бўлса, албатта йўлдан уларнинг ўлигини топишарди. Жасадлар қип-яланғоч қилиб ечинтирилган, бўйинлари ҳаддан ташқари узун тиш билан ғажилган, умуртқа суяклари синган бўларди.

Табиб ва саргарошлар бу тишлар баҳайбат бўрининг тиши деган фикрга келишди. «Эҳтимол,— дерди улар,— кейинроқ ўғрилар келиб, бўри қурбонларини талаб кетишса керак».

Бироқ ҳар қанча қидиришларга қарамай ўғриларни тутиб бўлмади, бўри эса кўп ўтмай бутунлай унутиб юборилди.

Йўлга ўзига ишониб соқчисиз чиққан кўпгина номи улуг кишилар ном-нишонсиз кетишаверди, чунки уларга нима бўлганини билиб бўлмасди; бирор деҳқон эрта саҳарда ишга кетаётиб, ўз ерида бўри изларини кўрган, ити эса ерни ковлаб одам жасадини топиб олган, жасадларнинг бўйни, қулоғининг орқасида, баъзида оёғида, ишқилиб, орқа томонида бўри тишининг изларини кўрган пайтлар ҳам бўлиб турди. Ҳаммавақт уларнинг бўйин умуртқаси ёки оёғи синган бўлади.

Шунда деҳқон даҳшатли хабар билан судья ҳузурига чопиб келарди, у ўлдирилган одам жасади топилган жойга суд котиви, иккита оқсоқол, иккита табиб билан йўл оларди. Уша заҳоти пухта текшириб, баъзида (агар қуртлар жасаднинг юзини еб битирмаган бўлса) ўлдирилган одамнинг мартабасини, исми ва лақабини ҳам билиб олишарди, бироқ очликдан одамларни еб кетадиган бўри ўлдирилган одамнинг бир парча ҳам гўштини емаганидан улар ажабланишарди.

Дамме аҳолиси даҳшатли ваҳимага тушган, улардан ҳеч ким кечаси соқчисиз шаҳар ташқарисига чиқмасди.

Бир неча қўрқмас аскарларни кечаси ҳам, кундузи ҳам қум тепаларга ва денгиз бўйларига бўрини қидиргани юбориб кўришди.

Бир куни аскарлар Гейстан унча узоқ бўлмаган қум тепада ўтиришарди. Улардан бири ўз кучига ишониб, пилта милтигини олиб, улардан ажралиб, якка ўзи қидирмоқчи бўлди.

Бошқалар қаршилиқ кўрсатишмади, чунки унинг ботирлигига, яхши қуроолланганига, агар учратиб қолса бўрини албатта ўлдиражагига ишонишарди.

Улар дўстлари узоқлашиши биланоқ гулхан ёқишди, сувдонларидаги арақдан ичиб, соққа ўйнашга тушишди.

Ахён-ахёнда ўртоқлари кетган томонга қичқириб ҳам қўйишарди:

— Қайтавер! Бўри қўрқди! Кел, ичамиз!

Лекин у жавоб қайтармасди.

Тўсатдан улар киши жон талвасасида бақирганга ўхшаган қичқариқни эшитишди ва овоз келган томонга бир-биридан ўзиб чоғиб кетишди.

— Бўш келма! Биз ёрдамга кетяпмиз!

Лекин улар ўртоқларини дарҳол топа олмадилар, чунки бирови овоз даладан келди деса, бошқаси қум тепадан келди дерди.

Ниҳоят фонус билан дала ва қум тепаларни излаб, ўртоқларининг жасадини топишди, орқа томондан унинг қўл-оёқлари ғажилган, бошқа қурбонларники сингари бўйни синдирилган эди.

У осмонга қараб ётар, жон аччиғида шамширини маҳкам чағаллаб олган эди. Пилта милтиқ ерда ётарди. Ёнидан учта бегона бармоқни топиб, уни оливолишди. Шерикларининг сумкаси ўғирланган эди.

Улар ўртоқларининг жасадини кўтариб, шамшири ва пилта милтигини олишиб, ғамгин, ғазабнок ҳолда шаҳар қалъасига қайтишди.

Қалъада уларни судья котиб, иккита оқсоқол ва иккита табиб билан кутиб олди.

Бармоқлар текширилганда у ҳеч қачон меҳнат билан шуғулланмаган чол одамнинг қўли эканлиги аниқланди, чунки бармоқлар силлиқ, тирноқлари узун, худди судья ва черков руҳонийлариникига ўхшарди.

Эртаси кун судья, оқсоқол, котиб, табиб ва аскарлар раҳматли марҳум ғажилган жойга етиб боришди ва у ерда кўкатлардаги қон томчиларини, денгиз томон бориб, сўнг йўқолиб кетган изларни кўришди.

XXXIV

Уленшигелъ билан Ламме Брюгге канали бўйида юмшоқ шляпасига учта пат суққан, Гент томонга шитоб билан от суриб кетаётган кишини учратишди.

Уленшпигель тўрғай бўлиб сайради, отлиқ киши тўхтаб, хўроз қичқириги билан жавоб қилди.

— Ҳой шитоб билан кетаётган отлиқ, бирор маълумот олиб кетясанми?— сўради Уленшпигель.

— Муҳим маълумот билан кетаётирман,— деди отлиқ.— Француз адмиралли де Шатъльоннинг маслаҳати билан шаҳзода Эмден ва Шарқий Фрисландиядаги қуролланган, жангга шай турган кемалардан бошқа яна ҳарбий кемалар қуришга буйруқ берди. Шаҳзода бу иш учун ҳамма пулини — эллик минг флориндан ҳам кўпроқ берди.

— Менда ҳам унга олиб бораётган беш юз флорин бор,— деди Уленшпигель.

— Уни денгизга элтиб бер,— деди отлиқ.

Сўнг яна отини чоптириб кетди.

— У бутун бойлигини берибди,— деди Уленшпигель,— биз фақат ўз жонимизни беришимиз мумкин.

— Хўш, нима бўпти, бу етарли эмасми?— сўради Ламме.— Талон-торож, ўлдиришдан бошқа нарсани эшитамизми ё йўқми? Оранский қулади.

— Тўғри, қулади,— деди Уленшпигель,— эман дарахтидай қулади, лекин эмандан озодлик кемаларини қуриш мумкин.

— Унинг фойдасига,— деди Ламме.— Хўш, энди хавфсирайдиган жойи қолмади, ўзимизга эшак сотиб олайлик. Эгар устида саёҳат қилишни яхши кўраман.

— Жуда соз, эшак сотиб оламиз,— деди Уленшпигель.— Бу жониворларнинг бозори чаққон, яна сотиб юбораверамиз.

Кейин улар бозорга жўнашди, эгар-жабдуғи энг яхши эшакларни сотиб олишди.

XXXV

Брюггега кетиб боришаркан, Уленшпигель Ламмега юзла-ниб гап бошлаб қолди:

— Аскарларни сафарбар қилиш, изқуварларга тўлашга анча пул сарфладик. Сотишдан кўра юз доналаб ейишни афзал кўрганинг қуймоқларни гапирмаса ҳам бўлади. Хуллас, томоғимиз тақиллаб туришига қарамай, ортиқча харажатдан ўзимизни тийишимиз керак. Пулларингни менга бер, умумий хўжалик ишларини ўзим олиб бораман.

— Мен розиман,— деди Ламме ва унга ҳамёнини узатди.— Фақат мени оч қолдириб толиқтирмагин, чунки қанчаллик семиз, йўғон бўлишимга қарамай, тўйимли, мўл-кўл овқат ейишимни унутма. Сен ориқ, ингичка одамсан, очин-тўқин

кунбўйи куйиб-пишиб ҳаракат қилиш балки сенга фойдали-
дир: худди денгиз бўйидаги искабтопарларга ўхшаб ҳаво
ҳамда ёмғир билан қорин тўйдириб юраверасан. Менга кел-
сак, ҳаво қорнимни ғовак қилади, ёмғир очликни авж олди-
риб юборади: менга бошқача овқат керак.

— Ажойиб ёвғонлардан ейсан. Бу овқатларга жиққа мой
қорин ҳам бардош беролмайди: бора-бора пучраяди, энг се-
миз одам ҳам ростмана қотмага айланади. Ҳадемай азиз
дўстим Ламме ўзини вазмин қилиб турган жирлардан қуту-
либ, буғу сингари чаққон югурадиган бўлиб қолади.

— Шўрим қурсин,— деб қичқирди Ламме,— ориқ тақди-
рим мени яна қай йўлларга бошлайди. Мен очман, бўтам! Кеч-
ки овқат вақти бўлди.

Қош қорая бошлади.

Улар Гент дарвозасида ўз паспортларини кўрсатиб, Брюг-
гега киришди, ўзлари учун ярим судан, эшаклар учун икки
судан тўлашга тўғри келди.

Ламме Уленшпигелнинг гапларидан кейин чуқур қайғуга
тушиб қолди.

— Тезроқ овқатланамизми ўзи? — деди у.

— Ҳа,— жавоб қилди Уленшпигель.

Улар томининг учига олтин суви югуртилган чиройли
парракча ўрнатилган «Сирена» карвонсаройига тушишди.

Эшакларини отхонага боғлашди, Уленшпигель ўзи ва
Ламме учун нон, пиво, пишлоқдан иборат кечки овқат буюрди.

Бу камбағаллар овқатини бераётиб, карвонсарой эгаси
масхараомуз жилмайиб қўйди. Ламме эриниброқ чайнаarkan,
суви қочган нон билан янгигина тайёрланган пишлоқни майи-
на гўшти егандай ҳузур қилиб чайнаётган Уленшпигелга гам-
гин назар ташлади. Ламме нимтатир пивосини ҳам истар-иста-
мас ичди. Уленшпигель уни бунчалик азобда кўриб кулиб
юборди. Ошхона ҳовлисида ҳам кимдир кулди, у деразадан
дам-бадам мўралаб қўярди. Уленшпигель мўралаб-мўралаб,
ўзини панага олаётган аёл киши эканлигини сизди. Уленшпи-
гель нафси қонмай ранги оқарган, аянчли қиёфага кирган,
гамгин Ламмега қараб туриб, унга колбаса билан тухум қо-
вурдоқ ёки ловияли димланган гўшт ёхуд бирор иссиқ овқат
буюрмоқчи бўлиб турганида хонага хўжайин кириб келди ва
шляпасини бошидан олиб, шундай деди:

— Агар сиз жанобларга яхшироқ овқат лозим бўлса, иста-
ган нарсани буюришингиз мумкин.

Ламме кўзларини катта очди, кўзидан ҳам оғзи катта
очилди. Уленшпигелга ҳаяжон билан тикилди.

Лекин у:

— Саёҳатчи ҳалфалар унча бой бўлмади,— деди.

— Лекин баъзи ҳолларда,— деди хўжайин,— улар ўзларининг бойлигини ўзлари ҳам сезмай қоладилар,— сўнг у Ламмени кўрсатиб, гапида давом этди: — Мановиндақа қизил юзли йигитларнинг ўзи ҳар нарсадан юқори туради. Хуллас, жаноблар, ейиш ҳамда ичиш бобида нималарни буюрадилар? Ёғ ҳамда гўшти тухум қовурдоқми ёки шу бугун пиширилган рагуми? Ёки ширинликми, оғизга солиш билан эриб кетадиган ахта хўроз гўштини, ёки қайла солинган қовурма гўштини? Антверпен ё Брюгге пивосими, эҳтимол, Бургунд усулида тайёрланган Лувен виносими? Қай бирини олиб келай? Пул тўламайсизлар.

— Ҳаммасини бирданига олиб келавер,— деди Ламме.

Дарҳол стол турли таомлар билан тўлдирилди, Уленшпигель эса ҳар қачонгидан ҳам оч қолган Ламменинг қўймоқ, ахта хўроз, чўчқа гўштига қандай ташланганини, томоғидан литр-литр Антверпен, Брюгге пиволари, Бургунд усулида тайёрланган Лувен винолари қандай ўтиб кетаётганини бажонидил томоша қилиб ўтирди.

У қорнини роса тўйғазиб олгач, кит сингари ҳузур қилиб ҳарсиллаб, оғир нафас ола бошлади, дастурхонда чайнашга арзирли бирор нарса қолмадимикин деб қаради. У қолган-қутган увоқларни ҳам чайнай бошлади.

Ламме ҳам, Уленшпигель ҳам ўзларига дераза орқали кулиб қараб-қараб қўяётган, ҳовлининг дам у-дам бу ерида пилдираб юрган чиройли аёлни кўришмасди. Хўжайин долчин ва шакар солинган қайноқ вино келтирди, улар эса ичишда давом этишди. Ҳатто қўшиқ ҳам айтишди.

Кечки зангдан кейин хўжайин, юқорида ҳар бирингиз учун ажратиб қўйилган энг яхши хоналарга чиқишга майлингиз йўқми, деб сўради. Уленшпигель икковларига битта қазноқ ҳам етарли эканлигини айтишга оғиз жуфтлаган эди, лекин хўжайин:

— Қазноғим йўқ. Сизлар учун бепул иккита хона ажратилган,— деди.

Чиндан ҳам хўжайин уларни мебель ва гиламлар билан жуда яхши жиҳозланган хоналарга кузатиб қўйди.

Уленшпигель кўп ичгани ва чарчаганидан оёғида зўрга турарди; шу сабабли у Ламмени тезроқ ором олишга жўнатди ва ўзи ҳам гушпа ўринга ташлади.

Эртаси куни тушга яқин Ламменинг хонасига кириб, унинг маст уйқуда хуррак отиб ётганини кўрди. Унинг ёнида чиройли сумкача турарди. Уленшпигель уни очса, ичи тўла ол-

тин ва кумуш. У Ламмени уйғотмоқчи бўлиб туртди; Ламменинг уйқуси аста-секин тарқаб, кўзини ишқалади.

— Бу сумкача хотинимники! Оҳ хотиним! Қаерда хотиним?

Кейин гурсиллаганича полга йиқилиб, сумкага кўзёшларини тўка бошлади. Сўнг ўрнидан ирғиб турди, эшикларни очиб, кўйлакчан ошхона бўйлаб кўчага чопаркан:

— Хотиним! Қаерда хотиним?— деб қичқирарди.

Лекин у тезда қайтди, чунки шўх болалар мазах қилишиб унга тош ота бошлаганди.

Уленшпигель уни кийинишга мажбур қилди ва шундай деди:

— Бунчалик ҳасратингдан чанг чиқмасин. У сени ҳанузгача яхши кўради, кечки овқатимиз, ётган хоналаримиз учун ҳам пулни албатта ўша тўлаган, ёнингга пул тўла сумкани ҳам ўша қўйиб қўйган. Кўксимдаги кул бевафо хотин бунақа йўл тутмайди деб айтиб турибди. Йиғлама, ватан озодлиги йўлида жангга олга!

— Брюггеда яна бир оз тўхтайлик,— деди Ламме.— Мен шаҳарнинг ҳаммаёғини ахтариб чиқаман, уни топаман.

— Уни тополмайсан, чунки у сендан яшириняпти,— деди Уленшпигель.

Ламме хўжайиндан изоҳ беришни талаб қилди, лекин у ҳеч нарса айтишни истамади.

Шундай қилиб, улар Даммега қараб жўнашди.

XXXVI

Шу куни қирол Филипп пирожний еявериб бўкиб қолди, шу боисдан у одатдагидан ҳам ортиқроқ тунд эди. У қутисимон чолғу нағмасини чаларди, қутига қамалган мушуклар эса унинг тешикларидан бошини чиқариб турарди. Қирол нағма тугмасини босганда ундаги игналар мушукларга санчилар, бечора жониворлар оғриққа чидаёлмай аянчли миёвларди.

Лекин Филипп кулмасди.

У ўз хаёлида улуғ қиролича Елизаветани¹ қандай қилиб ағдариб, унинг ўрнига Англия тахтига Мария Стюартни²

¹ Елизавета Тюдор — 1558 йилдан 1603 йилгача Англия қироличаси; у протестантка бўлиб, Испанияни қувватсизлантириш ниятида Нидерландияга ёрдам қилган.

² Мария Стюарт (1542—1587) — шотланд қироличаси, католик; Англия тахтига чиқишга урингани учун ўн саккиз йил турмада ўтирган, Елизаветага қарши фитнага қатнашганлиги исбот қилингандан кейин қатл этилган.

Ўтқазиш йўллари изларди. У бу ҳақда қашшоқлашган ва қарзга ботган папага хат ёзди, папа эса бундай улуғ ишга ибодатхоналардаги муқаддас идишларни ҳамда Ватиканнинг¹ хазинасидаги бор нарсани сотишга ҳам бажонидил тайёрман, деган мазмунда жавоб хати йўллади.

Лекин Филипп кулмади.

Қиролнинг буйруғи билан қонхўр герцог Англияга қотиллар юборди. Улар эса... дорга осилдилар.

Филипп эса яна кулмади.

Парвардигор ўзига бино қўйган, папа билан бутун Англия устидан ҳукмронлик қилишни хаёл қилган бу қонхўрни ана шундай алдади. Бу саховатли мамлакатнинг нақадар улуғ ва қудратлигини кўрган қотилнинг зардаси қайнай бошлади. Унинг нурсиз кўзлари бу мамлакатга тинимсиз тикилар, қандай қилиб бўлса-да, уни янчиб ташлаш, кейин эса, энг бой реформаторларни таъқиб қилиб, ўз қурбонларининг меросига эга бўлиб, бутун жаҳонга ҳокимлик қилишни ўйларди тинмай.

Лекин у кулмасди.

Унинг олдига бўйи баланд, бир томони очиқ темир яшикни келтириб қўйишди, яшикнинг ичида сичқон ва каламушлар бор эди. У яшик остига каттакон гулхан ёқиб, бечора жониворларнинг чийиллашларини, ўзларини ҳар ёққа уришларини, ўтда жизгинак бўлиб куйишларини эшитиб, томоша қилиб ҳузур қиларди.

Лекин у кулмасди.

XXXVII

Иссиқ кунлар бошланди; осойишта денгиз томонидан ҳатто шабада эсмасди; Даммедаги канал бўйларида ўсган дарахт барглари билинар-билинемас ҳилпирарди; ниначилар ҳамон ўтлоқлардан силжишмасди. Черков ва аббатлик хизматкорлари далаларда руҳоний ва аббатлар улушини — ҳосилнинг ўн учдан бирини йиғиштиришмоқда. Қуёш тандирдай қизиган мовий осмондан олов пуркамоқда. Зоғорабалиқлар канал сатҳига сакраб, қозондаги сувдай гувиллаб қайнаётган искабтопарларни ушлашади, қаноти узун, тезучар қалдирғочлар эса уларнинг ризқини қийиб чивинларни илиб кетишади. Ер юзасидан қуёш нурларида титраб илиқ буғ кўтарилади. Дамме шаҳрининг руҳонийси дарз кетган кастрюль овозига ўхшаган қўнғироғини чалиб, туш пайти бўлганини, ўримдаги деҳ-

¹ В а т и к а н — папанинг Римдаги қасри.

қонларнинг тушлик овқатга чиқиши мумкинлигини маълум қилади. Аёллар оғзига қўлларини карнай қилиб, эрларини, ака-укаларини, ўғилларини отларини айтиб: Ганс, Питер, Иоос, деб чиқаришади, четан деворлар'устидан уларнинг бошидаги қизил тўрлар лип-лип кўзга ташланади.

Ламме билан Уленшпигель узоқдан Биби Марям жомесининг баланд, қудратли тўрт бурчак қўнгироқхонасини кўришди.

— Бўтам, дардинг ҳам, севгинг ҳам ўша ёқда,— деди Ламме.

Лекин Уленшпигель жавоб қайтармади.

— Кўп ўтмай,— давом этди Ламме,— эски кулбамни, эҳтимол, хотинимни ҳам кўрарман.

Лекин Уленшпигель яна индамади.

— Сен тунд, ҳиссиз одамсан!— деб қичқирди Ламме.— Тошюраксан! Наҳотки оламдаги ҳамма насага ҳиссиз бўлсанг, наҳотки киндик қонинг тўкилган жойнинг яқинлиги, икки жафокаш — бечора Клаас билан бахтсиз Сооткиннинг азиз руҳлари қалбингни юмшатмаса? Бу қанақаси? Сен хурсанд ҳам, ғамгин ҳам эмасмисан? Қалбингни ким бемехр қилиб қўйди? Менга бир қара, қанчалик безовталаниб, қанчалик ҳаяжонланипман, қорнимни титрашини қара... Менга бир қара...

Шу пайт Ламменинг кўзи Уленшпигелга тушди, унинг ранги оқариб кетганини, боши кўксига ҳам бўлиб тушганини, лаби титраб, унсиз йиғлаётганини кўрди.

Сўнг Ламме тилини тишлаб қолди.

Улар шу индамаганларича Даммега етишди ва иссиқдан бўм-бўш бўлиб ҳувиллаб қолган Қарқара кўчасига киришди. Дарвоза остоналарида кулча бўлиб ётган итлар тилларини осилтириб ҳансирарди. Ламме билан Уленшпигель Клаас куйдирилган майдон рўпарасидаги шаҳар ратушаси олдида ўзишди, Уленшпигелнинг лаблари баттар титрарди, кўзидаги ёш қуриб қолганди. Бошқа бир кўмирчига берилган Клааснинг уйи олдига бориб, ичкарига кирди ва уй эгасига савол берди:

— Мени танияпсанми? Шу ерда бир оз турмоқчиман.

— Танидим сени,— деди кўмирчи.— Сен жафокашнинг ўғлисан. Уйга кир, бу ерда истаганингча яшайвер.

Уленшпигель ошхонага, сўнг Клаас билан Сооткиннинг хонасига кирди ва ўша ерда қон-қон йиғлади.

У пастга тушганда кўмирчи шундай деди:

— Мана нон, пишлоқ, пиво. Қорнинг оч бўлса е, ташна бўлсанг ич.

Уленшпигель ишора билан оч ҳам, ташна ҳам эмаслигини билдирди.

Шундан кейин Уленшпигель эшагини етаклаб, ўз эшагини миниб олган Ламме билан бирга кетди.

Шу аҳволда улар Катлинининг кулбасига етишди, эшакларини боғлаб, ичкарига киришди. Тушки овқат пайти эди. Стол устида идиш тўла қўзоқли нўхат ва оқ ловня турарди. Катлина овқат еяётганли; Неле унинг ёнида турар ва унинг овқатига эндигина ўчоқдан олган сиркали қайлани қуйиш тараддудида эди.

Уленшпигель хонага кирганда Неле шундай ҳаяжонландики, Катлинининг тақсимчасига қайлани идишни қўйиб қўйди, Катлина эса бошини силкитиб, идиш атрофидаги ловияларни қошиқ билан териб ер, пешонасига урар, ақлдан озган кишидай:

— Оловни нари олинг! Бошим ёниб кетяпти!— дерди.

Сирканинг ҳиди Ламменинг иштаҳасини қўзғатиб юборди.

Уленшпигель тикка турар ва Нелега мулойим табассум билан боқарди.

Неле ҳам индамай ўзини унинг бўйнига ташлади. Қиз шу топда ҳушидан айрилган киши ҳолатида эди: у кулар, йиғлар, хурсандликдан юзи ял-ял ёниб, фақат:

— Тиль, Тиль...— дерди холос.

Уленшпигель завқ-шавқ билан унга тикиларди.

Кейин эса қиз ўзини орқага ташлади, унга хурсанд боқли ва яна бўйнидан маҳкам қучоқлаб олди. Бу аҳвол бир неча бор такрорланди. Йигит эса севинчи ичига сиғмай уни қучоғидан қўймасди, қиз зўр ҳаяжондан толиқиб, ҳушини йўқотай деб, скамейкага ўтириб қолгунга қадар ундан кўзини узмади. Қиз ҳеч бир тортинмай, ҳамон:

— Тиль, Тиль! Севгим! Ниҳоят қайтиб келдинг-а!— дерди.

Ламме остонада турарди. Бир оз тинчланган Неле уни кўрсатиб:

— Бу семиз одамни қаерда кўрган эканман?— деди.

— Бу менинг дўстим,— деди Уленшпигель,— у мени кузатиб, хотинини қидириб юрибди.

— Сени танийман,— деди Неле Ламмега мурожаат қилиб,— сен Қарқара кўчасида яшардинг. Сен хотинингни қидириб юрибсан, у эса Брюггеда тоат-ибодат қилиб умр ўтказмоқда. Мен ундан, нега инсофсизлик қилиб эрингни ташлаб кетдинг, деб сўрасам, у: «Парвардигорнинг иродаси ва муқаддас тавба-тазарруни амри шу бўлди, лекин мен ҳеч қачон унинг ёнига қайта олмайман»,— деди.

Бу гапни эшитган Ламме ғамга толди, ловия билан сиркага тикилиб қолди. Тўрғайлар сайрашиб осмону фалакка кўтарилишарди. Бу пайт Катлина қошиғини кўза атрофига суқар, оқ ловиялар ва қайлали кўк нўхатни териб ерди.

XXXVIII

Уша пайт, куппа-кундуз кунни ўн беш ёшли қиз қум тепалар орқали Гейстан Кноккега борарди. Ундан ҳеч ким хавотир олмасди, чунки жодугар ва жони жаҳаннам азобига маҳкум этилганларнинг руҳлари фақат кечаси ҳужум қилишини билишарди.

Қиз саватчасида қирқ саккиз кумуш су, яъни уни тиллага чаққанда тўрт флоринни олиб борарди. Бу пулларни Гейстда яшовчи онаси Тория Питерсон Кноккеда истиқомат қилувчи қизнинг тоғаси Ян Рапендан алланимани харид қилганида қарз олган эди. Беткин энг яхши кўйлагини кийиб, хурсанд йўлга тушганди.

Кечқурун қиз қайтмади, онаси ташвишга туша бошлади, лекин қизим тоғасиникида ётиб қолгандир, деб яна кўнгли таскин топди.

Эртаси кунни денгиздан балиқ овлаб қайтаётган балиқчи-лар баркаларини қирғоққа судраб чиқиб, балиқларни Гент бозорида улгуржисига сотиш учун араваларга юклашди. Улар чиғаноқлар тўлиб ётган йўлдан тепага чиқишаётганда қум тепада қонга беланган, таланган қизчанинг жасадини кўриб қолишди. Улар яқинроқ бориб, қизчанинг ғажилган бўйнида узун, ўткир тиш изларини кўришди. Қиз осмонга қараб ётар, кўзлари, шунингдек оғзи ҳам, ўлим олдида бақришга ҳозирланган одамникидай катта очилган ва осмонга тикилган эди.

Қизнинг жасадини плашга ўраб, Гейтга, жамоа уйига олиб келишди. Бу ерга оқсоқоллар ва табиб ёрдамчиси тўпланди. Табиб ёрдамчиси бу бўрининг тишлари эмас, балки бўри қиёфасига кирган ёвуз жодугарнинг тиши эканлигини, Фландрия тушроғини бу балодан халос этиши учун худога илтижо қилиш лозимлигини айтди.

Графликнинг ҳамма жойида, аynиқса Дамме, Гейст ва Кноккеда махсус черков хизмати ва ибодати уюштирилди.

Халқ эса оҳ-воҳлар билан ибодатхоналарни бошга кўтарди.

Қизчанинг жасади Гейст черковига қўйилди, эркак ва аёллар азобланган, қонга беланган жасадини кўриб ҳўнграб йиғлашди.

— Мен ўша жодугарни топиб, уни гажиб ташлайман!—
деб уввос соларди қизнинг онаси черковда.

Кўп хотинлар йиғлашиб, уни шундай қилишга ундар, лекин баъзилари:

— Сен унда уйга омон қайтмайсан, — дейишарди.

Аёл эри ва икки укаси билан йўлга тушди. Ҳаммалари яхши қуролланган бўлиб, бўрини соҳилдан, қум тепалардан ва водий ичидан қидиришди. Лекин бўрини топа олмадилар.

Улар аёлни уйга қайтариб олиб кетишга мажбур бўлишди, чунки аёзли тунларда у шамоллаб қолди; улар аёлни яхшигина парвариш қилишди ва яқин орада овга чиқиш учун тўрларни тузатишди.

Дамме шаҳрининг судьяси бўри қиёфасидаги жодугар ўликларни таламайдиган, фақат қон ичиш билан тириклик ўтказадиган, у қум тепаларда ўлжа қидириб дарбадар юрвчи муттаҳамларни ўз орқасидан эргаштириб юрадиган йиртқич ҳайвон деган фикрга келди. Шунинг учун ҳам занг уриб бутун аҳолини тўплади ва ҳамманинг қурол ҳамда таёқ билан қуролланишини, ҳамма гадо ва дайдиларни таъқиб қилиб, уларни қўлга олиш ва тинтишни, уларнинг чўнтакларига ўлдирилган одамларнинг олтин дукатлари ёки кийимларининг бирор белгиси бор-йўқлигини текширишни буюрди. Кейин эса соғлом, бақувват гадо ва дайдиларни қирол кемаларига эш-какчиликка жўнатишларини, кекса, касалмандларни яна қўйиб юборишларини айтди.

Бироқ бу излашлардан ҳеч наф чиқмади.

Уленшпигель судьянинг олдига бориб, шундай деди:

— Мен ўша жодугарни ўлдираман.

— Бу ишонччи нима туғдиряпти кўнглингда? — деб сўради у.

— Клааснинг кули кўксимда депсиб турибди, — жавоб қилди Уленшпигель. — Жамоа темирчилик устахонасида ишлашга ижозат берсангиз.

— Ихтиёринг, — деди судья.

Уленшпигель темирчилик ишхонасига жўнади, у ҳеч кимга — на аёлларга, на эркакларга ўз нияти ҳақида бирер оғиз сўз айтмай, ўша ерда яширин равишда йиртқич ҳайвонларни тутадиган ажойиб қопқон ясади.

Эртаси куни, яъни шанба куни жодугарнинг ови юришадиган кун эди. Уленшпигель Даммедан чиқди. Унинг чўнтагида судьянинг Гейст руҳонийсига ёзган хати, плашининг остида қопқони бор эди, бундан ташқари, у қўндоқли камон, ўткир пичоқ ҳам оливолган эди. Даммеда у:

— Бориб чорлоқ отаман, унинг паридан судьянинг хотинига пар ёстиқ ясайман, — деди.

Гейста борадиган йўлдан соҳилга чиқди у, денгиз момақалдироқ сингари шовқин солар, тўлқинлар пишқирар, денгиз шамоли Англия томонидан эсиб арқонга боғланган кемаларни қирғоққа қисиб, ув тортарди.

Балиқчилардан бири унга шундай деди:

— Бу аҳмоқона шамол бизга ҳалокат келтиради. Кечаси денгиз анча осойишта эди, бироқ саҳардан қутура бошлади. Балиқ овлагани чиқиш мумкин эмас.

Уленшпигель бундан мамнун эди, чунки, агар лозим бўлса кечаси ёрдамга келадиганлар кўп эканига ишончи комил эди унинг.

Гейста у руҳонийнинг ҳузурига борди ва унга хатни топширди. Руҳоний унга шундай деди:

— Умрингдан барака топ; лекин шуни билиб қўйки, кимда-ким шанба куни кечқурун қум тепалар томон жўнаган бўлса уни гажилган, қумда ўлиб ётган ҳолда топишган. Тўғонни тузатадиган ишчилар ва бошқалар кўпчилик бўлиб юришади. Қоронғи тушяпти. Эшитяпсанми, жодугар увилляпти? Наҳотки у бугун ҳам худди ҳар қачонгидай тун бўйи қабристонда шундай даҳшатли ув тортиб чиқса? Худо ёр бўлсин сенга, чироғим, яхшиси уёққа борма.

Руҳоний шундай деб чўқиниб қўйди.

— Кўксимда кул депсиб турибди, — деди Уленшпигель.

— Хўп майли, бунчалик ботир бўлсанг, мен сенга ёрдам қиламан.

— Ота, — деди Уленшпигель, — агар марҳума қизчанинг онаси Тория ва унинг иккала укаси ёнига бориб, уларга бўрининг яқин ўртада эканлигини, уни ўлдиришга қасд қилганимни айтиб қўйсангиз, мен учун ҳам, мушкул аҳволга тушиб қолган музофот аҳолиси учун ҳам савобли иш қилган бўлур эдингиз.

Руҳоний унга бундай жавоб қилди:

— Агар уни қайси йўлда кутишни билмасанг, қабристонга борадиган йўлни пойлайвер. Унинг икки ёни чакалак ғов. Йўл тор, бирваракайига икки одам сиғмайди.

— Худди ўша ерда кутаман, — деди Уленшпигель, — сиз эса, ота, озодлик ишида олижаноб жонбозсиз, қизчанинг онасига, отасига, тоғаларига яхши қуролланиб, кечки занг урилишидан олдинроқ ибодатхонага келиб туришга буйруқ беринг. Агар улар чорлоқ бўлиб қичқирганимни эшитишса, демак жодугарни кўрган бўламан. Ўшанда улар бонг уриша-

версин ҳамда менга ёрдам бергани югуришсин. Довжюракроқ одамлардан яна топиладими?

— Йўқ, топилиши қийин, чирогим,— деди руҳоний.— Балиқчилар жодугардан вабо ҳамда ажалдан қўрққандай қўрқишади. Эҳ, уёққа борма!

— Кўксимда кул депсиб турибди,— деб жавоб қилди Уленшпигель.

— Мен сен айтгандай қиламан, илоҳим омон бўл!— деди руҳоний.— Бирон нарса ейсанми ёки ичасанми?

— Ичаман ҳам, ейман ҳам,— деди Уленшпигель.

Руҳоний унга нон, пиво, пишлоқ берди. Уленшпигель ечиб бўлгач, жўнаб кетди.

У йўлда кетаётган осмонга қаради ва осмону фалакда, парвардигор ҳузурида сутдек ойдинда ўтирган отаси Клаасни кўрди; у денгизга ва булутларга назар ташлади, Англия томонидан эсаётган шамолнинг увиллашига қулоқ солди ва шундай деди:

— Ҳой, тез чопиб бораётган қора булутлар, қотилнинг оёғига қасос кишанларидай маҳкам ёпишинг! Ҳой, гувиллаётган денгиз, ҳой жаҳаннам оғзидай қорайиб турган осмон, ҳой қорамтир сувлар узра оловли ёлларини ҳилпиратиб, беқарорлик билан бир-бирини ларзага келтираётган газабнок тўлқинлар! Ҳой қоп-қора денгиз, қайғудан тунд бўлиб қолган осмон, ҳаммангиз келинг, қизчанинг ёвуз қотили бўлмиш жодугарни ўлдиришимга ёрдам беринглар! Ҳой, қум тепалардаги бурганларни оралаб, кемаларнинг арқонларига урилиб увиллаётган шамол, сен ниятимни амалга оширишда менга мададкор бўлсин учун парвардигори оламга нола қилаётган қурбонлар нидосисан!

Шу сўзларни айтиб у водий сари юрди, кўп ичганидан боши, кўп карам еганидан қорни оғирлашиб кетгандай гандираклай бошлади.

У хиргойи қилиб, ўқтин-ўқтин ҳиқичоқ тутиб, гандираклай бораркан, ҳадеб эснар, туфлар, кўнгли айниган одамдай дам-бадам тўхтарди, аслида эса атрофни зийраклик билан кузатиб борарди; тўсатдан ваҳшиёна увиллашни эшитиб тўхтади, ой нурида қабристонга яқинлашаётган бўрини кўрди.

У яна чайқалиб, чакалак гов ўртасидаги сўқмоқдан кетаверди. Бу ерда у худди қоқилиб кетгандай энгашиб жодугарнинг йўлига қоқонни қўйди. Кейин қўндоқли камонини ўқлади, ўн қадамча нарига бориб тўхтади, яна маст одамдай чайқалиб, ҳиқичоғи тутиб, ўқчиб тураверди, аслида эса унинг аҳволи руҳияси камон ипидай таранг бўлиб, бутун вужуди сезгига айланган эди.

У осмонда тез югураётган қора булутлардан, ўзи томон яқинлашиб келаётган пастак, калта, миқти, қоп-қора нарсдан бошқа ҳеч нимани кўрмасди; аянч билан увиллаётган шамол ва жунбушга келган денгиз ҳамда сўқмоқда нотекис ташланаётган оғир қадамлар остида қирсиллаб синаётган чиганоқлардан бошқа нарсанинг овозини эшитмасди.

У гўё ўтираётган бўлиб, маст одамдай йўлга гуппа қулади. Шу пайт ўзидан салгина нарида темир гижирлаганини, қарсиллаб ёпилган қопқон овозини ва бир кишининг қичқирганини эшитди.

— Жодугар олдинги оёқлари билан қопқонга илинди,— деди у.— Ана у ўрнидан туряпти, қопқонни иргитиб ташлаб қочмоқчи, лекин у мендан қочиб қутулолмайди.

Уленшпигель қўндоқли камонидан ўқ узди, ўқ жодугарнинг оёғига тегди.

— Яраланиб йиқилди,— деди у ва чорлоқ бўлиб қичқирди.

Уша заҳоти қўнғироқхонадан бонг овози янгради, бир боланинг чинқироқ овози ҳаммаёққа:

— Ҳой уйқудаги одамлар, туринглар, жодугар тутилди!— деб жар сола бошлади.

— Худога шукур!— деди Уленшпигель.

Биринчи бўлиб фонус қўтарган, марҳума Беткиннинг онаси Тория, отаси Лансам, тоғалари Иост ва Михиеллар етиб келишди.

— Қўлга тушдимиз?— деб сўрашди улар.

— Ана, йўлда ётибди,— деди Уленшпигель.

— Худога шукур!— деб қичқиришди ва чўқиниб олишди.

— Қўнғироқни ким чалапти?— деб сўради Уленшпигель.

— Катта ўғлим,— деди Лансам.— Кичкинаси шаҳар кўчаларида дарвозаларни тақиллатиб жодугарнинг қўлга тушганини хабар қилиб юрибди. Раҳмат сенга!

— Кўксимда кул депсиб турибди,— деди Уленшпигель.

Тўсатдан жодугар тилга кириб қолди:

— Менга раҳм қил, Уленшпигель, кечир мени!

— Бўри гапиряпти-я!— деди ҳамма ажабланиб ва чўқиниб олишди.— Бу шайтон, у аллақачон Уленшпигелнинг отини ҳам билиб олибди.

— Раҳм қилинглар,— давом этди ҳалиги овоз,— кечиринглар мени! Қўнғироқ овози тинсин: у ўлганларнинг арвоҳини йўқлаяпти. Мен бўри эмасман. Қўлларим қопқонда, қари одамман, қора қонимга беланиб ётибман. Шафқат қилинглар! Бутун шаҳарни уйғотаётган чинқироқ товуш кимники? Раҳм қилинглар!

— Мен қачонлардир овозингни эшитганман!— деб қичқирди Уленшпигель.— Сен Клааснинг қотили балиқфурушсан, маъсума қизчани гажиб ташлаган қонхўрсан! Ҳой юртдошларим, қўрқманглар. Бу балиқчилар оқсоқоли, шунинг айби билан Сооткин азоб-уқубатда ўлиб кетган.

Уленшпигель бир қўли билан унинг кекирдагидан бўғиб, иккинчи қўли билан ёнидан пичоқ чиқарди. Марҳума Беткиннинг онаси Тория уни тўхтатиб қолди.

— Уни тириклайин олиб боринг!— деб қичқирди у.— Жазосини тортсин!

— Паст оловда, аста-секин ёндириш керак! Лахча чўғ исканжага солинсин! Жазосини тортсин!

Аёл ерда ётган, сопи узун, вафля тайёрлайдиган қолипни олди. Машғалалар ёруғида унинг ичи брабант усулида арра-арра қилиб қирқилган пластинкадан иборат бўлиб, узун, ўткир тишлар қилинганлигини кўрди; бу вафля тайёрлайдиган қолип каттакон темир жағни эслатарди, агар уни очилса, този итнинг оғзига ўхшаб қоларди.

Бу орада жодугарнинг шайтон эмас, балки одам эканлигини эшитган ҳамма эркагу аёллар Гейстдан чоғиб келишди. Кўпларнинг қўлида фонус, машғалалар бор эди. Ҳамма қичқира бошлади:

— Аблаҳ қотил! Қўрбон бўлган бечоралардан талаб олган олтинларни қаерга яширгансан? Ҳаммасини қайтариб берсин!

— Менда ҳеч нарса йўқ, раҳм қилинглар!— дерди бақичи.

Аёллар унга тош отиб, қум соча бошлашди.

— Ана энди жазангни торт, ҳа, мана шунақа бўлади!— деб қичқирарди Тория.

— Шафқат қилинглар!— ёлворарди у.— Раҳм қилинглар!

Уленшпигель унинг қўлини қопқондан бўшатаётиб ўнг қўлида учта бармоғи йўқлигини кўриб қолди.

У балиқфурушни маҳкам боғлаб, балиқ соладиган саватга ташлашни буюрди. Эркак-аёл, болалар саватни навбатма-навбат кўтаришиб, суд ва ўч олишни истаб, Даммега қараб жўнашди. Шунингдек, улар фонус ва машғалларни кўтариб боришарди.

Уленшпигелнинг қалби қайғуга тўлиб, кўкда шитоб билан сузиб бораётган булутларга, денгиздаги шуълали мавжга, фонус ва машғалалар ёруғида ўзига қаҳрли назар ташлаб, тикилиб турган балиқфурушнинг қонсиз юзига қаради.

Кўксида эса кул депсиб кетди.

Шу кўйи тўрт соат йўл босиб, қандай ҳодиса рўй бергани-

дан хабар топиб, Даммеда уларни кутиб турган халқ ҳузурига этиб келишди.

Ҳамма балиқфурушни кўришни истар, оломон балиқчилар ортидан ўйинга тушиб, ашула айтиб: «Жодугарни ушлашди! Қотилни ушлашди! Уленшпигелга шон-шарафлар бўлсин! Яшасин биродаримиз Уленшпигель!» — деб қичқиришиб бо-ришарди.

Бу худди халқ кўзғолонига ўхшарди.

Оломон судьянинг уйи олдидан ўтиб келаётганда у шов-қинни эшитиб ташқарига чиқди ва шундай деди:

— Сен голибсан! Яшасин Уленшпигель!

— Кўксимда Клааснинг кули депсиб турганди,— деб жа-воб қилди Уленшпигель.

— Сен қотилнинг ярим мулкани оласан,— деди судья.

— Жабрдийдаларга тарқатинг,— деди Уленшпигель.

Неле билан Ламме ҳам келишди. Неле хурсандлигидан ҳам кулар, ҳам йиглар, ҳадеб севгилиси Уленшпигелни ўпар-ди; Ламме бўлса унинг атрофида айиқполвондай иргишлаб ўйинга тушар, унинг қорнига шапиллатиб ураркан:

— Мана ботир, саботли, садоқатли одам! Бу менинг қадр-дон ошнам! Ҳой одамлар, орангизда бунақа мард йўқ!— дер-ди ёвул.

Бироқ балиқчилар унга эътибор бермай, балиқфурушни масхара қилиб кулишарди.

XXXIX

Эртаси куни «Боркстром» деб аталадиган қўнғироқ ян-раб, судьяларни, оқсоқолларни, суд мирзаларини «адолат да-рахти» — хушқомат аргувон остидаги тўртта ажриқли ўрин-диқ сари чорларди. Атрофга халқ сигмай кетди. Сўроқ пайтида балиқфуруш ҳеч нарсага иқрор бўлишни истамади, ҳатто аскар йигит қирқиб юборган учта бармоғини кўрсатиш-ганда ҳам у фақат:

— Мен фақир, кекса одамман, шафқат қилинглари!— деб тураверди.

Лекин халқ:

— Сен кекса бўрисан, гўдаклар қотилисан! Жаноб судья-лар, унга шафқат қилманглари!— деб гувилларди.

Хотинлар ҳам қичқира бошлади:

— Нега совуқ кўзларингни тикасан бизга! Сен шайтон эмас, одамсан; сендан қўрқмаймиз! Сен ёвуз махлуқсан, уя-сидаги жиш жўжаларни ғажийдиган қўрқоқ мушуксан! Сен ҳалол умр ўтказишни истаган бечора қизчаларни ўлдирдинг!

— Паст оловда ёндириш, лахча чўғ исканжага солиш керак — унинг жазоси шу! — деб қичқирарди Тория.

— Бир қашшоқ одамман, қўйиб юборинглар мени! — деб ҳиқиллаб йиғлай бошлади у.

Унинг бу гапига ҳамма, ҳатто судьялар ҳам кула бошлади. У одамларнинг кўнглини юмшатиш учун мунофиқона кўзи ёши тўкарди. Хотинлар ҳам кулишарди.

Уни қийнаш учун далиллар муқаррар бўлгани туфайли қандай, қаерларда қотиллик қилганига, талаб олган нарсаларининг қаердалигига, олтинларни қаерга яшириб қўйганига иқрор бўлмагунича қийнашга аҳд қилинди.

Қийноқхонада унинг оёқларига хом теридан тор махси кийгизишди, судья бу ёвуз ният ва мудҳиш жиноятларни қилишга уни шайтон қандай йўлга солганини сўради.

— Брабантдалигимда вафля тайёрлайдиган тишли қисқичларни кўриб қолдим, ундан ажойиб темир оғиз яшаш мумкинлигини ўйладим. О, чол одамни қийнаб турганда, унинг ҳолига кулаётган сендай ёвуз йўлбарсларнинг кекирдагиндан гиппа бўға олмайман-да ҳозир! Қизча ёки аскардан кўра сенларни жон-жон деб гажиб ташлардим! — деди балиқфуруш.

Судьянинг, қаерда истиқомат қиласан, деган саволига у шундай жавоб қилди:

— Рамскапелледа. У ердан Бланкенберг, Гейст, ҳатто Кноккегага борардим. Мени ҳеч ким таниёлмасди, чунки кундуз кунлари юзимга қора суртиб, сочимни сариқ рангга бўярдим. Қаердан олганимни айтишимни талаб қилиб, қаҳрли бармоқларингизни бигиздай нуқиб турганингиз бўри териси ҳақида гапириб бераман, чунки сизлардан нафратланаман: мен Равестхот ва Мальдегем ўрмонларида иккита бўрини ўлдирганман, бу ўшаларнинг териси. Иккала терини битта қилиб тикдим, у мени қоплади-қўйди. Мен терини Гейст қум тепаларига яшикка солиб яшириб қўярдим. Ечинтириб олган кийим-кечакларим ҳам ўша ерда. Мен бу нарсаларни кези келганда тузукроқ пуллаш ниятида эдим.

— Пулларинг қаерда? — деб сўради судья.

— Олтинларимми! Бу дунёдаги энг яқин дўстимми? Улар Рамскапелледаги ертўламда, яшикда... Унга тегманглар! Жаноб судьялар, раҳм-шафқат қилинглар!

— Бечора қурбонларингга қай пайтда ҳужум қилардинг? — сўради судья.

— Кечаси ҳам, кундузи ҳам. Кундузлари қуролимни кўтариб қум тепаларда, катта йўлларда юрардим, айниқса Брюггеда катта бозор бўладиган кунлари одамларни синчковлик билан кузатардим. Агар олдимдан ғамга ботган деҳқон ўтиб

кетаётган бўлса ишим бўлмасди; унинг ғамгинлиги чўнтагининг пучлигидан далолат беришини билардим. Агар хурсанд ўтиб кетаётган бўлса, унинг орқасидан эргашардим, тўсатдан унга ташланиб, қуролим билан гиппа гарданидан олардим, кейин ҳаменини олардим. Бу ишни фақат қум тепалардагина эмас, балки водийдаги сўқмоқ ва йўлларда ҳам қилардим.

Шу пайт судья:

— Тавба қил, парвардигорга сизин, — деди.

Кейин уни судьялар ўтирган аргувон остига олиб боришди.

Уни ёвуз, қотил, қароқчи ва шаккок сифатида тилини қизган темир билан тешишга, ўнг қўлини кесишга, ўзини паст гулханда ёндиришга ҳукм қилинди. Қатлини шаҳар маҳкамаси олдида ижро этиладиган бўлди.

— Одил суд мана бундоқ бўпти! Мана буни ўч олиш деса бўлади! — деб қичқирди Тория.

Халқ ҳам:

— Яшасин жаноби судьялар! — деб қичқирди.

Эртаси куни тонг оқариши биланоқ балиқфурушни қатл қилгани олиб келишди. Гулхан олдида Уленшпигелни кўриб, уни бармоғи билан кўрсатиб бақириб қолди:

— Анови бир кекса одамнинг қотили, у ҳам қатл қилинишга маҳкум! Бундан ўн йил муқаддам отасини чаққанлигим учун мени Даммеда каналга улоқтирган. Бироқ бу менинг католик олий ҳазратларининг хизматига бўлган садоқатим эди.

Жоме қўнғироқхонасидан дафн зангининг овози янгради.

— Бу занг сенинг ҳам кунинг битганидан дарак беряпти! — деб қичқирди балиқфуруш Уленшпигелга. — Сени ҳам дорга осишади, чунки сен қотилсан!

— Балиқфуруш ёлғон гапиряпти! — деди бутун халойиқ. — Бу пасткаш ёвуз алдаяпти!

Тория телбалардек унга тош отиб, балиқфурушнинг пешонасини ёрди ва:

— Агар у сени сувга чўктирган бўлса тирик қолмасдинг, лаънати қонхўрлардай бечора қизимни ғажимаган бўлардинг! — деб қичқирди.

Уленшпигель индамасди.

— Балиқфурушни каналга улоқтирганини бирор одам кўрибдими? — деб сўради Ламме.

Уленшпигель индамас, халқ ҳамон қичқирарди:

— Йўқ, йўқ, бу ёвуз ёлғон гапиряпти!

— Алдаётганим йўқ! — бақирди балиқфуруш. — У ялиниб-ёлворишларимга ҳам қарамай каналга улоқтирган, мен қиргоққа боғлаб қўйилган қайиқчага тармашиб аранг чиқиб

олганман. Ҳаммаёгим шалаббо бўлиб, титраб-қақшаб кулбамага зўрға бориб олганман. Уйда иситмалаб ётганман, ҳеч ким ҳолимдан хабар олмаган, ўлишимга бир баҳя қолган.

— Ёлгон, — деди Ламме, — ҳеч ким кўрмаган буни.

— Ҳеч ким, ҳеч ким кўрмаган буни, — деб қичқирарди Тория. — Бу ёвузни гулханга ташланг! Улими олдидан унга яна битта гуноҳсиз қурбон керак бўлиб қопти! Жазосини тортсин! У ёлгон гапиряпти! Агар шундай қилган бўлсанг бўйнингга олма, Уленшпигель! Унинг гувоҳлари йўқ. Паст оловда, қизиган исканжада ҳамма қилмишлари учун жавоб беради у!

— Унинг ҳаётига суиқасд қилганмисан? — деб сўради судья Уленшпигелдан.

— Мен Клааснинг қотилини, хойинни сувга улоқтирганман. Отамнинг кули кўксимда депсиб турган эди ўшанда, — деди Уленшпигель.

— У иқрор бўлди! — деб бақриб юборди балиқфуруш. — У ҳам ўлади! Дор қани? Уни бир кўриб қўймоқчиман. Қиличини ўйнатиб турган жаллод қаёқда? Ҳой чолнинг қотили, қўнғироқлар сенинг ҳам азангни тутапти!

— Сени ўлдириш учун сувга улоқтирганман: отамнинг кули кўксимда депсиб турган эди ўшанда! — деб жавоб қилди Уленшпигель.

Оломон орасидан аёллар шов-шув-кўтаришди:

— Уленшпигель, нега иқрор бўляпсан? Ҳеч ким кўрган эмас буни. Энди ўладиган бўлдинг.

Балиқфуруш қўли боғлиқ ҳолда иргишлаб, ичи қоралик билан хахолаб кула бошлади.

— У ўлади, — деди у, — у ўғри ё дайдиларга ўхшаб бўйнида арқони билан дўзахга равона бўлади! У ўлади: худо ҳақиқатни кўриб турибди.

— Йўқ, у ўлмайди, — деди судья. — Ун йил муддат ўтгандан кейин Фландрияда қотил жазоланмайди. Уленшпигель ўғиллик меҳри туфайли жиноят қилган. Уленшпигель бунинг учун жазоланмайди.

— Яшасин қозун! — деб қичқирди халойиқ.

Биби Марям ибодатхонасидан дафн занги эшитилди. Балиқфуруш тишларини ғижирлатиб, бошини эгди ва кўзидан дастлабки ёш томчилари думалади.

Унинг кўли кесиб ташланди, тили қизиган темир билан тешилди. У шаҳар маҳкамаси рўпарасида гулханда аста-аста ёндирилди.

Ламме билан Уленшпигель яна ўз эшакларига минишди.

Жафокаш Неле эса:

— Оловни нари олинг! Бошим ёниб кетяпти! — деб бетиним нола чекаётган Катлинанинг ҳузурида қолди.

Тўртинчи китоб

I

Ламме билан Уленшпигель Гейста қум тепада туриб, Остенд, Бланкенберг ва Кноккедан келган, қуролланган кишиларга лиқ тўла кемаларнинг шляпаларидаги қумушсимон ярим ой тамғага: «Пападан кўра султонга хизмат қилган маъқул», деб ёзилган Зеландия гёзлари изидан кетишларини томоша қилишди.

Уленшпигель хурсанд, тўрғай бўлиб сайрайди. Ҳамма томондан унга хўроз бўлиб жавоб беришади.

Кемалар кезиб, балиқ овлайди, ўлжасини пуллаб биринкетин Эмденга келиб тўхтайтиди.

Уленшпигель билан Ламме Эмденга гёзларнинг кемалари Трелоннинг¹ буйруғи билан денгизга чиқиб кетган пайтда етиб келишди.

Трелон Эмденда ўн бир ҳафта ўтириб, жуда зерикиб кетган эди. У занжирланган айиқдай кемадан қирғоққа, қирғоқдан кемага қатнагани-қатнаган эди.

Қирғоқда айланиб юрган Уленшпигель билан Ламме очиқ чехрали, лекин бир оз тундрасқ офицерни учратишди, у учига темир пойнак қадалган таёқ билан тош йўлнинг тошини кўчиришга уринарди. Унинг ҳаракати беҳудага ўхшаб кўринса-да, бари бир ўз ниятини охирига етказишга интиларди, унинг орақасида бир ит суяк ғажимоқда эди.

¹ Адмирал Трелон — денгиз гёзларининг ҳарбий саркардаларидан бири.

Уленшпигель итга яқинлашиб, унинг суягини олиб қўй-моқчидек гашига тега бошлади. Ит ириллади. Уленшпигель тегажаклигини қўймади, шунда ит қутуриб ҳурий бошлади. Шовқинни эшитиб ўгирилган офицер Уленшпигелдан сўради:

— Нега итнинг гашига тегасан?

— Муҳтарам жаноблари, нега ўзингиз тош йўлнинг гашига тегаётирсиз?

— Бунинг фарқи бор, — эътироз билдирди у.

— Фарқи унчалик эмас, — деди Уленшпигель. — Агар ит суякка маҳкам ёпишиб олиб, уни бергиси келмаётган бўлса, тош кўча ҳам соҳилга маҳкам ёпишган, ундан ажрагиси келмайди. Сиздай одам тош кўча билан ивирсиб ўтирганда, бизга ўхшаган одамлар ит билан ўйнашса бунинг аҳамияти йўқ.

Ламме Уленшпигелнинг орқасида турар, бирор сўз айтгани юраги бетламасди.

— Кимсан ўзи? — деб сўради ҳалиги жаноб.

— Мен Тиль Уленшпигелман, дин йўлида гулханда куйдирилган Клааснинг ўғли бўламан.

У шундай деди-ю, тўрғай бўлиб сайради, офицер эса хўроз бўлиб чақирди.

— Мен адмирал Трелонман, — деди у. — Мендан нима ис-тайсан?

Уленшпигель ўз кечмишларини сўзлаб берди ва унинг қўлига беш юз червонни тутқазди.

— Манови семиз ким? — Трелон бармоғи билан Ламмени кўрсатиб сўради.

— Менинг дўстим ҳам ўртоғим, — жавоб берди Уленшпигель. — У ҳам мен сингари сенинг кемангда ажойиб қурол овози билан ватан озодлиги қўшиғини куйламоқчи.

— Икковингиз ҳам шоввоз йигитлар экансизлар, — деди Трелон, — сизларни ўз кемамга оламан.

Ташқарида изгирили февраль шамоли эсади, совуқ қатиқ. Ниҳоят уч ҳафталик толиқиб кутишдан кейин Трелон Эмденни тарк этди. Бироқ Вирингенга боришга мажбур бўлган унинг кемаси музлар орасида тиқилиб қолди.

Кеманинг атрофида ғаройиб манзара юзага келди: бах-мал кийимли йигитлар, зарбоф либосларига мунчоқлар қадалган, қип-қизил ҳамда биллурий товланган кўйлақлар кийган қизлар коньки ва чаналарда учишар, коньки учаётганлар дам фазиллаганча яқинлаб келишар, дам нари кетар, шарақлаб кулишар, кетма-кет тизилишиб ёки иккитадан бўлиб, муз устида ашулалар айтиб сирганишар, байроқчалар билан безатилган емакхоналарга кириб еб-ичиб чиқишар, арақ, апель-

син, анжир, камбала, тухум, пиширилган сабзавотлар билан ўзларини сийлашарди. Уларнинг атрофида эса чаналар остида муз қисирларди.

Ламме хотинини излаб, ана шу хушчақчақ одамлар сингари коньки учар, лекин дам-бадам йиқиларди.

Уленшпигель соҳилдаги кўримсизгина қовоқхонага тамадди қилгани кирди, у ерда ёши анчага бориб қолган қовоқхонанинг бекаси билан бажонидил суҳбатлашди.

Бир якшанба соат ўнларда у яна ўша ерга овқатлангани кирди.

— Ие,— деди у хизмат қилиш учун ёнига келган хушрўйгина жувонга,— ёшариб кетган бекам, ажинларинг қаёқда қолди? Оғзинг тўла оппоқ, бақувват тишлар, лабларинг гилосдай қирмизи-я.

— Сен билан бирга юрадиган чиройли, басавлат, семиз ўртоғинг қаёқда қолди?

— Ламмеми?— деди у.

— Уни қаёқда қолдирдинг?

— У дўконда ўтириб олиб, дум-думалоқ тухумларни, қоқ балиқ, шўр балиқ, ишқилиб, олдига нима қўйсалар шуни еб ўтирибди. Хотинини топиш учун шундай қияпти у.

— Семиз ўртоғинг хушчақчақ одамми?

— Еб турганида хушчақчақ, рўза тутганида ғамгин, ғаминша ўй сургани-сурган. Сен ўзинг қувноқмисан ё ғамгинмисан?

— Хурсандликдан кўра кўпроқ ғамгинман,— деди у.

— Ламменинг хотинини ҳеч кўрганмисан?— деб сўради Уленшпигель.

— У ўз гуноҳлари учун тавба қилишга маҳкум этилган,— деди аёл хўрсиниб.— У эрининг бидъат тантанаси учун денгизга кетаётганини билади. Христиан одам буни ўйласа анча эзилади! Унга жанг пайтида эҳтиёт бўл, агар яраланса парвариш қил. Унинг хотини сенга шу гапни топшириб қўйишимни илтимос қилди.

— Ламме оғайним ҳам биродарим,— деди Уленшпигель.

— Оҳ,— деди аёл,— нега энди волидамиз муқаддас католик черкови бағрига қайтмайсизлар-а?

— У ўз фарзандларининг бошини еяпти,— деди Уленшпигель ва ташқарига чиқди.

Март кунларидан бирида изғирин шамол эсиб, Трелон кemasининг атрофидаги музлар янада қалинлашиб, унинг денгизга чиқишига имкон бермади, аскарлар ва денгизчилар чанга ҳамда коньки учини билан машғул бўлишди.

Уленшпигель қовоқхонада эди, унга хизмат қилаётган хушрўйгина хизматкор аёл ўзини тута олмай:

— Шўрлик Ламме! Бечора Уленшпигель!— деб юборди.

— Нега бунчалик нола қиласан?— деб сўради у.

— Шўрим қурмасин!— деди аёл.— Нега черковга бориб тавба қилмайсизлар? Тўғри жаннатга тушган бўлар эдиларинг. Ана шунда мен ҳам сизларни қутқариб қолган бўлардим.

Уленшпигель унинг ҳушёр тортиб, эшик олдида алланарсага қулоқ солаётганини кўриб савол берди:

— Қор ёғишига қулоқ соляпсанми?

— Йўқ.

— Шамолнинг увиллашигами?

— Йўқ,— такрорлади у.

— Қўшни қовоқхонада ўтирган жасур денгизчиларимизнинг қувноқ шовқинигами?

— Ажал ўғридай биқиниб келади,— деди аёл.

— Ажал!— деб қичқирди Уленшпигель.— Гапингга тушунмаяпман, буёққа кириб, очиқроқ гапир.

— Улар ўша ёқда,— деди у.

— Кимлар улар?

— Кимлар дейсанми?— жавоб қилди аёл.— Герцог аскарлари, дам ўтмай сизларга ташланиб қоладилар. Агар бу ерда сизларга бунчалик меҳрибончилик кўрсатилаётган экан, бу сўқимга боқилаётган ҳўкизларга қилинадиган меҳрибончиликнинг ўзгинаси. Оҳ!— деб фарёд чекди жувон дув-дув кўзёши тўкиб.— Нега илгарироқ билмадим-а буни?

— Йиғлама, чинқирма,— деди Уленшпигель.— Шу ерда тура тур.

— Мени айтиб қўйма яна,— деди у.

Уленшпигель ташқарига отилди, елиб-югуриб ҳамма дўкон ва қовоқхоналарга кириб, денгизчилар ҳамда аскарларнинг қулоғига:

— Испанлар келишяпти,— деб шилший бошлади.

Ҳамма кема томон чопди, жангга ҳозирланиб душманнинг келишини кута бошлашди.

Уленшпигель Ламмега:

— Қизил ҳошияли юбка кийиб, юзига оқ рўмол ташлаб, қирғоқда турган қадди-қомати келишган аёлни кўряпсанми?— деди.

— Совқотаяпман, уйқум келяпти,— деди Ламме ва бошини плашига буркаб олди.

Шу пайт Уленшпигель аёлни таниб қолиб, унга қараб қичқирди:

— Биз билан кетасанми?

— Гўрга бўлса ҳам борардим-у,— деди аёл,— лекин иложим йўқ.

— Жуда соз бўларди-да,— деди Уленшпигель.— Лекин ўйлаб кўр, булбул ўрмонда қолса яйраб-яйраб сайрайди; лекин ўз ватанини ташлаб, очиқ денгиз хавф-хатарлари ҳамда довулларга томон бетма-бет учиб борса унинг ожиз қанотлари синади, ўзи ҳалок бўлади.

— Агар қўлимдан келса уйда ҳам, ундан ташқарида ҳам сайрайверардим,— деди аёл кемага яқинлашиб.— Ўзинг ҳамда оёқда туриши лозим бўлган бир пайтда ухлаб ётган ўртоғинг учун манови дорн-дармонларни олгин.

Шундан кейин у зинғиллаганича орқасига қайтаркан:

— Ламме! Ҳой Ламме! Сени бало-қазолардан худонинг ўзи асрасин! Соғ-саломат қайтиб келгин!— деб қичқирди.

Шу пайт аёл юзини ҳам очиб юборди.

— Хотиним! Хотиним!— деб қичқирди Ламме ва муз устига сакрамоқчи бўлди.

— Вафодор хотининг!— деди аёл.

Шундай деди-ю, бир зумда қочиб кетди.

Ламменинг палубадан музга сакраб юборишига сал қолди, лекин бир аскар унинг плашидан ушлаб қолди.

Ламме бақирар, йиғлар, кетишга рухсат беришларини сўраб ялинарди. Лекин профос:

— Агар кемадан кетсанг дорга осиласан,— деди.

Шунга қарамай Ламме ўзини музга ташламоқчи бўлди, лекин кекса гёзлардан бири уни ушлаб қолди ва шундай деди:

— Тахта зина нам, оёғинг ҳўл бўлади.

Ламме ўзини ерга кўтариб урди.

— Оҳ, хотиним, хотиним! Мени хотинимнинг ёнига қўйиб юборинглар!— деб такрорлайверди.

— У билан яна дийдор кўришасан,— деди Уленшпигель.— У сени яхши кўради.

— Уларча ўжар хотин!— бақирди Ламме.— Агар севса нега мени ташлаб кетади?

— Чуқур қудуқнинг тубини кўра оласанми?— деб сўради Уленшпигель.

— Шўрим қурсин,— ингради Ламме,— ҳадемай ўлиб қоламан.

У ранги оқарган, аламига чидолмаган ҳолда палубада қолди.

Бу орада герцог одамлари кучли тўплар билан келиб қолди.

Улар ўзларига қаршилик кўрсатаётган кемага замбарак-

лардан ўқ уза бошладилар. Замбарак ўқлари кема атрофидаги музларни парчалаб юборди.

Кечки пайт илиқ ёмғир ёғди.

Ғарбдан шамол эсиб, денгиз муз остида жунбушга кела бошлади, музлар бир-бири билан тўқнашар, тик турар, қулар ҳамда бирининг устига иккинчиси мингашарди; бу ҳол тонг оқариши билан елканларини очиб, эркин қушдай очиқ денгиз томон сузиб бораётган кема учун хийла хавотирли эди.

Улар денгизда кемаси мачтасига бош қўмондон сифатида фонус ўрнатган, Голландия ва Зеландиянинг адмирали Люме де ла Марк¹ жаноблари флотига қўшилишди.

— Бўтам, унга синчиклаб қара,— деди Уленшпигель.— Буйруққа бўйсунмай кемадан кетадиган бўлсанг у сени кечирмайди. Эшитяпсанми, овози ҳам момқалдироқдай гулдураяпти. Қарагин, у қандай барваста, яғриндор. Тирноқлари бургутникига ўхшаган узун қўлларига эътибор бер. Лочинникидай совуқ, дум-думалоқ кўзларига қара; қатл қилинган иккала граф учун қасос олиш мақсадида ҳамма руҳоний ҳамда монахларни дорга осиб битирмагунча қирмасликка аҳд қилган чўққи соқолига қара. Менга қара, у даҳшатли ва бешафқат, агар ҳадеб «Хотиним!»— деб мингиллайверсанг, гапни чўзиб ўтирмай, шартта дорга осиб юборавради сени.

— Бўтам,— деди Ламме,— кимнинг ёқаси канондан бўлса, у ўз яқинига арғамчи ҳақида гапирди.

— Уни дастлаб бўйнингга сен иласан: бу сенга бўлган дўстона истагим,— деди Уленшпигель.

— Мен арғамчида тебраниб, заҳарли тилингни бир қарич қилиб осилтириб турганингни кўраман ҳали.

Икковлари ҳам ўз кўнгилларида ҳазиллашаётган эдилар гўё.

Уша кун Трелоннинг кемаси симоб, олтин қуми, вино ва зираворлар юкланган Бискай кемасини қўлга туширди.

Шер ҳўкиз суягини қандай қиртишлаб тозаласа, ўлжа кема ҳам экипаж ҳамда юкдан шундай тозаланди ва шилинди.

Худди шу пайт герцог Альба Нидерландияга шафқатсизларча оғир солиқлар солди. Барча аҳолига уй анжомлари ва мул-амлокини сотгани учун ўн минг флориндан минг флоринини тўлашга мажбур қилди. Бу солиқ доимий бўлиб қолди. Ҳамма сотувчи ва харидорлар сотган нарсаларининг ўндан бирини қирол хазинасига тўлашга мажбур эдилар. Халқ ора-

¹ Люме де ла Марк — 1572 йилнинг 1 апрелида Брилли ишғол қилган денгиз гёзларининг ҳарбий саркардаси. Кейинроқ ўта золимлиги учун Вильгельм Оранский томонидан вазифасидан олиб ташланган.

сида, бир ҳафта ичида ўн қайта сотилган молнинг ҳаммаси қиролга қолади, деган гап тарқалди.

Мана шундай қилиб, савдо ва саноат ҳалокатга, вайронликка юз тутта бошлади.

Гёзлар эса озодлик маскани деб ном олган денгиз қалъаси Бриллини эгаллашди.

II

Майнинг дастлабки кунлари, осмон мусаффо, кема тўлқинларни ёриб, салобат билан сузиб борарди.

— Шунақа, дўстларим, биродарларим,— деди Уленшпигель матросларга,— ҳа, шунақа, улар Антверпенда шаҳар маҳкамаси рўпарасида қизил мовут билан қопланган ажойиб тахта супа қуришган; унинг тепасидаги тахтда герцог Альба аскар у амалдорларининг қуршовида қироллардай савлат тўкиб ўтиради. У илтифот билан кулмоқчи бўлса афти бужмаяди. Ана шунда ноғорани уру урушга чорлайвер!

Мана, у раҳм-шафқат ва мурувват кўрсатмоқда, индамай қулоқ солинлар. Унинг олтин ранг совути қуёшда ярақлайди; бош профос унинг ёнида отга миниб, ҳассасини ушлаб турибди; ана жарчи ҳам ўз ноғорачилари билан; у барча гуноҳсизларнинг афв этилганлиги, бошқаларнинг эса шафқатсиз жазоланиши ҳақидаги фармонни ўқимоқда.

Қулоқ солинг, оғайнилар: у қўзғолонда қатнашганликда айблаш билан пўписа қилиниб, даромаднинг ўн, йигирма процентини тўлаш ҳақидаги фармонни ўқимоқда.

Сўнг Уленшпигель қўшиқ бошлади:

Юрт меҳри кўп мулоим
Айтиб берсам мен сизга.
Эркаларди у доим
Секин чалиб сувизга...

Энди-чи, у Брабант
Қабристон бўлиб қолди.
Ноғорани чал баланд,
Ҳамма нарса йўқолди.

Сиз учун мен йиғларман,
Азиз ватандошларим.
Юрак-бағрим тигларман,
Кўзда қонли ёшларим.

Топталган юртим учун
Қасос сари чорлайман.

Билакка тўплаб кучим
Жанглар томон боргайман.

Ёвуз Альбани, дўстлар,
Суғургаймиз тилини,
Поёнсиз кўкка қадар
Совургаймиз кулини.

Фландрия, Брабант,
Этурмиз сени халос,
Ноғорани чал баланд,
Олайлик ёвдан қасос!

Уленшпигель тушган кемадаги ва бошқа кемалардаги ҳам-
ма аскарлари барча денгизчилар қўшиққа жўр бўлишди:

Ноғорани чал баланд,
Ёвдан олайлик қасос!

Уларнинг овози озодлик гулдуросидай жаранглади.

III

Январнинг қаҳратон совуғи бошланди. Қор ёққан заҳоти музлаб қолаверди. Болалар музлаган қор қатлами устида егулик излаб юрган чумчуқларга тузоқ қўйишиб, ўлжаларини уйга олиб кетишарди. Қор билан қопланган яланғоч, қимирламай турган дарахт шохлари кулранг, қовоғи солиқ осмонга буй чўзган. Том ва девор устлари қор билан қопланган, қор устида мушукларнинг излари, чунки улар ҳам чумчуқларни ов қилишмоқда. Йироқлардаги ўтлоқлар ҳам мана шу оқ кўрпага бурканган, бу кўрпа қиш совуғидан ер тафтини сақлаб турибди. Уй ва кулбалардан буруқсаб чиқаётган қоп-қора тун осмонга кўтарилади, ҳаммаёқда сукунат ҳукмрон.

Катлина билан Неле уйларида ёлғиз ўтиришибди. Катлина бошини силкиб, ҳамон:

— Ҳамма ёғим оғрияпти! Жоним ташқарига чиқмоқчи!— дерди.

IV

Тиль Клаас Уленшпигель зеланд шхуналари ва кемаларида сузарди.

Озод денгизда жасур кемалар шитоб билан елиб-югуради; ҳар бирида испан жаллодларига ўлим ва ҳалокат келтирувчи саккизтадан, ўнтадан, йигирматадан чўян замбараклар.

Клааснинг ўғли Тиль Уленшпигель моҳир тўпчи бўлиб қол-

ди. Унинг замбаракни қандай ўқлаб, қандай мўлжаллашини, отган ўқи ёвузларнинг кemasига мол ёғига ботгандай ботиб кириб кетишини кўрган кўз қувонади.

Унинг шляпасидаги ярим ой шаклидаги кумуш тамғага: «Пападан кўра султонга хизмат қилган афзал!» деб ёзиб қўйилган.

Денгизчилар унинг ўз кемаларига мушукдай енгил, олмахондай чаққон сакраб чиқишини кўриб, ҳаммавақт ҳазил ва қўшиқ билан қарши олишар ва:

— Ҳой барака топгур, кўринишинг мунча ёш? Айтишларига қараганда Даммеда туғилганингга ҳам анча бўлиб қолибди,— дейишарди.

— Мен тана эмас, руҳман,— деб жавоб қиларди у,— севгим Неле ҳам менга ўхшаш. Биз Фландриянинг руҳимиз, биз Фландриянинг меҳримиз — ҳеч қачон ўлмаймиз!

— Бироқ яралансанг сендан қон оқади-ку?

— Бу зоҳирда шунақа,— деб жавоб қиларди Уленшпигель,— бу қон эмас, вино.

— Сен биздан куляпсан.

— Ким ногорани урса, унинг овозини ҳам эшитади.

Католик маросимларининг байроқлари кемаларнинг мачталарида ҳилпирайди. Тантанали тоат-ибодат пайтида аббатлар қандай кийинса, гёзлар ҳам кемаларда бахмал, ипак, олтин ва кумуш қадалган кийимларга бурканиб туришади.

Ана шу шоҳона кийимлар орасидан пилта милтиқ ё қўндоқли камон, ойболта, найза ушлашга одатланган дағал қўл узатилиб қолинса, киши ажабланади. Велидаги тўппонча ва пичоқлари қуёшда чарақлаган, юзлари қаҳрли бу одамлар чиндан ҳам ғалати эди.

Улар қўшиқ ва: «Яшасин гёзлар!» — деган хитоб билан океан ва Шельде бўйлаб сузардилар.

V

Ораларида Ламме билан Уленшпигель бўлган гёзлар ўша кунларда Горкумни ишғол қилишди. Отряд бошлиғи капитан Марин эди; бир вақтлар Марин тўғонда кўприк қурувчи эди. Эндиликда эса у Горкум ҳимоячиси Гаспар Тюрк билан капитуляцияга қўл қўйди. Бу битимга кўра қалъага қамалиб олган Тюрк, монахлар, шаҳар аҳолиси ва аскарлар ўқлоғлик мушкет кўтарганича юк билан ташқарига бемалол чиқишлари мумкин эди; фақат черков мулкитина ғолиблар қўлига ўтади.

Лекин капитан Марин де Люме жанобларининг буйруғи билан аскар ва шаҳар аҳолисини чиқариб юборгач, ўн уч мо-нахни асир қилиб ушлаб қолди.

— Аскарнинг лафзи олтинга барабар бўлиши керак,— деди Уленшпигель.— Нега у ўз лафзидан қайтаётир?

Кекса гёз Уленшпигелга шундай жавоб қилди:

— Монахлар — шайтоннинг болалари, эл назаридан қолган моховлар, юртга иснод келтирган одамлар. Герцог Альба келгандан буён Горкумда уларнинг бурни қанқайиб кетди. Уларнинг орасида товусдан ҳам гердайган, йўлбарседан ҳам қаҳри қаттиқ Николай дегани бор. У ҳар сафар муқаддас туғ-фалар билан ўтиб кетаётганда тиз чўккани истиқболга чиқ-маган аёллар яшайдиган уйларга ҳаддан ташқари ғазабланиб назар ташларди, кимки унинг мис ва хамирдан ясалиб, усти-дан ҳал югуртилган санамига сажда қилмаса, уларни судья-га чақарди. Бошқа монахлар унга тақлид қилишарди. Ана шу вайдан катта кулфатлар юз берди — Горкумда қатл, шаф-қатсиз ўч олишлар бўлди. Капитан Марин уларни ушлаб яхши-иш қилди, бўлмасам улар ўзига ўхшаганлар билан қишлоқ-лар, қалъалар, шаҳарлар ва бошқа жойларни кезиб, халқни бебахт реформаторларга қарши оёққа турғизишарди. Герцог-нинг қонхўр ити бўлган ҳамма монахларни занжирбанд қилиш керак! Жаллодлар қафасга солинсин! Яшасин гёзлар!

— Лекин шаҳзода Оранский, озодлик шаҳзодаси,— деди Уленшпигель,— таслим бўлганларнинг шахсий бойлиги ҳамда эркин виждонига нисбатан ҳурмат кўрсатишни талаб қи-лади.

— Адмирал буни монахларга қўлламайди,— дейишди кек-са гёзлар,— у ўзига бек, ўзига хон; у Брилли эгаллаган. Узун этаклилар қафасга солинсин!

— Аскар лафзи — олтиндан қиммат, нега у ўз сўзида тур-майди?— эътироз билдирди Уленшпигель.— Турмада монах-ларни хунук масхара қилишяпти.

— Кўксингдаги кул энди депсимай қўйибди,— дейишди улар.— Қиролнинг фармонига кўра юз минг оилани, ҳунар-мандчилик, саноат, юртимиз бойлигини шимоли-ғарбга, Анг-лияга кўчирилди. Сен эса ҳалокатимиз учун айбдор бўлган-ларга ачиняпсан! Биринчи жаллод император Карл Бешинчи ҳамда иккинчи жаллод Филипп Қонхўрнинг ҳукмронлиги ости-да бир юз ўн саккиз минг киши қийноқлар остида ҳалок бўлди. Ана шу қотиллик ҳамда кулфатларда дафн чирогини ким кўтариб борди? Монахлар билан испан аскарлари. На-ҳотки марҳумлар арвоҳининг нидоларини эшитмаётган бўл-санг?

— Кўксимда кул депсиб турибди,— эътироз билдирди Уленшпигель.— Аскар лафзи — олтиндан қиммат.

— Диндан қайтган деган баҳона билан ким юртимизни хароб қилишга интилди? Агар қўлидан келганида еру осмонни, парвардигорни, шайтонлар билан уларнинг тўдасини бизга қарши қуроолантирмоқчи бўлган ким? Улар бу қилиқларни ўз бойликларини, бутга чўқинувчилар устидан ҳукмронликларини сақлаб қолиш учун, қон тўкиш, ўтда куйдириш, вайрон қилиш воситаси билан бахти қаро эл устидан ҳукм юритиш учун қилишган. Халққа ҳужум қилувчи бўрилар, сиртлонлар қафасга солинсин! Яшасин гёзлар!

— Аскар лафзи — олтиндан қиммат,— деб эътироз билдирди Уленшпигель.

Эртаси куни де Люме жанобларидан чопар келди, у монахларни Горкумдан Брилга — адмирал турган жойга олиб бориш ҳақида буйруқ келтирди.

— Булар дорга осилади,— деди капитан Марин Уленшпигелга.

— Токи тирик эканман, бундай бўлмайди,— деди у.

— Бўтам,— деди Ламме,— де Люме жаноблари билан ҳам бу алфозда гаплашмагин. Жаҳлнинг бошвоғи йўқ одам, шафқатсизлик билан монахларга қўшиб сени ҳам осиб юборади.

— Мен унга ҳақиқатни гапираман,— деди Уленшпигель.— Аскар лафзи — олтиндан қиммат.

— Агар қутқара олсанг,— деди Марин,— улар тушган кемани Брилгача кузатиб бор. Истасанг ўзинг билан бирга дарға Рокус ҳамда дўстинг Ламмени оливол.

— Бўпти,— деди Уленшпигель.

Кема Яшил қирғоқда турарди; монахлар унга ўтқизилган эди. Қўрқоқ Рокус рулни бошқаришга тушди. Қуроолланган Уленшпигель билан Ламме кеманинг тумшугидан жой олишди. Талончилик қилиш ниятида гёзлар орасига кириб қолган баъзи ярамас аскарлар очликдан кўнгли озиб турган монахлар атрофида туришарди. Уленшпигель монахларга овқат, ичимлик берди.

— Бу хоинлик қилади!— дейишди аскарларнинг ярамаслари.

Уртада ўтирган монахлар ҳануз рйёкорона қиёфаларини сақлар ва гарчи июль офтоби чарақлаб турганига, мулојим шабада кема елканларини қаппайтириб, кеманинг эса кўм-кўк тўлқинларни салобат билан тилиб боришига қарамай улар қунишиб титрашарди.

Шу пайт руҳоний Николай дарғага савол бериб қолди:

— Рокус, наҳотки бизни Дор майдонига олиб кетишаётган

бўлса? — у ўрнидан турди, қўлини Горкум томонга чўзиб хитоб қилди: — О Горкум шаҳри! Бошингда қанчалар бахтсизликлар бор! Сен бошқа шаҳарлар орасида лаънатга қоласан, чунки ўз бағрингда бидъат уруғининг унишига имкон бердинг! О Горкум шаҳри! Энди парвардигори оламнинг фаришталари остонангда қўриқчи бўлиб турмайди. О Горкум шаҳри! Минг лаънат сенга, машъум шаҳар, қарғишга қолдинг сен!

— Ҳа, қарғишга қолди! — деди Уленшпигель. — Испан битларини тараётган тароқдай қарғишга қолди! Ўз занжирини узган итдай, золим хўжайинини ерга кўтариб урган ўйноқи отдай қарғишга қолди! Золимнинг елкасида темир таёқ синиши кўнглингда ёқмаган ҳой ошқовоқ калла, ўзинг қарғишга қол, сенинг ўзингда лаънатлар бўлсин!

Монах худди дуо ўқиётгандай бошини хам қилиб, индамай қолди.

Талон-торож илинжида гёзларга аралашиб қолган такасалтанглар оч қолган монахларни қуршаб олишди. Уленшпигель кема хўжайинидан монахлар учун қаттиқ нон ва шўр балқ сўради.

Лекин у:

— Уларни Маасга улоқтиришсин: дарёда сельдлар сероб, маъза қилиб ейишади, — деди.

Шунда Уленшпигель ўзидаги ва Ламмедаги ҳамма нон, колбасаларни монахларга берди. Кема хўжайини ва ярамас гёзлар ўзаро шивирлаша бошладилар:

— Манави хонн руҳонийларни боқаяпти. Унинг устидан арз қилиш керак.

Дордрехтда кема Гул соҳили портида тўхтади; эркагу аёл, ўғилу қиз болалар тўп-тўп бўлиб, монахларни кўргани чопиб келишарди, қўлларини бигиз қилиб кўрсатиб, мушт дўлайиб чуғурлаша бошлашди:

— Ўзларини авлиё ҳисоблаб, кишиларни гулханга, уларнинг жонини жаҳаннамга жўнатган анави аблаҳларни қаранг! Анави ёғ бойлаган йўлбарсларни, қорин солган чиябўриларни қаранг!

Монахлар бошларини эгиб, жавоб қайтаришга журъат қилиша олмасди. Уленшпигель уларнинг қўрқувдан қалтираётганини кўрди.

— Ҳой сахий аскар, биз яна очқаб қолдик, — деди улар.

Лекин кема хўжайини бақриб берди:

— Нима ҳамиша очофат? Қўп-қуруқ қум. Ким ҳамиша оч? Монах.

Уленшпигель шаҳарга тушиб, у ердан нон, чўчқа гўшти, катга хурмада пиво келтирди.

— Еб-ичиб' ўтиринглар,— деди у.— Сиз асиримизсиз, лекин қўлимдан желса, сизларни қутқариб қоламан. Аскар лафзи — олтиндан қиммат.

— Нега уларни боқяпсан?— дейишди ярамас гёзлар.— Улар сенга ҳақ тўлашмайди.— Сўнг улар ўзаро шивирлашишди:— У монахларни қутқариб қолишга ваъда берди, кўзқулоқ бўлиб туриш керак унга.

Саҳар пайтида улар Брилга етиб келишди. Улар қаршисида шаҳар дарвозаси очиқ эди, чопар уларнинг келганини де Люме жанобларига маълум қилгани чопиб кетди.

У хабарни эшитгач, ўша заҳоти чала-чулпа кийиниб, отга минди, бир қанча отлиқлар ва қуроолланган пиёда аскарлар қуршовида йўлга тушди.

Уленшпигель яна баджаҳл адмирални кўрди.

— Салом, жаноби монахлар,— деди у.— Қўлларингизни кўрсатинг. Граф Эгмонт билан Горнинг қонлари кўринмайди-ку? Нега менга оппоқ қўлларингизни чўзасиз?

Леонард исмли бир монах жавоб қилди:

— Бизни нима қилсанг қилавер. Биз монахлармиз, ҳеч ким бизнинг ёнимизни олмайди.

— Ҳақ гап,— Уленшпигель гапга аралашди,— чунки монах дунёдан қўл силтади. Муҳтарам жаноблари, лекин мен уларнинг ёнини олишга уриниб кўраман. Горкум капитуляциясига қўл қўйган капитан Марин, ишғол қилинган қалтадагилар сингари монахлар ҳам озод, улар қалъадан чиқиб кетаверади, деб ваъда қилган эди. Лекин кейин ҳеч қандай сабабсиз уларни асир қилиб тутиб қолди, эшитишимча, улар дорга осилармиш. Муҳтарам жаноблари, сизга илтижо билан мурожаат қиламан, мен уларнинг ёнини оламан, чунки аскар лафзи — олтиндан қиммат.

— Қимсан ўзинг?— деб сўради де Люме жаноблари.

— Муҳтарам жаноблари,— деди Уленшпигель,— мен фламандман, гўзал Фландрияданман, деҳқон, дворян — ҳаммасиман; улуғворлик, гўзалликни мадҳ этиб, тентаклик устидан томоғим қирилгундай кулиб, жаҳонни кезиб юраман. Агар капитан ваъда қилган нарсани сиз ҳам қувватласангиз, сизни шуҳратлайман: аскар лафзи — олтиндан қиммат.

Лекин кемада бўлган ярамас гёзлар бараварига шовқин кўтаришди.

— Марҳаматли жаноб, бу хоин: у буларни қутқаришга ваъда қилди, уларга нон, чўчқа гўшти, колбаса, пиво берди, бизга ҳеч нарса бермади.

Шунда де Люме жаноблари Уленшпигелга шундай деди:

— Фламанд дарбадари, монахларнинг валинеъмати, улар билан бирга дорга осиласан!

— Бундан қўрқмайман,— деди Уленшпигель,— аскарнинг лафзи — олтиндан қиммат.

— Чираняптилар-ку жуда!— деди де Люме.

— Кўксимда кул депсиб турибди,— деди Уленшпигель.

Монахларни саройга қамаб қўйишди, Уленшпигель ҳам улар билан бирга эди; улар илоҳий далиллар келтириб, уни ҳақ йўлга қайтаришга интилишди, лекин Уленшпигель қулоқ солиб ўтириб ухлаб қолди.

Де Люме жаноблари вино ва ноз-неъматлар билан безалган дастурхон ёнида ўтирганда Горкумдан, капитан Марин ҳузуридан чопар келиб қолди. У шахзода Оранский Индамаснинг барча шаҳар ва бошқа жойлардаги губернаторларга руҳонийларга ҳам барча аҳолига берилганидек ҳуқуқ берилиши, уларнинг хавфсизлигини таъминлаш ҳақида амр қилиб юборган хатининг бир нусхасини олиб келган эди.

Чопар хатни унинг қўлига шахсан топшириш учун адмирал де Люмени кўриш истагини билдирди.

— Хатнинг асл нусхаси қани?— деб сўради де Люме.

— Хўжайинимда,— деди чопар.

— Бу мужик менга иккинчи нусхасини юборибди-да!— қичқирди де Люме.— Паспортинг қани?

— Мана, муҳтарам жаноб.

Де Люме жаноблари овоз чиқариб ўқий бошлади:

— «Жаноб Марин Бранд ушбу билан республиканинг барча губернаторлари, бошлиқлари ва амалдорларига бу кимсага эркин йўл бериш ҳақида буйруқ берадиким...»

Де Люме столга бир мушт урди ва паспортни майда-майда қилиб йиртиб ташлади.

— Оллонинг махлуқи!— қичқирди у.— Бриль олингунга қадар шўр балиқнинг бошига ҳам зор бўлган, ҳали она сути оғзидан кетмаган бу гўдак нега бурнини суқади ҳаммаёққа! У ўзини жаноб капитан деб атаб, менга буйруқ юборибди-я, менга-я! У амр қилиб, буюрармиш-а! Бориб ўша тақсиринг, муҳтарам жанобинг, ҳукмдорингга айт, у шунчалик мансабдор ҳамда ҳукмдор бўлгани учун ҳам ҳозирнинг ўзида монахлар дорга осилади, дарҳол туёгингни шиқиллатиб қолмасанг, сени ҳам бирга дорга остираман.

Сўнг уни бир тепиб, хонадан чиқариб юборди.

— Арақ! — бақирди у.— Бу Мариннинг сурбетлигини қаранг-а! Ғазабим қўзиб кетганидан нафасим тиқилиб қолаёди-я! Монахлар ҳозироқ саройнинг ўзида осилсин, жазони ҳузур қилиб кўриб бўлганидан кейин ҳалиги фламанд дайди-

си ҳузуримга келтирилсин! Ножўя хатти-ҳаракат қилганимни айтишга журъат этишини кўрамиз ўшанда. Ё танграм! Маюғи кўза ва шишаларга бало борми бу ерда?

У стол устидаги ҳамма нарсани, ликою ва қадаҳларен уриб синдирди, ҳеч ким унга бир оғиз гап қотишга ботила олмади. Хизматкорлар синиқларни йиғиштирмоқчи бўлишди, лекин у бунга йўл қўймади, тивимсиз шиша кетидан шиша кўтариб, ғазаб билан шиша синиқларини босиб-янчиб уёқдан-буёққа юра бошлади.

Уленшпигелни келтиришди.

— Хўш,— деди де Люме,— монах дўстларинг ҳақида қандай янгиликлар бор?

— Улар дорга осилди,— деди Уленшпигель.— Аскар лафзи эндиликда олтиндан қиммат бўлмай қолди.

Де Люме идиш синиқларини топтади.

— Ҳой ўлакса чувалчанг, гашимни келтиряпсан!— бақирди у.— Сен ҳам дорга осиласан, лекин саройда эмас, майдонда, ҳамманинг кўзи олдида шармандаларча дорга осдираман!

— Сизга ҳам иснод,— деди Уленшпигель,— бизга ҳам иснод: аскар лафзи эндиликда сариқ чақага ҳам арзимайдиган бўлиб қолди.

— Ҳой каллаварам, жим бўласанми ё йўқми?— қичқирди де Люме.

— Иснодга қолдинг,— деди Уленшпигель,— эндиликда аскар лафзи сариқ чақага ҳам арзимайди.

Де Люме унга ташлаиб, урмоқчи бўлиб қўл кўтарди.

— Ур,— деди Уленшпигель,— мен сенинг асирингман, лекин сендан қўрқмайман: эндиликда аскар лафзи сариқ чақага ҳам арзимайди.

Де Люме қиличини яланғочлади, агар Трелон жаноблари унинг қўлидан ушлаб қолмаганида Уленшпигелни чопиб ташлаши муқаррар эди.

— Афв эт уни! У жасур йиғит, ҳеч қандай жиноят қилгани йўқ,— деди.

Де Люме ўзига келиб:

— Кечирим сўрасин,— деди.

Лекин Уленшпигель қаддини роз тутиб:

— Сўрамайман,— деди.

— Ҳеч бўлмаса тўғри иш қилганимни айтсин!— дарғазаб бўлиб қичқирди де Люме.

— Мен жанобларнинг оёғини ўпадиганлардан эмасман,— деди Уленшпигель.— Эндиликда аскар лафзи сариқ чақага ҳам арзимайди.

— Дор қуриб, буни ўша ёққа олиб боринглар: ўша ерда арқоннинг гапини тингласин,— деди де Люме.

— Жуда соз,— деди Уленшпигель,— мен бутун халойиқ олдида: «Эндиликда асқар лафзи сариқ чақага ҳам арзимаиди!»— деб қичқираман.

Катта бозорга дор тикилди. Ўша заҳотиёқ шаҳарга жасур гёз Уленшпигелнинг дорга осилиши ҳақидаги хабар тарқалди. Юраги ачишган, раҳми келган халқ тўп-тўп бўлиб Катта бозорга чопиб кела бошлади; де Люменинг ўзи ҳам қатлга амр бериш учун отда етиб келди.

У зинада қатл учун кўйлакчан қилиб ечинтирилган, қўли танасига танғиб боғланган, бўйнига арқон солинган Уленшпигелга ва амрни бажаришга шай бўлиб турган жаллодга қаҳр билан қаради. Трелон унга мурожаат қилди:

— Адмирал, уни кечиринг: у хоин эмас, тўғри сўз, раҳмдил бўлгани учун одамни дорга осилганини ҳеч ким кўрмаган.

Эркагу аёл — ҳамма халойиқ Трелоннинг сўзини эшитиб қичқира бошлади:

— Муҳтарам жаноблари, унга шафқат қилинг! Уленшпигелни афв этинг!

— Бу каллаварам менга қўполлик қилди,— деди де Люме.— Тавба қилсин, менинг ҳақ эканлигимни тан олсин.

— Эндиликда асқар лафзи сариқ чақага ҳам арзимаиди,— деди Уленшпигель.

— Торт арқонни!— деди де Люме.

Жаллод буйруқни энди бажо келтираман деб турганда қордек оппоқ кийинган, бошига гулчамбар таққан ёшгина бир қиз ақлдан озган одамдай чопганича эшафот зиналаридан юқорига кўтарилди ва ўзини Уленшпигелга ташлади.

— Бу одам меники! Унга тегаман!— деб қичқирди.

Халойиқ қизга қарсак чалди. Хотинлар эса:

— Баракалла жасур қиз! Уленшпигелни қутқариб қолди,— деб қичқаришди.

— Бу нимаси?— деб сўради де Люме.

— Шу мамлакатнинг қонун ҳамда удумига кўра, қайси қиз дор остидаги йигитни куёвликка танласа, у қиз ўша йигитни дорга осилишдан қутқариб қолади.

— Худо мушкулини осон қилди,— деди де Люме.— Унинг қўлларини ечинглар.

Адмирал эшафот ёнидан ўтиб кетаётиб қизнинг Уленшпигель чандиб ташланган арқонни қирқишига жаллод йўл бермаётганини, қиз билан олишаётганини кўрди.

— Агар арқонни кесиб юборсангиз, унинг ҳақини ким тўлайди?— дерди у.

Лекин қиз унга қулоқ солмасди. Қизнинг латофатлигини, чаққонлигини, нозиккиналигини кўрган де Люменинг кўнгли юмшади.

— Қимсан?— сўради у.

— Мен Неле, унинг қаллиги бўламан. Уни излаб Фландриядан келдим.

— Яхши қилибсан,— деди у виқор билан ва нари кетди.

Уларга Трелон яқинлашди.

— Кичкина фламанд, уйланганингдан кейин ҳам кемамизда аскар бўлиб қоласанми?— деб сўради у.

— Ҳа, марҳаматли жаноб!— дея жавоб қилди Уленшпигель.

— Ҳой қизча, эрсиз нима қиласан?

— Муҳтарам жаноб, агар хўп десангиз, унинг кемасида сурнайчи бўлиб қолардим.

— Яхши,— деди Трелон.

У қизга тўйига атаб икки флорин берди.

Ламме хурсанд бўлганидан ҳам йиғлаб, ҳам кулиб деди:

— Мана яна уч флорин. Ҳаммасига мириқиб овқатланамиз, пулини мен тўлайман. «Олтин тож»га борамиз. Эҳ, дўстим тирик қолди! Яшасин гёзлар!

Халқ чапак чалди, улар катта зиёфат ҳозирлаб қўйилган «Олтин тож»га жўнашди. Ламме деразадан халойиққа пул сочди.

Уленшпигель Нелега шундай деди:

— Азизим, гўзалим, мана ёнимдасан! Оҳ, нақадар бахтлиман! Севимли дилбарим ёнимда! Оҳ, мулойим боқувчи кўзлар, фақат яхши гаплар учадиган гунча лаблар! Сен кемамизда озодлик қўшиғини куйлайсан. Эсингдами у!.. Йўқ, йўқ, ҳожати йўқ... Ҳозир асалдан ҳам ширин пайт, июнь гулидай мулойим, латиф юзлигим. Мен жаннатдаман... Ие, йиғляясанми?

— Катлина вафот этди,— деди Неле.

Улар бир-бирига тикилишиб, ҳам севгидан, ҳам қайғудан йиғлашди.

Зиёфатда улар еб-ичиб ўтиришди, Ламме уларга гамгин назар ташларкан:

— Оҳ, хотинжоним, қаердасан?— деб нола чекарди.

Руҳоний келиб, Неле билан Уленшпигелни никоҳ қилди.

VI

Уленшпигель, Ламме, Неле ва уларнинг ёр-дўстлари монастырлардан ёлгон кароматлар ҳамда бошқа римча найранг-

бозликлар кўрсатиб халқдан шилиб олинган бойликларни тортиб ола бошладилар. Бу озодлик шаҳзодаси Индамасга жирканч туюларди, лекин пуллар ҳарбий харажатлар учун сарфланарди. Ламме Гудзак пулга қаноат ҳосил қилмай, монастырлардаги сон гўштларни, колбасаларни, пиша-пиша пиво ва виноларни кўтариб, ҳаммаёғига парранда, ғоз, курка, ахта хўроз, товуқ ва жўжаларни осиб, монастыр бузоқлари, чўқчаларини арқонидан етаклаб қайтарди.

— Уруш қонунига кўра буларнинг ҳаммаси бизники,— дерди у.

У бунақа истилодан мамнун бўлиб ўз ўлжасини зиёфат ва меҳмондорчилик қилиш учун кемага олиб келар, лекин кема ошпазининг қайла ва қовурдоқ тайёрлашда ғирт нодон эканлигидан ҳаммавақт шикоят қиларди.

Гёзлар эса кемада қўшиқ бошлашарди:

— Исо, ўз қўшинларингга назар ташла! Эй парвардигор, ўзинг мадад бер! Яшасин гёзлар!

Неле эса кулиб, найини пуфлар, Ламме ноғорасини чаларди.

Тиниқ, кўм-кўк тўлқинлар кема атрофида бир меёёрда чайқаларди.

VII

Августнинг дим ва иссиқ кунларидан бири. Ламме қайғуда. Унинг ноғораси ҳам жим, чўплари сумкадан диккайиб чиқиб турибди. Уленшпигель билан Неле ҳузур қилиб, оғизларидан кулгу аримай, офтобда исиниб ўтиришибди. Соқчилар мачтанинг энг баланд жойига чиқиб олиб ҳуштак чалишади ё қўшиқ айтишади. Уфқда бирорта ўлжа кўринмасмикан деган умидда денгизнинг олис-олис жойларига тикилишади. Трелон улардан дам-бадам сўраб қўяди, улар эса:

— Кўринмаяпти,— деб жавоб қилишади.

Ламме эса ранги оқарган, ҳорғин ҳолда аянчли хўрсиниб қўяди. Неле ундан сўради:

— Ламме, нега бунчалик ғамгинсан?

— Жуда озиб кетяпсан, бўтам,— деди Уленшпигель.

— Ҳа,— деди Ламме,— ғам чекапман, озяпман. Қалбим севинчини, юзим дуркунлигини йўқотаётир. Майли, мендан кулаверинглар, сизлар минг хил хавф-хатар бўлишига қарамай бир-бирларингизни топдиларинг! Хотинли бўла туриб тул яшаётган бечора Ламмедан кулаверинглар. Манови эса,— у Нелени кўрсатди,— эрини охирги ошиғи бўлмиш арқоннинг бўсасидан сақлаб қолди! Бу қиз яхши қилди, худо ёрлақасин

уни! Лекин у мендан кулмасин. Шундай, дўстим Неле, бечора Ламмедан кулмаслигинг керак. Хотинимнинг устимдан кулиб юргани ҳам етар. О хотинлар, бировнинг дардига нақадар шафқатсизсизлар-а! Шунақа, ҳижрон ўқидан яраланган қалбим гуссага тўла, хотинимдан бошқа ҳеч ким унга малҳам бўла олмайди.

— Балки бир бўлак қовурилган гўшт малҳам бўла олар?— деди Уленшпигель.

— Бўлади,— деди Ламме.— Лекин бу қайгуга тўла кемада гўшт қаёқда дейсан? Қирол кемаларидаги гўштхўрларга ҳафтада тўрт марта мол гўшти, уч марта балиқ беришади. Уларда пиво ҳам, пишлоқ ҳам, шўрва ҳам, бошқа ичимликлар ҳам бўлади. Ҳа, уларда ошқозонни хушнуд қиладиган қаттиқ нон, жавдари нон, пиво, ёғ, тузланган сўқим гўштлири; ҳа, ҳамма нарса: қоқ балиқ, пишлоқ, хантал, туз, ловия, нўхат, ёрма, сирка, ўсимлик мойи, чўчқа мойи, ўтин, кўмир бор. Бизга эса ҳозиргина дворянларникими, мешчанникими, руҳонийларникими, кимникилигидан қатъи назар, ҳайвонларни олишни ман этишди. Шўр балиқ еб, мазаси йўқ пиво ичамиз, холос. Эҳ, ҳаммасидан маҳрумман! Бунинг қандай хурсанд бўладиган жойи бор?

— Ламме, ҳозир бир нарсани айтиб бераман сенга,— деди Уленшпигель:— Қонга қон, жонга жон. Улар Парижда авлиё Варфоломей тунида¹ ўн минг кишини ўлдиришди! Парижнинг ўзида эркин қалбли ўн минг киши оламдан ўтди! Қирол ўз халқига ўзи ўқ узди. Ҳой фламанд, кўзингни оч, болтангни қўлингга ол, шафқат нималигини унут — ана шу бизнинг қувончимиздир! Душманларни — испан ҳамда католикларни — қаерда учраса ҳам савалайвер! Овқат ейишни бир ёққа йиғиштириб қўй! Улар ўз қурбонларини ўлик-тиригига қарамай дарёга олиб бориб, арава-арава одамларни сувга улоқтирдилар! Эшитяпсанми, Ламме, ўликларни ҳам, тирикларни ҳам! Сена дарёси тўққиз кунгача қип-қизил бўлиб турди, қарғалар булутдай ёпирилиб шаҳар осмонида чарх урди. Жасадлар олдида бўкиб ётган итлар галасини кўрганмисан? Уларнинг тиши ҳам чарчаб қолган. Қарғалар ҳам аранг учиб боряпти, чунки уларнинг қорни ҳам қурбон бўлганлар гўштира тўла. Қурбон бўлганларнинг ўч, шафқат сўраб чинқирган овозларини эшитяпсанми, Ламме? Кўзингни оч, фламанд! Сен бўлса

---

¹ Авлиё Варфоломей туни — 1572 йил 24 августга ўтар кечаси, яъни авлиё Варфоломей куни арафасида католик партия Парижда ва Франциянинг бошқа шаҳарларида гугенотларни савалашни ташкил этган. Одамлар чавақланган ана шу тун Варфоломей туни деб аталади.

хотинингни гапириб ўтирибсан. У сенга вафосизлик қилади деб ўйламайман, бечора дўстим, у сени яхши кўради. Емишинг шўр бариқ, мазаси йўқ пиво бўлишига қарамай ўзингни бардам тут, бўтам!

— Энди ҳеч нолимайман, бўтам,— деди Ламме ўрнидан қўзғалиб.— Эркин қалблар учун шўр балиқ майна гўшти, суюқ пиво эса мальвазия ўрнида ўтаверади.

VIII

Тун зулматида кезган ваҳимали булутлар қаърида момақалдироқ гулдуради. Уленшпигель Неле билан палубада ўтирарди бу пайт.

— Ҳамма чироқларимиз сўнган,— деди у.— Биз испан илвасинларини пойлаётган тулкиларимиз: йигирма иккита бой испан кемаларида чироқлар милтиллаб турибди — бу уларнинг бахтсиз юлдузлари. Биз бўлса ўшалар сари ошиқиб борамиз.

— Афсун тўла тун,— деди Неле,— осмон жаҳаннамнинг оғзидай қоп-қора, узоқда чақнаган шуълалар шайтон кулгисидай, олисларда бўрон қутуради, атрофда чорлоқлар қийқириб чарх уради; денгиз тўлқинлари кумуш илонлардай ўрмалайди.

Уленшпигель билан Неле ўз қаршиларида зулмат тунни, қутураётган денгизни, қоп-қора булутларнинг мавжланиб турган тўлқинларга бош ураётганини, энг яқинда эса қизил юлдузчаларни кўришди.

Бу юлдузчалар йигирма икки испан кемасининг чироқлари эди. Денгиз билан момақалдироқ бўғиқ гулдуради.

Уленшпигель қўнгироқни аста чалиб тревога берди ва қичқирди:

— Испанлар, испанлар! Флиссенген томон кетишяпти!

Бу қичқириққа бутун флот қўшилди.

— Денгиз билан осмонни қора булут қоплаб олди,— деди Уленшпигель.— Чироқлар нурсиз милтиллаяпти, олисда чақмоқ чақмоқда, шамол кучайяпти, тўлқинлар кўпикларни палубадан ҳам баландга кўтариб ташлаётгир, ёмғир ёғиб тиняпти, тўлқин мавжларини олтинлантириб зар кокилли қуёш ўз дийдорини кўрсатмоқда: бу тонгдай беғубор, қуёш нурларидай мулойим сенинг табассуминг, Неле.

Йигирма икки кема мўл-кўл юки билан ўтиб кетмоқда; гёзларнинг кемаларида ноғоралар чалинмоқда, найлар чийлламоқда. Де Люме қичқирди:

— Шаҳзода учун уларни қувамиз!

Ҳамма кемалардаги барча капитанлар ҳам қичқиришди:
— Шаҳзода Оранский ҳамда адмирал жаноблари ҳаққи қувамиз!

— Қувамиз! Яшасин гёзлар!— деб қичқиришди аскарлар билан денгизчилар.

Ламме ва Уленшипигеллар ҳам бўлган Трелоннинг «Бриль» корвети «Иогенна», «Оққуш» ва «Гёз» кемалари билан ҳамкорликда тўртта кемани қўлга туширди.

Гёзлар номи испан деган борки барини сувга улоқтиришди, голландияликларни асир олишди, кемаларни тухумнинг пўчоғини арчгандай қилиб тозалаб, ҳамма нарсани сувга ташлашди ва мачтасиз, елкансиз денгиз ҳукмига топширишди.

Кейин қолган ўн саккиз кема орқасидан қувишга тушишди.

Антверпен томонидан шиддатли шамол эсмоқда, тез юрар кемаларнинг бортлари елканлар зўридан сувга ёнбошлайди; таъқиб қилинаётган кемалар шитоб билан сузиб бормоқда; гёзлар соҳилдаги истеҳкомлар ўти остида уларни Миддельбурггача таъқиб қилиб боришди.

Худди шу ерда қонли жанг бошланиб кетди: гёзлар қўлларида болталари билан душман кемалари палубасига ташланишди.

Қирғоқдаги истеҳкомлар гёзлар устига ўқ ёғдирарди; улар бунга парво ҳам қилмай, «Яшасин гёзлар» деган ҳайқириқлар билан кемалардаги порох, замбарак, қўрғошин ва ўқларни тортиб олишди. Кемалар бўшагач, уларга ўт қўйиб, уларни денгиз қўйнида аланга билан қопланган ҳолда қолдириб, ўзлари Флиссинген томон кетишди.

Флиссингендан улар отрядларни Зеландия ва Голландия тўғонларидан ёриб ўтишга, янги кемаларни, айниқса бир юз қирқ тонналик, йигирматадан замбараги бор кемаларни қуришда ёрдам беришга юборишади.

IX

Кемаларга бўралаб қор ёғмоқда. Осмоннинг олис-олисла-ригача оппоқ. Қорамтир сувга аста қўнган қор бир зумда эриб кетади.

Ерга қор ёғмоқда, йўллар, дарахтларнинг яланғоч новдалари оппоқ қор. Сукунат; фақат узоқда, Гарлемда соат занг уради, унинг босиқ жаранги борлиққа таралади.

Қўнғироқлар, занг урманг, оддий ва осойишта қўшиқларингизни куйламанг: Альбанинг қонхўр зурриёти дон Фад-

рике¹ яқинлашиб келмоқда. Ҳой озодлик шахри Гарлем, у сенга томон ашаддий душманларингни, ўттиз бешта испан батальонини олиб келмоқда! Уларнинг орқасидан йигирма икки валлонлар батальони, ўн саккизта немислар батальони, саккиз юз суворий қудратли артиллерия келаётир. Аравалардаги қон тўкувчи қуроолларнинг жарангини эшитяпсанми? Фальконетлар, кулевринлар, оғзи катта замбараклар — буларнинг ҳаммаси сенинг учун, Гарлем. Қўнғироқлар, занг урманг, оддий ва осойишталик онлардаги қўшиқларингизни куйламанг; қувноқ жаранг сасини қордан парда тутган ҳавога тарата кўрманг!

Биз қўнғироқлар жаранглайверамиз; мен занг овозиман, ҳавонинг қор пардасига дадил, қувноқ қўшиқ сасларини таратиб жаранглайвераман. Гарлем — қаҳрамон эрлар, жасур аёллар шахри. Узининг баланд қўнғироқхоналарида туриб, жаҳаннам чумолиларидай қайнаётган жаллодларнинг қора галаларига қўрқувга тушмай тикилиб турибди Гарлем; Уленшпигель, Ламме ва яна юз гёз шаҳар қўйида. Уларнинг кемалари Гарлем кўлида сузиб юрибди.

— Келишаверсин! — дейди шаҳар аҳолиси. — Биз оддий фуқаролар — балиқчилар, денгизчилар, аёллармиз. Герцог Альбанинг ўгли шаҳарга кириш учун ўз замбаракларидан бошқа калитни ишлатмаслигини айтди. Қўлидан келса очсин бу тўкилиб турган дарвозаларни, уларнинг орқасида мард йигитларга рўпара бўлади. Эй қўнғироқлар, жаранглайверинглар, қувноқ қўшиқларингизни қор пардаси бағрига таратинг!

Юпқа деворларимиз, эски хандақларимиз бор, бошқа ҳеч нарсамиз йўқ. Ун тўртта замбарак қирқ олти фунтлик ўқларини Грейспорт қалъаси дарвозаларига ёғдирмоқда. Тош етишмаган жойга одамлар қўйилсин. Қоронги тушди, ҳамма ўз иши билан овора — гўё бу ерга ҳеч қачон тўп ўқи ёғдирмагандай. У Грейспорт дарвозасига саккиз юз саксонта, авлиё Ян дарвозасига олти юз етмиш бешта ўқ отди. Бу калитлар дарвоза оча олмайди, чунки девор орқасида янги тўсиқ пайдо бўлади. Қўнғироқлар, жаранглайверинглар, жарангингизни, қувноқ қўшиқларингизни таратаверинглар!

Замбараклар тинимсиз отиб, қалъани вайрон қила бошлади, тошлар ҳар томон учиб, деворлар йиқилди. Деворларда очилган раҳна бутун бир батальон учун етарли. Хужумга! «Ур, ур!» — деб бақришади улар. Улар деворларга тармашади, улар ўн минг киши, уларнинг хандақлардан ўтиб олишига йўл беринг, ўзлари билан кўприк ва нарвонларини судраб ке-

¹ Д о н Ф а д р и к е — герцог Альбанинг ўғли.

лишаверсин. Замбаракларимиз тайёр. Уларни ҳурмат билан кутиб олинг, эй озодлиқ замбараклари! Улар салют беришмоқда; тўп ўқлари, смолали гардишлар оловланиб учади, ҳуштак чалади, яксон қилади, сафларни ёради, ёндиради, ҳужум қилувчилар кўзини қамаштиради улар ҳолсизланиб, орқаларига қараб тартибсиз равишда қочадилар. Хандақлар бир ярим минг жасад билан тўлди. Қўнғироқлар жаранглайверинглар, қувноқ қўшиқларингизни таратаверинглар!

Яна ҳужум! Юраклари бетламаяпти. Ўққа тутиб, лаҳим кавлашга тутинишди. Хўш, биз ҳам мина ишини биламиз. Уларнинг остидан ўт тутатинг! Халойиқ, буёққа келинг, ажойиб томоша бўлади. Тўрт юзта испан портлашдан осмонга улоқтирилди. О, қўнғироқларимизнинг оромбахш куйи, қувноқ жаранги остида рақс тушишларини кўриб қўйинг!

Улар шаҳзода бизга ғамхўрлик қилаётганидан, ҳар кун иякчи қўриқланаётган йўллар орқали нон, порох юкланган каналар карвонини юбориб турганидан мутлақо беҳабарлар: нон бизники, порох сизники. Гарлем ўрмонида биз яксон қилиб ташлаган уларнинг олти юзта немис аскарлари қани? Улардан тортиб олганимиз ўн битта байроқ, олти замбарак, элликта ҳўкиз қани? Илгари битта қалъа деворимиз бор эди, ҳозир у иккита. Ҳатто хотинларимиз ҳам жанг қилишяпти. Ҳой жаллодлар, келинг, кўчаларимизга марҳамат қилинг; болаларимиз ҳам кичкина пичоқлари билан пайингизни қирқиб қўйишади. Қўнғироқлар, жаранглайверинглар, эй қувноқ жаранг, қор пардалари орасига таралавер!

Бироқ тақдир бизга қарши чиқди. Гёзлар эскадраси Гарлем кўлида тор-мор келтирилди. Бизга ёрдамга юборилган Оранскийнинг қўшини енгилди. Ҳамма нарса музлаяпти, ҳамма нарса... ҳеч қаёқдан ёрдам йўқ. Мана, олти ойдан бери маҳкам турибмиз, минг киши ўн минг кишига бас келяпмиз. Бир илож қилиб жаллодлар билан умумий тил топиш керак. Бизни яксон этишга аҳд қилган Альбанинг қонхўр зурриёти битим тузиш ҳақидаги гапга қулоқ солишни истармикан? Майли, ҳамма аскарлар қўлида қурол билан ташқарига чиқсин: улар душман сафларини ёриб ўтадилар. Лекин шаҳар дарвозаси олдида турган аёллар ўзларини шаҳарни қўриқлаш учун қолдиришларидан қўрқишади. Қўнғироқлар, жарангламанг, қўшиқларингизни, қувноқ жарангингизни таратманг, бас!

Мана июнь ҳам келди, пичан ҳиди анқийди, қуёш нурларида олтин бошоқлар товланади, қушлар сайрайди. Биз беш ой-дирки очмиз, шаҳар мушкул аҳволда. Биз шаҳардан чиқамиз, олдинда йўл очиб ўқчилар боради, уларнинг кетидан раҳнаи қўриқлаб турган пиёда аскарлар ҳимоясида аёллар, болалар

ва амалдорлар боришади. Тўсатдан қонхўр Альба зурриётдан хат келиб қолди. У ўлимни хабар қиляптими? Йўқ, шаҳарда қолганларга омонлик ваъда қиляпти. О, кутилмаган шафқат! Эҳтимол, бу ёлғон гапдир? Эй қўнғироқ жаранги, яна жаранглармикансан? Улар шаҳарга кириб келишяпти.

Уленшпигель, Ламме ва Неле, улар билан бирга яна олти юз киши немис ёлланма аскарларидай кийиниб, Августин монастырига қамалиб олишди.

— Бугун ўламир, — деб шивирлади Уленшпигель Ламмега.

У даҳшатдан титраб-қалтираётган Неленинг нозик қоматини бағрига босди.

— О, хотиним, дийдорингни кўра олмас эканман энди! — деб хўрсинди Ламме. — Эҳтимол, немис аскарларининг кийими бизни ўлимдан қутқариб қолар.

Уленшпигель шафқатдан умидвор эмаслигини билдириб, бош чайқади.

— Мен тор-мор бўлиш суронини эшитмаяпман, — деди Ламме.

— Битим бўйича, — деди Уленшпигель, — шаҳар халқи талон-торож ва қиргин бўлмаслиги учун икки юз қирқ минг флорин ўлпон беришга рози бўлди. Улар йигирма кун ичида нақд юз минг флорин, қолганларини уч ой ичида тўлаши лозим. Аёлларга ибодатхоналарга яширинишга буйруқ берилган. Шубҳасиз, қатл этиш бошланади. Эшафот ҳамда дор қуришадиганининг овозини эшитяпсанми?

— Оҳ, паймонамиз тўлибди! — деди Неле. — Очман.

— Ҳа, — деди Уленшпигель Ламмега аста, — герцогнинг қонхўр зурриёти, оч қолсалар қатлга олиб кетишадиганда итоткорроқ бўладилар, деган.

— Шундай қорним очиб кетдики! — деди Неле.

Кечқурун аскарлар келиб, ҳар олти одамга биттадан нон бериб кетди.

— Уч юзта валлон аскари бозорда дорга осилди, — деб гапириб беришди улар. — Ҳадемай сизларга ҳам навбат келади. Ҳамиша шундай бўлиб келган, гёзлар дорга тортилади охири.

Эртаси куни улар яна олти одамга биттадан нон олиб келишди.

— Шаҳарнинг эътиборли одамларидан тўрт нафарининг боши кесилди, — дейишди улар, — икки юз қирқ тўққиз аскар жуфт-жуфт қилиб боғлаб денгизга улоқтирилди. Бу йил қисқичбақалар роса семирадиган бўлди-да... Айтгандай, сизларни еттинчи июлда бу ерга қамашгандан бери семирмай қўйдинглар-а! Нидерландларнинг ҳаммаси очкўз, пиёниста одамлар,

биз испанлар кечки овқат пайтида иккита анжир билан кифояланамиз.

— Шунинг учун ҳам ҳамма ерда фуқаролардан сизларни бир кунда гўшт, парранда, қаймоқ, вино, мураббо билан тўрт маҳал боқишларини талаб қилар экансизлар-да; сут мўйловларингизни, вино отларингизнинг туёғини ювиш учун керак экан-да, — деб жавоб қилди. Уленшпигель.

Ун саккизинчи июль куни Неле шундай деди:

— Оёғимнинг таги ҳўл. Бу нима экан?

— Қон, — деди Уленшпигель.

Кечқурун аскарлар яна олти кишига биттадан нон келтиришди.

— Арқон етишмаган ерда унинг ишини ойболта бажаради, — деди улар. — Қочиб кетишга уринган уч юз аскар билан йигирма етита шаҳарлик ҳозир жаҳаннамда каллаларини қўлтиқлаб сайр қилиб юришибди.

Эртаси куни монастырга яна қон оқиб кирди. Аскарлар келишди-ю, лекин нон келтиришмади, фақат маҳбусларга тикилиб тураверишди. Сўнг:

— Кеча бошлари узилган беш юз валлон — инглиз ва шотландларнинг кўриниши анча дуруст эди, — дейишди улар, — лекин мановилар оч қолишибди. Гёздан бошқа ким ҳам очдан ўларди, ахир гёз гадо деган сўз-ку.

Чиндан ҳам ҳамма маҳбусларнинг ранги оқарган, толиққан бўлиб, беҳолликдан қалтираб, арвоқларга ўхшаб қолишган эди.

Ун олтинчи август куни кеч соат бешларда аскарлар келишиб, шарақлаб кулишганича маҳбусларга нон, пишлоқ, пиво улаша бошладилар.

— Бу ўлим олдидаги зиёфат, — деди Ламме.

Кеч соат ўнда тўртта батальон келди; командирлар монастыр эшикларини очишга буйруқ берди, маҳбусларни тўрттадан сафга тизиб, ногора ва сурнай садолари остида йўлга тушишни ва тўхта демагунларича бораверишни буюришди.

Баъзи кўчалар қондан қип-қизил эди; улар Дор майдони томон кетиб боришарди.

Ҳар қадамда қон ҳалқобчалари; бутун деворлар ости қон билан қопланган.

Ҳаммаёқда гала-гала қарғалар учади; қуёш туман ортига яширинган, осмон эса ҳали ёруғ, олисларда ҳуркибгина юздўзлар мўралайди.

Тўсатдан аянчли нолалар эшитилди.

— Шаҳар ташқарисидаги Фейке фортига қамалган гёзлар бақирешяпти, — деди аскарлар. — Уларни очдан ўлдиришга буйруқ берилган.

— Бизнинг кунимиз ҳам битди,— деди Неле ва йиглаб юборди.

— Кўксимда кул депсимоқда,— деди Уленшпигель.

— Оҳ...— деди Ламме (у фламанчасига гапиргани учун соқчи аскарлар тушунишмади),— оҳ, қани энди мен қонхўр герцогни тутиб олсам-у, уни ҳамма арқон, дор, кунда, қадоқ тош, исканжа, қисқичларни қорни ёрилгунча ютишга мажбур қилсам! Қўлимдан келса тўккан қонлари билан унинг ўзини суғорардим! Ана ўшанда бу дунёдан кўз юмиб, нариги дунёда олтингургут ёниб турадиган дўзахга тушган бўларди, ўша ерда шайтонлар уни абадул абад олов билан боқишарди.

— Илоҳо омин!— дейишди Уленшпигель билан Неле.

— Фландрия тупроғини биз бўлмаса, бошқалар озод қилишади,— давом этди Уленшпигель.— Қоронғи тушяпти, аскарлар машғала ёқишоқда. Биз Дор майдонига яқинлашиб қолдик. Оҳ, севгилим, нега орқамдан излаб келдинг? Неле, қулогингга ҳеч нарса кирмаяптими?

— Эшитяпман,— деди у,— буғдойзорлар ичида қурол-аслаҳа жаранги эшитилапти. Биз кетаётган йўлдан юқорироқда, ён бағирликда машғалалар ёруғида пўлат аслаҳалар ярқираб кетди. Мен пилта милтиқларнинг ёниб турган пиликларини кўраётирман. Соқчиларимиз ухляяптими ё кўр бўлиб қолишдимми? Ўқ овозларини эшитяпсанми? Ўқ тегиб думалаётган испанларни кўряпсанми? «Яшасин гёзлар!» — деган ҳайқириқларни эшитяпсанми? Улар қўлларига найзаларини ушлаб, сўқмоқдан тепалик томон чошиб чиқишяпти; улар қўлда болта билан ён бағирликдан тушиб келишяпти. Яшасин гёзлар!

— Яшасин гёзлар!— қичқирди Ламме билан Уленшпигель.

— Ана, аскарлар бизга қурол улашяпти,— деди Неле.— Олақол, Ламме, ол, азизим! Яшасин гёзлар!

— Яшасин гёзлар!— қичқирди асирлар тўпи.

— Пилта милтиқлар тинимсиз ўқ ёғдирияпти,— деди Неле,— испанлар тутдай тўкилишяпти, чунки машғалалар ёруғида яққол кўриниб туришибди. Яшасин гёзлар!

— Яшасин гёзлар!— деб қичқирди халоскорлар отряди.

— Яшасин гёзлар!— қичқирди Уленшпигель билан асирлар.— Испанлар темир исканжада қолишди. Ур, ур баччағарларни! Бирорта тиккайгани қолмасин. Аямасдан ур! Уруш шафқатни билмайди! Энди ашқол-дашқолларни йиғиб, Энкгейзен томон югур. Жаллодларнинг мовут, ипак кўйлакларни кимга? Кимга қуроллари?

— Ҳаммага, ҳаммага,— қичқирди улар.— Яшасин гёзлар!

Дарҳақиқат улар кемага ўтириб, Энкгейзенга қайтишди. Ламме ҳам, Неле билан Уленшпигель ҳам яна ўз кемаларида. Улар хўа очик денгизда: «Яшасин гёзлар!» — деб кўйлашмоқда.

Флиссингенни қўриқлаб, уёқдан-буёққа сузиб юришибди.

Х

Ламме яна хушчақчақ бўлиб қолди. У кемадан бажонидил пастга тушиб, қуён, буғу ва майналарни овлагандай ҳўкиз, қўй ва уй паррандаларини ов қила бошлади.

Якка ўзи ов қилмасди, албатта. Овчиларнинг, ман этишларига қарамай, Ламме бошчилигида ўлжа билан қайтиб келишларини, йирик ҳайвонларни шохидан судрашларини, гала-гала паррандаларни хипчин билан ҳайдаб, чангакларга товуқ, жўжа, ахта хўрозларни ўтказиб олиб келишларини кўришнинг ўзи кишига ҳузур бағишларди.

Кемада зиёфат авжида. Ламме эса гап бошлайди:

— Қайлаларнинг ҳиди осмону фалака кўтарилиб, фаришталарнинг димоғини қитиқлайди, улар: «Нақадар ажойиб гўшт экан-а!» — дейишади.

Улар шу аҳволда кезиб юришаркан, командири Флиссинген гёзларнинг қўлида эканлигидан хабари бўлмаган Лиссабон савдо флотилиясига дуч келиб қолишди. Флотилияга лангар ташлашга буйруқ берилди, у қўршаб олинди. Яшасин гёзлар! Ногора ва сурнайлар ҳужумга даъват этади. Савдогарларда замбарак, найза, болта ва пилта милтиқлар бор.

Гёзлар кемаларидан тўп ва милтиқ ўқлари ёғилди. Уларнинг ўқчилари гротмачта ёнидаги ёғоч тўсиқлар орқасида гўж бўлиб, беҳавотир испанларни нишонга олиб, беҳато ота бошладилар. Савдогарлар тутдай тўкила бошлади.

— Ёрдам беринглар! — деб қичқирди Уленшпигель Ламме билан Нелега. — Олга! Мана зирavorлар, қимматбаҳо тошлар, қиммат моллар, қант, мускат, долчин, занжабил, реал, дукатлар, олтиндай товланаётган сур терилар, ҳаммаси бўлиб беш юз минг донадан ортиқ. Испанлар ҳарбий харажатларни тўлашмоқда. Ичайлик! Гёзлар ибодатини адо этайлик, бу ибодат — жанг.

Уленшпигель билан Ламме шердай ҳаммаёққа ташланишарди. Неле ёғоч тўсиқ панасига ўтиб сурнайини чаларди. Бутун флотилия босиб олинди.

Кўрилган талафотни ҳисоблашганда испанлардан минг, гёзлардан уч юз киши ўлибди; ўлган гёзлар орасида «Бриль» корветининг ошпази ҳам бор эди.

Уленшпигель Трелон ва денгизчиларга мурожаат қилиш учун ижозат сўради, Трелон бажонидил ижозат берди. Уленшпигель шундай гап бошлади:

— Капитан жаноблари, биродарлар! Биз жуда кўп зирворларни мерос тариқасида олдик, мана, қаршингизда ҳаммаша раҳматли ошпазимизни қайла пиширишда гўрлигини пеш қиладиган Ламме семиз турибди. Хўш, уни марҳум ошпазимизнинг ўрнига тайинласак, у бизни самовий қовурдоқлар, жаннат шўрвалари билан боқади.

— Жуда соз, — дейишди Трелон ва бошқалар. — Ламме кема ошпази бўлади. У қайлалар устидаги кўпикларни олиш, қозон тепасидан кемадаги юнгаларни ҳайдаш учун каттакон капгирни кўтариб юради.

— Командир жаноблари, дўстлар, оғайнилар, — деди Ламме, — хурсандлигимдан йиғлаётганимни кўриб турибсиз, чунки бунчалик улуг мартабага арзимамайман. Ҳар қалай, мендай фақир одамни шунчалик фахрли ишга лозим топаётган экансизлар, мен шухрати зўр «Бриль» кемасининг моҳир ошпазлиги вазифасини ўз зиммамга оламан, лекин ўтиниб илтимос қиламан, ошхона бўйича олий бошлиқ ҳуқуқини берсаларинг, токи, ҳақ-ҳуқуқ бўйича бош ошпаз, яъни мен, ким бўлишидан қатъи назар, бошқаларнинг улушини еб қўйишларига тўсқинлик қилсам, бунга йўл қўймасам.

Трелон ва бошқалар:

— Баракалла, Ламме! Сенга бундай қонуний ҳақ-ҳуқуқ берилади! — деб қичқиришди.

— Лекин мен, — у яна гапида давом этди, — сизлардан яна бир нарсани ўтиниб сўрайман: мен семиз, йирик, басавлат одамман, қорним кенг, ошқозоним катта; бечора хотиним — парвардигор уни менга қайтариб берсин — ҳаммаша икки кишилик овқат берарди; сизлар ҳам ана шундай ҳимматни мендан аямасанглар.

Трелон, Уленшпигель ва матрослар:

— Жуда соз, Ламме: сен икки кишининг улушини оласан, — дейишди.

Лекин Ламме яна ғамгин бўлиб қолди ва шундай деди:

— Оҳ хотиним, беозор, латофатли гўзалим, сенинг йўқлигингда менга таскин берадиган нарса кемамизнинг шинамгилос бурчагида сенинг ажойиб пазандалигингни хотирлаш, холос!

— Бўтам, қасамёд қилишинг керак, — деди Уленшпигель. — Каттакон ёғоч қошиқ билан улкан мис қозон келтирилсин.

— Ёрдамига муҳтож бўлганим парвардигор номи билан

қасамёд қиламан; Индамас номини олган, қирол ўрнида Зеландия билан Голландияни бошқараётган шахзода Оранский жанобларига садоқатли бўлиш учун қасамёд этаман! Шуҳратли флотимизнинг қўмондони адмирал де Люме жанобларига, «Бриль» кемасининг капитани, вице-адмирал Трелон жанобларига садоқатли бўлишга қасамёд қиламан! Овқат пиширишда ўзларининг зўр пазандалик маҳорати ҳақида панду насиҳатлар қолдириб кетган қадимий ошпазларнинг таъблари, одатлари, удумига амал қилиб, қўлимдан келганича гўшт ҳамда паррандаларни, худо етказган неъматларни капитанимиз Трелон жанобларига, унинг яқин ёрдамчиси, дўстми Уленшпигелга, боцман, лоцман, дарга, юнга, аскар, тўпчи, ошхона хизматчилари, табиб, карнайчи, матрослар ва бошқаларга — ҳамма-ҳаммангизга ширин, мазали қилиб пишириб Серишга қасамёд қиламан! Агар қовурдоқ яхши қовурилмаса, парранда гўштлири қизартириб пиширилмаса; агар шўрвадан овқат ҳазм қилишга халақит берадиган қўланса ҳид келиб турса; агар қайла ҳидлари сизларни ошхона томонга чопиб боришга (албатта менинг руҳсатим билан) мажбур этмаса, агар пиширган овқатим кўнглингизда севинч, юзингизда тасассум пайдо қилолмаса, ўзимни бундан-буён ошхона тахтида ўтиришга нолайиқ одам ҳисоблаб, ошпазликдек юксак мартабадан воз кечаман. Илоҳим, ҳозир ҳам, бундан кейин ҳам парвардигорининг ўзи мададкор бўлсин менга!

— Яшасин ошпазимиз! — деб қичқиришди улар. — Ошхона қироли, қовурдоқлар императори! Якшанба кунлари у икки ўрнига уч кишининг улушини олади!

Шундай қилиб, Ламме «Бриль» кемасида ошпаз бўлиб қолди. Бу орада кастрюлларда хушбўй шўрвалар қайнаб қолди, у ошхона эшиги олдида салтанат асосини ушлагандай каттакон ёғоч чўмичини ушлаб мағрур турарди. Якшанба кунлари у овқатдан уч кишининг улушини оларди.

Гёзлар душман билан жангга кириб кетган пайтларида у бажонидил ошхонада қоларди, лекин баъзида бир неча бор ўқ узиш учун палубага чиқар, кейини қайласидан хабар олгани яна шошилганича пастга тушиб кетарди.

Шундай қилиб, моҳир пазанда, жасур аскар сифатида у тез орада ҳамманинг ҳурматини қозонди.

Лекин ҳеч ким унинг ошхонасига бош суқа олмас эди. Кимки, у ерга кириб қолса, у жаҳл отига миниб, ёғоч чўмичини ўйнатиб, ўша одамни аёвсиз савалаб қоларди.

Шундан бери уни Ламме Шер деб атайдиган бўлишди.

XI

Океан бўйлаб, Шельде ёқалаб қуёшли, ёмғир-қорли ва дўлли кунларда — қишин-ёзин гёзларнинг кемалари сузиб юради.

Ҳамма елканлари кўтарилган кемалар оққушларга — ҳа, озодлик оққушларига ўхшайди.

Оқ ранг — озодлик, мовий ранг — улугворлик, тўқ-сарик ранг — шаҳзода Оранский тимсоли: бу мағрур кемаларнинг байроғи ана шу уч рангдан иборат.

Ҳамма елканларда олға! Шавкатли кемалар, ҳамма елканларда олға! Тўлқинлар кемаларга урилади, уларни кўпикларга кўмади.

Улар — гёзларнинг кемалари елканларини сувгача энгаштириб, шимол шамоли ҳайдаган булутдай дарё бўйлаб шитоб билан илгарилайди, жадал сузади. Кемаларнинг тумшуғи тўлқинларни ёриб бораётганини эшитяпсизми? Озод бандалар худоси! Яшасин гёзлар!

Шхуна, корвет, бриг ва баркалар бўронга айланадиган шамолдай, момақалди роқни эргаштириб келадиган булутдай тез елишади.

Шхуна, корвет ва бриглар дарёда сузиб боришади. Икки томонга бўлинган тўлқинлар кема тумшуғи билан ёриб ташлаганда нола чекади. Яшасин гёзлар!

Ҳамма елканлар кўтарилган! Ҳа, шавкатли кемаларнинг ҳамма елканлари кўтарилган! Тўлқинлар кўпик сачратиб кема бортига урилади.

Кечаю кундуз, ёмғир, қор ва дўлда ҳам сузаверади бу кемалар.

XII

Қонхўр қирол уларнинг ғалабасидан хабар топди. Жаллодни ажал ғажий бошлади. У Вальядолид қасрининг йўлакларидида ожиз, ғазабга минган ҳолда шишиб кетган оёқларини, қўрғошиндай оғир болдирларини судраб санқиб юрарди. Бу шафқатсиз золим ҳеч қачон қўшиқ айтмасди; тонг отганда кулмасди; ҳатто қуёш унинг мамлакатига заррин нурларини сочган паллада ҳам кўнглида заррача бўлсин қувонч ҳисси пайдо бўлмасди.

Уленшпигель, Ламме ва Неле ўзларининг жонларини таҳлика остида қолдириб қушлардай тинмай куйлашади. Дўстлар у ёки бу гулханни ўчира олганларидан хурсанд. Улар-

нинг хурсандлиги қиролнинг бутун бир шаҳарни ёндириб қувонганидан ҳам ортиқроқ эди.

Уша кунлари Вилгельм Индамас — шаҳзода Оранский, адмирал Люме де ла Маркни гоят золимлиги учун адмираллик унвонидан маҳрум қилди. У яна деҳқонлардан гёзлар олган ғалла учун ҳақ тўлаш ҳақидаги ният, уларга солинган контрибуциянинг ўрнини қоплаш, католикларга таъқиб ва зўрликсиз, ўз динларига барча қатори бемалол эътиқод қилишга йўл бериш масалаларини ҳам муҳокама қилди.

XIII

Мовий осмон гумбази остида, тиниқ тўлқинлар устида сузиб бораётган гёзларнинг кемаларида сурнайлар янграйди, қўшналар нола чекади, шишалар «булқ-булқ» қилади, қадаҳлар жаранглайди, пўлат аслаҳалар ярақлайди.

— Мана энди, — дейди Уленшпигель, — шуҳрат ноғорасини гумбурлат, хурсандчилик қўш ноғораларини чал! Яшасин гёзлар! Испания енгилди, лаънати ялмоғизнинг қўл-оёғи боғланди. Денгиз бизники. Ньюпор, Остенде, Бланкенберг соҳилларининг ҳаммаси, Зеландия ороллари, Шельде, Маас, Рейн дарёларининг мансаблари то Гельдернгача бизники. Яшасин гёзлар!

Дельфт билан Дордрехт ҳам бизники. Жаллодлар Роттердамни ҳам ташлаб кетишди. Биз ҳали Амстредамни ишғол қилганимиз йўқ. Лекин ҳаммаси ҳам фурсати билан сабрқаноатли қилич соҳиблариники бўлади. Яшасин гёзлар!

Испан виносидан ичайлик! Биз дарёлар, ирмоқлар, каналлар билан Зюдерзеени босиб ўтамиз.

Шимолӣ ҳамда жанубий Голландия, Зеландия бизники; биз шарқий ҳамда ғарбий Фрисландияни ҳам оламиз. Озодлик камолга етаётган Бриль кемаларимизга қароргоҳ бўлиб қолади. Яшасин гёзлар!

Жонажон ватанимиз Фландрияда интиқом нидоси қандай янграётганига қулоқ солинг. Қурол-аслаҳа ясаб, қиличларни қайрашяпти. Геннегау, Брабант, Люксембург, Лимбург, Намюр, Льеж — ҳаммаси ҳаракатга тушиб қолишди, улар озод шаҳарлар. Ҳаммаси қозондай қайнамоқда. Томирлардаги қон жўш урмоқда. Экинлар ўроққа маҳтал. Яшасин гёзлар!

Бепоеъ Шимол денгизи бизнинг ҳукмимизда. Ажойиб замбаракларимиз, мағрур кемаларимиз, шафқатсиз денгизчилардан иборат жасур отрядларимиз бор. Таъқибдан қочиб келган қашшоқлар, дайдилар, руҳонийлар, аскарлар, дворянлар, шаҳарликлар, ҳунармандлар — ҳамма-ҳаммаси биз билан.

Кимки озодликка интилса, ҳаммаси биз билан. Яшасин гёзлар!

Эй қонхўр қирол Филипп, қаердасан? Альба, сен қаердасан? Хурсандчилик ногораси чалинсин! Яшасин гёзлар!

XIV

Ташқарида декабрь бўридай увиллайди. Игнадай санчиладиган ёмғир ёғмоқда. Гёзлар Зюдерзее бўйлаб сузади, соқчилик қилади. Адмирал жаноблари карнай чалдириб, ҳамма ихуна ва корвет командирларини ҳамда Уленшпигелни ўз кемасига чақирди.

— Мана,— деди у энг аввало Уленшпигелга мурожаат қилиб,— садоқатли хизматинг, кўрсатган жасоратларингни инобатга олиб, шаҳзода сени «Бриль» кемасининг капитани этиб тайинлади. Сенга шу ҳақдаги ёзма фармонни топшираман.

— Миннатдорчилигимни қабул қилгайсиз, адмирал жаноблари,— деди Уленшпигель.— Бу ожиз кучим етганича капитанлик қиламан, токи капитанлик қиларканман, худо ёр бўлса, Испанияни тилка-пора қилиб, ундан Фландрия билан Голландияни ажратиб оламан.

— Жуда соз,— деди адмирал.— Энди бўлса,— дея қўшиб қўйди у ҳаммага мурожаат қилиб,— католиклар Амстердами Энкгейзенни қамал қилишга ҳозирланаётганини сизга маълум қиламан; амстердамликлар ҳали Ий каналдан чиқиб улгуришганича йўқ; уларни ўша ёқдан чиқармаслик учун йўлни қўриқлаймиз, Зюдерзееда уларнинг ҳар қандай кемасининг қораси кўринса омонсиз ураверамиз.

— Илма-тешик қиламиз,— дейишди улар.— Яшасин гёзлар!

Ўз кемасига қайтган Уленшпигель аскар ва матросларга палубада тўпланишга буйруқ берди ҳамда уларга адмиралнинг буйруғини маълум қилди.

— Бизнинг қанотларимиз бор — бу елканларимиз,— дейишди улар.— Оёғимизда конькимиз бор — бу кемамизнинг кили. Паҳлавонлар панжаси — чангаklarимиз бор. Яшасин гёзлар!

Флот очиқ денгизга чиқиб, Амстердамдан бир милча узоқликда айланиб юраверди, гёзларнинг ихтиёрсиз ҳеч ким шаҳарга киролмасди ҳам, чиқолмасди ҳам.

Бешинчи куни ёмғир тинди; очиқ ҳавода шамол яна кучлироқ эса бошлади; Амстердам томонда эса ҳеч қандай хатти-ҳаракат шарпаси сезилмасди.

Тўсатдан Уленшпигель Ламменинг қўлидаги каттакон ёғоч чўмичини ўйнатганча, кема таржимони, фламанд ва француз тилини сувдай биладиган, нафси аждаҳо бўлган ёш йигитни палубага қувиб чиққанини кўриб қолди.

— Аблаҳ,— дерди Ламме уни саваларкан.— Овқатим ҳали пишмасдан индамайгина қорнингни тўйдириб олмоқчимидинг? Ундан кўра мачтанинг энг учига чиқиб, Амстердам кемаларида бировлар гимирлаётibdими ё йўқми шуни билгин. Шунда фойдали иш қилган бўласан.

— Эвазига нима берасан?— деди таржимон.

— Ҳали ҳеч нарса қилмасдан ҳақидан умидвор ҳам бўласанми?— деб қичқирди Ламме.— Вой аблаҳ-ё! Ҳозироқ тепага чиқмасанг, сени савалатдираман.

Таржимон тепага чиқди.

— Ҳой ялқов, уёқда нималарни кўряпсан?— деб сўради Ламме.

— Шаҳарда ҳам, кемаларда ҳам ҳеч нарса кўринмаяпти.— Пастга тушгач, қўшиб қўйди:— Энди ҳақини тўла.

— Ўғирлаганинг ўзингники бўлақолсин,— деди Ламме,— лекин яхши ҳазм бўлмайди: эҳтимол, бир жойингдан тешиб чиқади.

Уленшпигель Ламмени бир четга тортиб, шундай деди:

— Биласанми, бўтам, Амстердамнинг бунчалик осойишталиги мени чўчитаётир. Улар бирорта шумликни ўйлаётган бўлишса керак.

— Мен аллақачон шунақа бўлса керак деб ўйлагандим,— жавоб берди Ламме.— Кўзалардаги сув музлаб қолди, парранда гўштлири таёқдай қотиб ётибди, колбасаларни қиров босибди, мол ёғи тошдай қотиб, ёғоч мойи оқариб кетибди, тузлар офтобда қолган қумдай қурқшаб ётибди.

— Денгиз ҳам музлайди,— деди Уленшпигель.— Улар муздан келиб, тўплари билан бизга ҳужум қилишади.

Уленшпигель адмиралнинг кемаси томон жўнади ва ҳадикларини адмиралга ҳикоя қилди, у эса:

— Шамол Англия томондан эсаётир; совуқ бўлмайди, қор ёғади,— деди.— Ўз кемангга бор.

Уленшпигель кемасига қайтди.

Кечаси бўралаб қор ёға бошлади, лекин ўша заҳоти Норвегия томондан шамол турди, денгиз музлаб, ердан фарқи бўлмай қолди. Адмирал буни кўриб турарди.

Амстердамликлар муз устидан келиб, кемага ўт қўйиб юборишларидан хавфсираб, кема атрофида жанг қилишга тўғри келиб қолишини кўз олдига келтириб, аскарларга конькилар тайёрлаб қўйишни, тўпчиларга эса темир, чўян замбарак-

лар олдида ўқларини ғарамлаб, тўпларни ўқлаб, пилталарни синдириб туришни буюрди.

Лекин амстердамликлар кўринмади.

Шу аҳволда етти кун ўтиб кетди.

Саккизинчи кун кечқурун аскарларни денгиздан эсаётган изғирин шамолдан сақлаб қолиш ниятида Уленшпигель май базми қуришга буйруқ қилди. Лекин:

— Қаттиқ нон билан суюқ пиводан бошқа ҳеч нарса қолмади, — деди Ламме.

— Яшасин гёзлар! — деб қичқаришди аскарлар. — Бу жанг соатини кутиб ўтиргандаги парҳезли базм бўлади.

— Лекин жангга ҳали-бери довул қоқилмайди, — деди Ламме. — Амстердамликлар кемани ёндиргани бу кеча келишмайди. Улар аввало ўчоқ олдига ўтириб олишиб, бир неча кружкадан қантли иссиқ вино ичишади — эй худо, бизга ҳам шунақа винолардан ато қилгин! — кейин ярим кечагача оқилона, осойишта, роҳат қилиб суҳбат қуриб ўтиришади, бизга келгуси ҳафтадами ёки кейингисидами ҳужумга ўтишни эртага келишиб олишга аҳд қиладилар. Эртасига яна қантли иссиқ винони ичишади — эй худо, бизга ҳам шунақа винодан ато қилгин! — улар яна оқилона, осойишта суҳбат қуриб, кружкаларни майга тўлдириб ўтиришади ва муз каттагина отрядни кўтара олиш ё кўтара олмаслиги масаласини ҳал қилгани эртага яна тўплансак деган қарорга келишади. Кейин олимлар ёрдамида музни текшириб кўришади ва натижасини хатга битишади. Маълумотларни олишгач, улар музнинг қалинлиги икки чорак эканлигини, демак муз бир неча юз кишини замбарағу бошқа қурооллари билан кўтаришга бардош беришини билишади. Кейин улар яна кенгашга тўпланишади, кўпгина кружка виноларни ичиб ўтириб, кемаларимизга ҳужум қилиш ўринли ё ўринсиз экани ва биз лиссабонликлардан тортиб олган хазиналар эвазига кемаларимизни ёндириб юбориш-юбормасликлари ҳақида оқилона фикр юритишади. Сал иккиланиб бўлса-да, ҳар қалай ўз вақтида кемаларимизни эгаллаб олиш, лекин ёндириб юбормасликка аҳд қилишади.

— Сен оқилона гапларни айтяпсан, — деди Уленшпигель, — лекин шаҳарда чироқлар ёнаётганини, одамларнинг фонус ушлаб уёқ-буёққа югураётганини кўрмаяпсанми?

— Совуққа чидамай шундай қилишяпти, — деди Ламме. Сўнг оғир хўрсиниб олиб, қўшиб қўйди. — Ҳамма нарса еб битирилди. Қаттиқ нон билан суюқ пиводан бошқа на гўшт, на парранда, на вино — эвоҳ, на яхшигина пиво қолди. Қим мени яхши кўрса орқамдан юрсин!

— Қаёққа кетяпсан? — деб сўради Уленшпигель. — Кемадан кетишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ.

— Бўтам, — деди Ламме, — эндиликда сен капитансан, кеманинг хўжайинисан. Агар рухсат бермасанг бормаи қўявераман. Лекин уч кун бўлдики, сўнги колбасани еб тугатдик, ошхона ўчоғи ҳозир яхши ўртоқлар учун фақат қуёшлик вазифасини ўтаяпти десак ҳам бўлади. Шунинг учун ҳам, жаноби капитан ҳамда қадрдон дўстим, шуларни дадил айтаман: ҳеч нарса емаётганим учун қайғуга ботиб юрибман; ором олишни, мулойимгина ғоз гўштию семиз товуқни, сели томиб турган куркани жонидан яхши кўрадиган мендай одам азоб-уқубатлар, жангу жадаллар ичида сенга эргашиб юрибман. Катта-кичик ҳайвонлари сероб анови бой қишлоқдаги чироқларга бир қара. Унинг хўжайини ким эканлигини биласанми? У ўн саккиз бахтсиз дворянни хиёнаткорона равишда ўша пайтда Альба эгаллаб турган Энкгейзенга олиб келган фрисланд кемачиларидан бири; у ана шу ўн саккиз дворяннинг Брюсселдаги От бозорида қатл қилингани учун айбдор. Дирик Слоссе исмли бу хоин хиёнати учун герцогдан икки минг флорин олган. Ана шу қон эвазига келган пулларга бу хоин рўпараидаги катта-кичик ҳайвонлари, атрофида далалари бўлган қишлоқни сотиб олган, кейин бой-бадавлат бўлиб кетган.

— Кўксимда кул депсимоқда, — деди Уленшпигель. — Худо буюрган ўлим соати келганини билдириб занг урдинг сен.

— Шунинг билан бирга кишиларни боқиш соати ҳам келди, — деди Ламме. — Менга йигирма чоғли аскар ҳамда матрослардан бер, бориб хоинни тутиб келаман.

— Уларни ўзим олиб бораман, — деди Уленшпигель. — Ким ҳақиқатни севса, орқамдан юрсин. Ҳаммангиз эмас, азизларим, йигирма киши бўлса бас, ҳамма кетса кемани ким қўриқлайди? Соққа билан қуръа ташланг... Йигирмата бўлдиларингми? Қани кетдик бўлмаса. Соққалар тўғри кўрсатяпти. Конькиларингизни боғлаб, хоиннинг қишлоғи устида чарақлаб турган Зухро юлдузи томон боринглар. Ҳой коньки учувчилар, елкангизга болтангизни олиб, юлдузга қараб юраверинглар.

Кимки йиқилса, дарҳол ирғиб турсин ўрнидан. Қирғоққа яқинлашяпмиз: оппоқ қор устида на бирор одам, совуқ ҳавода на бирон парранда кўринади. Конькиларингизни ечинг.

Мана ерга чиқдик, мана бу ер ўтлоқ экан; конькиларни яна боғланглар. Чурқ этган овоз чиқармай, қишлоқни қуршадик.

Уленшпигель дарвозани қоқди, ит вовиллади. У яна тақиллатди; дераза очилди, хўжайин бошини чиқариб:

— Кимсан?— деб сўради.

У фақат Уленшпигелни кўрди бошқалар кирхона орқасига бекиниб олишганди.

— Де Буссю жаноблари дарҳол сени ўз ҳузурига — Амстердамга етиб боришингни буюрди,— деб жавоб қилди Уленшпигель.

— Рухсат қоғозинг қани?— деб сўради у пастга тушиб, дарвозани очаркан.

— Шу ерда,— деди Уленшпигель орқасидан дарвоза томон ташланган йиғирма нафар гёзни кўрсатиб.

— Сен, кемачи Слоссе, ўн саккиз дворянни тузоққа туширган хоинсан,— деди Уленшпигель.— Ўзгаларнинг қони эвазига олган пулларинг қани?

— Гёзлармисиз?— деди у қалтираб.— Раҳм қилинглар! Нима қилганимни ўзим ҳам билмабман. Ҳозир менда пул йўқ... ҳаммасини бераман...

— Қоронғи,— деди Ламме,— бизга ёғли ҳамда мум шамлардан бер.

— Ёғ шамларни ҳов анови ерга осиб қўйганман,— деди хўжайин.

Шамлар ёқилди. Учоқ ёнида турган бир гёз шундай деди:

— Жуда совуқ, ўт ёқайлик. Манави яхшигина ўтин бўлар экан.

Кейин у дераза токчасида турган гултуваклардаги қуриб қолган ўсимликларни кўрсатди.

У қуруқ шохлардан бирини ушлаб силкитди; тувак ерга туши ва дукат, флорин, реаллар ҳар ёққа думалаб кетди.

— Пуллар шуларда экан!— деди у гултувакларни кўрсатиб.

Дарҳақиқат, улар туваклар ичидан ўн минг флорин пул топишди.

Буни кўрган хўжайин йиғлаб, дод-фарёд кўтарди.

Дод-фарёдни эшитиб қишлоқдаги батрақлар ва чўрилар қўйлакчан чопиб келишди. Хўжайинининг ёнини олишга уринган эркакларнинг қўл-оёқлари боғланди. Шу пайт Ламме гап бошлади:

— Хоин,— деди у,— омбор, отхона, ертўла ҳамда қўйхонанинг калитлари қани?

— Аблаҳ талончилар!— деди хўжайин.— Ҳамманг дор сиртмоғида жон берасан!

— Кунинг тугаб, умринг битди,— деди Уленшпигель,— калитларни бер.

— Худо жазоларингни беради!— деди хўжайин калитларни бераётиб.

Гёзлар қишлоқни шипшийдам қилиб, конькиларда озодлик паногоҳи бўлмиш кемалари томон қайтишди.

— Мен кема ошпазиман,— деди Ламме уларни жўнатаркан,— мен кема ошпазиман! Вино билан пиво юкланган чаналарни итаринг, хўкиз, от, чўчқа, қўйларни — ҳамма подани хайданг ёки шохидан тортқиланг. Мен кема ошпазиман! Пулат конькилар остида муз чирсилламоқда. Мана, кемадамиз. Эртага ошхона музикаси янграйди. Чиғирларни келтиринг, от, сигир, хўкизларнинг қорнидан боғланглар. Ана, улар чиғирларда кемага олинмоқда. Ана гўшту мана гўшт! Товуқ, гоз, ўрдак, хўрозларни трюмга ташлайверинглар. Уларнинг бўйнини ким узади? Кема ошпази жаноблари, албатта. Эшиклар қулфлоглиқ, калити чўнтагимда. Тангрига шукурлар бўлсин! Яшасин гёзлар!

Уленшпигель дорга осилишдан қўрқиб нола қилаётган ва йиғлаётган Дирик Слоссе ва бошқа асирларни олиб, ўша заҳотиёқ адмирал кемаси томон жўнади.

Шовқинни эшитиб адмирал ташқарига чиқди; у машъалаларнинг қизғиш шуъласи ёритиб турган Уленшпигель ва унинг ҳамроҳларини кўриб:

— Биздан нима истайсан?— деб сўради.

— Шу кеча,— деди Уленшпигель,— бизникилардан ўн саккиз кишини тузоққа илинтириб берган хоин Дирик Слоссени тутиб олдик. Мана у. Қолганлари шу қишлоқнинг батраклари ҳамда бегуноҳ чўрилари.

Кейин адмиралга пул тўла сумкани бераётиб қўшиб қўйди:

— Бу червонлар хоиннинг уйидаги гултувакларда гуллаб ётган экан, жами ўн минг флорин.

— Кемадан кетиб нотўғри қилгансизлар,— деди адмирал,— лекин омадингиз юришгани учун афв этаман. Асирлар ҳам, пул тўла халта ҳам бизга жуда зарур, сиз шоввозлар эса денгиз қонуни ҳамда удумига кўра шу пулларнинг учдан бирини оласиз. Яна бир қисми флотга, учинчи қисми эса шаҳзода Оранский жаноби олийларига. Хоинни дарҳол дорга осинглар!

Гёзлар буйруқни бажо келтиришди, музни тешиб, Дирик Слоссе жасадини ўша ерга ташлаб юборишди.

— Кемалар атрофида ўт-ўланлар ўсиб кетганми дейман-а,— деб сўради адмирал,— нуқул товуқларнинг қақарлаши, қўйларнинг маъраши, хўкиз ҳамда сигирларнинг мўрашлари қулогимга чалинапти?

— Булар томоқдан ўтадиган ошхона асирлари,— деди Уленшпигель.— Улар қовурилган ҳолда ўзлари учун ўлпон тўлайдилар. Энг мазалисини сиз оласиз, адмирал жаноблари, хизматкорларни эса ўз кемамга оламан.

У шундай қилди ва уларга мурожаат этди:

— Мана, йигит-қизлар, сизлар жаҳондаги энг яхши кемасизлар. Агар кетмоқчи бўлсанглар ўлпон тўланглар; шу ерда қолмоқчи бўлсанглар бизга ўхшаб яшайсизлар, яхши еб, ишлаб юраверасизлар.

Ўша куни ва ундан кейинги кунларда кемада вино, паранда ва ҳайвон гуштининг жазасини бериб зиёфат бошланди. Уленшпигель эса нуқул:

— Яшасин гёзлар! Ёвуз шамоллар эсаверсин, биз ҳавони нафасимиз билан иситамиз. Яшасин гёзлар!— дерди.

Неле ҳам олтин қадаҳда вино ичар, изғирин шамолда юзлари ширмондай қизариб, найини чаларди. Совуқ қаттиқ бўлишига қарамай гёзлар палубада ўтириб олиб, вақтичоғлик қилишарди.

XV

Тўсатдан бутун флот қирғоқдаги қора оломонни кўриб қолди, оломон орасида машғалалар порлар ва қуруллар ялтирарди; кейин машғалалар сўнди, ҳаммаёқни зулмат қоплади.

Адмиралнинг буйруғи билан ҳамма кемаларга ҳушёр бўлиб туриш ҳақида сигнал берилди; ҳамма чироқлар ўчирилди; аскар ва матрослар болталарини шай тугиб, палубага қорнини бериб ётиб олишди. Жасур замбаракчилар гранаталар ва қўшалоқ ўқлар билан ўқланган тўплари олдида пиликларни ушлаб туришди. Адмирал ва капитанлар: «Юз қадам!»— деб қичқиришлари билан (бу душманнинг қаерга келиб қолганини англатарди) улар ўзларининг музда турган ҳолатларига қараб кеманинг қуйруғу, биқини ёки тумшуғидан туриб ўт очишлари керак.

Адмиралнинг:

— Кимки овозини баландлатса, ўлимга ҳукм қилинади!— деган овози эшитилди.

Капитанлар ҳам унинг кетидан:

— Кимки овозини баландлатса, ўлимга ҳукм қилинади!— дейишди.

Тун ойсиз, юлдузли эди.

— Эшитяпсанми...— деб шивирлади Уленшпигель Ламмега арвоҳ нафас олгандай аста,— амстердамликларнинг овозини, конькилари остида музнинг қитирлаётганини эшитяпсан—

ми? Улар тез югуришяпти, овозлари ҳам эшитиляпти. Улар: «Такасалтанг гёзлар ухлашяпти. Лиссабон хазиналари энди ўзимизники», дейишяпти. Машғалаларни ёқишяпти. Уларнинг қамал қиладиган нарвонларини, муздан совуқ башараларини, ҳужум қилиб келаётган отряднинг узун чўзилиб кетганини кўряпсанми? Мингдан ортиқ одам бор.

— Юз қадам!— қичқирди адмирал.

— Юз қадам!— қичқирди капитанлар.

Тўплар момақалдироқдай гумбурлади, муз устида аянчли фарёдлар эшитилди.

— Саксонта замбаракдан бараварига ўқ узилди,— деди Уленшпигель.— Улар қочишяпти! Машғалаларнинг узоқлашяётганини кўряпсанми?

— Қувишга ўтинг!— қичқирди адмирал.

— Қувишга ўтинг— қичқирди капитанлар.

Бироқ қувиш кўпга чўзилмади, чунки қочувчилар юз қадамгина қочиб бора олдилар, холос, оёқлар ўтакаси ёрилган қуёнларникидай қалтираб юрмай қўйди.

Муз устида фарёд чекаётган ва ўлаётган одамларда қимматбаҳо буюмлар, олтинлар, гёзларни боғлаш учун ҳозирлаб қўйилган арқонлар бор эди.

Ана шу ғалабадан кейин гёзлар:

— Худо ёр бўлса, ким ҳам бизга қарши тура оларди. Яшасин гёзлар!— дейишди.

Орадан бир кун ўтгач, эрталаб адмирал безовталаниб янги ҳужумни кута бошлади. Ламме палубага сакраб чиқиб, Уленшпигелга шундай деди:

— Совуқ бўлишини олдиндан айтганингда гапингга кирмаган адмиралнинг олдига олиб бор мени.

— Йўл кўрсатувчисиз ҳам боравер,— деди Уленшпигель.

Ламме ошхонани қулфлаб жўнади. Адмирал шаҳар томонда бирор ҳаракат йўқмикан деб палубада тикилиб турарди. Ламме унга яқинлашди.

— Адмирал жаноблари,— деди у,— камина кема ошпази ўз фикрини баён қилса майлими?

— Гапир, чироғим,— деди адмирал.

— Муҳтарам жаноб,— деди Ламме,— кўзалардаги сув эримокда, парранда гўштлари мулојимлашиб қолди, колбасалардан қиров тушди, мол ёғи юмшади, ёғоч мой суюлиб кетди, туз намланиб қолди. Бу ёмғирнинг нишонаси, биз қутулиб қоламиз, муҳтарам жаноб.

— Кимсан ўзинг?— деб сўради адмирал.

— Ламме Гудзакман, «Бриль»нинг ошпази,— деди у.— Агар ўзини мунажжим деб эълон қилган улуғ олимлар, агар

мен масаллиққа қараб, қандай таом бўлишини аниқ айтиб берганимдай, юлдузларга қараб об-ҳаво қандай бўлишини айтиб бера олсалар бу кеча ҳаво илиб, дўл аралаш бўрон бўлишини аниқ айтиб берардилар. Лекин ҳавонинг илиқлиги узоққа чўзилмайди.

Ламме Уленшпигелнинг ёнига қайтиб келди. Чошгоҳ пайтида у:

— Мен яна пайғамбарлик қилдим: осмон қорайиб, шамол кўтариляпти, илиқ ёмғир ёғяпти — муз устида сув пайдо бўлди, — деди.

Кечқурунга бориб хурсандликдан қичқира бошлади:

— Шимолий денгиз кўтариляпти! Сув кўтариладиган пайт келди! Юксак тўлқинлар Зюдерзеега кириб, музларни парчалаяпти, музлар тарсиллаб ёрилиб, катта-катта парчалари кемаларга тушяпти, улардан учқунлар чақнамоқда; мана дўл ҳам ёға бошлади. Адмирал Амстердамдан кетишга буйруқ бермоқда, сув шунчалик кўпки, энг катта кемаларимиз ҳам суза бошлади. Мана, Энкгейзен бўсағасидамиз. Денгиз яна музлайди. Мен пайғамбарман, бу худонинг мўъжизаси.

— Бизни қўллаб-қувватлаётган парвардигор учун ичамиз! Қиш ўтиб, ёз бошланди, — деди Уленшпигель.

XVI

Уленшпигель августнинг ўрталарида аскар ва матросларга шундай деди:

— Утрехтда турган қонхўр герцог яна бир шафқатга тўла фармон чиқаришга журъат этибди, бу фармонида бўйсунини истамаган Нидерландия аҳолисини очлик, ўлим каби ҳадалардан ташқари хонавайрон этишни ҳам ваъда қилибди. «Ҳанузгача бўйсунмаганларнинг ҳаммаси яксон қилинади, — демоқда у, — қирол олий ҳазратлари мамлакатга ҳорижийларни жойлаштиради». Тишлайвер, герцог, тишлайвер! Заҳарли тишларинг эговга урилмоқда. Ана шу эгов бизнинг ўзимиз. Яшасин гёзлар!

Альба, сен қон ичавериб маст-аласт бўлиб қолгансан! Наҳотки дағдагаларингдан бизни қўрқади ёки марҳаматингга бизни ишонади деб ўйласанг? Оламга жар солиб мақтаган полкларинг, сенинг «Енгилмас», «Улмас» қўшинларинг мана етти ойдирки, фақат шаҳар аҳолисигина ҳимоя қилаётган кичкина, ожиз шаҳар Гарлемни тўпга тутяпти. Лаҳмлар портлатилганда бошқа оддий одамлар қатори сенинг аскарларинг ҳам ҳавода рақсга тушишди. Шаҳарликлар улар устига смо-

лалар қўйишди; шунда аскарларинг қуролсиз кишиларни голибона ўлдиришга ўтдилар. Эшитяпсанми, жаллод, худо жонингни оладиган кун ҳам келди!

Гарлем ўзининг энг яхши ҳимоячиларини йўқотди, ҳатто унинг тошлари қонли кўзёши тўкмоқда. Шаҳар қамал пайтида бир миллион икки юз саксон минг флоринни йўқотди ҳамда сарфлади. У ерда епископ ҳокимияти қайта ўрнатилди. У чаққон қўллари, хушнуд чеҳраси билан черковни мадҳ этмоқда. Қўнғироқлар занг уриб, унинг жаранги қабристондаги фаришталар қўшиғидай ҳавога аста таралмоқда. Қонга — қон! Жонга — жон! Яшасин гёзлар!

XVII

Гёзлар Флиссингенда бўлишди, ўша ерда Неле иситмалаб қолди. У кемани тарк этишга мажбур бўлиб, Турвен-Кёдаги реформатор Питерсникида қолди.

Уленшпигель анча хафа бўлса-да, бир жойда ётса, испан ўқларидан узокроқда бўлса, тез кунда соғайиб кетади деб ўйлаб, кўнгли таскин топди.

Ламме иккови доим Неленинг қошида ўтиришди.

— Дўстим,— деди бир куни Уленшпигель,— янгиликдан хабаринг борми?

— Йўқ, бўтам,— деди Ламме.

— Яқинда флотимизга келиб қўшилган кемани кўрдингми? Ўша кемада ҳар куни уд чаладиган одамни биласанми?

— Яқиндаги совуқ таъсирида ҳар иккала қулогим битиб қолганга ўхшайди,— деди Ламме.— Нега куляпсан, бўтам?

Лекин Уленшпигель гапида давом этди:

— Бир куни ўша кемадан фламанд қўшиғини эшитдим, овози жуда ёқимли экан.

— Эвоҳ,— деди Ламме,— хотиним ҳам уд чалиб қўшиқ айтади!

— Яна битта янгиликдан хабаринг борми?

— Ҳеч нарсадан хабарим йўқ, бўтам,— деди Ламме.

— Биз кемаларимиз билан Шельде бўйлаб то Антверпенгача кўтарилиш, ўша ердаги душман кемаларини эгаллаб олиш ёки ёндириб юбориш ҳақида буйруқ олдик. Одамларини эса шафқатсиз қиришимиз керак. Бақалогим, бу ҳақда сенинг фикринг қалай?

— Эвоҳ,— деди Ламме,— наҳотки бу бахтсиз мамлакатда инсон зотини ёндириш, осиш, чўктириш ҳамда бошқа йўллар билан илдизини қуритишдан бўлак гапни эшитмасак? Какликларни қовуришга, жўжа гўштини ейишга, печкада колбаса

билан тухумнинг жизиллаб қўшиқ айтишига ҳеч ким халал бермайдиган дориламон замон қачон келади-я! Менга қондан қилинган колбаса маъқул: оқи жиққа ёғ бўлади.

— Фландриянинг олма, олча, гилослари шохида олма, олча, гилос ўрнига испанлар осилиб тургандагина шундай кун келади,— деди Уленшпигель.

— Оҳ,— деди Ламме,— қадрдон, азиз, севимли, гўзал, ювош, садоқатли хотинимни топиб олсам эди!

— Бу гапларни бас қилайлик,— деди Уленшпигель.— Адмиралнинг: «Лангарлар кўтарилсин!» — деб қичқираётганини эшитяпсанми? Капитанлар ҳам шундай деб қичқирашаётир. Қўзғалишимиз керак.

— Нега дарров кетяпсан?— деб сўради Неле Уленшпигелдан.

— Кемага кетяпман,— деди у.

— Мени ташлаб-а?— деди Неле.

— Ҳа,— жавоб қилди Уленшпигель.

— Сендан роса хавотир олишимни ўйлаяпсанми ўзи?

— Жонгинам,— деди Уленшпигель,— танам темирдан.

— Мендан куляпсанми?— деди Неле.— Эгнингдаги камзулни кўриб турибман, у мовут, темир эмас; унинг остида эса меникидай эту суякдан иборат тана бор. Агар яралансанг сенга ким қарайди? Йўқ, мен ҳам кемага бораман.

— О,— деди Уленшпигель,— борди-ю, найза, ўқ, қилич, болта, болгалар мени аяб, сенинг мулойим тананга тегса, мендай ярамас одам бу дунёда сенсиз нима қилади?

— Сен билан бирга бўлишни истайман. Хавфсирайдиган жойи йўқ,— деди Неле.— Уқчилар ўтирадиган ёғоч тўсиқ орқасига яшириниб оламан.

— Сен борадиган бўлсанг, мен қоламан. Унда сенинг Уленшпигелингни қўрқоқ, хоин деб аташади.

У ҳам йиғлаб, ҳам кулаётган Неленинг безгакдан титраб-қалтираётган гунчадек лабларидан, пирпираётган кўзларидан ўпиб, чошиб кетди.

Гёзлар Антверпенда; улар Альбанинг ҳамма кемаларини, ҳатто портда турганларини ҳам эгаллаб олишди. Улар купшакундуз куни шаҳарга бостириб кириб, асирларни озод қилишди.

— Адмиралнинг ўғли каноникнинг уйида қамоқда,— деди Уленшпигель,— уни озод қилиш керак.

Улар каноникнинг уйига киришганда адмиралнинг ўғли билан мешқорин монахнинг суҳбатлашиб ўтирганини кўришди, монах уни муқаддас рим-католик черкови бағрига қайтишга ундарди. Ёш йигит унинг гапларига қулоқ солмади ва

Уленшпигель билан бирга кетди. Бу орада Ламме монахнинг каллапўшидан ушлаб, Антверпен кўчаларидан олдига солиб ҳайдаб кетди.

— Озод бўлиш учун юз флорин тўлайсан, сенинг нархинг шу! Оёгингни илдамроқ ташла! Тезроқ, тезроқ! Сандалингнинг ичи қўргошинга тўлами дейман? Тезроқ юр, ҳой бир замбар ёғ! Илдамроқ қимирла!— дерди Ламме.

— Ахир, юряпман-ку, гёз жаноблари, юряпман, лекин пилта милтигингиз рухсати билан гапиришга изн беринг; сиз ҳам мен сингари семиз, вазмин, қориндор одам экансиз.

— Нима?— деб қичқирди Ламме уни туртиб.— Текинхўрлик, ялқовлик билан монастирда бекор ётиш орқасида тўплаган мойингни ҳалол бир фламанднинг меҳнат, азоб-уқубат ва жангларда ордирган мойига тенглаштиришга қандай журъат этдинг? Югур дейман, бўлмасам тепки еб қоласан!

Бироқ монах югура олмас, нафаси бўғзига тиқилар, Ламме ҳам ундан қолишмай ҳарсилларди. Шундай қилиб, улар кемага етиб боришди.

XVIII

Гёзлар Раммекенс, Гертруйденбург, Алыкмарни ишғол қилиб, яна Флиссингенга қайтиб келишди.

Соғайиб кетган Неле портда Уленшпигелни кутарди.

— Тиль,— деди у йигитга кўзи тушиши биланоқ,— Тиль, азизим, яраланганинг йўқми?

— Оҳ,— ингради Ламме оёгини аранг судраб босаркан,— ўқ, гранат, замбарак ўқлари унинг атрофига ёмғирдай ёғилиб турди, у бўлса фақат шабаданигина сезарди, холос! Сен, Уленшпигель, руҳсан, сен ҳам, Неле, шундай, чунки қачон қараса ҳаммиша ёш, ҳаммиша чаққон кўринасизлар.

— Нега оёгингни судраб босяпсан?— деб сўради Неле.

— Чунки мен руҳ эмасман, ҳеч қачон руҳ бўла олмайман ҳам, шу ваядан сонимга болта тегди. Қара, қон оқяпти! Оҳ, шўрим! Нега бу ерда ҳеч ким атрофимда парвона бўлмайди!

— Мана сенга малҳам,— деди Неле,— буни Уленшпигель учун сақлаб қўйган эдим. Уни ярангга қўйиб ол.

Ламме ярасини боғлагандан кейин энгил тортди, чунки малҳам азоб берувчи огриқни йўқотган эди.

Улар учовлон кемага кўтарилишди.

— Бу ким бўлди?— деб сўради Неле палубада қўли орқасига боғлиқ юрган монахни кўриб.— Мен уни қаердадир кўрганман, у танишга ўхшайди.

— Унинг баҳоси — юз флорин ўлпон,— деди Ламме.

XIX

Уша кунн флот базми жамшид қурди.
Изғиринли декабрь шамоли, қор ва ёмғирга қарамай флот
гёзлари палубада қўшиқ айтишар, зеландча шляпаларидаги
кумуш ярим ой тамгалари нурсизгина ярқирарди.

Чидаёлмади герцог,
Ит каби қочди илдам...
Арзир энди шодлансак,
Келиб етди кутган дам!
Альбани ҳам этдик даф!¹
Ўзимизга шон-шараф!

Чалинг энди, ҳей, дўстлар,
Ноғорани баландроқ!
Бош етди кўкка қадар,
Шодланингиз, уринг оқ,
Альбани ҳам этдик даф,
Ўзимизга шон-шараф!

---

¹ Альба 1573 йил 18 декабрда Филипп Иккинчи томонидан Нидерландиядан чақириб олинган.

Бешинчи китоб

I

Ламме асир олган монах гёзларнинг уни ўлдирмоқчи эмасликларини, фақат ўлпон олмоқчи бўлишаётганини кўриб, бурнини осмонга кўтара бошлади.

— Буни қара-я...— дерди у палуба бўйлаб юраркан, бошини жаҳл билан силкитиб,— буни қара-я, мана шу кемага қадам ранжида қилиб, нақадар ярамас, қора, ҳаром-хариш, ифлосликлар қаърига тушиб қолдим-а! Башарти мана шу кир тоғорага ўхшаган кемада мен бўлмаганимда парвардигор алақачон сиз гёзларни тубсиз денгиз қаърига жўнатган бўларди, лаънати қуролларингиз, шайтон замбаракларингиз, томоғини қириб бақираётган капитанларингиз, қалпоғингизга тақиб олган ярим ойларингиз билан — ҳамма-ҳаммангиз жаҳаннамга равона бўлардингиз, у ерда оловда ёнмасдингиз,— йўқ, йўқ!— узоқ абадият давомида музлаб, қалтираб, совуқдан адоий тамом бўлардингиз! Ҳа! Олло-таоло самода туриб сизларнинг беозор, маъсума волидамиз рим-католик черкови-га, азиз-авлиёларга, табаррук жаноби епископларга, шафқат ҳамда доно фикрлар тўла марҳаматли фармонларга бўлган нафратларингизни сўндирарди, ҳа! Мен ҳам жаннат тўрида туриб сизларни лавлагидай музлаган, кўкариб кетган ёки совуқдан турпдай оқариб кетган ҳолда кўрардим. Илоҳо шундай бўлсин, ҳа, шундай бўлсин илоҳо!

Матрослар, аскарлар ва юнгалар уни масхара қилишиб, найчалардан унга қуруқ нўхат доналарини отишарди. Ҳар «ўқ» узилганда у қўллари билан юзини бекитиб оларди.

Қонхўр герцог кетгач, янги ҳукмдорлар халққа юмшоқроқ муомала қила бошладилар. Кейинроқ ҳокимиятни қирол номидан Генерал штатлар бошқара бошлади.

Бу орада денгиз ва тўғонлар, табиий қалъа ва лаҳмлар қўл келаётган Зеландия ва Голландия аҳолиси парвардигор йўлида эркин одамларнинг эркин ибодатхоналарини барпо этишди; папачи жаллодлар ҳам улар билан ёнма-ён ўз гимнларини бемалол куйлашаверди.

Бельгия мамлакати валлонлар томонидан тор-мор этилди. Улар халқни таладилар, дала ва ўтлоқлардаги мингларча энг яхши ҳўкиз ва отларни тортиб олишар, аёл ва қизларни олиб кетишар, ҳақини тўламай барча озиқ-овқатларни еб битиришар, қуролланиб, оғир меҳнатнинг мевасини тортиб олишларига йўл қўймаган деҳқонларнинг оморларига ўт қўйишар эди.

Халқ орасида:

— Дон Жуан¹ ўз испанлари билан, олий ҳазратлари² ўз французлари — гугенотлар билан эмас, папачилар билан келади. Индамас бўлса Голландия, Зеландия, Гельдерн, Утрехт, Оверисселни тинчгина идора қилиш ниятида ва у ернинг қироллик тахтига шаҳзода Анжуйскийни ўтқазиб шарт билан Бельгия вилоятларини махфий шартномага кўра бериб юборди уларга, — деган гап тарқалди.

Бельгия мамлакати жанг қилишга, ғалаба қозонишга имконият яратиб берадиган раҳнамони топа олмай чўчиб, гаши келиб турарди, лекин ҳамма озодлик душманларига қарши курашишга тайёр эди.

Бахт тескари боққан оддий халқ, қийналиб кетган шаҳарликлар — ҳамма ўзларини озодлик жангига бошлаб борадиган жасур ва садоқатли раҳнамони кутарди.

— Шўримиз қурсин! — дейишарди улар. — Қаранглар, эндиликда Филиппнинг душмани, ундан ҳам ортиқроқ — ўз ватанининг душмани, ўзига бино қўйган гўзал дон Жуан келиб қолди. У папани ва ўзми деб келди. Дворянлар билан руҳонийлар бизга хиёнат қилишди.

¹ Дон Жуан Австрийский — Карл Бешинчининг ўғли, 1576 йилдан 1578 йилгача Нидерландия ҳокими.

² Олий ҳазратлари — Франциск Валуа, шаҳзода Анжуйский француз қироли Генрих Учинчининг укаси, нидерланд тахтининг даъвогари.

Жаврашига ҳалақит беришмаётганини кўриб, можахнинг калондимоғлиги баттар ошди. Матрос ва аскарлар бўлса, уни янада кўпроқ вайсатиш учун атайин католиклар авлиёларини ва Рим черкови удумларини масхара қила бошлашди.

Монах ғазабга келиб, уларни танимсиз ҳақорат қиларди.

— Ҳа, ҳа,— деб қичқирарди у,— мана мен гёзларнинг маконидаман. Мамлакатимизнинг лаънати қонхўрлари шуларнинг ўзи, ҳа, мана шулар! Шундан кейин ҳам улар авлиё кишилар бўлмиш инквизиторлар бизни кўнлаб ўтда ёндиришган деб айтишга ҳаддилари сиғади-я! Йўқ, бу қурт-қумурсқа-лар ҳали талайгина!

Унга жавобан гёзлар:

— Оғзидан ҳақоратдан бошқа сўз чиқмайдиган бу бекорчини нега ушлаб турибмиз? Яхшиси уни дорга осиб керак,— дейишди.

Сўнг улар ҳаракатга тушиб қолишди. Монах арқон тайёр бўлганини, мачтага нарвон қўйилганини, қўлини чирмаб боғлаётганларини кўриб, аянчли овозда ялиниб қолди:

— Жаноби гёзлар, шафқат қилинглар менга! Бу гапларни оламда бўйнидан бўлак ҳеч вақоסי бўлмаган итоаткор асирингиз, бечора монах эмас, балки қалбимга васваса солган шайтон гапирди! Марҳаматли жанобларим, мени афв этинглар, шафқат қилинглар! Керак бўлса гарчи бемаза бўлса-да, оғзимга латта-путта тиқиб қўя қолинглар, ҳар қалай, бу дордан кўра дурустроқ.

Гёзлар унинг гапига қулоқ солмай ва жон-жаҳди билан қаршилиқ кўрсатишига қарамай судрай бошладилар. Шу пайт у қаттиқ чинқириб юборди, чинқириқни эшитган Ламме ошхонада ярасини боғлаб қўяётган Уленшпигельга шундай деди:

— Бўтам, улар қазноқдан чўққани ўмариб кетишяпти. О қароқчилар, агар ўрнимдан тура олганимда эди!..

Уленшпигель палубага кўтарилиб монахни кўрди. Монахнинг ҳам унга кўзи тушиб, шартта оёқларига ўзини ташлаб, қўлини чўзиб ялина бошлади:

— Капитан жаноблари,— қичқирди у,— денгизда, қуруқликда даҳшат солаётган жасур гёзларнинг капитани, аскарларингиз вайсаганим учун мени осибмоқчи! Капитан жаноблари, бу адолатсиз жазо, шунга ҳам кишини жазолайверилса, ҳамма адвокатлар, прокурорлар, ваъзхонлар ҳамда хотинларни осиб керак эди, унда оламда инсон зоти қолмасди. Тақсирим, мени дордан қутқариб қолинг, мен худо олдида ҳақингизга дуо қиламан, у дунё азобларидан халос бўласиз! Мени афв

этинг! Шайтон васвасага солиб, кўп вайсашга мажбур қилди, бу катта бахтсизлик, офат. Шўрлик газабим қайнаб кетиб, ўзим ўйламаган бирмунча бўлмагур нарсаларни гапиришга ундади. Шафқат қилинг, капитан жаноблари, сизлар ҳам жаноблар, ундан гуноҳимдан ўтишини сўранглар!

Тўсатдан палубада Ламме пайдо бўлди.

— Капитан ва огайнилар, — деди у, — бундан чиқди, ҳалиги чинқирган чўчқа эмас, балки монах экан-да, бундан бағоят хурсандман. Уленшпигель, бўтам, бу тақсир хусусида менинг бошқа бир ниятим бор. Унинг гуноҳидан ўт, тирик қолдир, лекин эркинликка қўйиб юборма, бўлмаса у кемада яна бирорта расвогарчиликни қилади. Яхшиси уни тор, лекин нафас олишга, ўтиришга, ухлашга имкон берадиган қафасга тикиб, палубага қўйиб қўй. Мен уни бўрдоқига боқаман, хоҳлаганимча овқат бераман, агар емаса — унда дорга осамиз.

— Емаса дорга осилади, — дейишди Уленшпигель билан гезлар.

— Мени нима қилмоқчисан? — деб сўради монах.

— Кейин кўрасан, — деди Ламме.

Уленшпигель эса Ламменинг истагини бажо келтирди, монах қафасга солинди, ҳамма уни меъдасига теккунча томоша қиладиган бўлди.

Ламме ошхонага йўл олди, унинг орқасидан пастга тушган Уленшпигель Ламменинг Неле билан баҳслашаётганини эшитди.

— Ётмайман, — дерди у, — йўқ, ётмайман, бошқалар менинг қайлаларимга эғалик қилсинми! Йўқ, мен бузоққа ўхшаб бақрайиб ётавермайман!

— Аччиғинг чиқмасин, Ламме, — деб кўндирмоқчи бўларди Неле, — яранг яна очилиб кетади, кейин ўлиб қоласан.

— Ўлсам майлига! — дерди у. — Хотинсиз яшаш жонимга тегди. Уни йўқотиб қўйганим етмагандай, кема ошпазининг шўрва пиширишига сен ҳам ҳалақит беряпсан! Қайла билан қовурдоқларнинг ҳиди турган-битгани саломатлик эканини билмайсанми? Бу ҳидлар руҳимни озиқлантириб, мени бахтсизликдан сақлайди.

— Ламме, — деди Неле, — маслаҳатларимизга кўниб, сени даволашимизга тўсқинлик қилмаслигинг керак.

— Мени даволашларингни ўзим хоҳлайман, — деди Ламме, — лекин бирорта одам бу ерда хўжайинчилик қилса, бирорта нодон такасалтанг келиб, кема ошпази тожу тахтини эгалласа ҳамда ҳаром қўлларини қайлаларимга тикадиган бўлса, ўша заҳоти ёғоч чўмичимни ишга солиб, уни ўлдираман. Ана унда чўмич ёғоч эмас, темирга айланиб кетади!

— Ҳар ҳолда сенга ёрдамчи керак,— деди Уленшпигель,— ахир касалсан...

— Менга ёрдамчи керак эканми!— деб қичқирди Ламме.— Менга ёрдамчи керакми? Ичинг мабодо нонкўрликка тўла эмасми? Бўтам, шунча вақтдан бери сени тўйдириб боқиб келаётган дўстингга шу гапларни айтишга қандай тилинг борди! Энди ярамнинг кўзи очилиб кетади. Чинакам дўст эмасан! Эндиликда ким менинг овқатимдақа овқатларни пиширади? Сенга, капитан жаноблари, сенга Неле, мазали неъматларни тутмасам икковинг нима қиласан?

— Ошхонани ўзимиз бошқариб турамиз,— деди Уленшпигель.

— Ошхонани-я?— деб қичқирди Ламме.— Сен ошхонада тайёрланган нарсаларни ейшинг, ичишинг, ҳидлашинг мумкин, лекин уни бошқармайсан — йўқ! Шўрлик дўстим, капитан жаноблари, ижозатинг билан ростини айтсам, чарм сумкани тилиш-тилиш қилиб қовуриб берсам, сен бу қаттиқроқ ичак экан деб еяверасан, ахир. Энди, бўтам, ошпаз бўлиб қолаверишимга рухсат бер, бўлмаса сўлиб қоламан.

— Майли, ошпазликда қолавер,— деди Уленшпигель.— Агар тузалмасанг ошхонани бекитиб қўяман, вақтинча қаттиқ нон билан тамадди қилиб турамиз.

— Оҳ, бўтам,— деди Ламме севинганидан кўзига ёш олиб,— сен Биби Марям сингари марҳаматлисан!

IV

Ҳар қалай у тузалиб бораётгандай эди. Ҳар шанба гёзлар унинг узун камар билан монахнинг қорнини ўлчаётганини кўришарди.

Дастлабки шанбада у шундай деди:

— Тўрт фут.

Ўзини ўлчаб кўриб:

— Тўрт ярим фут,— деб қўйди.

Бундан унинг кўнгли сал хира бўлди.

Саккизинчи шанбада монахни ўлчаб кўриб жуда хурсанд бўлиб кетди ва:

— Чоракам беш фут,— деди.

Матрос ва аскарлар унинг ҳар куни етти-саккиз маҳал монахнинг олдига турли-туман таомлар кўтариб келганини кўришарди.

— Мана, Фландрия ёғида пиширилган ловия бўтқаси. Монастирда бунақа таомни ҳеч тотганмисан? Елканда ёстиқдай

ёғ пайдо бўлаётганини сезяпсанми? Ҳадемай ётганинда кўрна-ёстиқнинг ҳам ҳожати бўлмай қолади.

Монахга иккинчи марта овқат бераётганида шундай деди:

— Мана буниси брүсселчасига пиширилган балиқ шўрва. Ёғларининг томиб туришини кўряпсанми? Қорнингдан ҳам ёғ томадиган бўлади.

— Қорним тўқ, — деди монах.

— Лекин ейишга мажбурсан, — деди Ламме. — Бу жавдари эмас, яхши бугдой ёрма солиб пиширилган, отахоним, қориндор отахоним, бугдойнинг гули бу, бағбақаси тўрт қаватли отахоним! Кўряпман, кўряпман, бағбақангнинг бешинчи қавати ҳам пайдо бўляпти, кўнглим севингча тўляпти. Еявер!

— Ҳой мешқорин, мени тинч қўй, — деди монах.

— Мен сенинг ҳаётингнинг хўжасиман-а! — деб ўдагайлади ғазабланган Ламме. — Нўхат бўтқасига бўғирсоқ ташлаб олиб келадиган бир товоқ овқатимдан дорни афзал кўряпсанми?

У товоқ кўтариб келиб, яна гап бошлади:

— Эзилган нўхат яхши қўшничиликни ёқтиради, шу сабабли унга бўғирсоқлар ташладим, одатда уларни қайноқ сувга ташлашади, у ошқозон учун оғирлик қилади, лекин у кишиларни семиртиради. Ёганингча е; қанча кўп есанг, шунча мамнун бўламан. Узингни тўйгандай тутма, тўйиб кетган одамдай ҳарсиллама. Еявер. Дорга осилгандан кўра овқат еган маъқул.

Бир соатдан кейин у яна монахнинг олдида пайдо бўлди.

— Мана, — деди у, — тўққизта каптар... бу бегуноҳ қушларни кема устида учиб юришганда отишибди. Булардан ҳазар қилма: мен буларнинг ичига озгина-озгинадан ёғ, ноннинг юмшоқ жойини, янчилган хушбўй мағизларни, сенинг танангдай ярқираган келичада туйилган қалампирмунчоқларни солганман. Ҳозир сенга пиво, ун, қант, долчин солинган ширингина ёвғонни келтираман. Нимага олиб келишимни биласанми? Буни теринг остидаги ёғинг тип-тиниқ бўлиб, ўйнаб турсин деб; ҳозир ҳам ҳаяжонлансанг ёғинг кўриниб турибди... Мана, кечқурунга занг ҳам чалинди. Эрталик куннинг ташвишини тортмай тинчгина ухла, эртага ҳам дўстинг Ламме сен учун тайёрлаган мазали таомларни ейишингга ишончинг комил бўлсин.

— Бор жўна, ибодат қиламан мен, — деди монах.

— Ибодат қилавер... — деди Ламме, — хурракнинг шўх музикаси остида ибодат қилавер: уйқу ҳамда пиводан яна кўпгина эт оласан, семирасан. Мен мамнунман.

Ламме ухлашга ҳозирланди.

— Нега энди сени кўришга тоқати бўлмаган бу монахни боқаверасан?— деб сўрашарди матрос ва аскарлар.

— Халал берманглар менга,— дерди Ламме,— мен улуг иш қиляпман.

V

Май ойида, фламанд деҳқон аёллари ўзларига келадиган дард ва ўлимни даф этиш учун кечалари иримини қилиб уч дона қора ловияни боши оша елкаларига аста-секин ташлашадиган паллада Ламменинг яраси яна очилди; уни иситма олди, у ўзига палубага — қафаснинг рўпарасига жой қилиб беришларини илтимос қилди.

Уленшпигель рози бўлди, лекин дўсти алаҳлаётганида денгизга йиқилиб тушмаслиги учун уни каравотга маҳкам боғлаб қўйишни буюрди.

Ламме ўзига келган пайтларда монахни эсдан чиқармасликларини илтимос қиларди.

Енгил шабада эсар, қуёш илиқ нур сочарди. Ламме иситмада алаҳлаб, ўзини ошхонада деб ўйлаб гапира бошлади:

— Бугун печка ловиллаб ёняпти. Ҳозир майналар ёмғирдай ёгади. Хотин, боққа тузоқ қўй. Қандай чиройлисан-а! Хўроз тожидан ким шўрва тайёрлайди? Хушбўй магиздан озроқ солинг: у иситмани ошириб юборади. Оқ қайла, зира, дафна барги. Тухум сариғи қани?— у имо билан Уленшпигелга қулгини тутишни буюрди ва шивирлади:— Ҳозир илвасинлар ёмғирдай ёгилади. Сенга бошқаларга қараганда тўртта майнани ортиқ бераман. Сен капитансан, мени фош қилиб қўйма.

Денгиз тўлқинларининг кема бортига аста урилишини эшитиб, яна гап бошлади:

— Бўтам, шўрва қайнаяпти, шўрва қайнаяпти. Бугун печка мунча секин қизяпти-я!

Ламме кунларнинг бирида палубага каттакон тарози қўйишни, унинг бир палласига ўзини, бошқасига монахни ўтқизишни буюрди. Бироқ монах паллага ўтириши биланоқ Ламме осмону фалакка кўтарилиб кетди. У хурсанд бўлиб қичқириб юборди:

— Мановини оғир деса бўлади! Мановини оғир деса бўлади! Мен унга қараганда енгил арвоҳдай нарсаман, палладан қушчадай учиб кетишимга сал қолди-я! Энди-чи, уни палладан олинглар, мен пастга тушиб олай. Энди тош қўйиб, уни паллага ўтиргизинглар. Қанча келаркан?.. Уч юз тўқсон фунт. Мен-чи?.. Икки юз етмиш беш фунтман.

VI

Эртаси куни кечаси тонг қоронғисида Уленшпигель Ламменинг бақирғидан уйғониб кетди:

— Уленшпигель, Уленшпигель! Ёрдам бер! Унинг кетишига йўл қўйма! Арқонни кесиб юбор!

— Нега бақиряпсан?— деб сўради Уленшпигель палубага чиқиб.— Мен ҳеч нарсани кўрмаяпман.

— Бу ўша!— деди Ламме.— Уша, менинг хотиним, ҳов анови кема атрофида... қўшиқ ва уд овози келадиган кема атрофида қайиқчада сузиб юрибди.

Неле палубага чиқди.

— Арқонни кесиб юбор, дўстим,— деди Ламме унга.— Дардимга малҳам топилганини кўрмаяпсанми: хотинимнинг мулойим қўли ярамни боғлаб қўйди. Бу ўша, худди ўшанинг ўзи! Ҳов ана, қайиқда турибди, кўряпсанми? Ашула айтяпти у, эшитяпсанми?.. Кел, азиз ёрим, кел, сенсиз бу дунёда танҳо яшаётган бечора Ламмедан қочма!

Неле унинг қўлидан тутиб бошини ушлади.

— Ҳали ҳам иситмаси бор,— деди у.

— Арқонларни кесиб юборинг,— деди Ламме,— менга қайиқ беринглар! Мен тирикман, мен бахтиёрман, мен соғломман!

Уленшпигель арқонни кесди; қўл-оёғи озод бўлган Ламме сакраб ўрнидан турди-да, қайиқни пастга тушира бошлади.

— Бетоқатликдан унинг қўллари қалтираяпти,— деди Неле Уленшпигелга.

Қайиқ тайёр бўлди. Уленшпигель, Неле, Ламмелар унга тушиб портнинг ичкарироғида турган кема томон сузиб кетишди.

— Чиройли корвет,— деди Ламме эшкакчига ёрдамлашаркан.

Тонг шафағидан зарҳал тусга кирган тиниқ осмон фонида кеманинг қораси ва олтинранг, биллурдай ярқираган узун, адл мачталари кўринди.

— Энди уни қандай топганингни бизга айтиб бер,— деди Уленшпигель эшкак эшаётган Ламмега.

— Аҳволим анча дурустлашиб... ухлаб ётгандим,— Ламме узуқ-юлуқ ҳикоя қила бошлади.— Бирдан бир нарсанинг тақиллаганини эшитдим... Ёғоч бортга урилди. Қайиқ. Шовқинга матрос чопиб келди: «Кимсан?» — деб сўради. Шунда бўтам, мулойим овоз, унинг ширали овози қулоғимга чалинди: «Дўстлар», деб жавоб қилди у. Бошқа бир дўриллаган овоз: «Яшасин гёзлар! «Иоганн» корветининг командиридан Лам-

ме Гудзак ҳузурига келдик», деди. Матрос нарвон ташлади. Ой нурида кўриб турибман — палубага бир одам кўтарилди; бўтам, унинг лаблари гунчадай очилиб юзимга яқинлашганини сездим. Уша... хотиним, мен билан гаплашаётганини эшитдим. Юз-кўзларимдан босиб-босиб ўпди, кўзёши тўкиб шундай деди: «Аҳмоқона иш тутаётганимни биламан, лекин сени севаман, эржоним. Мен тангрига ваъда берган эдим, лекин энди ваъдамдан қайтаман, эржоним, бечора эргинам; мен бир неча бор келдим, бироқ сенга яқинлашгани журъат этолмадим. Ниҳоят матрос рухсат берди: мен яраларингни боғладим, мени танимадинг, лекин сени даволадим. Жон эр, мendan аччигланма! Ҳузурингга келдим, лекин қўрқяпман; у шу ерда, кемада. Қўйиб юбор, мен кетай, агар у мени кўриб қолса, ланатлайди, у дунёда дўзах оловида куйиб ўртанаман!» У ҳам йиғлаб, ҳам кулиб, яна юзларимдан ўпиб, кўзёши тўкишимга қарамай, измимдан ташқари кетиб қолди: сен қўл-оёқларимни боғлаб қўйгансан, лекин энди...

У шундай деркан, ёй ипини тортиб, олдинга яшиндай ўқ узаётган одамдай қулочкашлаб эшкак эшарди.

Улар кемага яқинлаб қолишди.

— Ҳов ана, палубада турибди, олтин сочли, қора кўзли гўзал хотиним уд чалапти. Тўлқинларда тезроқ суз, қайиқчам! — деди Ламме.

Корвет командири яқинлашиб келаётган қайиқни, унда жон-жаҳди билан эшкак эшаётган Ламмени кўриб, нарвон ташлашга буйруқ берди. Кемага яқинлашгач, Ламме қайиқдан нарвонга сакраркан, қайиқни уч саржин нарига суриб юборди, денгизга қулашига сал қолди, нарвондан мушукдай тармашиб чиқиб, ўзини хотинига отди, севинганидан ўзини йўқотиб қўйган хотини эса эрини қучоқлаб, икки бетидан ўпа-ўпа:

— Ламме, мени олиб кетма. Мен худо олдида ваъда қилганман, лекин сени севаман. Оҳ, азизим, эржоним! — дерди.

— Бу соҳибжамол Каллекен Гейбрехтс-ку! — деб қичқириб юборди Неле.

— Ҳа, бу менман, — деди Каллекен, — лекин, эвоҳ ҳуснимнинг ярим умри тугади.

Унинг чеҳраси ғамгин тус олди.

— Нима қилган эдинг? — деб сўради Ламме. — Сенга нима бўлди? Нега эндиликда мени ташлаб кетмоқчисан?

— Қулоқ сол, — деди у, — аччигинг чиқмасин. Сенга айтиб берай: монахларни авлиё одамлар деб билиб, улардан бирига ихлос қўйган эдим; унинг исми Корнелис Андриансен.

— Нима? — деб қичқирди Ламме бу номни эшитиб. — Фа-

қат реформаторларни савалаш ҳақида валақлайдиган ёвуз риекор, инквизиция билан фармонлар ваъзхони экан у! Ўша аблаҳинг мана шундай одам экан!

— Авлиё одамни ҳақорат қилма,— деди Қаллекен.

— Авлиё одам дейсанми?!— деди Ламме.— Унинг кимлигини биламан!

— Гапимга қулоқ солгин!

— Гапирсанг-гапирмасанг, менга бари бир.

— Андриансен яхши ваъзхон бўлиб ном чиқарган,— гап бошлади Қаллекен,— мен унинг ваъзаларини эшитгани бордим. У, диний мартаба билан никоҳсиз юриш ҳамма нарсадан афзал туради, чунки шу йўл билан жаннат фароғатидан баҳраманд бўлиш мумкин, деди. Унинг ширин сўзлари таъсирчан, оташин эди; бу сўзлар кўпгина ҳалол хотинларни, шулар қаторида мени ҳам, айниқса ёш туллар билан қизларни тўлқинлантириб юборди. Никоҳсиз умр энг покиза умр эканлигини айтиб, у бизларни шундай қилишга даъват этди, биз эса бундан буён оилавий ҳаётдан воз кечишликка онт ичдик. Тул хотинлар эса эрга чиқмаслик учун унинг ҳузурида онт ичишди.

Ламме қулоқ солар, Қаллекен эса сўзида давом этарди:

— У худо номидан, ҳамда волидамиз католик черкови номидан гапирарди. Унинг гапларига қулоқ солмасдан иложим қанча эди? Лекин кўнглим бўш эди, жуда бўш эди. Брюггедаги меҳмонхона эсингдами? Мен Қалленикида эдим, сен ўша ердан Уленшпигель билан зшак миниб ўтиб кетдинг. Мен орқангдан бордим; пулим бөр эди — ўзимга ҳеч қанча сарф қилмаётган эдим; оч қолганингни кўрдим; кўнглим сен томон ундади, сенга раҳим келиб, меҳрим жўш уриб кетди.

— У ҳозир қаерда?— деб сўради Уленшпигель.

— Эшитишимча, у кемада эмиш, эрим уни асир қилиб олибди,— деди Қаллекен.

— Нима?!— қичқирди Ламме.— Мен бўрдоқига боқаётган монах ўшайканми...

— Ҳа,— жавоб қилди Қаллекен.

— Болта беринг! Болта!— деб қичқирди Ламме.— Тезроқ кемага қайтайлик! Қайиқни келтиринг! Қани қайиқ?

— Асир одамни ўлдириш ё ярадор қилиш — қабих золимлик,— деди Неле.

— Менга газаб билан тикиляпсан... Йўл бермайсанми дейман-а бунга?— деди у.

— Ҳа, йўл бермайман,— деди Неле.

— Жуда соз! Мен унга ҳеч қандай ёмонлик қилмайман;

уни қафасдан чиқариб юборсам бўлди. Қайиқ беринг! Қани қайиқ?

Улар қайиққа тушишди. Ламме шошилиб эшкак эшар ва йилгарди.

— Эргинам, сен хафамисан? — деди Каллекен.

— Йўқ, хурсандман: сен мени энди ҳеч қачон ташлаб кет-массан?

— Ҳеч қачон, — деб жавоб қилди у.

Шундай қилиб, улар кемага қайтишди.

Ламме Уленшпигелдан қафаснинг калитини олиб, уни очди. У монахни палубага олиб чиқмоқчи бўлди, лекин удалай олмади, уни ёни билан чиқишга мажбур қилди, яна бўлмади.

— Қафасни синдиришга тўғри келади, — деди у, — жуда семириб кетибди.

Монах хира тортган кўзларини ола-кула қилиб, қорнини ушлаганича ташқарига чиқди, катта тўлқин кемани силкитиб юборган эди, ўша заҳоти тапқа қулади.

— Яна мени мешқорин дейсанми? — деди Ламме. — Мана, сен мендан семизроқсан. Сени ҳар куни етти маҳал боққан ким? Мен. Сендай бақироқ одам нечун энди ювош, бечора гёзларга қараб ўдағайламайдиган, вайсамайдиган мулойим бўлиб қолдинг? Агар сен қафасда яна бир йил ётсанг, ташқарига чиқолмай қоласан; ҳар қимирлаганингда юзларинг чўчқанинг дирилдоғидай дириллаб туради; бақиролмай ҳам қолдинг; ҳадемай ҳарсиллаёлмай ҳам қоласан.

— Жим бўл, мешқорин! — деди монах.

— «Мешқорин!» — бақирди Ламме ғазабга миниб. — Мен Ламме Гудзак, яъни Ламме — бир қоп яхшилиқман, сен бўлсанг бир қоп ёғ, бир қоп ёлғон, бир қоп очкўзсан! Теринг остидаги ёғ тўрт энлик келади, кўзларинг кўринмай кетибди!

— Аскарлар, матрослар, қулоқ солинглар: мен сизлардан, дўстим Уленшпигель, сендан, Неле, сендан ҳам ажраб кетаман; мулк-амлоқим бўлган Флиссингенда жойлашиб, ўша ерда янигидан топиб олган хотиним билан умр ўтказаман, бир вақтлар нима талаб қилсам шуни бажаришга ваъда берган эдиларинг, — деб мурожаат қилди у гёзларга.

— Гёзларнинг гапи битта бўлади, — дейишди улар.

— Гап бундай, — деди у давом этиб, — сал кенгроқ қафас қурунглар, мановини ёғлироқ ҳамда ширинроқ нарсалар билан боқишда давом этинглар.

— Биз уни бошлаб боқамиз, — дейишди гёзлар.

У ҳамма билан қучоқлашиб, ўпишиб хайрлангач, Каллекенга мурожаат қилди:

— Юр, азизим.

Қайиқ Ламме билан севгилисини тўлқинлар оша олиб кетди, кемадаги ҳамма матрослар уларга шапкаларини силкитиб:

— Хайр, дўстимиз, оғайнимиз! Хайр, Ламме! Хайр, дўстимиз, оғайнимиз!— деб қичқиришарди.

Неле Уленшпигелнинг кўзидаги ёш томчисини артиб, сўради:

— Хафа бўлдингми, жоним?

— У яхши одам эди,— деди Уленшпигель.

— О!— деди Неле.— Бу урушнинг охири йўққа ўхшайди!

Наҳотки бутун умримизни кўзёши, қон ичида ўтказасак?

— Жонажон юртимизга хизмат қиламиз,— жавоб қилди Уленшпигель.— Озодлик дамлари яқин.

Гёзлар Ламмега берган ваъдаларини бажариб, монахни боқишга киришдилар. Пул тўлаб озод бўлганида унинг оғирлиги Фландрия оғирлик ўлчови бўйича уч юз тўқсон фунту ўн икки унций келди. У ўз монастирига бошлиқ бўлиб турганида оламдан ўтди.

VII

Худди шу пайтда Гаагада Испания қироли, Фландрия, Голландия ва бошқа жойларнинг графи Филиппни ўзлари тасдиқлаган хартия ва имтиёзлар бўйича суд қилиш учун Генерал штатларнинг мансабдорлари тўпланишди.

Йиғилиш котиби шундай деди:

— Ҳаммага ва ҳар бир кишига маълум ва машҳурки, мамлакат подшоси худо томонидан ўз фуқароларининг ҳукмдори, бошлиғи этиб тайинланади. Қўйчивон қўйларини қандай қўриқлаб ҳимоя қилса, у ҳам ўз халқини турли хил дилозорликлардан, эзиш ва зўрликлардан, зулмдан ҳимоя қилиши ва қўриқлаши лозим. Яна шу нарса маълумки, фуқаро тангри томонидан подшонинг хоҳиши бўйича яратилмаган. Халқ унинг ҳаром-хариш, адолатли ё адолатсиз амрларига батамом бўйсунуш, қул сингари хизмат қилиш учун яратилмаган. Бироқ у ўз фуқаросига ҳукмдор бўлгани учунгина подшо, зероки уларсиз яшай олмайди, уларсиз қонун бўйича ва оқилона давлатни идора қила олмайди. У ўз ҳаётини қурбон қилиб, болаларини ҳимоя қилган ва севган отадай ўз халқини қўриқлаши ва ҳимоя қилиши лозим. Агар буларни адо этмаса уни подшо деб эмас, балки золим деб аташ керак. Қирол Филипп бизга қарши тўртта хорижий армияни ташлади. Мамлакат қонуни ва удуми бўйича у қандай жазога лойиқ?

— Тахтдан туширилсин!— деб жавоб қилишди Генерал штатларнинг амалдорлари.

— Филипп ўз қасамини бузди, у қилган хизматларимизни, галаба қозониши учун берган ёрдамларимизни унутди. Бойлигимизни кўриб, бизни ўзининг испан кенгаши аъзолари томонидан талаш ва пора олиш қурбонига айлантирди.

— У кўрнамак ва талончи сифатида тахтдан туширилсин!— дейишди Генерал штатларнинг амалдорлари.

— Филипп мамлакатнинг энг муҳим шаҳарларига янги епископларни тайинлаб қўйди, уларга бой аббатликларни идора қилишни топширди; уларнинг ёрдамида испан инквизициясини ўрнатди.

— Жаллод ҳамда ўзгаларнинг мол-мулкани исроф қилувчи сифатида тахтдан туширилсин!— жавоб қилишди Генерал штатларнинг амалдорлари.

— Мамлакат дворянлари бу зўравонликларни кўриб 1566 йилда подшодан ўзининг шафқатсизлик тўла фармонларини, айниқса инквизицияга алоқадорларини юмшатишни сўраб илтимоснома ёзиб унинг ҳузурига кирди. У бу илтимосни рад этди.

— Ўз золимлиги билан нафси қонмаган йўлбарс сингари тахтдан туширилсин!— дейишди Генерал штатларнинг амалдорлари.

Котиб давом этди:

— Филиппнинг зиммасига яна бир фавқуллодда шубҳа юкланади, у испан кенгаши аъзолари ёрдамида тангри, азиз авлиёлар сурати ва ибодатхоналарни хонавайрон қилиш йўли билан яширин равишда шуғулланган, бундан кўзлаган мақсади ана шу жиноят ва тартибсизликларни бизнинг устимизга юклаб, шу баҳона билан юртимизга хорижий қўшинларни юбориш эди.

— Улим қуроли сифатида уни тахтдан туширилсин!— дейишди Генерал штатларнинг амалдорлари.

— У герцог Альба ёрдамида мамлакат қонини дарёдек, оқизди. У уч қотилни сотиб олиб, тўртинчисини сотиб олишни кутиб, шаҳзода Оранскийни империядан сургун қилинган деб эълон қилди. Мамлакатни кўрғон ва қалъаларга тўлдириб юборди, эркакларни оловда ёндирди, аёллар ва қизларни тириклайин кўмди, сўнг уларнинг меросларини олди. Монтиньи, Бергес ва бошқа дворянларни ўз қиролик сўзидан қайтиб, бўғиб ўлдиртирди. Уғли Карлосни ҳам ўлдиртирди. Бизга қарши фармон чиқарди, унда айбдор ва айбсизларни бирга қўшиб, ҳаммамизни ёвуз, хоин, ўз умри ва мулкани йўқотган киши-

лар деб эълон қилиб, христиан мамлакатларида кўз кўриб, қулоқ эшитмаган жиноятга йўл қўйди.

— Барча қонун, қонда ва имтиёзлар бўйича у тахтдан туширилсин! — дейишди Генерал штатларнинг амалдорлари.

Сўнг қироллик муҳрлари синдириб ташланди.

Бошоқларни олтинлантириб, узумларни кахрабодай сарғайтириб, Нидерландиянинг келини — Озодликнинг қимматбаҳо сепларини ёйиб, ер ва денгиз узра қуёш чарақлади.

Дельфтда турган Оранский ҳам тўртинчи қотил томонидан кўкрагидан учта ўқ еб ҳалок бўлди¹. У ўзининг: «Шовқинли тўлқинлар орасида хотиржамлик» деган шиорига итоаткор ҳолда ўлди.

Унинг душманлари, Оранский қирол Филиппни четлаб ўтиб, жанубий ҳамда католик Голландиянинг ҳукмдори бўлишига кўзи етмагач, яширин битим бўйича уни герцог Анжуйскийга берди, деб гап юрита бошладилар. Лекин у ҳам Бельгияга озодлик бериш учун ожиз эди.

Уленшпигель Неле билан биргаликда флотни тарк этди.

Бельгия юрти ёвузлар асоратида қолди.

VIII

Урим палласи, ҳаво дим, иссиқ шамол эсади; ўроқчилар ўзлари эккан ғаллани эркин осмон остида бемалол йиғиштирадиган пайт.

Шимоллий Нидерландия испан асоратидан қутулиш арафасида эди, Индамаснинг ўғли Мориц² урушни давом эттирарди.

Уленшпигель билан Неле ўз ёшликлари, куч-ғайратлари ва гўзалликларини сақлаб (чунки Фландриянинг руҳи ва меҳри қаримайди), Неер минорасида бирга яшашар ва Бельгия тупроғи устида қачон озодлик шамоли эсишини кутишар ҳамда шунча оғир синовлардан кейин озодлик ҳавосидан нафас олишга умид боғлашарди.

Уленшпигель кўзи ўткирлиги ва қулоғи сезгирлиги туфайли ўзини минора бошлиғи ва соқчиси қилиб тайинлашларини сўради. Испанлар яна озод ерга бостириб киргундай бўлса у бонг уриб хабар қилади.

Магистрат унинг истагини бажо келтирди; хизмати эва-

¹ Вильгельм Оранский 1584 йил 10 июлда француз фанатиги католик Бальтазар Жерар томонидан ўлдирилган.

² Мориц Нассау Оранский — Вильгельм Оранскийнинг ўғли, нидерланд сарқардаси.

зига унга ҳар куни бир флорин пул, икки кружка пиво, ловия, пишлоқ, қаттиқ нон ва ҳафтасига уч фунт гўшт тайинланди.

Уленшпигель билан Неле узоқдаги озод Зеландия ороллари, яқинроқдаги ўрмонларни ва қалъаларни ҳамда соҳилни қўриқлаётган қуролланган гезлар кемаларини томоша қилишиб, ҳузур-ҳаловатда ҳаёт кечира бошлашди.

Кечалари улар минора тепасига кўтарилишар, ўша ерда ўтириб олиб, бўлиб ўтган севги сабоқлари, машаққат ва хурсандчиликларни эслаб, келажакни кўз олдиларига келтириб хаёлга толишарди. Улар соҳилни юйиб қайтаётган, иссиқ кунда кўз қамаштириб ярқираётган денгизни кўриб туришарди.

Кунларнинг бирида Неленинг жанг бўлган майдонларни яқиндан кўргиси келиб қолди. Уленшпигель ўрнига ҳушёр, садоқатли бирор аскарни минорага соқчиликка қўйишни магистратдан илтимос қилди.

У Неле билан ороллар томон йўл олди.

Улар ўтлоқ ва тўғонлардан ўтаётиб оралиқларида денгиз тўлқинлари қайнаб-кўпираётган ям-яшил оролчаларни, ўт-ўланлар қоплаган тепаликларни, қумликларни, гала-гала чорлоқларни, гагарларни, бўрон қушларини кўришди; қушларнинг баъзилари оролни оқ парда сингари қоплаб қимирлашиб туришар, мингларча қушлар осмонда чарх уришарди. Оёқ остлари қуш уяларига тўла. Уленшпигель ерда думалаб ётган тухумни олиш учун энгашганда унга чорлоқ қийқириб ташланди, унинг қийқиригига юзларча қушлар учиб келишди; Уленшпигелнинг боши ва қўшни уялар узра доира чизиб, ташвишли қийқириб, лекин ерга қўнишга журъат қила олмай чарх уришарди.

— Уленшпигель,— деди Неле,— бу қушлар тухумларини аяшимизни илтимос қилишяпти.— Сўнг аъзойи бадани қақшаб давом этди:— Қўрқиб кетяман: мана, қуёш ботяпти, осмон оқаришди, юлдузлар уйғонди. Жаллод-қирол ўзининг золимона кибру ҳавосини деб минглаб одамларни ўлдирган оталаримиз юртига бир назар ташла!

— Кўксимда кул денсиб турибди,— деди Уленшпигель.— Ҳеч нарсадан қўрқма, Неле. Сен Фландриянинг қалби, мен Фландриянинг руҳиман, ўлиб кетган оталаримиз хоки шамолда тўзиб, бутун оламни бахтиёр этадиган вақтларга етамиз, албатта.

Улар уйқуга кетишди.

Эрталаб Неле кўзини ишқалаб, қаршисида зар кокиллари-ни ёзиб чиқаётган қуёшни, қуёш нурида чўмилаётган кўкатларни, заррин тусда товланаётган уйқудаги чорлоқларнинг патини кўрди, бироқ чорлоқлар ўша заҳоти уйғониб кетишди.

Неле атрофга назар ташлади, Уленшпигелнинг ухлаётганини кўриб, уни силкитди, лекин у ўлик одамдай миқ этмасди.

Неле даҳшат ичида қолди.

— Наҳотки ёрим ўлиб қолган бўлса?— деди у.— Мен ҳам ўлайин! О, Тиль, уйғон!.. У мрамардай совуқ!

Уленшпигель уйғонавермади. Икки кечаю бир кундуз ўтди, Неле ғамдан қон ютиб, қақшаганича киприк қоқмай севгилиси Уленшпигелнинг олдида ўтираверди.

Иккинчи кун эрталаб Неле қўнғироқ овозини эшитди ва белкурак кўтариб келаётган деҳқонни кўрди; унинг кетидан қўлида шам ушлаган бургомистр ва икки оқсоқол, қўшни қишлоқдаги руҳоний ва уларнинг боши узра соябон тутиб причетник келарди.

Улар кўзёши тўкиб ўтирган Неле олдида тўхташди, кўкат устида узала тушиб ётган, юзига рўмол ёпиб қўйилган Уленшпигелнинг танасини кўришди. Неле тиз чўкди.

— Ҳой қиз,— деди бургомистр,— бу ерда нима қиляпсан?

У бошини кўтаришга юраги дов бермай, жавоб қилди:

— Яшин ургандай шу ерда ҳалок бўлган ёрим ҳаққига дуо ўқияпман. Эндиликда мен ёлғиз қолдим, мен ҳам ўлишни истайман.

— Гёз Уленшпигель ўлибди!— деди руҳоний хурсандликдан энтикиб.— Худога шукур! Ҳой деҳқон, тезроқ гўр ковла! Дафн қилинмасдан аввал унинг кийимларини еч!

— Йўқ,— деди Неле ўрнидан туриб,— унинг кийимлари ечилмайди, бўлмаса ер тагида у совқотиб қолади.

— Қани, бошла!— деди руҳоний белкуракли деҳқонга.

— Яхши,— деди Неле дув-дув кўзёши тўкиб.— Манови оҳакли қумда қурт-қумурсқалар йўқ, севгилим гўрида ҳам гўзаллигича зиён-заҳматсиз ётади.

У ғамдан ўзини йўқотиб, ҳўнграганича Уленшпигелнинг танаси устига ўзини ташлади.

Бургомистр, оқсоқоллар ва деҳқон жуда ачинишди, лекин руҳоний хурсанд бўлганидан ҳадеб:

— Машҳур гёз ўлди! Худога шукур! — дерди.

Деҳқон қабри ковлаб бўлди, унга Уленшпигелни қўйди ва устидан қум тортди. Руҳоний қабр устида унинг ҳақига дуо ўқий бошлади, атрофдагиларнинг ҳаммаси тиз чўкишди. Тў-

сатдан қум тагида бир нарса қимирлади, Уленшпигель қабр-дан сакраб чиқди ва руҳонийнинг гирибонидан олди.

— Инквизитор!— деб қичқирди у.— Сен ухлаётганимда мени тириклайин кўмяпсанми? Неле қани? Уни ҳам кўмиб ташлашдими? Кимсан ўзинг?

— Улуғ гёз дунёга қайтиб келди! — деб қичқирди руҳоний.— Эй худойим, ўз паноҳингда асра!

Шундай деди-ю, ит қувган кийикдай қочиб қолди. Неле Уленшпигелга яқинлашди.

— Уп мени, жонгинам,— деди Уленшпигель.

У яна атрофга назар ташлади; деҳқон қочиш осон бўлиши учун белкурак, стул ва соябонини ташлаб, руҳонийнинг орқасидан қочиб борарди. Бургомистр билан оқсоқоллар даҳшатдан қулоқларини бекитишиб, ерда думалашганича инграшарди. Уленшпигель яқинлашиб, уларни туртди.

— Фландриянинг руҳи — Уленшпигелни ҳамда она Фландриямиз қалби — Нелени дафн қилиш мумкинми? У ухлаши мумкин, лекин ҳеч қачон ўлмайди! Юр, Неле!

У янги қўшиғини куйлаб, ёри билан бирга кетди. Сўнги қўшиғини у қачон тугатганини ҳеч ким билмайди.

МУНДАРИЖА

<i>К. Паустовский. ЎЛМАС ТИЛЬ . . . . .</i>	3
<i>С. Сказки. НИДЕРЛАНД РЕВОЛЮЦИЯСИ . . . . .</i>	8

УЛЕНШПИГЕЛЬ ҚИССАСИ

<i>Биринчи китоб . . . . .</i>	14
<i>Иккинчи китоб . . . . .</i>	151
<i>Учинчи китоб . . . . .</i>	182
<i>Тўртинчи китоб . . . . .</i>	281
<i>Бешинчи китоб . . . . .</i>	325

На узбекском языке

Катта ёшдаги болалар учун

ШАРЛЬ ДЕ КОСТЕР

ЛЕГЕНДА ОБ УЛЕНШПИГЕЛЕ

Русчадан С. Йўлдошев таржимаси

Детгизнинг 1954 йилги нашрдан таржима қилинган
иккинчи наشري

ИВ № 712

Издательство «Ёш гвардия»—Ташкент—1980

Редактор С. Сайдалиева

Рассом В. Валиев

Расмлар редактори А. Ғуломов

Техн. редактор Л. Вуркина

Корректорлар: М. Ортиқова, С. Сайдолимов

Босмахонага берилди 17. 12. 1979 й. Босишга рухсат этилди 8. 04. 1980 й. Формати 60×84¹/₁₆, № 1 босма қоғозга «Школьная» гарнитурда юқори босма усулида босилди. Босма листи 21. 5+1,0 вкл. Шартли босма листи 20,0+0, 93 вкл. Нашр листи 20,18+1,5 вкл. Тиражи 75000. Баҳоси 95 т. Заказ 211. Шартнома № 154—79

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети «Ёш гвардия» нашриёти, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари Давлат комитетининг Тошкент «Матбуот» полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмасининг 1-босмахонасида босилди. Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21.

К 70803—49
356 (04)—80 160—80 4803020000

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети
«ЁШ ГВАРДИЯ» нашриёти
қуйидаги китобларни босмадан чиқарди:

С. В а н г е л и.

Гугуценинг саргузаштлари

В. Н е с т а й к о.

Ун учинчи уйдаги нотаниш одам.

Т о л и б И ў л д о ш.

Оқ теракми, кўк терак.

Ш о д и С а т т о р.

Бунча тотли.

Ҳ. Н а з и р.

Танланган асарлар, IV-том.

Л. М а ҳ м у д о в.

Эски дуторнинг сирлари.